

Giovanni Blumer

Den kinesiska kulturrevolutionen 1965/67

Översättning: Roland Adelberth

Svensk utgåva utgiven 1969

Anmärkning: Denna bok är skriven av en schweizare som befann sig i Shanghai som tysklärare under åren 1965-66 och som därför blev ögonvittne till kulturrevolutionens inledning. Boken fullbordades 1968, innan det började stå klart att kulturrevolutionen var betydligt mer problematisk än vad dess entusiastiska anhängare trott och hoppats. Det är därför inte särskilt förvånande att Blumer ger en i stort sett okritisk (pro-maoistisk) redogörelse för kulturrevolutionen under dess inledande faser, då entusiasmen bland främst Kinas ungdomar fortfarande var stor. Boken inspirerade också många svenska läsare.

För en mer kritisk skildring, se t ex [Maos kulturrevolution](#) av Munthe-Kaas och Gittings. Se även [Den svenska vänstern och kulturrevolutionen i Kina](#) – *Red.*

Innehåll

Författarens förord till den svenska upplagan	1
1. Förspelet	3
2. Debatten	17
3. Arriärgardesstriderna.....	31
4. Ett ögonvittnes skildring från Pekings universitet	47
5. Massorna mobiliseras	58
6. Läget vid de högre undervisningsanstalterna	71
7. Centralkommitténs sammanträde	82
8. Röda gardena dyker upp.....	91
9. Den stora demokratin	108
10. Kulturrevolutionen förs in på en ny väg.....	126
11. Kulturrevolutionen i övriga områden	148
12. Kampanjen mot Liu Shao-chi.....	158
13. De motspänstiga och de revolutionära provinserna från våren till hösten 1967	166
Författarens efterord till den svenska upplagan	190
Bibliografiska anvisningar	193

Författarens förord till den svenska upplagan

Författaren till denna bok var åren 1965/66 verksam som lärare i tyska i Shanghai. Men grundtanken bakom detta arbete är att i en situation där man kan skriva ungefär vad man vill om Kina utan någon större reell risk att bli dementerad, är det föga på sin plats att bjuda läsaren en massa personliga åsikter, minnen och reseskildringar. Det saknas nämligen en viktig förutsättning för en sådan uppläggning av boken; vi européer har inte tillräckligt omfattande kunskaper om Kina för att den sortens anekdotiska berättelse skulle kunna sättas in i sin riktiga referensram. Våra fördomar och vår okunnighet är alltför stora, och skillnaderna i kulturell bakgrund å ena sidan och politisk målsättning å den andra är alltför fundamentala, för att man bara skulle kunna strunta i det faktum att vi måste försöka förstå den kinesiska in- och utrikespolitiken från den enda utgångspunkt som verkligen kan leda till insikt och förståelse: nämligen utifrån de aspekter och kategorier som dagens kineser själva betraktar som viktiga. Man måste utgå från vad de själva menar och avser, och inte från våra egna åsikter om vad deras uttalanden betyder. Endast om vi följer en sådan metod kan det alltså tillåtas oss att eventuellt tillägga något ur egen fatabur om vad den kinesiska marxistisk-leninistiska dialektiken i den era som karakteriseras av Mao Tse-tungs tänkande kan ha att säga också oss.

Därför är det även för den som ser Mao Tse-tungs teorier om revolutionen och det socialistiska samhällets uppbyggnad som ett viktigt och väsentligt bidrag till vår tids tänkande inte lätt att vore sig förstå eller klargöra den komplicerade och ytterst differentierade kinesiska politiken i hela dess konkreta omfång. Och detta gäller allra främst just för de ideologiska aspekterna.

Ty det man tillägnat sig på idéernas plan når inte lika lätt ut i verkligheten, till det samhälleliga handlandet, och just den saken är ett problem som varje politiskt medveten person i både Europa och Kina ideligen ställs inför på nytt, ett problem som definitivt inte kan avfärdas med några patentlösningar. Varje underskattning av de inre motsägelser som driver samhället inverkar också på den abstrakta bedömningen av dem, på de scheman, begrepp, interpretationer som man använder vid utläggningen av dem.

Medvetandet om den saken har hela tiden stått som en ledstjärna för författaren och fått honom att inrikta sig på att i mesta möjliga mån söka se de olika samhälleliga problemen i deras rätta dimensioner och inte bara utifrån den ideologiska argumentation, som dock givetvis innebär själva nyckeln till dem. Men den teori som ligger till grund för kulturrevolutionen kan inte direkt och utan vidare göras begriplig för en europeisk läsare, av det enkla skälet att hela vår sociala erfarenhet är så helt annorlunda. Vi har därför inskränkt oss till att ta upp den ideologiska argumenteringen bara i sådana fall där den varit politiskt relevant och innehållsligt förklarande. Vi är medvetna om att en diskussion av själva teorins alla aspekter skulle spränga ramen för detta arbete och därtill inte heller skulle svara mot den uppgift vi har ställt upp för oss, en uppgift som vi finner det både nyttigt och oundgängligt att klara upp ordentligt: teorins relationer till massrörelsen.

I ett bihang till den tyska upplagan diskuterade vi närmare förutsättningarna för själva teorin och dess dialektiska implikationer, men gick av utgivningstekniska skäl gärna med på att företa en del förkortningar för denna svenska upplaga. Detta desto mera som vi är fullt medvetna om att en diskussion av dessa frågor för att verkligen bli relevant måste göras långt grundligare. I originalupplagan var vi emellertid tvungna att helt kort ta upp också denna fråga, eftersom vi där bara kunde stödja oss på få och torftiga förarbeten på detta område.

I detta sammanhang bör nämnas att det avgörande för varje försök att tolka kulturrevolutionens betydelse inte bara får vara den så kallade antibyråkratiska aspekt, som trädde fram i en senare

fas av den, utan också och framför allt det element som enligt teorin om kulturrevolutionen är själva dess grundförutsättning, nämligen en klar och bestämd konception av själva begreppet folkbildning, som rent begreppsmässigt måste vara ett redskap för arbetare och bönder och inte för borgerligheten, och som måste förverkligas i så vittgående utsträckning att den blir direkt avgörande för landets uppbyggnad. Denna konception av begreppet folkbildning bygger på studiet av Mao Tse-tungs verk (Maos lilla röda används helt enkelt som ett stöd för minnet) och syftar framför allt mot tre mål: 1. Att se till att envar får möjlighet att lära sig läsa och skriva så pass att han eller hon kan ta del i det samhälleliga livet, utan att komma på efterkälken på grund av kulturellt betingade orsaker. 2. Att i hela samhället (och inte bara i dess högre skikt) propagera ett bildningsbegrepp som skapar kriterier som gör det möjligt för alla och envar att själva bedöma vad som är rätt och vad som är fel ur både ideologiska, samhälleliga, moraliska och ekonomiska synvinklar och 3. Att ge största möjliga del av massan ett kunskapsinstrument, ett språk, som tillåter individerna att analysera verkligheten och genom självständigt fattade beslut ingripa i denna verklighet, för att tillvarata hela samhällets intressen.

Denna konception av begreppet är så vitt vi känner till helt unik och har redan lett till häpnadsväckande resultat, även om ytterst få västerländska iakttagare än så länge har funnit det av behovet påkallat att alls befatta sig med den. Den är hur som helst mycket komplicerad och differentierad, har många sociologiskt betingade undertoner och saknar inte en del folkloristiska utlöpare. Man får förvisso inte underskatta dess betydelse, och jag är säker på att allt fler människor så småningom också kommer att inse den saken.

Just i samband med kulturrevolutionen talades det mycket om klasskampen i det socialistiska samhället. Teoretiskt förfäktades detta begrepp redan tio år tidigare av Mao Tse-tung (Mao Tse-tung: "Om den rätta lösningen av motsägelserna inom folket", 1957). Men de samhälleliga konsekvenserna härav drogs först genom kulturrevolutionen. Klasskampen i det socialistiska samhället existerade teoretiskt (och naturligtvis också i verkligheten) redan före kulturrevolutionen och den revisionismdebatt som låg till grund för teorin, hade förts fram synnerligen starkt redan i början av sextioalet. KKP drog konsekvenserna härav redan före kulturrevolutionen, men det var först kulturrevolutionen själv som medförde den oundgängliga fördjupning av motsättningarna, som anteciperats potentiellt redan dessförinnan. Ur den synpunkten framstår kulturrevolutionen både som en exemplifiering av denna teori och som en icke oväsentlig beståndsdel av dess formulering i det konkret samhälleliga.

Som en ny aspekt inom kulturrevolutionen framstod att teorin om klasskampen i det socialistiska samhället här vidgades till att gälla hela den samlade parti- och statsapparaten. Men samtidigt innebar detta att det kommunistiska partiets ledande roll måste underkastas en ny formulering. Inför valet mellan att acceptera ett monolitiskt parti, som innebar bästa möjliga grogrund för byråkratisering och förborgerligande, och en omdaning, som inte kunde genomföras utan hårda motsättningar, bestämde sig Mao Tse-tung för den senare linjen, och accepterade att det monolitiska partiet under sådana omständigheter måste utsättas för en del övergående skador. Han gjorde det utifrån sin insikt om att processen på lång sikt måste bli av godo för samhället och borde kunna bli högst lärorik för alla som drogs in i den. Om Mao Tsetung i stället varit övertygad om att proletariats diktatur bäst förverkligas genom en auktoritär formulering av partiets uppgift, skulle vi förmodligen aldrig ha fått höra talas om någon kulturrevolution. Men nu blev denna rörelse i stället till en massrörelse av aldrig tidigare skådad omfattning och komplikationsgrad och till en revolution, som måste framstå som högst svårbegriplig för västerlandet, eftersom vi inte känner till eller accepterar dess premisser. Syftet med denna bok är att åstadkomma ett slags vägledning och forska fram själva premisserna ur de många motsägelsefulla rapporterna och uppgifterna.

1. Förspelet

De kinesiska tidningarna dolde inte sin tillfredsställelse över Chrusjtjovs fall den 16 oktober 1964. Ändå upplevde man just då en period av relativt dämpad polemik i förbindelserna mellan de kinesiska och ryska kommunistpartierna.¹ Man utbytte till och med en del artigheter med varandra. Den nya situation som uppstått analyserades tämligen tövande och tveksamt i pressen, och man inskränkte sig till att varna läsarna för att göra sig några illusioner med anledning av regimskiftet i Sovjet. Tydligen ville man inte vara alltför het på gröten med sin bedömning. Det officiella skälet till Chrusjtjovs avlägsnade ("hälsoskäl") tillfredsställde ingalunda Peking. Ändå gav *Renmin Ribao* prov på tämligen fridsamma tongångar i en artikel inför årsdagen av oktoberrevolutionen:

Av skäl som varken vi eller det sovjetiska folket bär skulden till, har förbindelserna mellan de kinesiska och sovjetiska partierna och staterna sedan en tid tillbaka oroats av vissa problem och svårigheter ... Vi är övertygade om att dessa svårigheter säkert är övergående och sist och slutligen bara betecknar ett historiskt mellanspel, att de så småningom kommer att få sin lösning allesammans.²

Tydligen hoppades Peking under denna tid av intensiva diplomatiska kontakter att Sovjet skulle revidera sin politik i en för Kina gynnsam riktning. Men den nya ledningen vägrade att avstå från Chrusjtjovs gamla plan på att sammankalla en världskonferens med alla kommunistiska partier, där man skulle fylkas kring en enhetlig linje, allt i avsikt att få Peking att krypa till korset igen. Det kineserna vänt sig mot under den stora revisionismpolemiken åren 1963/64 hade framför allt varit den sovjetryska utrikespolitiken. Deras kritik hade först så småningom utvidgats till att också gälla de kinesisk-sovjetryska förbindelserna och rentav rikta en försiktig kritik mot den ryska inrikespolitiken. Framför allt betraktade Peking de ryska ideologernas nedvärdering av teorin om folkkriget som en direkt politisk utmaning på den internationella vädjobanan, eftersom denna nedvärdering i sig implicerade en direkt kritik av Mao Tse-tungs teori om världsrevolutionen. Proberstenen för dessa båda olika, strategiskt oförenliga ideologiska ståndpunkter blev kriget i Vietnam. Den chrusjtjovska politiken av fredlig samexistens med den amerikanska imperialismen stod som oantagbar för såväl Mao Tse-tung som Ho Chi-minh, eftersom den siktade till ett bevarande av status quo och sålunda var detsamma som ett lamsläende av alla befrielseströrelser.³ Därtill kom så också det problem som skapades av de olika bedömningarna av de amerikanska avsikterna och de engagemang dessa måste leda till; t. o. m. inom den kinesiska ledningen själv förekom det olika analyser av läget i Sydostasien. Det kinesiska avböjandet av den fredliga samexistensens politik innebar givetvis inte att man direkt strävade efter en konfrontation i stor skala. Snarare rörde det sig om en önskan att avböja samarbete med Förenta staterna därför att detta skulle innebära oundvikliga kompromisser som skadade den revolutionära kampen. Men år 1965 hade man fått uppleva en direkt amerikansk intervention i Vietnam i stor skala; därtill tvingade de kontinuerliga bombfällningarna över Nordvietnam också Sovjetunionen att engagera sig på allvar i Vietnamfrågan och inte längre ställa sig vid sidan av händelseutvecklingen. Denna utveckling på huvudkrigsskådeplatsen måste driva både den sovjetiska och den kinesiska ledningen till en ny och annorlunda utformning av sina inbördes relationer, som gav ett tämligen

¹ Litteratur om den sino-sovjetiska striden: D. S. Zagoria: *The Sino-Sovjet Conflict, 1956-61*, Princeton 1962. K. Mehnert: *Peking och Moskva*, Stockholm 1964. E. Collotti-Pischel: *La Revolution ininterrompue*, Paris 1964. T. Gunawardhana: *Khruschchewism*, Colombo 1963. J. Baby: *La grande Controverse sinosowjetique, 1956-66*, Paris 1966, H. Brahm: *Pekings Griff nach der Vormacht (der sino-sovjetische Konflikt von Juli 63 bis März 66)*, Köln 1966. *Die Polemik über die Generallinie der internationalen kommunistischen Bewegung* (dokumentsamling), Peking 1965.

² Baby, sid. 201 (*Renmin Ribao* den 7 november 1964).

³ *Vizepremier Chen Yi antwortet der Presse*, September 1965, Peking 1966.

stort spelrum för nya manövrer. Även om båda parterna fortfarande med liv och lust hällde ständigt ny olja på den ideologiska elden, kan man inte utan vidare avvisa möjligheten av att båda två ändå energiskt strävade efter att trots allt bevara funktionsdugliga kontakter med varandra. Men den kinesiska misstron växte allt mer, ju mer man närmade sig den 1 mars 1965, det datum som fastställts för den planerade kommunistiska världskongressen. Å andra sidan hade amerikanska flygvapnets bombangrepp mot Nordvietnam, som inleddes den 7 februari samma år, tvingat Sovjetunionen att öka sin militära hjälp till detta land; detta inte minst därför att flera kommunistiska partier bestämt sig för att låta sin hållning avgöras av de båda stormakternas uppträdande i Vietnamfrågan. Marskonferensen kom till stånd, men under betydande svårigheter. Ledningen resp. de kommunistiska partierna i Kina, Albanien, Korea, Indonesien, Japan, Rumänien och Nordvietnam avstod av olika skäl från deltagande i den. Ändå avspeglade slutkommunikén på intet sätt de allvarliga beskyllningar som under de veckor som gått internt utslungats mot de kinesiska kamraterna. Man torde alltså kunna räkna med att en del av de deltagande partierna vägrat att helt ställa sig bakom Moskvas krav på ledarskapet för den världskommunistiska rörelsen, detta för att inte ytterligare förvärra läget. Faktiskt innehöll avslutningsresolutionen rentav ett vagt och förmodligen av taktiska skäl medtaget erkännande av folkkrigets betydelse. Följande stycke ger en åskådlig bild av den internationella kommunistiska rörelsens historiska situation just då:

Deltagarna i denna konferens har givit uttryck för sin övertygelse om att det som förenar de kommunistiska partierna med varandra är ojämförligt mycket starkare än det som temporärt skiljer dem från varann. De vid denna kongress representerade partierna har uttalat sig för ett slut på den offentliga polemik, som ofta fått en ovänlig och skymfande ton ... De finner det lämpligare att meningsutbytet i viktiga aktuella frågor av allmänt intresse i fortsättningen förs i broderlig form och utan ömsesidiga angrepp.⁴

Vad problemen kring den amerikanska upptrappningen angick nöjde sig kongressdeltagarna med att utfärda en appell till ”gemensam aktion”, utan att närmare förklara vad som menades med den saken. Detta upprop utnyttjades senare som ett vapen mot ledningen i Peking. Man räknade väl förmodligen med att Peking inte skulle våga ta risken att öppet förkasta ett sådant beslut om ”gemensam aktion” och ansåg sig genom uppropet ha fått ett medel att åter få de obotfärdiga kamraterna i Peking i sitt våld. Däremot teg resolutionen helt just på den punkt där kineserna de senaste åren hade riktat de allra skarpaste angreppen mot Moskva. Det kan inte ha undgått Chou En-lai att det inte sades ett ord om den fredliga samexistensen med USA. Bara några veckor senare uttalande han själv i Tirana att ”varje tanke på en fredlig samexistens med den amerikanska imperialismen är helt utesluten” och tillade:

”Är man emot den amerikanska imperialismen eller är man det inte? Är man emot den på allvar eller låtsas man bara vara det? Detta är det viktigaste av de kriterier som skiljer marxist-leninisterna och de moderna revisionisterna från varandra, och står samtidigt som en djupt väsentlig fråga till de moderna revisionisterna.”⁵

De båda för Mao Tse-tung oförenliga ståndpunkterna fredlig samexistens med USA och ”gemensam aktion”, blev utgångspunkt för en ny antirevisionistisk polemik, där man omsorgsfullt strävade efter att inte binda sig för någon eventuell gemensam aktion. De allt mer omfattande striderna i Vietnam tvingade både Sovjetunionen och Kina till allt större leveranser av materiel och vapen. Beträffande typen och omfånget av dessa leveranser måste man emellertid nöja sig med förmodanden, eftersom inga relevanta dokument finns tillgängliga i denna sak. Under våren

⁴ Baby, sid. 209.

⁵ Baby, sid. 216.

och sommaren blev frågan om materielleveranserna till Vietnam en avgörande politisk faktor i de kinesisk-sovjetiska relationerna. Det som spelade den utslagsgivande rollen var dock inte några ideologiska käbblrier; i stället stod två olika uppfattningar mot varandra. Kina höll fast vid folkkrigets strategi och fruktade att ryssarna skulle kunna söka få Hanoi att dra sig ur kriget i Vietnam eller frysa ner detta. Det faktum att Sovjetunionen var villig att leverera massor av försvarsvapen till Nordvietnam, betraktades på kinesiskt håll ingalunda som en tillfredsställande garanti för att ryssarna också var redo att stödja den sydvietnamesiska befrielsefronten militärt och politiskt. Som kineserna såg saken inrymde tanken på en gemensam aktion en allvarlig risk för att ryssarna skulle kunna genomföra något allsidigt arrangemang som innebar att hela saken lades ad acta. Den ryska satsningen på en politik av fredlig samexistens med den amerikanska imperialismen betraktades som ett förebud om en sådan utveckling. Det låg alltså ingalunda så till att Peking ställde sig avvisande till tanken på att hjälpa Vietnam; tvärtom fruktade man att en gemensam aktion kunde leda till att man förlorade det politiska inflytandet där, och detta trots att man visste att man hade Ho Chi-minh på sin sida.

Man vet inte mycket om de konkreta detaljerna i ett eventuellt samarbete. I mars 1965 undertecknades ett protokoll om sovjetiska vapentransporter genom Kina. Snart nog började det cirkulera envisa rykten om att Kina på alla sätt försvårade dessa transporter. Peking dementerade alltid mycket bestämt dessa rykten, och Hanoi bekräftade gång på gång de kinesiska dementierna.⁶ Den 22 mars 1966 publicerades i tidningarna i väster⁷ ett av allt att döma autentiskt brev från den sovjetiska ledningen, ställt till broderpartierna i andra länder. Man vet inte hur detta brev hamnade i väst, och inte heller går det att kontrollera hurvida det verkligen återgavs i sin helhet. Man vet inte heller när det avsändes, men troligen bör det ha varit strax innan det offentliggjordes i en borgerlig tidning i väst. De intressanta detaljer som ges i detta brev berör också frågorna kring de kinesisk-sovjetiska relationerna. Beskyllningarna mot Kina är emellertid mycket vaga och de påstådda episoderna skildras inte i detalj. Brevet torde snarare böra betraktas som ett påtryckningsmedel än som en dokumentation. Två intressanta punkter framhålls speciellt: 1. Vissa uppgifter om arten och omfånget av den sovjetryska hjälpen till Vietnam år 1965. 2. Påståendena att Kina sökte hindra transporterna genom att lägga byråkratiska hinder i vägen för dem, och att sovjetryska transportplan förvägrats tillstånd att överflyga kinesiskt territorium. Det påstods vidare att Kina vägrat att ta hand om transporten av sådan materiel, där inte alla transportpapper redan var fullt klara från Nordvietnams sida. Detta låter fullt trovärdigt, men ger knappast orsak att börja tala om sabotage. Snarare verkar det ju som om kineserna sökte förhindra avsändandet av en massa materiel till Nordvietnam, som nordvietnameserna inte själva ville ha. Däremot kan uppgifterna på intet sätt tas till intäkt för några påståenden om att man på kinesiskt håll skulle ha hindrat transporterna. Vad sedan angår påståendet nummer två, att de ryska planen skulle ha förvägrats tillstånd att överflyga kinesiskt territorium, så ger brevet inga som helst bevis för detta.

Tyvärr är det förslag om gemensamt handlande som Sovjetunionen skulle ha förelagt Kina sommaren 1965 hittills inte klarlagt genom ett enda offentliggjort dokument. Ändå hör denna fråga till de allra viktigaste problemen kring de sino-sovjetiska relationerna under denna tid, och spelar också en viktig roll för den oenighet som sakta men säkert växte fram inom KKP:s politbyrå. De båda viktigaste punkterna i detta samarbetsförslag gällde för det första beviljande

⁶ Pham Van Dong inför den Demokratiska republiken Vietnams nationalförsamling: "Vi tackar uppriktigt folkrepubliken Kina för dess verkningsfulla hjälp och broderliga ansträngningar för att underlätta transporterna av den hjälp som tillsänts oss från Sovjetunionen och andra europeiska broderländer." Telegram från Hanoi den 26 april 1966.

⁷ *Le Monde Hebdomadaire*, nr 910, den 24 mars 1966.

av en luftkorridor över flera kinesiska provinser och för det andra landningsrätt för sovjetryska transportplan på flygbaser i provinsen Yunnan, som skulle ställas under gemensamt ryskt-kinesiskt befäl.⁸

Inför debatten om de följder ett ja till detta förslag skulle få för Kina och för kriget i Vietnam, förbleknade de ideologiska motsättningar som främst hade sin grund i kinesernas rent allmänna misstro mot de ryska manövrerna. Som Peking såg saken innebar förslaget en allvarlig risk för att konflikten skulle kunna utvidgas på stormaktsnivå, varvid Kina skulle bli den mest utsatta parten, eftersom Sovjetunionen fortfarande envisades med sina närmanden till USA. Därtill skulle ett accepterande av förslaget ha betytt att man tvingats inställa all polemik mot revisionismen och både hemma och ute ge upp den politik som man vid det här laget drivit sedan flera år tillbaka. En sådan riskfylld konfrontation mellan stormakterna skulle i hög grad gynna strävandena till ett snabbt vapenstillstånd i Vietnam, vilket i sin tur skulle leda till att Kina och Vietnam hamnade på precis samma punkt där man stod redan för ett decennium sedan. Givetvis behandlades dessa aspekter på frågor som ytterst väl bevarade hemligheter och diskuterades inte heller i tidningarna. Men det finns en del dokument, där denna problematik kan spåras och där Koreakriget utnyttjas som ett parallellfall, och som framlades redan innan man formellt förkastade det ryska förslaget.

Det rör sig om två tal, som hölls av den dåvarande kinesiske generalstabschefen Lo Jui-ching den 10 maj och den 3 september 1965. Därtill publicerades samma dag som Lo höll sitt andra tal Lin Piaos viktiga skrift *Länge leve segern i folkkriget*.⁹ En tillfällighet? Absolut inte! Den historiska analys generalstabschefen lade fram måste bara några dagar senare betraktas som helt passé, därför att hans resultat stod i direkt strid med den analys som framlagts av hans överordnade Lin Piao. Lo Jui-chings tal framstår i dag som en försiktig propagandaframstöt, framför allt därigenom att han representerade tanken på ett den gången fortfarande möjligt tekniskt samarbete med Sovjetunionen. Ett sådant tekniskt samarbete skulle emellertid med nödvändighet ha fått vittgående politiska följdverkningar; och det är där man har att söka orsaken till att detta samarbete aldrig kom till stånd i den av Sovjetunionen avsedda meningen.

Lo talade i anslutning till tjuugoårsdagen av segern över den tyska resp. den japanska fascismen och analyserade det rådande läget i Sydostasien utifrån tanken på en gemensam front. Härvid tog han också upp den situation som uppstått när Kina och Sovjetunionen under Koreakrigets tid bildade en gemensam front, troligen i avsikt att analysera Vietnamkriget i samma militärpolitiska kategorier. Detta var emellertid liktydigt med en indirekt kritik av Vietnamkrigets strategi, som Lo här analyserade i belysning av stormaktspolitiken.

Arméreformen

Den 1 juni 1965 avskaffades alla gradbeteckningar och specialuniformer för de högre officerarna inom folkets befrielsearmé, och högre prioritet gavs åt soldaternas politiska utbildning, som i första hand skulle ske genom ett intensivt studium av Mao Tsetungs militärteoretiska verk. Denna form av skolning, som inletts redan ett år tidigare, inskränktes emellertid ingalunda till enbart

⁸ Det finns inga allmänt tillgängliga källor som ger besked om innehållet i dessa förslag. Ovanstående båda punkter nämndes emellertid i en intern informationskampanj, som hösten 1965 genomfördes i kinesiska fabriker och institutioner. En medlem av det italienska kommunistpartiets verkställande utskott rapporterade efter en resa till Nordkorea hösten 1966 om förslagen till sin CK. I Pyongyang hade man förskaffat sig kännedom om de sovjetryska förslagen.

⁹ Lo Jui-ching: *Commorate the Victory over German Fascism, Carry the Struggle against US Imperialism through to the end*, H. Q. nr 5, den 10 maj 1965. Lo Jui-ching: *Das Volk hat den japanischen Faschismus besiegt und kann bestimmt auch den USA-Imperialismus besiegen*, (Rede gehalten am 3.9.65), Peking 1965. Lin Piao: *Es lebe der Sieg im Volkskrieg*, Peking 1965 (utgiven den 3 september 1965).

officerarna. Samtidigt inleddes en kampanj, där man framför allt bland ungdomen propagerade om arméns exemplariska ordning. ”Lära av armén” var en paroll som varit känd redan tidigare. Men sommaren 1965 intensifierades denna propaganda i hög grad, speciellt gentemot ungdomen. På ett högst påtagligt sätt gjordes krigsmakten till huvudleverantören av mönster och modeller för ett sant revolutionärt uppträdande.¹⁰ Man slog på stora trumman för de gamla traditionerna från kampåren och guerilla-krigets tid innan folkrepubliken grundades, på den tiden då armén, parti-ledningen och bondeklassen fortfarande framstod som en enda enhet. Dessa traditioner åskådliggjordes genom soldathjältar, som märkligt nog aldrig hyllades för sina militära hjältedåd, utan snarare var ett slags samhällslivets osjälviska hjältar.

Lei Feng t. ex., som vid det här laget är välkänd för vartenda barn i Kina, presenteras inte som en handgranatkastande våghals, utan som en uppoffrande, alltid hjälpberedd soldat, som rentav ofta utsätts för spott och spe av sina kamrater på grund av sitt handlande, men ändå aldrig låter sig rubbas från sina idéer. Och just under 1965 glorifierades armén ytterligare genom presentationer av andra hjältar och publicering av deras dagböcker, med åskådningsexempel på hur man bör studera och använda Maos verk. Den absoluta prioritet som gavs åt den politiska hållningen och som innebar att man långsamt men säkert övergav den sovjetiska modellen för krigsmaktens uppbyggnad, återspeglas också i ett tal som hölls av marskalk Ho Lung den 1 augusti, och som framstår som det viktigaste hittills kända dokumentet om arméreformerna.¹¹ (Hans formuleringar måste givetvis ses i sitt sammanhang med den kinesiska tolkningen av sådana begrepp som demokrati, borgerlig krigsmakt och så vidare. Det är viktigt att man tar hänsyn till den saken, som spelar en viktig roll som inte får underskattas, vid läsningen av alla kinesiska dokument över huvud taget, för annars riskerar man att göra sig en alltigenom falsk bild av verkligheten och mekaniskt överföra sina egna kategorier på situationen i Kina. Så t. ex. betyder ordet ”demokrati” i sin kinesiska form snarast jämlikhet, i betydelsen likaberättigande i juridisk mening, och anger alltså att möjligheter och förpliktelser skall vara lika för alla.)

”Kamrat Mao Tse-tungs tankar om skapandet av en folkarmé av ny typ satte det kinesiska folkets befrielsearmé i stånd att göra sig helt fri från den antagonism mellan officerare och manskap, resp. mellan över- och underordnade, som karakteriserar alla arméer av äldre typ, och att inom vår armé åstadkomma ett vitalt och aktivt politiskt liv, där man finner såväl centralism som demokrati, både en enhetlig vilja och känslan av att individen är helt fri från tvång. Det har redan blivit till en ärofull tradition och ett djupt rotat system i vår armé och en daglig vana för alla som hör armén till att ta itu med alla problem och lösa alla frågor under centraliserad ledning men med demokratiska metoder. Överallt råder demokrati, såväl i kompanierna, de militära institutionerna och krigsskolorna, som i arbetet, utbildningen och krigföringen. Sådana stora ting som utarbetandet av en politisk kurs eller stora riktlinjer eller uppställandet av stridsplaner blir, liksom sådana småsaker som det dagliga arbetet, kritik och utmärkelser, alltid grundligt prövade och diskuteras uttömmande innan man fattar beslut om dem och sätter dessa beslut i verket. Överallt och på alla nivåer i vår armé finner man demokratin förverkligad, och härigenom höjs också massornas politiska medvetenhet och initiativ. Envar känner att han är herre i huset. Vad angår arméns angelägenheter, så intresserar sig envar för dem, vårdar sig om var sak. Det som är gott lovprisas av alla, det dåliga fördöms av alla.’ Envar lyder medvetet och villigt disciplinens bud, utför samvetsgrant alla befallningar och gör därmed armén till ett äkta, högcentraliserat kollektiv. Följaktligen har våra trupper blivit till en oöverbinnerlig armé, där alla handlar som en man, där alla hjälps åt att lösa problemen och spänner sina krafter, inte skyr några umbäranden, inte

¹⁰ Dick Wilson: *A Quarter of Mankind*, London 1966, sid. 119: ”Folkets befrielsearmé betraktas som en inte bara militär utan också social kraft. Man förväntar sig att den skall delta i näringslivets uppbyggnad, hjälpen till över-svämningsdrabbade och till och med de politiska kampanjerna.” Exempel i: *Far Eastern Economic Review*, den 1 augusti 1963.

¹¹ Ho Lung: *Die demokratischen Traditionen der chinesischen Volksbefreiungsarmee*, Peking 1965.

fruktar döden, hjältemodigt deltar i kampen mot fienden.

Genomförandet av kamrat Mao Tse-tungs idéer om arméns uppbyggnad gick ingalunda fredligt och utan slitningar. När en proletariats revolutionära armé skapades, för första gången i Kinas historia, måste man först bryta ner det hinder som representerades av det borgerliga militära tänkandet och motståndet från gamla fördomar och sedvanor av alla de slag. I själva verket började de individer, som var vana vid de gamla arméernas förpestade atmosfär och uppfyllda av det borgerliga militära tänkandets alla fördomar, redan från den dag vår armé grundades bjuda hårdnackat motstånd mot kamrat Mao Tse-tungs tankar om arméns uppbyggande. Därför att de motsatte sig konsolideringen av partiets absoluta ledarskap över armén, utnyttjade de allehanda olika svepskäl och förevändningar för att bekämpa demokratin och motsätta sig massornas linje. Om man inte oavbrutet strävar efter att krossa inflytandet från det borgerliga militära tänkandet och avlägsna de hinder som skapas genom fördomarna och vanans makt, är det givetvis omöjligt att bygga upp de demokratiska institutioner och traditioner, som utmärker proletariats revolutionära armé, långt mindre då befästa och utveckla dem. Vår hållning i frågan om demokratin och masslinjen ingår alltifrån början som ett viktigt led i vår kamp för genomförandet av kamrat Mao Tse-tungs tankar om arméns uppbyggande och mot de borgerliga uppfattningarna, i denna kamp mellan två motsatta tankelinjer i frågan om hur armén bör byggas upp. Det kinesiska folkets befrielsearmés demokratiska institutioner och traditioner har skapats och uppstått under den kontinuerliga kampen mot det borgerliga militära tänkandet och har på detta sätt befästats och steg för steg utvecklats och fulländats.”¹²

Den mot Sovjetunionen polemiska aspekten framgår av sammanhanget. Talet om att Maos tankar om hur armén skulle byggas upp inte kunde genomföras på fredlig väg och utan slitningar är en tydlig anspelning på de armé- och partiinternas spänningar, som vid Lushankonferensen år 1959 kom till öppet uttryck genom Lin Piaos företrädare, den dåvarande försvarsministern Peng Teh-huai. Vid denna konferens lyckades Mao Tsetung dock få partiets centralkommitté att anta en hemlig resolution, som var liktydig med ett fördömande av Peng Teh-huai och hans idéer.¹³ Fram till 1967 nämndes Peng Teh-huais namn dock aldrig rent ut, och först i augusti 1967 beslöt man att offentliggöra resolutionen från 1959 i pressen. Samtidigt avlägsnades Peng Teh-huai från sina poster, därför att han hade angripit Maos politik på flera viktiga punkter och bland annat skarpt kritiserat folkkommunerna och det stora språnget framåt som orealistiska. Därtill hade han gjort sig skyldig till hemliga överläggningar med Chrusjtjov. Det torde väl numera framstå som ett obestridligt faktum att han var inställd på ett samgående med Sovjetunionen och var villig att också på det inrikespolitiska området följa den sovjetryska modellen och därför inte heller visade någon förståelse för kritiken mot revisionismen. Han utnyttjade de dåförtiden bara på allra högsta nivå pyrande spänningarna mot Moskva och slitningarna inom politbyrå till att i god tid och i största hemlighet samla Maos motståndare omkring sig. Det påstås att han vid Lushankonferensen öppet tog bladet från munnen och efter att ha framfört sin kritik sade: ”Mao Tse-tung måste komma till mig, för jag tänker inte komma till honom!” Uppenbarligen räknade han med att skyddas av kraften i sina argument och var övertygad om att han till slut skulle få rätt.¹⁴

¹² Ho Lung, sid. 5-7.

¹³ *Resolution of the Eighth Plenary Session of the Eighth Central Committee of CPC, concerning the Antiparty Clique headed by Peng Tehhuai (excerpts)*, den 16 augusti 1959, P. R., 34 1967, sid. 8. D. A. Charles: *The Dismissal of Marshal Peng Teh-huai*, C. Q., nr 8 1961, sid. 63-76. J. Gittings: *The Role of the Chinese Army*, Oxford University Press, London, 1967.

¹⁴ I nr 13 1967 av *Röda fanan* hävdades att Liu Shao-chi skulle ha försvarat Peng vid en utvidgad session med ständiga utskottet inom CK:s politbyrå, som skulle ha hållits i januari 1962. Peng skulle därefter i juni samma år ha inlämnat en omfattande skrivelse till CK. Innehållet i denna skrivelse är inte bekant, utöver det faktum att han lär ha ökat på Lius argument med diverse självkritik. År 1965 påstås Peng Teh-huai ha beklätt en post som tredje ställföreträdande direktör för kontrollkommittén inom CK:s sydvästbyrå. Källa: Chengtus radiostation den 31 augusti 1967. *BBC, Summary of World Broadcasts*, Part. III The Far East, Nr. 2563, C. Q., nr 32 1967, sid. 209.

Trots att denna kongress fortfarande i stor utsträckning är höljd i dunkel, står dess betydelse för den nyare historien fullt klar. I centrum för de då existerande motsättningarna stod upprättandet av folkskommunerna och det försök att uppfylla andra femårsplanen i förtid som kallades ”det stora språnget framåt”. Följer man den kinesiska agrarreformen från folkrepublikens tillkomst fram till folkskommunernas upprättande år 1958, kan man konstatera att allehanda olika program i tur och ordning lades fram och förverkligades, bara för att snabbt avlösas av nya och än mer omfattande, som sattes i verket redan innan de föregående programmen genomförts ordentligt och hunnit konsolideras och prövas i praktiken.¹⁵ År 1956 antog folkkongressen bestämmelser som reglerade de högre samarbetsorganen.¹⁶ Vid samma tid grundades också huvudparten av de integrerade kooperativen, som skiljer sig från folkskommunerna huvudsakligen genom att de är sammanslutningar av enskilda familjer, medan det inom folkskommunerna är arbetslag på mellan 100 och 300 personer som bildar den ekonomiska grundenheten. År 1959 gavs dessa ekonomiska grundenheter emellertid ett långt större omfång, så att övergången från familjeekonomi till kooperativt reglerat och helt kollektiviserat arbete genomfördes på den korta tiden av bara tre år. Om man betänker vilka svårigheter som måste möta vid genomförandet av ett sådant program, förstår man att en del kritiker ansåg att omvälvningen genomfördes alldeles för snabbt. Sannolikt genomfördes väl kollektiviseringen så snabbt därför att dess förkämpar ville hindra att det fortfarande mycket inflytelserika, traditionella kinesiska klansystemet skulle finna en gynnsam grogrund i de högre formerna av agrara kollektiv. Eftersom kampen mot klansystemets negativa verkningar krävde ett omsorgsfullt upplysningsarbete, som knappast kunde leda till önskat resultat på bara några få år, har man troligen fruktat att en satsning på familjen som ekonomisk grundenhet på ett farligt sätt skulle främja framväxandet av en individekonomi, som i sin tur skulle kunna hämma utvecklingen av den nationella ekonomin¹⁷ och folkets fostran. De högre kollektiviseringsformerna bidrog väsentligt till att främja den politiska fostran och den stora läs- och skrivkunnighetskampanjen på landsbygden. Man strävade medvetet efter att skapa en atmosfär av förnyelse, som ifrågasatte alla de gamla traditionella sederna och bruken, så snart dessa framstod som en hämsko för utvecklingen. Att pragmatikerna i politbyrån måste ha vissa förbehåll mot detta är ju ganska naturligt, framför allt med tanke på att den ekonomiska politiken allt mer börjat avlägsna sig från den sovjetiska modellen. Detta måste i längden påverka också de militära kretsarna. Militärerna fruktade att de kunde komma att sättas in i högst otacksamma uppgifter, t. ex. för att hjälpa bönderna att klara av de bakslag, som kunde förorsakas av ett alltför entusiastiskt och orealistiskt genomförande av det stora språngets politik.¹⁸ Den allmänna

¹⁵ Litteratur om jordbrukspolitiken: Chao Kuo-chun: *Agrarian Policy of the Chinese Communist Party 1921-59*, Bombay 1960. Tung Ta-lin: *Agricultural Co-operation in China*, Peking 1958; *Socialist Upsurge in China's Countryside*, Peking 1957 (med anonyma notiser av Mao Tse-tung). Su Xing: *Der Kampf zwischen dem sozialistischen und dem kapitalistischen Weg in der chinesischen Landwirtschaft nach der Agrarreform*, Ekonomiska studier, Peking, nr 7/8 och 9, 1965, översättning i *Vento delfest*, Milano, nr 2 1966, sid. 6-50, och nr 3, sid. 69-86. A. L. Strong: *Aufstieg der Volkskommunen in China*, Peking 1966. Jan Myrdal: *Rapport från kinesisk by*, Stockholm 1963. M. Biehl: *Die chinesischen Volkskommunen*, Hamburg 1965 (delvis föråldrad). C. Bettelheim, J. Charriere, H. Marchisio: *La construction du socialisme en Chine*, Paris 1965. H. Marchisio: *Communes populaires et organisation cooperative dans les campagnes chinoises*, *Archives d'Etudes sur la cooperation sociale*, nr 20 1966 (Paris) (viktig). R. Dumont: *China surpeuplée, tiers monde affamée*, Paris 1965. W. Hinton: *Fanshen*, New York 1967 (viktig). Intressant artikelserie om folkskommunen Yang Tan i *P. R.*, nr 10-16 1966 (serie på sex artiklar). A. Donnithorne: *China's Economic System*, London 1967.

¹⁶ L. Tung Ta-lin: *Model regulation for an advanced agricultural producers cooperative (adopted 30.6.56)*, texten sid. 145-179.

¹⁷ Det faktum att ansvariga element inom partiet åren 1960/62 drev en mot folkskommunprogrammet riktad politik, kan år 1968 inte längre bestridas. Chou En-lai nämnde denna tendens redan i sitt tal vid den tredje folkkongressens första session den 22 december 1964 (*Main Documents of the First Session*, Peking 1965, sid. 26).

¹⁸ Detta lär ha varit ett av Peng Teh-huais argument (omöjligt att dokumentera).

utvecklingen började dock inte genast påverka armén, utan förändringarna genomfördes först så småningom, genom den nye försvarsministern Lin Piao. År 1964 hade arméns politiska avdelning nått samma hegemoni som under befrielsekripet.¹⁹ Guerillakrigsteorierna började så småningom åter betraktas som fullt ut giltiga för ett modernt försvar och ett modernt motangrepp, på bekostnad av en mera traditionell och teknologiskt inriktad strategi. Man får härvid inte glömma att marinen, flygvapnet och andra sådana vapengrenar över huvud taget inte hade existerat före folkrepublikens tillkomst och inte hade några egna traditioner inom folkets befrielsearmé, eftersom dessa vapenslag byggdes upp först senare och med hjälp av ryska experter. Koreakriget, som kineserna utkämpade med först Lin Piao och sedan Peng Teh-huai som överbefälhavare, gav också många nya erfarenheter om de allra modernaste vapenslagens möjligheter. Alla dessa aspekter hade sin roll att spela i de invändningar som anfördes mot de maoistiska idéerna.²⁰ Men eftersom alla parter hade många års erfarenheter av guerillakrig, får man inte begå misstaget att betrakta de olika ståndpunkterna som odifferentierade. Inte heller får man föreställa sig att tonviktsförskjutningen till guerillakriget skulle ha lett till att man på något sätt försummade den militära teknologin. Atomprogrammets framgångar bevisar att det inte råder någon antagonism i detta avseende.²¹ Valet av tonvikt måste uteslutande tolkas politiskt och ifrågasätter på intet sätt premisserna för en modern krigföring.

Uppenbart är att Peng Teh-huais avsättning år 1959 lämnade en del problem öppna, som skulle ha kunnat få ytterst obehagliga verkningar om utvecklingen gått annorlunda. Men det vore orealistiskt att hävda att dessa meningsskiljaktigheter redan då, trots själva sakfrågans enorma betydelse, skulle ha kunnat utvecklas till äkta politiska motsättningar. För viktigare än allt annat var den allmänna lojaliteten mot den högsta auktoriteten. I tider då själva nationen hotas betraktas Mao Tse-tung också av sina motståndare som själva personifieringen av revolutionens kontinuitet. Denna omtanke om kontinuiteten i det kinesiska samhället är en avgörande faktor som ingen kan förneka. Inte ens när Maos motståndare kämpade med honom om olika sakfrågor i politbyrån, föll det dem någonsin in att oroa denna kontinuitet. Den oerhörda chock som kritiken mot Stalin vid det sovjetryska kommunistpartiets tjugonde kongress innebar för den kinesiska ledningen berodde i huvudsak på dess omtanke om kontinuiteten inom världsrevolutionens ledning.²² Kravet på att enigheten utåt alltid måste bevaras spelade en avgörande roll under folkrepublikens första arton år; härvid följde man också inom politbyrån den kinesiska regel som krävde att man helt och fullt måste stödja utrikespolitiken även om man personligen råkade vara av en helt annan mening. Desto märkligare då att Mao Tse-tung själv under kulturrevolutionen gav en helt ny grundval åt denna kontinuitet, nämligen den som låg i en assimilering av revolutionens kriterier.

Att äta den heta gröten

Före detta staternas allt intensivare engagemang i Vietnam och fortsatta bombardemang av Nordvietnam under sommaren 1965 innebar att de politiska besluten inte kunde uppskjutas. Det inrikespolitiska läget verkade så stabilt det nu kunde bli. Den ekonomiska politik som inaugurerats i

¹⁹ J. Gittings, a. a., kapitel 12, sid. 242 ff.

²⁰ Under kulturrevolutionen hörde man desto oftare sådana argument, framförda av rödgardister, som ju inte gärna kan ha tagit dem fritt ur luften.

²¹ Beträffande det kinesiska atomprogrammet och det lilla man vet om detta program, se W. C. Clemens: *Chinas Nuclear Tests, Trends and Portents*, C. Q., nr 32 1967, sid. 111-131.

²² Bara några veckor efter Sovjetunionens kommunistiska partis tjugonde partikongress publicerade *Renmin Ribao* den 5 april 1956 en skrift med titeln ”Om proletariats diktators historiska erfarenheter”. Den utgavs anonymt, men tillskrivs i dagens Kina Mao Tse-tung själv.

början av 60-talet och fortsattes 1964/65 gav goda resultat, utan att principiellt ifrågasätta det stora språngets politik. Den fortsatte de politiskt-ekonomiska riktlinjerna från det stora språnget, men undvek de felaktigheter av olika slag, som delvis förorsakat det stora språngets fiasko åren 1959/60. Dessa misslyckanden hade emellertid inte bara orsakats av bristande planering, som å sin sida kunde ledas tillbaka till en alltför osäker statistik, utan hade också i hög grad förstärkts genom en olycklig slump i form av stora och omfattande naturkatastrofer. De negativa följderna av dessa misslyckanden kunde emellertid delvis motverkas just genom den politiska strömning som väckts till liv genom det stora språnget framåt och den allmänna solidaritet man visade. Den ekonomiska politik som följde på det stora språnget framåt kallades ”anpassningsperioden” (readjustment),²³ och redan denna beteckning gav ju klart besked om att det förekommit störningar. Den nya politiken, vars riktlinjer aldrig diskuterades offentligt, har lett till en tydlig förbättring i läget. Vad det gällde var emellertid inte i första hand att glädja sig över de tydliga framgångarna, utan snarare att föra över de modaliteter som gällde för det stora språngets politik på de nya förhållandena. Såväl det faktum att de sovjetryska lånen återbetalades redan före förfallotiden som den minskande statliga skuldsättningen i det egna landet vittnar båda om att man lyckades åstadkomma en effektiv sanering av ekonomin. De sänkta priserna på cyklar (omkring 50 %), det sänkta köttpriset,²⁴ avskaffandet av ransoneringen på vissa konsumtionsvaror och de ökade ransonerna av de varor som fortfarande var ransonerade, skapade en god och positiv anda bland konsumenterna, som dessutom fick se en mängd nya, allmänt efterfrågade produkter dyka upp i butikerna.

Och samtidigt som framför allt reglerna för folkkommunernas förvaltning sedan 1959 rättats till i en del viktiga avseenden, hade partiet dock ingalunda försummat den politiska grundlinjen i fråga om folkkommunerna. Den viktigaste nyheten under den begynnande anpassningsperioden var att bönderna fick rätt till vissa jordlotter som de skötte och brukade privat och som sålunda undandrog den enhetliga planeringen. I det sammanhanget måste man dock hålla i minnet att dessa små jordlotter aldrig uppgick till mer än fem procent av hela den samlade odlingsarealen. Ännu år 1967 fanns dessa små privata jordlotter fortfarande kvar inom folkkommunerna. De hade framför allt till uppgift att ge bönderna möjlighet att odla en del grönsaker, som de behövde för att förbättra sitt kosthåll och på så sätt slapp att köpa i allmänna handeln. Samtidigt som man införde detta system med privata jordlotter, omorganiserades också själva folkkommunerna på så sätt att den minsta ekonomiska enheten inte längre utgjordes av några tusen individer, utan av i genomsnitt bara 200 personer.²⁵ Felet var att man under folkkommunernas första år, då man entusiastiskt strävade efter att göra allt så storstiltat som möjligt och emulationsvågen krävde att man inte blev distanserad och kom på efterkälken, hade hoppats litet för mycket av den sortens stora, integrerade enheter. Eftersom man saknade både kadrer och erfarenheter för att kunna förvalta och koordinera dessa jättestora enheter på rätt sätt, gällde det nu att bringa ner programmet till en lägre nivå. Den tillnyktring som följde innebar ingen principiell fara för själva rörelsen. Snarare gav den tvärtom en möjlighet att införa en del nyheter på det administrativa planet och ge ett visst spelrum åt experimentlustan nere på den lokala nivån. Principerna för det stora språngets politik underkastades en viss subtilisering, och deras samhällseliga betydelse betonades också i fortsätt-

²³ Denna formulering användes år 1965 upprepade gånger på officiellt håll.

²⁴ J. Guillermez: *l'Economie chinoise*, sid. 265-93 i *Guide Nagel de la Chine*, Genève 1967. På sid. 293 finner man en lista över priserna på diverse konsumtionsvaror (1966 års priser i Peking).

²⁵ Se fotnot 15, spec. P. R. 10-16 1966.

Guide Nagel de la Chine, sid. 296: ”Produktionslagen motsvarar mer eller mindre de gamla byarna (från 10 till 30 familjer), medan produktionsbrigaderna omfattar mellan 10 och 20 produktionslagen.” Tio eller flera brigader bildar sedan en folkkommun, som sålunda omfattar mellan 5 000 och 10 000 personer. Antal folkkommuner 1967 cirka 70 000, den kollektiva enheten är produktionslaget, mera sällan brigaden.

ningen — de ansågs vara av avgörande betydelse för de stora massornas medvetenhet.

År 1965 förestod utarbetandet av den redan aviserade och flera gånger uppskjutna tredje femårsplanen. Pragmatikerna hade efter bästa förmåga försökt ge den ekonomiska politiken ett konkret innehåll, utan att därför ifrågasätta de politiska premisser som representerades av de ”tre röda fanorna”²⁶ (folkkommunerna, det stora språnget framåt, generallinjen). Det skulle vara alldeles fel att tala om någon antagonism mellan så kallade ”pragmatiker” och ”maoister” vid denna tid. Man får inte glömma att Mao Tse-tungs anhängare aldrig har ridit spärr mot all anpassning; också under kulturrevolutionen utnyttjade de aldrig denna för att utöva orättvis kritik. Pragmatikerna lyckades däremot så att säga svepa sitt politiska samvete i ”de tre röda fanornas” veck, som tillät dem att argumentera, bara argumenten var godtagbara.²⁷ Anpassningsperiodens framgångar bygger sålunda snarare på en symbios än på någon antagonism mellan pragmatiker och ideologer.

Det problem som Mao Tse-tung ställdes inför i september 1965 var snarare ett ideologiskt problem än ett ekonomiskt sådant. Konfrontationen med Sovjetunionen genomfördes och propagerades så grundligt över hela linjen, att man så småningom började fråga sig var rötterna till revisionismens insmygande i samhället egentligen stod att sökas. Kritiken av den sovjetiska revisionismen formligen skrek efter en teori för hur revisionismen uppstår i det socialistiska samhället. Man var medveten om att revisionismen var ett problem som ingalunda bara skapades genom en felaktig ledning, utan hade med hela samhället att göra. Och redan denna insikt implicerade ännu en fråga, och en som tidigare aldrig ens diskuterats i ett socialistiskt land: frågan om partiets ledarroll, i ett samhälle som följer revisionismens väg. Kritiken mot revisionismen utmynnade just där man absolut inte ville ha den. Den utvidgades till att gälla partiet självt. Vartenda kommunistiskt parti i hela världen plågas sedan några decennier tillbaka av anklagelser för revisionism och diskussionen om de andra kommunistpartiernas revisionism har alltid förts på grundval av Lenins kritik av Bernsteins och Kautskys revisionism.²⁸ Denna Lenins kritik överförs alltid på de nya situationer som uppstått, varvid striden regelbundet inskränks till att gälla om denna tillämpning är korrekt eller inte. Mao Tse-tung var emellertid fast besluten att konsekvent vidga kritiken. Det stod klart för honom och hans anhängare, att den inte kunde få gälla bara Sovjetunionens utrikespolitik. Men om man gick ett steg vidare och satte in hävstången mitt inne i själva det socialistiska samhället, måste man i konsekvensens namn erkänna att man inte kunde teoretiskt isolera sig själv när man kritiserade andra, utan i stället måste underkasta också det egna partiet samma teoretiska kriterier. Detta innebar emellertid i sin tur att man måste rucka på själva grundvalarna för den hittillsvarande officiella tolkningen av teorin, som sökte skydda och bevara principen om partiets absoluta och oförytterliga enhet som proletariats och böndernas ledare som den högsta ledstjärnan för allt.

Därmed blev kritiken mot revisionism rentav till en konsekvent utvidgning av den diskussion av de grundläggande motsägelserna, som rent embryoniskt och teoretiskt existerat ända sedan Maos tal ”Om den rätta lösningen av motsägelser inom folket” av år 1957. Teorin om den fortgående klasskampen inom det socialistiska samhället och den häri inneslutna föreställningen om att det också i ett socialistiskt samhälle kan bildas nya klasser och att en sådan utveckling måste bekämpas, ställde frågan om i vad mån en sådan fara eventuellt kunde existera också för Kina och dess kommunistiska parti. Men det var just på den punkten som Maos motståndare vägrade att

²⁶ ”De tre röda fanorna” betecknar summan av Maos politik sedan 1959. Ett högst generiskt uttryck.

²⁷ Under kulturrevolutionen kritiserade den officiella pressen bara sådana teoretiker som bekant sig till en revisionistisk linje eller ansågs bekänna sig till en sådan

²⁸ Litteraturförteckningen not 1 och: *Proletarier aller Länder vereinigt euch gegen den gemeinsamen Feind*, Peking 1963 (samling av viktigare artiklar från åren 1962-63).

följa honom i hans argumentering. De ansåg att en sådan debatt satte partiets enhet på spel och strävade efter att beröva en eventuell kritik varje objektiv grund. En kritik mot revisionismen var visserligen utmärkt och bra, men endast om man höll offentligheten utanför och genomförde den i partiintern regi; för detta var enda möjligheten att undvika en allmän kritik utanför partiet, som kunde leda till allehanda icke önskvärda resultat. I denna inställning såg Mao emellertid bara en krigslist från motståndarna till hans egen argumentering, som tydligen ämnade utnyttja detta camouflage för att i all tysthet likvidera hans egen tolkning av frågan om klasskampen i det socialistiska samhället. Det är inte svårt att föreställa sig hur en revisionistisk ledning säkert skulle ha avskrivit Maos teori, för att i lugn och ro kunna ta itu med de politiska problemen på ett ortodox sätt. Om Maos tolkning av samhällsproblematiken inte nått en mycket omfattande spridning inom alla samhällslager, skulle grundvalarna för den stora motsägelsen ha förblivit hemliga. Men just detta överskylande stod för Mao Tse-tung som den verkligt stora faran för revolutionens kontinuitet, en fara vars förhärjande verkningar han ansåg sig kunna observera i det sovjetiska samhället. Och han trodde sig se faror för sin sak inte bara inom den egna partiapparaten, utan också i det internationella läget. Kriget i Vietnam krävde ett entydigt ställningstagande, och det sovjetiska förslaget om gemensam aktion var av sådan art att det nödvändiggjorde ett avgörande.

Det var denna problematik som blev upphovet till den för Kinas historia mycket viktiga session med politbyrå, som ägde rum i Peking i början av september 1965. Dess vikt och betydelse framgår av att samtliga ansvariga funktionärer inom stordistriktet (regionalbyråerna) var närvarande vid konferensen. Denna fick rent av karaktären av ett mindre CK-möte och var sålunda ingalunda någon rutinmässig arbetssession med politbyrå. Generalstabschefen Lo Jui-chang hade lyckats finna en del förespråkare för en gemensam aktion. Man åstadkom en medlargrupp med uppgift att förmå de kring Mao Tse-tung och Lin Piao samlade motståndarna att med hänsyn till den stigande faran i Sydostasien inte ta någon bestämd ståndpunkt i frågan. Konferensen slutade utan någon förändring i frontställningen, bortsett från att Mao Tse-tung lyckades vinna anhängare för sin principiella kritik av Sovjetunionen och de följer denna måste innebära för Kina. Han hade krävt en kulturrevolution, som skulle inriktas på att egga fram kritiken mot revisionismen, ge denna kritik en teoretisk underbyggnad och klarlägga revisionismens inflytande på Kinas eget förflutna. Med detta krav förenade han den mycket konkreta och skickensediga frågan: "Hur skall man förhålla sig, om det visar sig att det finns revisionister i centralkommittén?"²⁹ För att arbeta fram en lösning i dessa och andra viktiga frågor, som berörde det ideologiska området och var av avgörande betydelse för kulturen och undervisningsväsendet, tillsattes genom politbyråns försorg en intern kommission under ordförandeskap av politbyråmedlemmen Peng Chen. Denna grupp, "femmannagruppen för kulturrevolutionen",³⁰ bestod av Peng Chen, Lu Ting-y (kulturminister och ansvarig för propagandafrågor inom centralkommittén), Yang San-kun, Kan Cheng och Lu Ke-pina³¹ (medlemmar av centralkommitténs sekretariat). I sin egenskap av ordförande i denna grupp hade Peng Chen därmed i realiteten avancerat till partiets propagandachef, vilket var

²⁹ Detta yttrande citerades ofta efter CK-sessionen i augusti 1966, till en början mera sällan och bara i rödgardistiska tidningar, år 1968 också av de officiella organen.

³⁰ Gruppens existens och sammansättning hemlighölls ända fram till augusti 1966. Då ledde en partiintern informationskampanj till att enskilda rödgardistgrupper från och med september 1966 fick tillstånd att omnämna den. Från och med maj 1967 nämndes den också i den officiella pressen.

³¹ Lu Ke-pin angreps inte under kulturrevolutionen, men nämndes inte heller i samband med gruppen för kulturrevolutionen. Troligen representerade han i denna första femmannagrupp minoritetsintressena. År 1967 stödde han de rebeller som grep makten i provinsen Shansi. Han tillhör den krets som har stött kulturrevolutionen ända från början och i alla dess faser, men hade inget som helst inflytande i denna första grupp för kulturrevolutionen.

liktydigt med en tyst avsättning av den förutvarande propagandachefen Lu Ting-y,³² som i fortsättningen fick nöja sig med att i sin egenskap av kulturminister sköta samma funktioner som innehafts av hans företrädare, den välkände författaren Mao Tun. ”Femmannagruppen” kontrollerade inte bara ovannämnda avdelning inom CK, utan därtill kom att det av Teng Hsiao-ping ledda partisekretariatet inrymde centralkommitténs inflytelserikaste funktionärer. Lu Ke-pin spelade en mycket underordnad roll i denna ”Femmannagrupp för kulturrevolutionen”, eftersom han satt där enbart som representant för minoriteterna och deras problem på det kulturella området.

Den centrala kulturbyrån inkallades till en session den 25 september. Det var vid detta sammanträde man antog de viktigaste av de direktiv som blev avgörande för de närmaste månadernas propagandaaarbete. De lokala kulturfunktionärerna fick anvisning att lugnt och stilla rensa ut alla eventuella rester av det förgångna ur kulturlivet och ge propagandaaarbetet absolut prioritet på alla kulturella områden. Den sovjetiska revisionismen skulle attackeras ännu hårdare, ”för att stärka det kinesiska KP:s enighet”, som Lu Ting-y uttryckte det just vid detta tillfälle. Därmed menades att man måste satsa allt på att hindra varje tendens till revisionism inom det egna partiet. Samtidigt underkastade Lu Ting-y den stalinistiska personkulten en frän och betydelsefull, men tyvärr aldrig offentliggjord kritik.

Detta var givetvis ett rent politiskt schackdrag, som innebar en allvarlig varning till sådana hetsporrar som räknade med att kunna åberopa sig på en viss icke namngiven person, för att i skydd av hans namn kunna föra fram sin kritik mot partiapparaten. Inte ens Mao Tse-tung var utesluten från kritiken, eftersom Lu Ting-y (genom sin överordnade Peng Chen, som personligen diskuterat denna sak med Mao) visste, att denne önskade ett ställningstagande, som inte ens ryggade för kritik mot honom själv eller hela avdelningar inom CK. Mao Tse-tung hade nämligen frågat Peng Chen, om man också kunde kritisera hans ställföreträdare i Pekings kommunalstyrelse, den lärde historikern Wu Han. Peng Chen måste genast ha fattat räckvidden i denna fråga och replikerade slagfärdigt, att om man bara ville, så kunde man mycket väl kritisera också den mannen. Men en kritik mot Wu Han skulle kunna utnyttjas som en propagandistisk utgångspunkt för en kampanj mot vida kretsar inom partiet. Peng var helt införstådd med vad saken gällde, och kunde identifiera den väl skyddade partihemligheten om de hemliga idéer CK:s propagandaavdelning förknippade med de högeravvikande inom armén, som Mao Tse-tung beskyddat vid Lushan-konferensen 1959. Men hans politiska spårsinne måste också ha lett hans tankar till parallellerna med den ännu inte avgjorda situationen inom själva politbyrån: de som ännu i september var beredda till en gemensam aktion tillsammans med Sovjetunionen, var säkert också redo att snabbt sätta stopp för kritiken mot revisionismen. Kanske betraktade revisionisterna inom det kinesiska kommunistpartiets centralkommitté rentav detta förslag om en gemensam aktion som en möjlighet att leda över den politiska vinden till sina egna segel.

Det högexplosiva läget manade till försiktighet. Men naturligtvis är det svårt att avgöra i vilken utsträckning Peng Chen fortfarande åtnjöt Mao Tse-tungs förtroende. Mycket talar emellertid för att Mao alltfört hyste förtroende för Peng, eftersom han så öppet visade sina kort för denne. Vad som den gången stod på spel för Mao Tse-tung var varken mer eller mindre än hans eget bidrag till världsrevolutionens teori, ett bidrag som under den vidare utvecklingen skulle få världshistorisk betydelse just i sammanhang med kulturrevolutionen. Mao Tse-tung måste offra tanken på ett gemensam aktion med Sovjetunionen på sin egen dialektiska teoris altare, för att på så sätt säkra den egna teorins möjligheter att överleva. Om han beslutat sig för att i stället satsa på den gemensamma aktionen, skulle han därmed ha fått ge upp denna teori. Det kan säkert inte ha varit

³² Folkkongressen utsåg Lu Ting-y till kulturminister alldeles i början av 1965, och valet bekräftades den 4 januari 1965 av Liu Shao-chi.

lätt för honom att ge sina motståndare ett så strålande propagandistiskt trumfkort i händerna, och dock skulle det visa sig att hans beslut var mycket framsynt.³³ Givetvis rörde det sig inte alls, som hans motståndare påstod, om något slags ovilja från hans sida att alls hjälpa Vietnam; han vägrade bara att dra de negativa politiska konsekvenserna av ett eventuellt samarbete med Sovjetunionen.

Man vägrade helt enkelt all sådan hjälp som enligt kinesisk uppfattning var av politiskt tveeggad karaktär. Samtidigt hoppades man att om Sovjetunionen verkligen ville hjälpa, så skulle man där också säkert finna medel och möjligheter att genomföra den hjälpen.³⁴ För övrigt lät man helt oavhängigt av dessa frågor den egna, kinesiska hjälpen rikligen strömma över till Vietnam. I stället för den gemensamma aktion som Mao och Lin Piao förkastade av strategiska, både in- och utrikespolitiska skäl, genomförde man en parallellaktion, som man kunde genomföra helt självständigt och utan att behöva frukta för att en gemensam aktion skulle skotta upp en för tidig grav åt kritiken över revisionismen eller, med tanke på de sovjetisk-amerikanska närmandena, rentav driva Kina självt till en omläggning av dess politik. Hur omstritt hela detta frågekomplex måste ha varit i politbyrån framgår av att man väntade ganska länge innan allmänheten informerades om att man avvisat det sovjetryska förslaget om gemensam aktion — ett förslag som dessförinnan aldrig hade meddelats allmänheten.

Oktober månad kom med en överraskning som blev en svår chock för regeringen i Peking. Den indonesiska revolutionens misslyckande och den skickelsedigra utveckling som följde i landet förtegs i tre hela veckor fullständigt av den kinesiska pressen. Strax efteråt kom sedan den artikel som avvisade tanken på ett gemensamt handlande och innebar att relationerna till Sovjetunionen rasade ner till ett bottenläge. Den viktiga tidningsledaren *Refutation of the new leaders on united action* publicerades den 11 november och byggde, såsom framgår av följande citat, det kinesiska avvisandet på ett lenincitat:

”Under kampen mot den chrusjtjovska revisionismen finner man naturligt nog en viss skillnad i individernas förståelse för denna kamp. Sådana skillnader blir speciellt tydliga när kampen hårdnar och blir häftigare. Detta är helt naturligt och kan inte undvikas. Lenin säger: När människorna under alldeles speciellt tvära växlingar och omkastningar 'plötsligt såg sig ställda inför synnerligen viktiga problem, kunde de inte stanna kvar uppe på denna nivå hur länge som helst, kunde inte klara sig utan en andhämtningspaus, utan en återgång till de elementära frågorna, utan en ny förberedelse som hjälpte dem att 'smälta' de oerhört rika lärorna och ge en ojämförligt bredare massa en möjlighet att på nytt gå vidare framåt, men redan långt fastare, medvetnare, säkrare och ståndaktigare än tidigare.’³⁵ Just i dag

³³ Edward Crankshaw hävdade att han citerade ordagrant ur ett brev från KKP:s CK när han skrev att ”Sovjet 'hade begärt att via Kina få sända 4 000 man som skulle stationeras i Vietnam... /och/ att få besätta och använda ett eller ett par flygfält i sydvästra Kina och få stationera en sovjetisk väpnad styrka på 500 man där.’ ” *The Observer*, London, den 14 november 1965. Detta påstådda brev har aldrig offentliggjorts, och dess äkthet och proveniens är osäkra.

³⁴ Utrikesminister Chen Yi till en korrespondent för den japanska tidningen *Akahata* den 30 december 1965 (godkänd och också från officiellt kinesiskt håll publicerad text) : ”De sovjetryska ledarna undviker själva huvudfrågan, när de reducerar den viktiga politiska frågan om stöd åt det vietnamesiska folket i dess kamp mot den amerikanska aggressionen och för sitt lands räddning till en fråga om den så kallade 'transiteringen av materiell hjälp till Vietnam'. Men just på den punkten har de fullständigt fel. De sovjetryska ledarna understryker i alla sammanhang att Sovjetunionen inte har någon gemensam gräns med Vietnam. Alltså måste all materiell hjälp till Vietnam med naturnödvändighet sändas över Kina. Men detta påstående strider mot verkligheten. För det finns ju också en sjöväg mellan Sovjetunionen och Vietnam.” ... ”Kina har väl och punktligt genomfört dessa transporter i enlighet med den överenskommelse som träffats. Detta har hela tiden skett helt kostnadsfritt. Att påstå att Kina har uppehållit och hindrat transporter av sovjetisk krigsmateriel till Vietnam, är från början till slut rent förtal och bakdantande.”

³⁵ W. I. Lenin: „Über einige Besonderheiten der historischen Entwicklung des Marxismus”, *Werke*, Berlin 1962, band 17, sid. 26.

står vi inför ett sådant läge.”³⁶

Det kan knappast vara en tillfällighet att en tidning i Shanghai dagen innan hade haft inne en artikel som senare kom att betecknas som startskottet till kulturrevolutionen. I denna artikel, som inte väckte något större uppseende, angreps en lärd vid namn Wu Han som borgerlig ideolog. Senare berättades det att denna artikel, som kostat sin författare ett helt år av forskning, skulle ha skrivits under Mao Tse-tungs personliga råd och anvisningar. Detta innebär emellertid ingalunda att Mao skulle ha stått för själva formuleringarna, snarare att han diskuterat sakens politiska implikationer med författaren. Men just då var vetskapen om den saken förborgad till och med för åtskilliga av centralkommitténs medlemmar.

³⁶ Vederläggning av den så kallade ”gemensamma aktion”, som föreslagits av den nya ledningen för Sovjetunionens kommunistiska parti, *Renmin Ribao* den 11 november 1965.

2. Debatten

En oansenlig artikel, publicerad i en lokal Shanghaitidning den 10 november, skulle alltså så småningom avslöja sig som startskottet till en våldsam drabbning. Dess trettiofemåriga författare var underställd kulturavdelningen vid Shanghais partikommitté, men beklädde ingen ansvarig post, även om han redan var tämligen känd som essäist. Han betraktades som en begåvad och hängiven vänsterman och var särskilt uppskattad för sin briljanta stil. Därtill hade han också rykte om sig att vara en oförfärlig hetsporre. Yao Wen-yuan blev under kulturrevolutionens gång en mäktiga berömd person, som dök upp överallt där den intimaste kretsen kring Mao var verksam. Hans överlägsna polemiska stil byggde på en politisk lidelse, som alltid gick in för att med väl underbyggda informationer hänsynslöst slå ner motståndaren. Rubriken på hans artikel var harmlös nog: ”Kommentar till ett modernt historiskt drama: Hai Juis avsättning.”¹

”Hai Juis avsättning” var titeln på en teaterpjäs av Wu Han, en framstående historiker som också var vice borgmästare i Peking. Yao Wen-yuans val av ämne var överraskande i så måtto att pjäsen bara hade spelats några gånger år 1961, och tydligen med mycket måttlig framgång, trots att den rosats av den samtida kritiken.² Däremot blev den känd och berömd över hela landet när den senare utkom i bokform, och trycktes i stora upplagor.³ Men ändå var detta teaterstycke på intet sätt aktuellt hösten 1965, eftersom alla historiska pjäser då var helt försvunna från repertoarerna. Men om man skall kunna förstå räckvidden av Yao Wen-yuans kritik och dess politiska implikationer, måste vi först ge en kort resumé av pjäsen.

Styckets huvudperson, Hai Jui,⁴ bygger på en historisk personlighet, som levde åren 1515-87 och innehade höga ämbeten under mingkejsarna. De officiella handlingarna från mingdynastins tid och andra samtida dokument ger en bild av en hederlig och modig ämbetsman, som förenade ett omutligt sinne för rättvisan med stor politisk begåvning. Wu Hans pjäs tar upp en episod ur hans liv, som utspelades åren 1569/70 i Kinas fruktbaraste trakter, området söder om Yangtze-floden. Här hade kejsarliga ämbetsmän på orättfärdigt sätt tillskansat sig stora landområden. Deras skoningslösa utsugande av områdets befolkning skapade en situation som väckte stor oro vid hovet, eftersom det var uppenbart att risken för en revolution blev allt större. Storgodsägarna försökte med alla medel lägga under sig så mycket jord som möjligt, till mycken skada för stora delar av befolkningen, som förvandlades från jordägande bönder till dåligt avlönade daglönare. I

¹ Yao Wen-yuan: Om det samtida historiska dramat ”Hai Juis avsättning”, *Wen Hui Bao* (Shanghai) den 10 november 1965 (även utgiven i broschyrform från Shanghais folkförlag).

² Pjäsen utgavs 1962 i bokform av folkförlaget i Peking. J. Schickel misstar sig när han skriver att en pjäs med titeln ”Hai Jui skymfar kejsaren” skulle ha uppförts 1959 och att Wu Hans pjäs skulle vara ett slags fortsättning på denna. I själva verket kom ”Hai Juis avsättning” före den andra pjäsen. ”Hai Jui skymfar kejsaren” skrevs av en Shanghai-författare sedan Wu Han skrivit sin pjäs och fått den utgiven i bokform, men offentliggjordes aldrig. (J. Schickel: *Dialektik in China i Kursbuch 9*, Frankfurt 1967, sid. 69)

³ Wu Han hade redan den 16 juni 1959, under pseudonymen Liu Mian-zhi publicerat en historisk artikel med rubriken ”Hai Jui skymfar kejsaren” i *Renmin Ribao*. Artikeln publicerades före Lushankonferensen i augusti 1959, där Peng Teh-huai brännmärktes. Wu Hans pjäs sågs därmed i ett helt nytt ljus, eftersom Peng Teh-huai själv hade identifierat sig med Hai Jui. Blotta det faktum att pjäsen publicerades betraktades därmed som något av en playdoyer för Peng.

⁴ H. A. Giles skriver i *A Chinese Biographical Dictionary*, London 1898, nr 607 (Hai Jui) : ”... en vis och modig statsman. Hans frimodiga invändningar framför allt mot vissa vidskepliga seder och bruk ledde 1566 att han föll i onåd ... Han gick emellertid för långt i sin strävan att stödja de fattiga mot de rika och tvingades att dra sig tillbaka.” Citerat efter J. Schickel, som för övrigt bygger sin skildring av Wu Hanaffären enbart på kritikernas uppgifter och driver deras argumentering ännu mycket hårdare. Mera objektiv är F. Billeterers intressanta uppsats *La révolution chinoise est-elle culturelle?* i *Gazette de Lausanne* för den 8 september 1967, tre sidor.

nio scener berättar Wu om hur Hai Jui, med kejsarens fullmakt, inkognito ger sig ut på en inspektionsresa till dessa trakter. Han blandar sig med folket för att utröna sanningen om vad som händer. Snart vet han också besked om det skandalösa tillståndet i alla dess detaljer. Storgodsägarna ryggar inte tillbaka för något när det gäller att driva igenom sina syften. De utnyttjar alla nödsituationer bönderna råkar ut för till att lägga beslag på deras egendom. De som råkar illa ut är framför allt småbönderna och de jordlösa, som är helt utlämnade åt stormännen. En av dessa män, far till en flicka som rövats bort av en storgodsägarson, klagar inför den lokala domstolen och stöds härvid av andra bönder. Domaren behandlar dem emellertid som oförskämda och förmätta fridstörare mot den allmänna ordningen och dömer käranden att pryglas ihjäl. Hai Jui har emellertid blandat sig med folket under domstolsförhandlingarna och framträder nu öppet som kejsarens utsände. Han kräver i stället den verkligt skyldiges huvud på ett fat, den storgodsägarson som rövats bort flickan. Den skyldiges far, en pensionerad minister, ber och besvär Hai Jui att skona hans sons liv. Denne vägrar, och hotas då av den pensionerade ministern. Hai Jui låter sig inte rubbas. Han befäller att alla de jordområden som illegalt frånrövats sina ägare skall återlämnas till dessa. Detta slag mot storgodsägarna leder till att de börjar intrigera vid hovet mot den modige ämbetsmannen. Slutligen lyckas de också nå sitt mål, och Hai Jui blir avsatt. Denne hinner bara i sista stund underteckna dödsdomen över storgodsägarsonen, innan han måste ta emot sin av kejsaren själv underskrivna avskedsurkund. Pjäsen slutar med denna scen, som är avsedd att understryka Hai Juis oböjlighet och integritet.

Hjälten som utan hänsyn till sin egen karriär och utan rädsla för intriger satsar allt på rättvisan tecknas som en av dessa ”rättskaffens ämbetsmän”, som den kinesiska historien och folktraditionen har åtskilliga exempel på. I otaliga teaterpjäser förkroppsligar dessa ”rättskaffens ämbetsmän” de moraliska principer som gav dem folkets kärlek. Den lille mannen såg dessa män som de verkliga beskyddarna av hans egna intressen. Så långt den tolkning som gavs av historikern och skriftställaren Wu Han, som därvid ansluter sig till den akademiska och folkloristiska traditionen. En skildring från 1938 av en annan ”rättskaffens ämbetsman”, som var samtida till Hai Jui ger ett visst vittnesbörd om vilken roll denna föreställning spelade i det gamla samhället: ”Hans anseende som administratör var utomordentligt stort, för med en autokratisk regering över sig, ett svältande folk under sig och korrupktion överallt omkring sig, lyckades han upprätthålla fred och ordning och trygga ett något så när anständigt liv för folket, genom att praktisera enkelhetens och toleransens dubbla principer.”⁵

Till ovanstående tolkning av denna hjältetyp hade Wu Han ytterligare en. I förordet till den tryckta upplagan av sin pjäs rekommenderade han sina samtida att ”lära av Hai Jui”.⁶ Detta var högst märkligt, med tanke på hur grundligt samhällsförhållandena ändrats sedan Hai Juis tid; en sådan anspelning kunde ju bara gälla de samtida förhållandena och måste följaktligen gälla nuets ämbetsmän.

Yao Wen-yuan kritiserade nu denna pjäs och dess sätt att tolka sin historiska huvudperson genom att, stödd på historiska dokument, förebrå Wu Han först och främst för att han förvrängt den historiska verkligheten genom att tilldela sin hjälte Hai Jui alla positiva egenskaper, men däremot ge bönderna en helt passiv roll. Kritiken gällde emellertid inte bara denna sida av pjäsen. I stället riktade den främst in sig på följande punkter:

1. Wu Han hade själv uppfunnit den episod som låter Hai Jui framstå som moralisk segrare i kampen mot storgodsägarna, och detta för att kunna dölja sin hjältes objektiva svaghet. Hai Juis

⁵ *T'ien Hsia Monthly* (Shanghai), nr 4 1938, sid. 321.

⁶ Citerat efter den upplaga som trycktes i Peking 1962.

dödsdom över storgodsägarens son var fritt uppfunnen och motsvarade inte den historiska verkligheten.

2. Hjältens gestalt tecknades alltigenom positiv, därför att han skulle ha krävt att den rövade jorden skulle återställas till bönderna. I själva verket hade Hai Jui inte i första hand varit intresserad av att skipa rättvisa åt de utsugna. Snarare hade han velat sörja för att den störda harmonin mellan utsugare och utsugna återställdes. Vad han först och främst var ute efter var inte att genomdriva rättvisans bud, utan att bevara det feodala samhället i funktionsdugligt skick. Den saken framgår av att han egentligen bara hade tillvaratagit de mindre jordägarnas intressen, men däremot inte brytt sig om majoriteten, de jordlösa bönderna, som förpaktade sin jord mot stora arrenden.

”Hai Jui är en historisk person med stort inflytande. I godsägarnas Kina, under en period av dekadens för det feodala samhället, framstod han som en vittskådande och begåvad man. Han var det feodala systemet trogen, en kejsarens 'lojale minister'. När han uppmärksammade de ovan anförda motsägelser som karakteriserade hans tid, motsättningarna mellan bonde- och godsägarklasserna, och de degenerationsfenomen som framträdde inom hans egen klass, och som alla var skadliga för det kejsarliga hovets makt, vågade han genomföra en resolut kamp mot vissa handlingar och vissa grupper, som skadade dynastins intressen. Han gjorde det för att konsolidera den feodala makten och mildra klassmotsättningarna.

...

Kejsarhovet var väl medvetet om att Hai Jui var en trogen försvarare av godsägarnas klassintressen; och det var detta som var Hai Juis klassmedvetande, utgångspunkten och målet för alla hans handlingar.

Att skildra Hai Jui som en man som företrädde böndernas intressen, så som kamrat Wu Han gör, och hävda att han 'älskade folket' och att 'alla hans omsorger gällde folkets väl', att 'han kämpade för folkets intressen' eller rentav var 'en hjälte, som vågade bjuda feodalsystemet spetsen', innebär helt enkelt en direkt karikatyr av Hai Juis klasstillhörighet. Mingkejsarhovet berömde honom senare genom att förklara att han 'beskyddade folket som om det varit hans son'. Kamrat Wu Han påstår i sin tur att 'alla hans omsorger gällde folkets väl'. Vi frågar nu — vad finns det sist och slutligen för skillnad mellan dessa båda ståndpunkter?”⁷

3. Yao Wen-yuan frågar också vad det år 1961 kan ha för innebörd att man ”måste lära av Hai Jui” — kanske ”att orättfärdiga domar måste revideras” eller ”att jorden måste återlämnas till bönderna”? Eller betyder det kanske ”att det måste finnas individer med ryg i ryggen som inte är rädda för att blotta missförhållanden”? Yao Wen-yuan bestrider ingalunda att den sortens individer alltid har behövts och kommer att behövas, och går rentav så långt att han kommer med en tydlig anspelning på partiet:

”Behöver vi då kanske inte också i dag sådana 'sanna män', som kan fullända våra inre relationer? I styckets text skildras, rentav speciellt framhävt, hur Hai Jui motsatt sig konformisterna och klandrat ryggradslösa individer, och i Xu Jie skildras också en typisk ryggradslös personlighet. Byråkratismen måste bekämpas, det är och förblir ett självklart faktum. KKP har också utan uppehåll fört denna kamp mot den byråkratiska andan. Men vi vet att den byråkratism som fortfarande finns kvar har djupa ideologiska och samhälleliga rötter och att det förestår en lång kamp innan man kan betrakta den som helt avskaffad.”

Men samtidigt bestrider han att dagens ”män med ryggrad” skulle ha någon orsak att söka sig en

⁷ Yao Wen-yuan: *Om det samtida historiska dramat "Hai Juis avsättning"*, Shanghai 1965, översatt i utdrag i *Vento dell'Est*, Milano, nr 3 1966, sid. 12 ff. Översättning i *Current Background*, nr 783 1966 (Hongkong), kinesisk text även i *Renmin Ribao* den 30 november 1965.

förebild i just Hai Jui, framför allt eftersom man nu inte längre kan åberopa hans gamla moraliska principer utan i stället måste tillämpa de marxistiska metoderna för klassanalys. Följaktligen måste det ur modern synpunkt vara helt felaktigt att beteckna de rättskaffens ämbetsmännen som hundraprocentigt positiva gestalter. Snarare borde man i stället åstadkomma en nytolkning och omvärdering av deras funktion i det gamla samhället:

”Att med den historiska materialismens metoder göra människorna bekanta med de historiska personernas klassinställning, skulle ha haft en positiv betydelse därigenom att man på så sätt skulle ha kunnat bekämpa det dåliga inflytandet från talrika gamla romaner och skådespel, som lovprisar Hai Jui i himmelens höjd. Kamrat Wu Han avlägsnar sig däremot inte bara från den historiska sanningen, utan övertar också oberett, precis som de läggs fram för honom, den inställning, de åsikter och de data som är typiska för godsägarklassens Hai Jui-förhärligande. Därtill överdriver han ytterligare och gör Hai Jui till en 'fyrbåk' för de fattiga bönderna, till en segrare i kampen för bondeklassens intressen, och söker till och med framställa honom som ett exempel för vår egen tids människor — så långt har han fjärat sig från den rätta vägen.”

Mot slutet av artikeln frågar sig dess författare vilken betydelse som bör tillmätas det faktum att pjäsen tillkom under en tid då landet befann sig i svårigheter. Kunde det inte rentav röra sig om ett medvetet politiskt manifest? Han manar till debatt om dessa frågor, men är själv tämligen försiktig i sin dom, även om han låter undslippa sig som sin personliga mening att pjäsen måste betraktas som ”ett giftigt ogräs”. Han avslutar sina utläggningar sålunda:

”I denna debatt krävs det att man allvarligt besinnar sig och tänker efter och använder en klassmedveten analysmetod, om man skall kunna dra de djupa lärdomar som är nödvändiga för klasskampen i historien och nuet.”

Ingenstans i artikeln angriper Yao Wu Han personligen; tvärtom skriver han att det är fullt tänkbart att denne skrev sin pjäs i god tro. Vad han framför allt betonar är två punkter. Kravet på en nytolkning av historien och de opportunistiska möjligheterna att i nuläget propagandistiskt utnyttja en felaktig tolkning.

Denna ganska ovanliga artikel fick också ett tämligen egenartat öde. Den avtrycktes under de närmast följande veckorna i alla de tidningar som var underställda östkinesiska byråer inom centralkommittén, dit också Shanghai hör, men förtegs däremot helt i resten av landet. I ett annat land skulle detta inte ha varit något märkvärdigt alls. Men i Kina betydde det att det tydligen måste röra sig om en specialangelägenhet just för öst-kinabyråer, och att propagandaavdelningens centralmyndighet inte givit några anvisningar i denna sak. Det hann gå hela tjugo dagar innan man kunde börja notera de första reaktionerna i andra delar av landet. Och den saken åstadkoms genom en ren krigslist. När några få tidningsmän i Peking per telefon förfrågade sig om bakgrunden till artikeln, trycktes denna som broschyr i jätteupplaga på ett tryckeri i Shanghai.⁸ Samtidigt uppmanade man telegrafiskt samtliga statliga boklådor att beställa den omstridda artikeln och se till att den spreds. Bokhandelsföreståndarna gjorde intet ont anande som de blev tillsagda. I Peking var man allt annat än begeistrad, men vid det laget gick det inte längre att tiga ihjäl artikeln. Men vad låg egentligen bakom?

Artikeln hade publicerats utan att man i Shanghai hade rådfört sig med ”femmannagruppen för kulturrevolutionen”, och blev därför en högst oangenäm överraskning för denna när den plötsligt uppenbarade sig. Att man ignorerade den så länge man alls kunde berodde på att ”femmannagruppens” ledande medlemmar inte ville veta av en kritik av det slaget. Men i slutet av november kunde inte ens denna grupp längre slå dövörat till och försöka tysta ner hela saken, inte minst

⁸ I juni 66 var upplagan redan uppe i en halv miljon exemplar.

med tanke på att Yao Wen-yuan öppet hade uppmanat till debatt. Alltså samlades Pekings partikommitté den 28 november till ett möte för att diskutera hela denna fråga. Härvid gav förste partisekreteraren i Peking Peng Chen (tillika KR-gruppens ledare) sin assistent för kultur- och propagandafrågor, Teng To, anvisning att inleda debatten om Wu Hanfrågan. Han lät meddela Wu Han att denne borde tillstå eventuella fel, men att han i övrigt inte hade något att frukta av denna konfrontation, eftersom han bara behövde säga sanningen. Han lär bland annat ha sagt ordagrant: ”Inför sanningen har varje människa samma rätt.” Därefter beslöt man att låta trycka Yao Wen-yuans artikel i samtliga Pekingtidningar, men inte samtidigt, eftersom man ville undvika att den väckte alltför stort uppseende. Dess första publicering i Peking kom den 30 november, i en specialbilaga för akademisk kultur, som distribuerades tillsammans med *Renmin Ribao*. Men då hade den redan föregående dag spritts över hela landet genom *Befrielsearméns Dagblad*, som därtill försett den med en redaktionell anmärkning som inte lämnade något tvivel övrigt om dess vikt och betydelse.

För att kunna förstå den fortsatta utvecklingen måste man först och främst veta litet om dessa ”redaktionella anmärkningar”, som de kinesiska tidningarna brukar införa under artikelrubrikerna. Det första en kinesisk tidningsläsare läser är just dessa ”redaktionella anmärkningar”. Deras tonfall ger honom besked om vilken politisk betydelse redaktionen tillmäter den följande artikeln och vilka slutsatser man bör dra av den. Han kan alltså på några ögonblick få besked om huruvida en artikel är viktig eller betydelselös, huruvida den meddelar något nytt eller bara tar upp en redan känd sak på nytt. Saknas en sådan ”redaktionell anmärkning”, innebär detta att artikeln enligt redaktionens mening under inga omständigheter har någon politisk betydelse. Därmed kan majoriteten av läsarna lugnt förbigå den, eftersom den då snarast hör till det lättare godset. Vet man detta förstår man bättre vilket schackdrag det innebar när *Wen Hui Bao* den 6 december publicerade en sammanställning av alla ”redaktionella anmärkningar” som ägnats Yao Wen-yuans artikel landet över, framför allt den som publicerats i *Befrielsearméns Dagblad*. Envar som kunde konsten att läsa mellan raderna kunde ur denna sammanställning utläsa att Peking uppenbarligen strävade efter att bagatellisera hela saken; en del av Pekingtidningarna hade över huvud taget inte försett artikeln med någon ”redaktionell anmärkning” alls. Men sedan drogs alltså debattmaskineriet på för fullt, vilket fick till följd att de kommande månaderna fick uppleva en sannskyldig syndafloed av Wu Han-artiklar över hela landet. Man finner flera hundra ställningstaganden i alla tonarter i de viktigaste tidningarna. Wu Han försvaras och angrips, vissa tidningar gör båda sakerna samtidigt, Yao Wen-yuan försvaras och angrips han också, och det finns till och med skribenter som anser att Yao Wen-yuan inte gick tillräckligt långt.⁹

Den akademiska debatten

Den akademiska diskussion, som under december månad försiggick i tidningar och tidskrifter, är intressant så till vida att den visar vilka värden de konservativa inom och utom partiet ville söka bevara.¹⁰ Inte minst därför att ett prisgivande av dessa värden skulle ha inneburit att de själva förlorade sina ställningar. I debattens slutfas måste de dock radera sina egna kriterier, just för att

⁹ Ytterligare litteraturuppgifter om Wu Hankritiken finns i: Kuo Heng-yü: *China und die Barbaren*, Neske Pfullingen, 1967, sid. 212 (otillgänglig)

S. Uhalley: The Wu Han-Discussion, *The China Mainland Review* (Hongkong), nr 4, 1966, sid. 24-38.

S. Uhalley: The Cultural Revolution and the Attack on the Three Family Village, *China Quarterly*, 27 1966, sid. 149-65.10

¹⁰ Betr. kulturrevolutionens Konfuciusstolkning se J. R. Levenson: *Confucian China and its modern Fate*, band 3, Berkeley 1965 H. Kahn och A. Feuerwerker: The Ideology of Scholarship, China's new Historiography, *China Quarterly*, nr 22 1965, sid. 113 (summerisk)

försöka att åtminstone rädda sin ställning. Men också deras motståndares åsikter framträdde klart. Även om det är mycket spännande att följa den växlande argumenteringen, måste man hela tiden ha klart för sig att värdet av vissa differenser betingas av den omständigheten att de inte är uttryck för en personlig mening om just denna sak utan inlägg i en synnerligen komplicerad politisk debatt.

Den 12 december publicerade en av sekreterarna i partikommittén i Peking under pseudonym en artikel med rubriken *Hai Jui entledigas från sitt ämbete*; till teorin om övertagandet av äldre etiska värden.¹¹ Denna ytterst skarpsinniga artikel kritiserade Wu Han på en enda punkt, nämligen hans övertagande av äldre etiska värden för nuets del och betonade helt och uteslutande just denna sida, utan att gå in på Yao Wen-yuans kritik i övrigt.¹² Det rörde sig om en taktisk och mycket mild kritik. Artikeln var visserligen hållen i en tämligen stridslysten ton, men var i själva verket en krigslist, vars strategiska princip genomfördes så väl i praktiken att det var snubblande nära att företaget hade lyckats. Debatten utvidgades till att ta upp de talrika artiklar som Wu Han genom åren hade skrivit om den historiske Hai Jui, vilket ledde till att den huvudsakligen kom att röra sig om denne längesedan döde ämbetsmans historiska roll. Detta för att hjälpa Wu Han själv, som visserligen skulle bli tvungen att korrigera sina åsikter, men därmed kunde hoppas att åtminstone vara skyddad mot politiska angrepp. Man kritiserade honom med andra ord för hans åsikter, för att skydda honom mot politiska anklagelser. *Renmin Ribao* sammanfattade debatten redan den 15 december, dels för att skapa ett intryck av att hela historien snart skulle vara över, och dels för att ge Wu Hans kritiker de vinkar som ansågs nödvändiga.¹³ Samtidigt tillät man utgivandet av en intern publikation som innehöll allt vad Wu Han hade skrivit om Hai Jui genom tiderna, för att underlätta diskussionen.¹⁴ *Renmin Ribao* räknade omsorgsfullt upp samtliga mera spridda uppfattningar och tog på intet sätt ställning till de enskilda tolkningarna.

Det gick inte att ta fel på den politiska pekpinnen. Debatten borde i första hand inriktas på problemet om en nytolkning av den gångna historien, varvid Wu Hans pjäs och Yao Wen-yuans kritik helt enkelt bara skulle spela rollen av de första stenarna.¹⁵ De flesta av artiklarna återspeglar denna neddämpande debatt, och Wu Han själv inriktar sig i sin första självkritik av den 28 december i första hand på den historiska aspekten.¹⁶ Han avvisar bestämt att han skulle ha skjutit av något slags förgiftad pil mot partiet, och tillstår frimodigt att han av konstnärliga skäl förändrat den historiska verkligheten. Han underkastar sin dittillsvarande historieuppfattning en ordrik kritik, men låter det förbli en öppen fråga om alla det förgångnas etiska värden verkligen inte duger längre, och lägger Teng Tos kritik på hjärtat. Den 12 januari offentliggör han en andra kort självkritik, där han däremot direkt tar tillbaka att det skulle kunna finnas etiska värden som förtjänar att räddas över från den gamla tiden till den nya; detta eftersom nuets samhälle måste fyllas med ett helt nytt innehåll än det man finner i det gamla.¹⁷ Under tiden började artiklarna i både tidningarna och facktidskrifterna allt tydligare anpassa sig efter den hårdare linjen. En av de intressantaste publicerades i januari 1966 i en filosofisk tidskrift. Författarna sysslade mycket

¹¹ I *Beijing Ribao*, Teng To under pseudonymen Hsiang Yangsheng. Denna artikel blev normgivande för Peking.

¹² Artikeln inte ens nämnde alla de olika punkterna i Yao Wenyuans kritik, långt mindre diskuterade dem.

¹³ *Renmin Ribao* den 15 december 1965.

¹⁴ *Debatten kring Wu Hans teaterpjäs "Hai Jui Ba Guan"*, Peking, San Lianbokhandeln, band I, sid. 251, innehåller alla Wu Hans historiska artiklar om Hai Jui och samtliga ställningstaganden för och emot.

¹⁵ Under mottot "politiskt neddämpad, akademiskt utvidgad debatt".

¹⁶ Wu Hans så kallade första självkritik trycktes den 27 december i *Beijing Wanbao* och följande dag i *Renmin Ribao*.

¹⁷ Den 7 januari hade shanghai tidningen *Wen Huibao* avvisat Wu Hans självkritik som helt otillräcklig. Denne korrigerade då på nytt sin inställning och publicerade den 12 januari denna sin andra självkritik, återigen i *Beijing Wanbao* och under rubriken *Revolution eller övertagande?*

ingående med både Wu Han och Yao Wen-yuan:

”Kamrat Wu Hans tes om moralens ursprung står som den teoretiska förutsättningen för det som han betraktar som en nödvändighet för proletariatet, nämligen att det måste överta jordägarnas och borgerlighetens moral. Vår kritik riktar sig mot denna förutsättning.

Kamrat Wu Han hävdar: 'Proletariatet kan kritiskt överta vissa beståndsdelar av den feodala och borgerliga moralen. Om proletariatet inte är i stånd att överta vissa goda ting från de ledande klasserna i det förgångna, utan tvärtom förkastar dessa, så återstår oss ingenting annat än att antingen lära av antikens proletariat eller också ta itu med att bygga upp någonting ur intet. Men det är och förblir ett faktum att det under antiken ännu inte fanns något proletariat och att det går mycket dåligt att bygga upp något av ingenting.'

Enligt Wu Han skulle alltså de utsugna och undertryckta klasserna i forna tider inte ha ägt någon egen moral, och sålunda skulle det för vår del inte alls existera något problem om att kritiskt överta forna tiders proletariats och deras arbetande folks moral. I en annan passus förklarar han rent ut 'att den så kallade klassmoralen just är den härskande klassens moral'. Med andra ord skulle det bara vara de härskande klassernas moral som verkar i historien, och på det moraliska området skulle det inte existera några dialektiska skillnader, någon klasskamp.

Om man får tro kamrat Wu Han skulle proletariatet alltså inte ha någon egen moral, och för att få en sådan måste det 'ärva' godsägarnas och bourgeoisens moral. Om det vägrar att göra detta, måste det bygga på 'intet', men 'att bygga något på intet går inte'. Detta måste innebära att den borgerliga och feodala moralen också är ursprunget till proletariatets etik, och rentav det enda ursprunget. Proletariatet får å ena sidan inte kritiskt överta något av den moral som funnits hos det arbetande folket i framfarna tider, och å den andra kan det inte skapa sig några egna etiska uppfattningar utifrån den egna klasståndpunkten ... För att sammanfatta det hela: proletariatets moral sägs ha sitt ursprung i de utsugande klassernas moral, moralen har sitt ursprung i moralen, idéerna i andra idéer. Så lyder kamrat Wu Hans teser om moralens ursprung.... Tesen om att de moraliska uppfattningarna skulle ha sitt ursprung i andra moraliska uppfattningar är tämligen absurd. Inte ens den borgerliga moralen avleddes direkt från de feodala godsägarnas moral, även om den från denna moral ärvde principen om att den egna lyckan må grundas på andras lidanden. Den borgerliga friheten och jämlikheten, till exempel, härstammar som politiska kategorier från det direkta motståndet mot feodalismens privilegier och herravälde och från oppositionen mot talet om den naturliga överlägsenheten. Samtidigt står de som ideologiska uttryck för en hållning svarande mot principen om en fri handel och utbyte av likvärdiga varor, som tjänar till att bedra och bekämpa den arbetande klassen. Med andra ord: den borgerliga moralen har vuxit fram ur relationerna inom den kapitalistiska produktionen.

Proletariatets revolution skiljer sig från alla andra. Revolutionerna i det förgångna ledde bara till att en utsugarregim efterträddes av en annan. Men proletariatets revolution strävar efter att dra upp all utsugning med rötterna och därmed också avlägsna själva klassamhället. Den kommunistiska moralen, som är ett verktyg för proletariatets revolution, kan inte härstamma från jordägarnas och bourgeoisens moral. Den kan bara härledas från de intressen som tjänas genom proletariatets klasskamp.

Med följande yttrande söker Wu Han visa hur proletariatet bör ärva bourgeoisens moral: 'Har kanske inte Lenin själv sagt "att proletariatets kultur inte bara plötsligt dyker upp, plötsligt kommer utkrypande ur någon fördold vrå. Den är inte någon uppfinning av dem som påstod sig vara specialister på den. Allt detta är tämligen löjligt. Den proletära kulturen måste vara en nödvändig frukt av utvecklingen av allt det vetande som utarbetades av människor under det kapitalistiska, det feodala och det byråkratiska samhällets ok.'" (V. I. Lenin: *Ungdomsförbundets uppgifter*). Moralerna tillhör kultursfären i dess allra bredaste mening.'

Detta innebär en grov förvrängning av vad Lenin sagt. Lenin har städse klart kunnat urskilja den kultur som skapats av de klasser som exploateras av de härskande klasserna och har tydligt och klart sagt att det 'inom varje nationell kultur finns två olika typer av nationell kultur' som man måste skilja mellan. Den ena är den reaktionära kulturen, den andra är massornas kultur. Lenin säger ytterligare i ett brev

till Potresov: 'Vad det så kallade arvet anbelangar, så är jag av samma mening som ni: att betrakta det som ett enhetligt fenomen, är en dålig tradition hos en dålig tid (nämligen åttiotalet).' Kamrat Wu Han sätter däremot likhetstecken mellan 'allt det vetande som utarbetades av människor under det kapitalistiska, det feodala och det byråkratiska samhällets ok' och den borgerliga och feodala kulturen. Innebär inte det att man direkt förvränger Lenins tankar?'¹⁸

Debatten var emellertid ingalunda ensidig, vilket framgår av följande utdrag ur en annan artikel:

Enligt min åsikt är den springande punkten inte om det skulle vara möjligt att överta arvet, exemplen och lärorna från det förgångna, utan hur man bör värdera de historiska personerna och med vilken måttstock man skall mäta dem. Om man använder det nuvarande proletariats måttstock för att förklara att det ena eller andra inte är godtagbart, måste väl detta innebära att man ingriper mot själva historicismen? Om vi tar till regel att mäta allt med våra samtida kriterier, blir det inte bara omöjligt för oss att lära något av sådana historiska personer som Hai Jui, utan då blir det till och med omöjligt att ens tala om Sun Yatsen, ty till och med 1911 års revolution har sina antikverade sidor, omöjligt att över huvud taget tala om personer från äldre tid ... "Det onda är absolut ont, ont i allt, det goda är absolut gott, gott i allt." Ordförande Mao har ofta nog gjort oss uppmärksamma på denna absolutiseringens last och dess risker. Ändå finns det än i dag personer som inte tar hänsyn till denna lära utan alltför begär felet att framställa allt på detta absoluta sätt. Kamrat Yao Wen-yuan hör till den gruppen."¹⁹

Som synes betecknade denna författare kritiken mot Wu Han som något "absolut dåligt", även om han inte alls observerade att han därmed själv ägnade sig åt att fälla absoluta domar. Någon debatt med Yao Wen-yuan var han uppenbarligen inte alls intresserad av.

Från en obekant penna, som emellertid stod CK:s propagandaavdelning nära, kommer en artikel som publicerades i *Folkets Dagblad* den 2 februari. Den återspeglade inställningen hos några medlemmar av "Femmannagruppen för kulturrevolutionen";

"Vad kamrat Yao Wen-yuan hävdar är följande: den springande punkten är att även om ämbetsmännen är ärliga och goda, så kan de dock sist och slutligen bara vara ärliga och goda i diktaturens anda, den diktatur som jordherrarna utövar mot bönderna, medan motsatsen är helt utesluten.

Betyder detta då inte ungefär att man påstår att det inte spelar någon roll om dessa ämbetsmän var ärliga eller bestickliga, eftersom det rörde sig om representanter för den feodala klassen, och att man skär dem alla över en kam? Skall man hålla sig till kamrat Yao Wen-yuans logik, blir det inte längre nödvändigt att över huvud taget studera historien och ge vår historia någon vetenskapligt grundad tolkning; för kamrat Yao Wen-yuan har ju redan lärt oss vilken roll och ställning som bör tillmätas samtliga historiska gestalter ur det förflutna: de är alla skurna efter samma mall och den ene är den andre lik. Därtill hävdar kamrat Yao Wen-yuan också, att de hederliga ämbetsmännen bara var redskap i godsägarnas händer, redskap för att dölja klasslagarna.

Ansluter man sig till den uppfattningen, måste de hederliga ämbetsmännen alltså ha varit ännu värre än de korruperade, eftersom de senares hänsynslösa utsugning av bönderna främjade bonderevolterna och ledde till bondeuppror. De hederliga ämbetsmännens reformer skulle däremot bara ha utjämnat klassmotsättningarna, försvagat böndernas medvetenhet och därmed tryggt själva grundvalarna för den dominerande klassens existens. Men var hamnar man egentligen om man resonerar på det viset? Eftersom vi sålunda funnit att korruperade och halgalna ämbetsmän var bättre än de hederliga, skulle det alltså ha varit allra gynnsammast för oss om det över huvud taget inte hade existerat något annat än våld och korruption historien igenom, eftersom detta skulle ha tvingat bönderna att oavslåtligen uppresa sig mot förtrycket. Men i det feodala samhället kunde ju böndernas kamp och bondeupproren ändå inte störta storgodsägarnas övervälde och inte heller ändra på de gamla produktionsförhållandena. Därför

¹⁸ *Filosofiska forskningar*, nr 1 1966: Guan Feng och Wu Zhuan-qi: Om övertagandet av de etiska värdena och värderingen av historiska personligheter.

¹⁹ Artikel av Song Du i *Renmin Ribao* den 9 januari 1966.

frågar vi: om vi resonerar på det viset, hur skulle då produktionsförhållandena i det feodala samhället över huvud taget ha kunnat utveckla sig? I vilken riktning skulle denna fas av historien ha utvecklat sig? Och varifrån skulle impulsen ha kommit?

Att mer eller mindre helt förneka de hederliga ämbetsmännens klasståndpunkt eller göra dem till 'räddningens fyrstjärnor', representanter för de förtrycktas intressen, innebär givetvis ett rent principiellt fel. Men å andra sidan är det kanske inte heller riktigt att som kamrat Yao Wen-yuan hävda att de goda och de fala ämbetsmännen var av precis samma ull, eller rentav gå så långt som till att hävda att de hederliga ämbetsmännen var sämre än de korruperade ...”²⁰

”Femmannagruppen för kulturrevolutionen” hade sammanträtt den 2 februari under Peng Chens ordförandeskap. Ämnet för sammanträdet var om Wu Hanaffären skulle behandlas som en rent akademisk angelägenhet eller om den skulle tas till utgångspunkt för en kritik av anhängarna av den prosovjetiska kursen, som utnyttjat Hai Juis gestalt för att plädera för en rehabilitering av Lin Piaos företrädare Peng Teh-huai. Wu Hans pjäs inrymde nämligen i sitt tema allehanda anspelningar på de krav som Peng Teh-huai framfört vid Lu Shankonferensen år 1959, t. ex. ”jordens återlämnande till bönderna”, talet om ”självrådiga ämbetsmän” och så vidare. Eftersom Peng Teh-huai hade avsatts just på grund av denna kritik, spelade ämnet ”den med orätt avsatte ämbetsmannen” sålunda en mycket viktig roll år 1960. Hela den akademiska debatten måste naturligtvis ses som en ren uppfångningsmanöver. Det faktum att Peng Teh-huai /Hai Jui var varken mer eller mindre än fanbäraren för oppositionen mot Mao Tse-tung och också banerföraren för opponenterna mot kritiken mot Sovjetunionen, var en ytterst brännbar politisk sida av saken, som bara ett litet fåtal alls vågade nämna i debatten. Första gången den sidan togs upp var den 13 januari i *Renmin Ribao*.²¹ Peng Chen ville nämligen inte veta av sådana påståenden och försvarade Wu han genom att hänvisa till att undersökningar hade bekräftat att det inte förekommit några förbindelser mellan Peng Teh-huai och Wu Han.²² Han visade sig också mycket misslynt över de personer som delade Yao Wen-yuans uppfattning, eftersom han anade att dessa knappast var sinnade att följa hans anvisningar. Peng Chen gick rentav så långt att han krävde en kritikkampanj²³ mot personer som Guan Feng, trots att han visste att det var Mao Tse-tungs önskan — han hade ju diskuterat saken med denne såväl i september som den 23 december — att Wu Handebatten skulle utvidgas till att gälla också Peng Teh-huaiaffären. Peng Chen hade majoriteten inom ”gruppen för kulturrevolutionen” på sin sida och stöddes dessutom också av Liu Shao-chi. De fann det högst överflödigt att genomföra en kampanj och fruktade dessutom, med tanke på det ständigt stegrade amerikanska engagemanget i Vietnam, att en sådan skulle kunna få obehagliga återverkningar på partiapparaten. Det stod fullt klart för dem att det här mindre rörde sig om Wu Hans person och mera om alla dem som i hemlighet och under olika täckmantlar fortfarande trånade efter det forna rysk-kinesiska samarbetet och satsade på en

²⁰ Fang Shi: Frågor till kritiken av det samtida historiska dramat etc., *Renmin Ribao*, 3 februari 1966, för hela landet normgivande artikel. En annan publikation på samma linje är *Vilken intellektuell riktning representerar Hai Jui?* Ba Guan, Peking-förlaget februari 1966, 251 sidor. (Undertitel: Debatter kring pjäsen och andra därmed sammanhängande frågor).

²¹ Se Dan: Anta Wu Hans utmaning, *Renmin Ribao*, den 13 januari 1966. Viktiga för hela frågekomplexet är också följande artiklar: Chi Pen-Yü: Det historiska studiet för revolutionen, H. Q., nr 8 dec. 1965. Yin Da: Det är nödvändigt att fullfölja revolutionen inom historieskrivningen, *Historiska forskningar* nr 1 1966, översättning *Vento dell'Est*, nr 4 1966, sid. 57-69.

²² Därmed menades att det inte förekommit några organisatoriska förbindelser. Peng Chen hade den 22 december 1965, i närvaro av ställföreträdande generalstabschefen Yang Chen-wu, diskuterat den saken med Mao Tse-tung personligen. Följande dag hade han ytterligare en överläggning med denne, denna gång ensam.

²³ Genom en medarbetare på propagandaavdelningen lät Peng Chen förbereda insamlandet av material för en kampanj mot de obotfärdiga och fördelade detta material på medlemmarna av femmannagruppen för kulturrevolutionen.

politik av annat slag än Maos. Man får i det sammanhanget inte glömma att det kinesiska partiet, ända sedan man inlett den offentliga debatten om revisionismen, hela tiden alltid hade uppträtt som ett monolitiskt block.²⁴ Inom det egna landet hade det aldrig förekommit någon antirevisionistisk kampanj som berört själva partiet, och också Peng Teh-huais avlägsnande från sitt ämbete hade försiggått mycket tyst och stilla.²⁵ Många medlemmar av centralkommittén, bland dem Liu Shao-chi, ansåg att Peng Teh-huai-historien saknade betydelse och inte innebar någon principfråga. För Mao och hans grupp hade historien under tiden blivit en principfråga, men de kunde först senare genomdriva sin uppfattning. Den saken förklarar också det år 1965 gjorda försöket att mörklägga de tveklöst existerande parallellerna Hai Jui — Peng Teh-huai.

Femmannagruppens sammanträde den 2 februari avkastade ett protokoll, som var avfattat helt i enlighet med Peng Chens intentioner och inrymde riktlinjerna för hur den akademiska debatten skulle behandlas. Detta protokoll överlämnades till politbyråns ständiga utskott, som skulle godkänna dess offentliggörande för bruk inom partiet. Vad som egentligen passerade under denna session, som varade från den 5 till den 9 februari, går naturligtvis inte att helt slå fast. I varje fall tycks detta protokoll,²⁶ som skulle bli kulturrevolutionens första offentliga dokument, inte ha behandlats med den nödvändiga omsorgen, och det blev heller aldrig offentliggjort. Enligt en version skall Hsü Lin-chun, medarbetare vid centralkommitténs sekretariat, muntligen ha refererat saken inför politbyrån. Peng Chen beklagade sig i Mao Tse-tungs närvaro över vänstersidans metoder, vilket var detsamma som att varna dem som vågade visa ringaktning för femmannagruppens direktiv och ville rulla upp Peng Teh-huai-affären. Han krävde en kampanj för ”Korrigerings av vänsterns arbetssätt”. Mao Tse-tung lär därvid ha svarat: ”Den saken skall vi talas vid om på nytt om tre år ...”

Det är i varje fall ett obestriddigt faktum att Mao Tse-tung inte lyckades driva igenom sin uppfattning vid denna session med politbyrån.²⁷ Protokollet slutbehandlades och utlämnades den 12 februari till de lägre instanserna. Enligt protokollet skulle Wu Handebatten utnyttjas för att genomföra en upplysningskampanj inom den historiska forskningen och närgränsande områden. Samtidigt utfärdade man ett förbud mot att på partihåll dra några paralleller till Lu Shan-konferensen och Peng Teh-huaisaken. Peng Chen räknade med att denna varning framför allt skulle gälla för kamraterna i Shanghai. Det hade emellertid undgått honom att Mao Tse-tung hade samlat omkring sig en liten grupp, som mycket beslutsamt stödde honom i denna sak. Dit hörde framför allt Kang Sheng, den ende medlemmen av ”femmannagruppen för kulturrevolutionen” som stod på hans sida i denna sak, Chen Po-ta, chefredaktören för partiets tidskrift *Röda fanan*, tredje-sekreteraren i Shanghais partikommitté Chang Chung-chiao, den framstående filosofen Guan Feng och flera andra, inte minst Lin Piao. Denne hade redan den 2 februari engagerat Mao Tse-tungs hustru att hålla en kulturkonferens inom armén, som skulle väcka ett mäktigt eko framför allt i de kulturella avdelningarna. (Kinesiska armén driver parallellt med de statliga och kommunala organen förlag, teatergrupper och stora filmateljéer.) Här kunde alltså Chang Ching, med Yao Wen-yuan som medhjälpare, börja genomföra en kulturkonferens,²⁸ eftersom hon här

²⁴ Mellan 1960 och 1965 förekom det visserligen kritik mot det borgerliga tankegodset, men däremot aldrig någon konsekvent revisionismkritik inom partiet.

²⁵ Peng Teh-huai omnämndes också senare fortfarande formellt som medlem av politbyrån.

²⁶ Det dokument som innehållsmässigt kommer ”12 februariresolutionen” närmast, är den artikel som publicerades i *Renmin Ribao* den 3 februari 1966 under författarnamnet Fang Shi. Det dokument som slutbehandlades den 12 februari 1966 bar titeln *Om rapportprogram för den akademiska debatten*.

²⁷ Under kulturrevolutionen påstods det från rödgardisthåll att man skulle ha planerat en så kallad statskupp. Detta är givetvis en våldsam överdrift. Beskyllningen anknyter emellertid till händelserna i februari 1966.

²⁸ Denna offentliggjordes emellertid först ett år senare.

kunde uppträda i skydd av Lin Piao, utan att behöva avlägga räkenskap för Peng Chen.

Därmed inleddes en allt mer omfattande utveckling, vars grundsten lades i början av februari, just då motståndarna strävade efter att definitivt göra slut på hela Wu Handebatten. Debatten avbröts tämligen abrupt, och från februari finns det bara några få artiklar om denna fråga. Partiet arbetade emellertid oförtrutet och intensifierade sin rörelse för en socialistisk fostran. Inom kulturlivet satsade man allt hårdare på att använda diskussionens sista ståndpunkt som norm. Vänstern lät emellertid inte skrämman sig och började åter kalla saken vid dess rätta namn.²⁹ Den 2 mars måste Wu Han under pseudonym delta i denna rörelse för folkets fostran på landsbygden. Detta var dock bara ett välment försök från hans överordnades sida att bespara honom ytterligare obehagligheter. Här rörde det sig emellertid på intet sätt enbart om denne gamle lärde allena — han var bara en katalysator för händelseutvecklingen. *Renmin Ribao* rapporterade den 22 februari att 160 000 konst- och litteraturskapare nu tillsammans med honom ägnade sig åt att höja den kulturella nivån bland bönderna ute på landet. Denna kampanj hade initierats av partiets propagandaavdelning, som inte ville låta sig utsättas för några förebråelser; därför kritiserades också andra historiker. Snart upphörde man emellertid att titulera Wu Han med kamrat,³⁰ ett dåligt tecken, eftersom han dock var medlem av kommunistiska partiet och samtidigt beklädde drygt ett dussin andra ämbeten. Han var t. ex. vice ordförande i Demokratiska ligan,³¹ ett borgerligt vänsterparti, och därtill hade han under de ”hundra blommornas” kampanj år 1957³² energiskt pläderat för kommunistiska partiets ståndpunkter gentemot diverse högerelement.

En avgörande session

Den tvetydiga situationen i politbyrån hade sina motsvarigheter också inom arméns ledning. Generalstabschefen Lo Jui-chings stjärna hade sjunkit oavbrutet vintern igenom. I januari hölls en konferens med arméns allmänpolitiska avdelning, och i kommunikén från denna nämndes inte ens hans namn.³³ I stället namngavs hans ställföreträdare Yang Chen-wu och ledaren för den politiska avdelningen, Hsiao Hua. Orsakerna till Los avlägsnande är mycket svåra att klarlägga, men vissa indicier talar för att han framträtt som talesman för den ”gemensamma aktion” som Mao Tse-tung var så bestämd motståndare till.

Los oklara ställning under vintern 1965/66 kastar ett alldeles speciellt ljus över Wu Handebatten. Det omnämmande av affären Peng Teh-huai som var en sådan nagel i ögat på vissa medlemmar av politbyrån, hängde också samman med Lo Juichings oklara ställning. Det var med andra ord samma personer, som inte ville ha Lo Jui-ching avsatt, som också strävade efter att få Wu Handebatten utvidgad över ett bredare fält.³⁴ De hade tydligen sina onda aningar om att generalstabschefens avlägsnande, precis som historien med Wu Han, skulle bli en tändande gnista för en kampanj mot alla som pläderade för en gemensam aktion. Möjligheten att indirekt attackera också de förmenta revisionisternas positioner genom en kritik mot Peng Teh-huai låg ju nära till hands. Återigen försvarade motståndarna alltså bara sina egna ställningar. Deras huvudargument

²⁹ Framför allt tvingades flera historiker att öva självkritik och angreps öppet.

³⁰ Efter den 27 mars 1966 skrev man emellertid aldrig ”kontrarevolutionären Wu Han”, vilket är att tolka sålunda att man vid det laget visste att han bara var ett verktyg för partiets propagandaavdelning.

³¹ Se även *Årsbok för folkrepubliken Kina*, årgång 1965.

³² R. MacFarquhar: *The Hundred Flowers*, London 1960, citerar på sid. 289-90 ett meddelande från Telegrambyrån Nya Kina, daterat den 1 augusti 1957, som gäller Wu Han.

³³ Halpern och Lewis: *Army-Party Tensions*, C. Q., nr 26 1966, sid. 58-67.

³⁴ Först i augusti 1967 nämndes hans namn över huvud taget i tidningarna, i samband med offentliggörandet av Lushanresolutionen från augusti 1959. Man förebrådde honom härvid för att ha följt den borgerliga militära linjen. Den ”gemensamma aktionen” nämndes inte i sammanhanget.

var att det internationella läget helt enkelt inte tillät någon principdebatt, med de strukturella konsekvenser en sådan kunde få för partiet. De såg en möjlighet att med hänvisning till riskerna för ett utvidgande av Vietnamkriget åter skaffa sig så stort inflytande på inrikespolitiken att man skulle kunna undvika en omvälvning inom partiet. Att de faktiskt måste ha nått ett stycke på väg mot detta mål, omvittnas av den beslutsamhet varmed Maoanhängarna sedan drev kampen mot dem. De lyckades emellertid camouflera detta sakernas tillstånd så väl att det inte dök upp några som helst rykten och spekulationer i utlandet kring denna sak.

En vändning kom i och med den politbyråsession som hölls under tiden 17-20 mars, i närvaro av Mao själv. Vid denna session beslöts, på förslag av Mao, som stöddes av såväl Chou En-lai som utrikesminister Chen Y, att man inte skulle acceptera den inbjudan man fått till Sovjetunionens kommunistiska partis tjugotredje kongress och inte sända någon delegation till denna. Detta blev det sista och avgörande slaget mot den gemensamma aktionens anhängare. (Dessutom föll Lo Jui-ching slutgiltigt i onåd och avlägsnades från sin post som generalstabschef. Det påstås att han några dagar senare, den 26 mars, sökte ta sitt eget liv, men misslyckades.) Under denna session höll Mao ett anförande, där han tog upp frågor i samband med kulturrevolutionen. Han sade härvid bland annat: ”Tidigare har vi fört en politik gentemot de intellektuella som hade både fördelar och nackdelar. Hittills har flera grenar av det kulturella området behärskats av borgerliga intellektuella. Man måste därför fråga sig i vems händer flera grenar av kulturen egentligen ligger. Wu Han och Tien Bo-tzan³⁵ är visserligen medlemmar av partiet, men i realiteten är de Kuomintangmän båda två. Dessa borgerliga akademiska myndighetspersoner måste kritiseras som det de verkligen är. Vi borde själva utbilda vår ungdom och inte vara så rädda för att ungdomen skulle kunna bryta mot några så kallade 'kungslagar'. Man får inte hindra deras artiklar och inte heller får propagandaavdelningen förvandlas till en avdelning för 'arbete på landsbygden'.”

Den där slutklämmen är alldeles speciellt intressant. Den innebär nämligen att Mao Tse-tung inte alls var införstådd med propagandaavdelningens arbetsmetoder och visade detta genom en frän anspelning på en avdelning inom centralkommittén som hade avskaffats för länge sedan. Yttrandet kunde därtill också tolkas sålunda att propagandaavdelningen skulle göras till föremål för en fullständig omorganisation.

Några dagar efter politbyråsessionen hade Mao en diskussion med sina speciella förtroendemän. Hans maka Chang Ching kunde härvid lägga fram en rapport över sitt arbete i arméns kulturavdelning, som inrymde en del viktiga punkter som senare kom att bli normgivande för hela den samlade kulturrevolutionen. Denna rapport³⁶ överlämnades den 30 mars av centralkommitténs militärkommission och ställföreträdande ledaren för den allmänpolitiska avdelningen Liu Tse-tian till Peng Chen, som lade fram den för godkännande inför politbyrån. Rapporten godkändes av denna den 10 april.

I slutet av mars sade Mao Tse-tung till sina medarbetare: ”Wu Han har publicerat massor av artiklar, men har aldrig behövt visa upp dem för någon. Men för att Yao Wen-yuans artikel skulle godkännas måste delgivning ske. Varför? Väntersidans artiklar hålls tillbaka, medan stora vetenskapliga despoter skyddas ... propagandaavdelningen är en helvetesfurstes hov. Helvetesfurstens

³⁵ Tien Bo-tzan var historiker och ställföreträdande rektor för Pekinguniversitetet.

³⁶ Chang Chings text offentliggjordes sommaren 1967, i översättning Summary of the Forum on the Work in Literature and Art in the armed Forces etc., *Chinese Literature* (Peking) nr 9 1967, sid. 23-38. ”Protokollet, som ordförande Mao själv tre gånger läst igenom och korrigerat, är ett utmärkt dokument”, brev från Lin Piao till medlemmarna av ständiga utskottet inom centralkommitténs militärkommission, den 22 mars 1966. Därutöver också en viktig artikel, *Två helt motsatta dokument*, H. Q., nr 9 1967.

hov måste krossas. De små djävlarerna måste befrias. Jag har alltid hållit styvt på att alla lokala myndigheter bör manas till revolt och bör angripa CK, om centralkommitténs instanser har gjort ett dåligt arbete. Det måste finnas fler apkungar i de lokala instanserna, som kan ställa till med oreda i det himmelska palatset.³⁷ Peng Chen, partikommittén i Peking och centralkommitténs propagandaavdelning har tagit dåliga människor under sina vingars skugga. Centralkommitténs propagandaavdelning och gruppen för kulturrevolutionen måste upplösas.”

Avslutningsvis lär han också ha förklarat: ”I september förra året frågade jag några kamrater hur man borde förhålla sig om det visade sig att det fanns revisionister i CK. Det är mycket möjligt att så är fallet och mycket farligt om så är. Vänstern måste skyddas och vänsterns falanger måste utbildas i kulturrevolutionen.”

Nu började händelserna gå sin gilla gång, eftersom ett gott förarbete hade nedlagts i den politiska avdelningen inom armén. Maos motståndare måste utkämpa en rad uppehållande reträtt-strider. Arméns tidning övertog ledningen av propagandan och diverse unga krafter gick i ställning för att utspana motståndargruppernas alla rörelser. Fortfarande var frontlinjerna visserligen inte helt klara i denna ytterst komplicerade kamp, som maoisterna betraktade som ett slags klasskamp. Men å andra sidan hade än så länge ingenting alls läckt ut till offentligheten.³⁸

Propagandaavdelningen började allt tydligare skjuta fram Liu Shao-chi i rampljuset. Ett foto som i slutet av mars publicerades i ett stort antal tidningar visade Peng Chen, tillsammans med partiets generalsekreterare Teng Hsiao-ping och president Liu Shao-chi, besökande en utställning av vad som åstadkommit i speciellt mönstergilla folkkommuner. Men i realiteten förbereddes bakom kulisserna en utrensning av alla de element inom partiet, som under 60-talets tidigare år hade skylld misslyckandena på det ekonomiska området på det ”stora språngets” politik. Dessa var speciellt mottagliga för revisionistiska påverkningar, därför att de pläderade för att den sovjetiska ekonomiska modellen borde accepteras som den allena saliggörande normen. Det lär säkert inte kunna förnekas att den indonesiska revolutionens misslyckande³⁹ och läget i Vietnam under år 1966 framkallade en viss osäkerhet rörande vilken politik som nu borde föras. Det är ganska märkligt att Mao Tse-tung kunde göra en sådan bedömning, som att parti- och statsapparaten just detta år borde utsättas för en oundviklig omruskning genom kulturrevolutionen. Man torde väl härav kunna sluta sig till att han betraktade den direkta faran för ett krig med USA som mycket osannolik, liksom att han var säker på sin sak. Därtill kunde han räkna med förbehållslöst stöd från Chou En-lai och Lin Piao. Mao var speciellt angelägen om att mobilisera massorna, för att verkligen få garantier för att hans kriterier skulle bli förstådda, assimilerade och prövade i praktiken. Det är omöjligt att avgöra hur långt han var beredd att gå vid denna tidpunkt. Men alla hans fortsatta beslut under de månader som följde var genomgående synnerligen djärva och oortodoxa, så till den grad att de inte alls behagade de gamla grånade stalinisterna. Men de var helt följdriktiga, även om han tog mycket stora risker och inte ens skyggade inför insikten om att partiets monolitiska struktur måste bli synnerligen illa åtgången i striden. Redan avsättningen av

³⁷ En anspelning på Wu Ch'eng-ens roman *Kung Markatta*; se också den intressanta tolkning av romanens tematik Kuo Mo-jo lägger fram i ”Et le palais de jade est purgé de poussière”, *Litterature Chinoise* (Peking), kvartalstidskrift, nr 2 1966, sid. 190.

³⁸ De många kritiska artiklarna hade än så länge inte åstadkommit några som helst förändringar av sådan art att de kunde observeras av studenterna, arbetarna och bönderna. Kulturrevolutionen var fortfarande en ren pappershistoria. I förbigående kan konstateras att ännu i slutet av maj hade inte ett enda kinesiskt organ för informationer till utlandet meddelat ens en enda uppgift om den akademiska debatten.

³⁹ Inom Kina stoppades mellan den 30 september och den 19 oktober 1965 alla uppgifter om händelserna i Indonesien. Därefter genomfördes en stor informationskampanj. Beträffande händelserna i Indonesien se J. Hughes: *The Indonesian Upheaval*, New York 1967.

den förutvarande försvarsministern Peng Teh-huai hade ju avslöjat sig som ett synnerligen beskt piller för vissa grupper inom partiet, och alltså är det inte svårt att föreställa sig vilka omvälvningar inom partiapparaten man måste räkna med inför den öppet uttalade avsikten att ersätta en hel rad ledande funktionärer med andra krafter och för framtiden beröva dem allt inflytande. Hans motståndare kunde helt enkelt inte föreställa sig att han alls skulle våga göra något sådant. Men som den slipade och rutinerade strateg han var, lät Mao först motparten genomföra sina avledningsmanövrer, för att på så sätt få en klar överblick över hela läget och samtidigt också testa några osäkra individer.

3. Arriärgardesstriderna

Inte ens den allra noggrannaste tidningsläsare skulle i april ha funnit ens den minsta lilla hållpunkt för en teori om att det skulle kunna finnas motsättningar i partiets ledning. Så här efteråt kan man emellertid ganska väl slå fast vilka grupper som vid den eller den tidpunkten genomförde det eller det schackdraget för att påverka utvecklingen till sin förmån. Typiskt för situationen var att det hela var så välcamouflerat att det var omöjligt att skilja mellan angreppen och arriärgardesstriderna. De sistnämnda fördes med angriparens hela vokabulär, dels för att skydda reträtten och dels därför att varje annat beteende under de rådande omständigheterna automatiskt skulle ha lett just till det avslöjande som man gjorde allt för att avvända. Det traditionella arbets sättet inom partiapparaten visade sig härvid som den allra finaste hjälpen för den taktik Maos motståndare gjort till sin. Partidisciplinen och bristen på informationer om vad som hände på högsta partinivå, innebar att de lägre partisekreterarna inte fick någon möjlighet att bilda sig något självständigt omdöme om vad som försiggick och handla därefter.

Detta omöjliggjordes redan därigenom att man inte ens inom partiet kunde skönja minsta lilla fläck på politbyråns enhetsfana, varför ett fortsatt rutinemässigt utförande av alla de order som kom från partiet var och förblev en självklarhet. Ingen kunde ju ana att han ofta nog tvingades utföra order, som bara några veckor senare skulle kontramaderas på högre ort och förvandlas i sin raka motsats. Därför strävade också partiapparaten efter att genomföra de korrigeringar som krävdes helt i egen regi och utan att avslöja något utåt — till en början också utan den icke önskvärda hjälpen från maogruppen, som hade helt andra mål än att bara bekämpa några misshagliga borgerliga historiker. Maos motståndare såg sig så småningom nödsakade att ställa upp ett eget generellt program för den annalkande kulturrevolutionen och genomföra detta. ”Femmanna gruppen för kulturrevolutionen” hade visserligen redan attackerats, men var dock inte helt avkopplad ännu. Och samtliga satraper satt fortfarande på sina poster och kunde i fortsättningen dirigera sin version av kulturrevolutionen.

När *Renmin Ribao* den 11 april kunde meddela att ministeriet för den akademiska undervisningen diskuterat frågor rörande kulturrevolutionen vid ett möte med sitt partisekretariat, tydde den slutkommuniké som utfärdats på att denna ideologiska reform måste tillskrivas en intervention från Maogruppens sida. Problemet är bara att det verkligt avgörande för hur dokument av detta slag bör tolkas snarare är själva situationen, som man tyvärr ofta känner föga till, och mindre deras ordalydelse, där upphovsmännen brukar kalla sig maoister vare sig de är det eller inte. Liknande tolkningssvårigheter kan också framträda vid en ytlig genomgång av till exempel följande passus:

”Trots talrika ideologiska reformrörelser i de högre skolorna i vårt land, och trots gradvis skeende förbättringar, som nått de intellektuella, är och förblir problemet om hur den proletära kommunistiska världsbilden skall kunna befästas hos folkets breda lager fortfarande i grunden olöst.”¹

Vad betydde detta egentligen, exakt? Att man trots alla ansträngningar inte lyckas uppfylla de politiska kriterierna, och därför varslade om reformer. Denna självkritik från de ansvariga lämnade emellertid frågan öppen om orsaken till att kriterierna inte hade uppfyllts kunde vara att tolkningen av dem avvek från den tolkning som en större grupp gjort till sin; eller om det under tiden uppställts kriterier, som man helst ville slippa att uppfylla, så att man därför nu ville genomföra reformer i den angivna riktningen, för att bättre kunna kombinera det hela med det man helst ville ha kvar av det gamla och traditionella. Givetvis rörde det sig om komplicerade sakfrågor, som kräver ett långt mera påtagligt bevismaterial om man verkligen vill bilda sig en

¹ *Renmin Ribao* den 11 april 1966.

uppfattning.² Vid denna tidpunkt var en saklig konfrontation och debatt emellertid helt utesluten. Den politiska kampen gled vidare i en riktning som inte gav tillräckligt andrum för en saklig inventering av problemen; redan en enkel uppställning av vilka problem det gällde skulle ha lett till oändliga interna konfrontationer. Snarare stannade alla och envar, de flera gånger framtvingade självkritikerna till trots, på sina poster och nöjde sig med att genom olika administrativa åtgärder försöka skaffa sig en sådan kontroll över kulturlivet att framtida kritiker stoppades i sin linda. Men dessa svårgenomskådade manövrer hos många personer i ansvarig ställning i de lokala kulturbyråerna, propagandaministeriet och undervisningsministeriet blev dem till föga glädje, eftersom gruppen kring Mao och Lin Piao förfogade över en mäktig bundsförvant som de tvingade att gripa in — arméns tidning. Därtill var också den östkinesiska byrån, dvs. Shanghai, nära lierad med Maogruppen, vilket också ledde till en viss antagonism mellan Kinas båda inflytelserikaste städer.

I Shanghai hade man redan i mars börjat gå in för att genomföra den politiska undervisningen med det material som levererats av arméns tidning. *Renmin Ribao* föstes helt enkelt bara undan, ett faktum som blir mindre förvånande med tanke på att man i Shanghai redan hade genomfört en hel del nyheter, som än så länge var helt okända både i Peking och i övriga provinser. Så till exempel studerade man där från och med den 1 februari i samtliga skolor och fabriker Mao Tse-tungs verk en timme varje dag; denna princip hade ännu inte införts i någon annan stad.³ Detta var i sin tur inte alltför häpnadsväckande, eftersom de lokala partikommittéerna hade tillåtelse till vissa lokala variationer av regeringens eller partiets politik.

Men när sådana åtgärder direkt berör det ideologiska området, kan man inte längre tala om en blott och bart variant, för då måste det oundvikligen uppstå direkt politiska följdverkningar. Och dessa signaler hopade sig i mitten av april mer och mer. Kuo Mo-jo, ordförande i *Academia sinica* och Kinas mest prominente intellektuelle, offentliggjorde den 14 april en mycket uppmärksamman självkritik,⁴ som fick de utländska Kinaexperterna att för första gången haja till på allvar. I Kina väckte detta tal emellertid något större intresse bara bland de intellektuella, eftersom det i första hand var riktat just till dem. Ett annat tal hölls inför den nationella folkkongressen av ställföreträdande kulturministern Shih Hi-min, en av Lu Ting-ys förtrogna. Hon manade sina åhörare att ”hålla Mao Tse-tungs idéers fana ännu högre” och ”förverkliga den socialistiska kulturrevolutionen ända till slutet”. Bortsett från att den socialistiska kulturrevolutionen redan några veckor senare skulle få byta namn till ”den stora proletära kulturrevolutionen”,⁵ innehöll Shih Himins tal ingenting nytt eller uppseendeväckande. Men å andra sidan var det som Kuo Mo-jo⁶

² Det är meningslöst att försöka inbilla sig själv och andra att dessa frågor skulle kunna diskuteras utan sådant sakmaterial.

³ Första halvåret 1966 ägnade arbetare och anställda i Shanghai två till fyra timmar i veckan åt studiet av Maos verk. Två timmar var obligatoriska och två frivilliga. I februari bedrevs emellertid det kollektiva studiet en hel timme var dag, men inte under arbetstid utan på middagsrasten.

⁴ Talet trycktes i *Renmin Ribao* för den 5 maj 1966. Det hade dock tryckts tidigare i vissa tidningar, som inte säljs i utlandet. Etiemble skrev i *Une boue imaginaire, Nouvel Observateur*, nr 86, juli 1966: ”Kuo-Mo-jo valde tre olika liknelser för att visa att han var redo att leva som en bonde (nedsmutsad med lössjord), som en arbetare (glänsande av olja) och som en soldat (nedstänkt med blod).”

⁵ Från och med den 1 juni kallades den socialistiska kulturrevolutionen officiellt ”den stora proletära kulturrevolutionen”. De skriftecken som brukar översättas med kulturrevolution betyder egentligen ”omvälvning av civilisation”. Begreppet kultur fattas här i en synnerligen vid mening och inskränker sig på intet sätt till enbart den litterära kulturen.

⁶ Kuo Mo-jo är internationellt känd som författare, filolog, översättare och pedagogisk expert. Han översatte 1919 Goethes *Werther* till kinesiska, sammanfattade 1949 hela det kinesiska skolväsendet i en synnerligen grundlig statistisk undersökning och betraktas som den störste nu levande experten på den gammalkinesiska skriften. Han blev medlem av partiet först 1958, trots att han decennierna igenom alltid hade stött KKP:s politik.

hade att anföra, med tanke på hans stora förtjänster som filolog, skriftställare, arkeolog och ämbetsman, så viktigt och betydelsefullt, att det måste betraktas som praktiskt taget helt uteslutet att landets intellektuella kan ha undgått att förstå meningen bakom det hela. Däremot kände sig partifunktionärerna på intet sätt träffade av hans tal. Därmed drabbades de av ett psykologiskt handikap visavi de mera lyhörda borgerliga och promaoistiska intellektuella som inte får underskattas, eftersom det tog dem lång tid att komma över det.

Den självförkrosselse som talar ur Kuo Mo-jos självkritik är på intet sätt hycklad, även om det för en icke-fackman måste vara tämligen svårt att verkligen förstå detta tal i hela dess räckvidd:

”Kamrat Shihs rapport berör mig mycket djupt. Ärligt talat är den lika plågsam för mig som ett djupt sår. Under de decennier som gått har jag hela tiden haft pennan i min hand och skrivit och översatt miljoner ord. Ändå borde detta som jag har skrivit, mätt efter de nuvarande normerna, egentligen brännas, eftersom det ur alla synpunkter är fullständigt värdelöst. Var ligger huvudorsaken härtill? Orsaken är att jag inte har studerat Mao Tse-tungs tänkande på det rätta sättet och inte beväpnat mig med detta instrument. Därför var också min egen klasståndpunkt hela tiden dunkel och oklar. Den hårda kritik som på sista tiden har drivits i pressen mot kultur- och historikerkreterarna är god och nyttig. Jag har läst nästan alla dessa artiklar. Jag har läst dem för att söka reformera mig själv. Min inställning var inte inställningen hos den som ser på en eld på andra sidan floden. I stället kände jag det som om varje artikel och all denna kritik var riktad rätt mot mitt eget innersta.”⁷

Genom uttrycket ”efter de nuvarande normerna” ville han antyda att hans självkritik betingats av en ahistorisk inställning. Han beklagade med andra ord att det arbete han utfört inte direkt kommit folkbildningen, så som detta ord nu tolkades, till godo. Däremot ifrågasatte han inte det absoluta värdet av sitt rent historiska arbete. Denna hans för västerländska intellektuella hart när paradoxala hållning, innebar en reverens för de svåra problem som tornar upp sig för den kinesiske bonden om han vill skaffa sig ett visst mått av boklig bildning. Detta försvåras i hög grad genom det kinesiska skriftspråkets struktur. Han är nämligen tvungen att lära sig minst 2 000 olika tecken, innan han kan läsa åtminstone en tidning och de allra enklaste böcker. Inför sådana folkbildningsproblem förstår man lättare Kuo Mo-jos förkrosselse, och det skulle tvivelsutan vara förmätet att anklaga honom för politisk opportunist eller att vilja hävda att han måste ha utsatts för påtryckningar. Själv försvarade han sig offentligt mot utländska kritiker och ställde dem inför ännu svårörlöstare problem genom att helt och fullt bekänna sig till kulturrevolutionen och ställa sig till förfogande som ledare för viktiga KR-arrangemang. Hans tal blev en betydelsefull signal om att en ny tid höll på att bryta in och uttrycket ”efter de nuvarande normerna” vann mångas uppskattning, eftersom det kunde användas som utgångspunkt för ett nytt beteendemönster. Uppenbarligen hade hans tal medvetet tilldelats just denna funktion.

Partiapparatens folk uppträdde emellertid som om kulturrevolutionen fortfarande bara var något som angick andra, inte dem själva, och kände sig på intet sätt träffade, när följande passus stod att läsa i *Folkets Dagblad*:

”Den samhälleliga grundvalen för kapitalismens återinförande i Sovjetunionen skapas av den revisionistiska Chrusjtjovklicken genom införandet av detta privilegierade samhällsskikt (partikadern). Genom att missbruka sin makt till att skaffa sig kontrollen över produktionen och levnadsstandarden, tillägnar de sig frukterna av det sovjetiska folkets arbete. De har förändrat lönesystemet för arbetet så att industri- och gruvföretagen och lantbrukskollektiven har blivit till redskap för penningbegäret. Så småningom kommer det socialistiska system, som innebär att allt är hela folkets egendom, att förändras tills det bara finns kvar till namnet, sedan det i realiteten har degenererat till ett system där egendomen

⁷ *Renmin Ribao* den 5 maj 1966; *Guangmin Ribao* den 28 april 1966.

i stället tillhör ett privilegierat skikt.”⁸

Skälet och anledningen till denna mer ovanliga kritik mot Sovjetunionen var den nyligen uppdykande paroll som kallades ”politiken i första rummet”.⁹ Uttrycket stammar från Lin Piao, som redan i februari hade propagerat för principen i fråga i ett brev till deltagarna i en transportkonferens, och innebär att man måste ge de samhällseliga problemen absolut prioritet före alla ekonomiska och tekniska problem.¹⁰ Maoanhängarna betraktar genomförandet av en sådan politik som den enda möjliga vägen, om man vill bannlysa revisionismen och föra näringslivet framåt. Man håller så styvt på sambandet mellan den politiska aktiviteten och arbetsinsatsen, att man räknar med att en sådan aktivitet skall kunna förhindra eller åtminstone försvåra uppkomsten av alla småborgerliga profitsträvanden. Principen får emellertid inte förväxlas med den ryska stachanovismen, och inte heller får den tolkas sålunda att den politiska inställningen skulle vara det allena saliggörande i alla sammanhang.¹¹ Snarare syftar man till att genom den politiska aktiviteten införa ett ordnande moment i vardagens problem.

Högst intressant är att det citerade uttalandet härövan betraktar tillkomsten av ett privilegierat skikt som en farlig förutsättning för revisionismen. Detta ”privilegierade skikt” kan inte vara något annat än partiet.¹² För Sovjetunionens del ger man hotet ekonomiska förtecken. I det avseendet fanns det mindre att säga mot det kinesiska partiet, helt enkelt därför att de flesta av funktionärerna levde under mycket blygsamma förhållanden. Men man undvek gärna och sorgfälligt att nämna att dessa funktionärer dock hade större privilegier än de vanliga arbetarna och bönderna, privilegier som inte enbart betingades av deras arbete. Först ett helt år senare kunde man öppet tala om att partifunktionären hade tillgång till privilegier som var långt värdefullare än högre löner. Man måste hålla i minnet att förhållandet mellan den lägsta och högsta lönen i Kina av årgång 1965 var 1:6, dvs. att en minister bara hade sex gånger högre lön än en olärd arbetare. För Sovjetunionens del hävdade man att relationen var cirka 1:100. I detta sammanhang kan påpekas att en högre funktionär redan i maj brännmärktes som ”kapitalist i makt”. Beteckningen fick gälla alla dem som utnyttjade de medel partiet ställde till deras förfogande för att utöva inflytande på alla möjliga håll och visade sina kort bara för sina förtrogna vänner. Inför ett så osympatiskt sakernas tillstånd blir det förklarligt att kulturrevolutionen kom att virvla upp en hel del damm, rentav måste virvla upp dammet ordentligt.¹³ Det tillhör Mao-gruppens positiva insatser att den klart insåg att man måste göra slut på denna praxis inom partiet, kosta vad det kosta ville och utan hänsyn till partiapparaters reservationer.

Men vid denna tid kunde man på partihåll inte ens ana att koncentrationen av makt och inflytande till gruppen kring Mao och Lin Piao avsåg att möjliggöra ett vidgat deltagande i partiarbetet från arbetarnas och böndernas sida. Partiet skulle berövas en del av den makt som enligt dess egen uppfattning i hela sin utsträckning hade delegerats till det av arbetarna och bönderna. Att

⁸ *Renmin Ribao* den 6 april 1966.

⁹ Denna paroll fördes fram redan 1964, men från och med april 1966 gjorde man allt för att ställa den i förgrunden.

¹⁰ Kampanjerna under kulturrevolutionen skiljer sig i flera väsentliga avseenden från Stalins kampanjer under trettio- och fyrtiotalen.

¹¹ C. Q., nr 27, sid. 191. *Political work, the lifeline of all work*, Peking 1965.

¹² J. Guillermez: *Guide Nagel de la Chine*, Genève 1967, sid. 297: ”Statsapparaten genomsyras av partiapparaten på två olika sätt. För det första därigenom att man finner ungefär samma individer i båda dessa maskinerier (över 70 % av partimedlemmarna i den exekutiva sektorn), och för det andra genom de lagbestämmelser som stadgar om inrättandet av ledargrupper ur partiet i alla statliga organ och organisationer på alla nivåer. (Art. 34 och 59 i partistadgarna av 1956)”

¹³ Laptin, *Lenin and material incentive*, Moskva, Novosti 1966, *50 Jahre Oktoberrevolution, Thesen des ZK der KPdSU*, Moskva 1967, sid. 29: ”Genomförandet av en helt likformig fördelning skulle undergräva de arbetandes materiella intresse för arbetets produkter och höjningen av deras yrkesskicklighet och kulturella nivå.”

revisionismens onda grodd mycket väl kunde ligga dold i denna traditionella form för delegering av makten, var något som än så länge bara ett fåtal vågade anta; men så mycket är säkert som att sådana tankegångar redan då ingalunda var främmande för Mao Tse-tung och Chou En-lai. Det finns emellertid inga bevis för hurvida dessa ledare redan då var på det klara med hur man alls skulle kunna lösa detta problem, bakom ryggen på hela den mäktiga partiapparaten eller på sin höjd med hjälp och bistånd från bara en del av den.

Under kulturrevolutionen upprepades gång på gång slagordet att ”masslinjen måste tillämpas”. Partiet tvingades till större eftergifter, som automatiskt inskränkte dess egna kontrollmöjligheter. ”Kulturrevolutionen som ett uttryck för klasskampen” kunde omsättas i praktiskt handlande endast genom att medge massorna självständighet. Utomstående kunde utan tvekan få ett intryck av att ”masslinjen” var liktydigt med anarki. Men Mao Tse-tung själv räknade med att det allra största fostrande värdet för arbetare, bönder, studenter och inte minst partiet låg just i ett fullständigt förverkligande av ”masslinjen”. Det faktum att det inom partiapparaten fanns personer som var redo att följa denna väg ända till slutet, män som Chen Po-ta¹⁴ och Guan Feng, säger ytterligare en del om de metoder som skulle komma till användning i kampen. Av de kampmetoder som användes måste man sluta sig till att Mao bara hade en rent generell strategi, som var inriktad på att använda klasskampen i alla det samhälleliga livets olika områden. Partiet och armén skulle inte få hålla sig utanför. Motståndarna var däremot inriktade på att söka hindra just denna aspekt av striden, eftersom de såg den som ett kätteri mot principen om partiets ledande roll. Just på denna front fanns det inte heller några historiska paralleller som kunde ge en vägledning. Kadern, som var fostrade i en sträng stalinistisk partidisciplins anda, kunde helt enkelt inte föreställa sig att Mao hade en så låg tanke om idén om partiapparaten som ett slags fartyg, där man om fara hotar snabbt kan stänga alla dörrar i de vattentäta skotten.

Följaktligen byggde kommunistiska partiet första halvåret 1966 in ett stort antal ”åskledare” i den egna byggnaden. En del av dessa åtgärder kan betecknas som rena stilövningar i konformism. Det dök upp omfattande och ”grundliga” men tydligt och klart hycklande självkritiker, som publicerades av redaktionerna för två ledande Pekingtidningar.¹⁵ Här ställdes den häpnande läsaren inför sida ut och sida in med utdrag ur en samling historiebetonade kulturartiklar med åtföljande ”kritiska” kommentarer. En ”Kritik av de tre familjernas by” åtföljdes t. ex. av en tidsmedveten tolkning med därtill hörande politiska dom, och tilldelade dessa artiklars upphovsmän, Wu Han, Liao Mo-sha (partisekreterare i kommittén i Peking) och en viss Teng To, en rejäl skrapa för deras åren 1961/62 publicerade (och då mycket populära) aktuella kåserier.¹⁶ Därtill försågs alltsammans med en tungt vägande redaktionell anmärkning.

Allmänheten visade sig visserligen intresserad av denna nymodiga läsning, men reagerade tämligen lugnt, eftersom det verkade som om det rörde sig om en intern redaktionsangelägenhet. Just då torde väl ingen utomstående ha känt till att alltsammans var inscenerat av redaktörerna för de båda tidningarna och deras beskyddare Peng Chen, som strävade efter att avlägsna sig från Wu Hans farliga närhet. Teng To var en mäktig stor man i Peking, partisekreterare för propaganda- och kulturfrågor, och hade därtill fram till 1958 varit redaktör för den då förnämsta partitidningen

¹⁴ Chen Po-ta, chefredaktör för *Röda fanan* alltsedan tidningens tillkomst 1958, mycket inflytelserik under kulturrevolutionen, nära medarbetare till Mao Tse-tung, författare till talrika böcker och broschyrer: *A Study of Land Rent in preliberation China*, Peking 1958, *La Théorie de Mao Tse-tung sur la révolution chinoise*, Peking 1953, *Notes on Mao Tse-tungs "Report on an Investigation of the Peasant Movement in Hunan"*, Peking 1954, *Stalin and the Chinese Revolution*, Peking 1953.

¹⁵ *Beijing Ribao* den 16 april 1966.

¹⁶ *Aftonsamtal vid Yenshan* av Ma Nan-tsun (pseudonym för Teng To), *Beijing Wanbao* mars 1961—september 1961, i bokform Peking 1962, 5 band, och Hongkong 1966.

Renmin Ribao.¹⁷ Han hade 1961/62 författat ett stort antal raffinerade politiska satirer, som på ett ytterst väl camouflerat sätt riktat en skarp kritik mot det stora språngets politik. Hans förbindelser, och inte minst hans omfattande allmänbildning¹⁸ förskaffade honom ett visst inflytande vid förlagen i Peking, eftersom de flesta av landets publikationer utges i denna stad. Hans ställning som kulturpamp hade inte vacklat ens under kampanjen mot Wu Han, trots att han var nära vän till denne. Nu föreföll det honom emellertid som om det faktum att han för flera år sedan haft ett stående kåseri i dagstidningarna tillsammans med Wu Han, under den gemensamma rubriken ”Notiser från trefamiljsbyn”, borde lämpa sig utmärkt för en väl inscenerad självkritik. ”Trefamiljsbyn”¹⁹ var emellertid politiskt avsevärt mindre signifikativ än Teng Tos egen spalt ”Aftonsamtal vid Yangshan”. Dessa utomordentliga politiska satirer hade givits ut i bokform i fem band och fram till 1965 sålts i varenda bokhandel.²⁰ Vissa av dessa aktuella kåserier var så hårt politiska att man noga aktade sig för att över huvud taget nämna dem. Men däremot gick man till rätta med de mer ofarliga, på ett så skoningslöst sätt att en okunnig läsare måste få ett intryck av att här hade någon förvisso applicerat Mao Tse-tungs egna tankar. Bedrägeriet lyckades dock bara för en kortare tid, trots att Peng Chen personligen hade givit anvisning om att historien skulle ägnas minsta möjliga uppmärksamhet och tillsagt övriga Pekingtidningar att inte trycka av artikeln. Därtill hade han till och med kallat Pekings partikommitté till ett möte den 10 april, för att kritisera Wu Han, hans ställföreträdare, Liao Mo-sha (ledare för den lokala avdelningen för samarbete med övriga partier) och hans egen skyddsling Teng To. Denna kritik var emellertid snarare avsedd som ett försvar gentemot hans överordnade. Hans underlydande visade stor förståelse för denna hans åtgärd, desto mera som alla fick behålla sina poster och bara behövde underkasta sig en självkritik inom en sluten krets. Teng To stannade kvar som chef för sin avdelning. Hans offentlighöjande av sina synder kan emellertid lugnt betecknas som ett tillsynes raffinerat, men meningslöst schackdrag; vissa personer kände nämligen sedan länge till alla hans knep och smygvägar. Däremot stod det tydligen fortfarande inte klart för Peng Chen att kungen redan var matt och att det inte hade hjälpt att offra bonden Wu Han. Den avledningsmanöver som genomfördes av löparen Teng To kunde inte heller åstadkomma någon förändring.

Frontlinjerna klarnar

Det som hände inom partikommittén i Peking ger ett starkt intryck av förtvivlade och brådstörtade försök att rädda de inblandade från större olyckor. Den 9 april hade Teng Hsiao-ping i Peking kallat till ett sammanträde med centralkommitténs sekretariat. Här kritiserades i ministerpresident Chou En-Lais närvaro Peng Chens uppträdande under Wu Handebatten, och man beslöt att reorganisera ”femmannagruppen för kulturrevolutionen”. Protokoll från denna session, som avslutades den 12 april, meddelade att ”femmannagruppen” skulle upplösas och att dess rapporter och anvisningar inte gällde längre. En ny KR-grupp skulle utses senare. För att bli giltigt måste detta protokoll emellertid också diskuteras och godkännas av politbyråns ständiga utskott. Därför kallade Mao Tse-tung, som befann sig i trakten av Shanghai och inte hade bevistat sekretariatets session, till en ny session, som inleddes den 16 april och fortsatte några dagar framåt. Mao

¹⁷ R. MacFarquhar: *The Hundred Flowers*, London 1960, citat sid. 63: *Guangming Ribao* den 18 maj 1957: ”Chefredaktören för *Renmin Ribao* Teng To ansåg att tidningarnas verksamhet borde inriktas på att lösa motsägelserna bland folket.”

¹⁸ Teng To står bland annat som författare till några intressanta undersökningar i Kinas gamla ekonomiska historia.

¹⁹ *Notiser från trefamiljsbyn* var en serie som löpte från oktober 1961 till juli 1964 i den två gånger i månaden utkommande tidskriften *Quinxian*. Den skrevs av Wu Han, tidskriftens chefredaktör Teng To och Liao Mo-sha, verkställande sekreterare i partikommittén i Peking, under den gemensamma pseudonymen Wu Nan-hsing.

²⁰ Smakprov från Teng Tos kök finns citerade i *Die grosse sozialistische Kulturrevolution in China*, nr 2, sid. 12-49, Peking 1966; se även L. Barcata: *China in der Kulturrevolution*, Wien 1967, sid. 215-245.

kritiserade här mycket skarpt Peng Chen och vände sig alldeles speciellt mot att denne inte hade dragit några personella konsekvenser av den session med partikommittén i Peking som hade avslutats den 15. Den pseudokritik som publicerats mot Teng To föreföll honom på intet sätt att stå i nivå med situationens krav, framför allt som man inte hade vidtagit några som helst åtgärder mot den ansvarige. Det kom till hetsiga dispyter mellan politbyråns enskilda medlemmar. Liu Shao-chi kritiserade Peng Chen på vissa punkter men frikände honom helt i andra. Debatten fortsatte ända till den 24 april; först då godkände man äntligen protokollet från sekretariatets session.²¹

Under tiden hade *Befrielsearméns Dagblad* den 18 april avfyrat sin första salva, som väckte stort genljud över hela landet.²² Vad man framför allt hängde upp sig på var att varken landets mest spridda tidning, *Renmin Ribao*, eller det officiella partiorganet *Röda fanan* till en början publicerade den viktiga artikeln, som bar rubriken ”Leve Mao Tse-tungs tankars röda fana”. Från denna artikel utgick en del av de kriterier, som definierade själva generallinjen för den ideologiska sidan av den förestående konfrontationen. De förnämsta teserna hade visserligen redan propagerats i månader vid det laget, men upprepades ändå i början av artikeln:

”Ordförande Mao Tse-tung lär oss att klasser och klasskamp fortsätter att existera också i ett socialistiskt samhälle. Han har sagt att i Kina kommer ”klasskampen mellan proletariatet och bourgeoisien, klasskampen mellan de olika politiska krafterna och klasskampen på det ideologiska området mellan proletariatet och bourgeoisien att fortsätta ännu en lång tid framåt och understundom bli mycket hård.”²³

Detta yttrande placerades nu in i ett nytt sammanhang och artikeln kunde endast tolkas sålunda att det nu förestod en provningens tid för den dittills förda kulturpolitiken och de funktionärer som burit ansvaret för den.

”Ända sedan vår folkrepubliks grundande, alltså sedan i runt tal ett och ett halvt decennium, finner man i våra litteratur- och konstkreter en partifientlig, antisocialistisk, svart linje, som står i motsatsställning till Mao Tse-tungs idéer. Denna svarta linje är ett konglomerat av bourgeoisiens och den moderna revisionismens tankar om litteratur och konst och ’trettioalets litteratur och konst’.”²⁴

De där anspelningarna kom emellertid ganska oväntat, med tanke på att man under åren 1963 och 1964 under mycket buller hade propagerat för diverse viktiga förändringar på det kulturpolitiska området och också genomfört dessa. De hade varit inriktade på att sikta in de konstnärliga alstrens tematik på nuets problem och anpassa dem efter den allmänna nivån. De enda som alls lyckats vinna åtminstone vissa blygsamma framgångar hade emellertid varit de som strävade efter att reformera pekingoperan. Inom litteraturen och filmen fick man fram avsevärt färre goda nya arbeten. Man torde nog kunna anta att det skrevs en hel del under denna tid, men att mycket litet kom så långt att det publicerades därför att funktionärerna hela tiden gjorde sitt bästa för att komma åt konstnärerna.²⁵ Man krävde ideligen ändringar, anpassningar och rättelser, i ständig rädsla för att råka godkänna något som kanske kunde utsättas för angrepp senare. Å andra sidan fanns det förvisso mycken god vilja att ge lämpliga och passande språkliga uttryck för det sam-

²¹ Peng Chen hade hållit det stora högtidstalet den förste oktober 1965. Härvid sade han bland annat: ”Revisionismen är och förblir huvudfaran för den internationella kommunistiska rörelsen. Vi måste mobilisera alla krafter för att bekämpa den moderna revisionismen och samtidigt också den moderna dogmatismen.” Uttrycket ”den moderna dogmatismen” användes offentligt endast av Peng Chen och bara vid detta tillfälle. Det normala uttrycket var att man skulle bekämpa ”dogmatismen”. Citerat efter den tryckta version av talet som delades ut till de inbjudna gästerna.

²² Texten i *Die grosse sozialistische Kulturrevolution in China*, nr 1, sid. 1.

²³ Se fotnot 22.

²⁴ Se fotnot 22.

²⁵ Ett representativt exempel är romanen *Röda klippan*, utg. i tysk upplaga under titeln *Roter Fels*, Peking 1966.

hällleliga livet — det var bara det att resultaten tyvärr blev allt annat än goda.

Propaganda- och kulturministerierna hade ända sedan folkrepublikens tillkomst hela tiden legat i händerna på en enda liten grupp, och det förhållandet blev nu ödesdigert. Misslyckandena blev fatala för dessa funktionärer, därför att man så småningom allt mer började misstänka att de var följden av en fraktionsbildning inom partiet, en fraktion som strävade efter att sabotera alla försök att frigöra landet från dess kulturella avhängighet av Sovjetunionen och följa en egen väg.²⁶

Artikeln gav i anslutning härtill en lista över sådana slagord som var karakteristiska för de revisionistiska kulturpolitikerna:

”Dessa åsikter får sina representativa uttryck i den teori som kräver att man måste 'skriva sanningen', i teorin om 'realismens breda väg' och om 'fördjupad realism', i den mot tesen 'föremålet avgör' riktade teorin, i teorin om 'genomsnittsmänniskor', i den mot 'krutröken' riktade teorin, i teorin om 'tidsandan som sammanflöde.’”

En del betraktar det som rena barnleken att påvisa den omarxistiska hållning som fann sitt uttryck i fördömandet av detta litterära program. Naturligtvis kan man också stöta sig på själva det kuriösa sättet att uttrycka sig. Man skulle kunna fylla hela väggar med citat från klassikerna som direkt motsäger uttalandet härövan. (Men alla dessa slagord är helt enkelt bara utslag av de debatter som upprört den litterära världen i Kina²⁷)

Här skall inte göras något försök att rättfärdiga den nuvarande kinesiska kulturpolitiken, men man måste dock understryka att den måste ses och förstås i sitt historiska sammanhang. Man måste ge tillbörligt utrymme åt de speciella problemen inom den kinesiska kulturen och undervisningen. Dessutom bör man lämpligen akta sig för att stödja sina bevisföringar på deklaraationer, citat och liknande ting, utan i stället i första hand söka inrikta sig på en analys av det rådande läget, även om det måste erkännas att detta är ytterst komplicerat.

Om det härvid skulle visa sig att nuets kinesiska kultur helt står i propagandans tjänst, så torde väl detta chockera en hel del. Detta att hela den samlade tematiken inom det konstnärliga skapandet är helt och enbart inriktad på nuet, kan kanske kännas hårt för alla dem som ofta och gärna försöker möblera upp nuet med allehanda gammal bråte. Men det bör säkert också smärta dem som i ärlig strävan satsar på att försöka levandegöra den mänskliga tillvarons grundteman ur det förgångna i en sann bild för nuets människor.

Men sedd med nuet som utgångspunkt verkar Kinas gamla feodala kultur rent utomordentligt reaktionär. För att alls kunna uppskatta dess värden måste man kunna se alltsammans från en noga av- och övervägd historisk ståndpunkt. Det vrakgods som denna tid har avkastat in i nuet är av ett helt annat slag än vad idealisterna i väst helst vill tro. Det historiska arvet är med andra ord långt mer betungande än man i allmänhet antar hos oss. För bara några decennier sedan härskade i Kina så arkaiska föreställningar, att övergången till nutid helt enkelt inte kan ske utan en hel del svårigheter.

Men det som angreps allra häftigast i den ovan citerade artikeln var dock den i huvudsak ur europeiska, marxistiska och icke-marxistiska teorier härledda ”demobiliseringsaspekten”, som

²⁶ Beträffande det sovjetiska inflytandet på kulturpolitiken se D. W. Fokkema: *Literary Doctrine in China and Sowjet Influence, 1956-60*, Haag 1965.

²⁷ Bakom alla dessa referensord döljer sig de debatter och olika argument som satt det litterära livet i folkrepubliken i rörelse. De måste tolkas med utgångspunkt från landets litteraturhistoria alltsedan trettioalet. Se: Årgångarna av *Chinese Literature*, Peking, 1950-68. *Die neue Volksliteratur in China*, Berlin 1953. Ting-Yi: *A Short History of modern Chinese Literature*, Peking 1959, 312 sidor. J. Prusek: *Die Literatur des befreiten China und ihre Volkstraditionen*, Prag 1955, 740 sidor. M. Goldman: *Literary Dissent in Communist China*, Harvard 1967.

föreföll och allt fortfarande förefaller synnerligen malplacerad och olämplig i en uppbyggnadsfas. Den innebar att alla teorier, som inte i någon form aktivt stöder principen om massornas mobilisering för uppbyggnadsarbetet, utdömdes som borgerliga. Man förväntar sig av ett konstverk att det skall propagera för någon aspekt av den samhälleliga tematiken. Uppfyller det inte detta krav kan det bara tillfredsställa en ”borgerlig”, privat estetisk känsla. Men denna rent programmatiska vägran att längre ägna en tanke åt det förgångna måste naturligtvis tas med en nypa salt — i praktiken följs principen givetvis inte rent bokstavligt. Framför allt uppfattas det förgångna som en negativ kontrast till nuet.

Kulturrevolutionen har infört nya måttstockar, som inom sina visserligen snävt utstakade gränser dock lämnar möjligheterna öppna för ett mycket rikt litteratur- och konstskapande, som är långt intressantare än det som tillkom under den gamla propagandaavdelningens egid. Det Maocitat som alltid anförs i detta sammanhang lyder:

”Proletariatet strävar efter att förändra världen i enlighet med sin egen världsåskådning, och det gör bourgeoisie också. I detta avseende är frågan om vem av de två som skall få överhanden fortfarande olöst.”²⁸

Händelserna under kulturrevolutionen kommer naturligtvis så småningom att själva läggas till grund för romaner och noveller, och dessa kommer med all säkerhet att bli mycket rikt givande dokument, eftersom det bör falla sig ytterligt svårt att ge en endimensionell bild av något sådant som kulturrevolutionen. Vartill kommer att allt för många under denna upprörda tid gjort sig av med vanan att in i i minsta detalj alltid rätta sig efter partisekreterarna och i stället bör kunna belysa samhällets problem på ett självständigare sätt än förr.

Det är ur den ovan citerade synen på läget som Mao härleder sin tonvikt på att man måste koncentrera sig på nuet. Teorin om ”klasskampen i det socialistiska samhället” gäller också för relationerna mellan partiet och massorna. Och här rör det sig ingalunda bara om en from önskan utan tillämpning på verkligheten. För partiets del innebär det att man förväntar sig att den enskilde kadermedlemmen skall underkasta sig en grundlig självprövning. Litet hårdraget kan man kanske uttrycka det sålunda att klasskampen enligt Maos syn på saken utkämpas i varje individs huvud, när det gäller att ge samhällets intressen försteget framför dem som är betingade av den enskilde individens personlighet. Det faktum att människans ”medfödda” egoism måste regleras genom samhälleliga kriterier kommer till uttryck i en av Lin Piao myntad paroll, som kan verka paradoxal, men vid närmare påseende kommer vår egen självprövning tämligen nära. Det rör sig emellertid inte här om någon kristen självprövning med samvete och allt,²⁹ utan om en revolutionär sådan, inriktad inte på det eviga livet utan på samhället. Parollen lyder: ”Gör dig själv till revolutionens måltavla.”

Men om *Befrielsearméns Dagblads* kritik inte i första hand var inriktad på de formella medel som användes vid det konstnärliga skapandet utan på dess innehåll, så stod det å andra sidan också klart att uppmärksamheten i fortsättningen tydligen främst skulle inriktas på tematiken och de metoder enligt vilka denna skulle behandlas ideologiskt och inte formalt. Också för den nya kulturpolitikens upphovsmän stod det emellertid klart att man därmed ingalunda ännu hade definierat denna:

”Det är ingalunda någon lätt sak att visa fram goda exempel på proletär litteratur och konst. Strategiskt måste vi betrakta detta som en lätt uppgift, men taktiskt måste vi ta den på fullaste allvar. Att skapa

²⁸ *Renmin Ribao* den 1 juni 1966.

²⁹ Beträffande begreppen ”samvetes” och ”skamkänslas” sociologiska betydelse, se W. Eberhardt: *Geilt and Sin in Chinese Society*, Berkeley 1967.

goda litterära och konstnärliga verk är en svår och mödosam process, och de kamrater som har hand om ledningen av den skapande produktionen får härvid ingalunda uppträda byråkratiskt eller slappt. De måste dela ljuvt och lett med litteratur- och konstskaparna, sköta sitt arbete med iver och hängivenhet. De måste så långt detta alls är möjligt anskaffa sitt material i första hand. Man får inte vara alltför rädd för misslyckanden och fel, tvärtom måste man ta med i beräkningen att misslyckanden kan inträffa, att fel kan begås. Men man måste låta människorna rätta till sina fel.”³⁰

Man måste åstadkomma en avgränsning gentemot de riktlinjer som gällt tidigare och som fortfarande måste fortsätta att verka under ytan, eftersom korrigeringsarna utåt bara hade ägt rum på administrativ väg, men ännu inte genom någon offentlig konfrontation. ”Kulturrevolutionen måste krossa vissa ting och bygga upp andra. Om inte vissa ting förintas i grunden, kan andra inte byggas upp på allvar. För att kunna genomföra kulturrevolutionen och skapa en ny socialistisk litteratur och konst, måste vi emancipera vårt tänkande och övervinna den blinda rättrogheten.”³¹

Detta sibyllinska uttalande har en föregångare i ett yttrande av Lu Hsun:

”Om vi övertar gamla former måste vi eliminera vissa delar. Om vi eliminerar delar måste vi tillfoga nya. Resultatet blir nya former. Detta är förnyelse.”³²

Vad det gäller är alltså mindre att ”hälla nytt vin på gamla läglar”; i stället bör det obrukbara gamla ”förstöras” så att det skapas utrymme för det nya. Detta är också det perspektiv som bör anläggas på det plötsliga angreppet på KKP:s officiella kulturpolitiska linje under trettioalet, som tidigare aldrig brännmärkts som politiska högeravvikelser. I denna artikel ställde man också för första gången den redan utdömda politiska Wang Minglinjen i samband med den kulturpolitik som tidigare följts.³³ Det litteraturhistoriska värdet hos trettioalets samhällskritiska litteratur attackerades inte, men däremot odugligförklarades de politiska kriterier som den gången stått fadder för den, såsom oanvändbara i nuet:

”Mot slutet av trettioalet övergav en del ledare för denna vänstergrupp, under påverkan av Wang Mings kapitulationistiska högerlinje, den marxistisk-leninistiska klasständpunkten och uppställde parollen 'det nationella försvarets litteratur'. Detta var en borgerlig paroll. Den proletära paroll som uppställdes av Lu Hsun löd ”folklig litteratur för det nationalrevolutionära kriget”. Därtill framförde några vänsterinriktade författare och konstnärer, framför allt Lu Hsun, även parollen att konsten och litteraturen måste tjäna arbetarna och bönderna och att arbetarna och bönderna själva måste skapa konsten och litteraturen. De fann dock ingen systematisk lösning på själva grundproblemet, nämligen att föra konsten och litteraturen närmare arbetarna, bönderna och soldaterna.”³⁴

(Denna politik följdes också efter 1949 och blev grundvalen för formuleringarna hos dem som bekämpade strävandena att göra Yenanlinjen allena rådande.) Man finner också en passus som vänder sig mot kulturfunktionärernas vana att låta vissa verk försvinna från bokhyllorna, till mycken förargelse framför allt för studenterna:

”Dåliga böcker bör inte gömmas undan, utan överlämnas till massorna för deras bedömning. Vi får inte vara rädda för massorna, utan måste hysa ett orubbligt förtroende för dem, alldenstund de kan ge oss värdefulla råd. På så sätt kan man också skärpa omdömesförmågan hos personer med dunkla och

³⁰ Artikel i *Befrielsearméns Dagblad* den 18 april 1966. — *Die grosse sozialistische Kulturrevolution in China*, nr 1, Peking 1966, sid. 21.

³¹ A. a., sid. 22.

³² Lu Hsun: *Samlade verk*, band 6, sid. 20, Peking 1958 (kinesisk upplaga).

³³ Se särskilt Mao Tun: *Die Literatur in den von dem Kuomintang beherrschten Gebiete i Die neue Volksliteratur in China*, Berlin 1953, sid. 35-54.

³⁴ Se fotnot nr 30, sid. 24.

svävande idéer.”³⁵

Det sätt varpå litteraturen tidigare mottogs kännetecknades snarare av parollen ”anpassning” än av kritiskt besittningstagande. Än så länge är det för tidigt att yttra sig om hur det skall bli i framtiden. Men man har i alla fall skapat grundvalarna för ett förbättrat sakernas tillstånd. Om dessa grundvalar också kan vidgas och fördjupas blir en senare fråga.

Ansvar för de många frågetecken och ännu fler vita fläckar, som utmärkte den kulturpolitik som drevs under Chou Yang,³⁶ kan inte, som diverse alltför slutsatssnabba utlänningar velat hävda, föras tillbaka till Maos litterära teorier.³⁷ Mer uppmärksamma iakttagare anser i stället att denna kulturpolitik utformades av de män som hade makt och myndighet att ge Maos konception en yttre dräkt som skulle göra den helt omöjlig på lång sikt. Det ständiga upprepandet av ett vagt utformat program spelade en långt mindre roll än de metoder man använde i det dagliga arbetet, och dessa metoder var synnerligen diskutabla. De uteslöt inte ens direkta intrigspel enligt kejsartidens bästa traditioner. De känsloutbrott från studenternas sida, som följde senare, var riktade just mot detta sakernas tillstånd, ett tillstånd som inte skapats genom Maos litteraturteorier, utan tvärtom av deras vedersakare. Och dessa kunde ju inte ana att de vapen de själva smitt, så småningom genom en ny tolkning skulle komma att vändas mot dem själva.

Denna kurragömmalek på det kulturella området var ett faktum som ingen något så när uppmärksam iakttagare alls kunde undgå att observera. Ofta nog stred de verbala riktlinjerna och den praktiska tillämpningen så uppenbart mot varandra att man måste vara blind för att kunna förneka denna motsägelse. Kulturrevolutionen grep sig an med dessa problem, och livnärde sig förvisso inte bara på Maocitat. Den framkallades genom ett tillstånd i samhället som ända fram till dess uppträdande var desto reellare, ju mindre det fick kodifieras genom någon formel. Det faktum att man både i väst och i de socialistiska länderna vägrade att se några positiva ting i kulturrevolutionen, berodde inte bara på bristen på informationer. Framför allt hängde man upp sig på att ledande kommunister inte uppträdde enligt de föreställningar man hade gjort sig om dem.³⁸ Av högst förståeliga skäl var ju en korrigerande av partiets bild inte heller särskilt önskvärd i Sovjetunionen, som befinner sig i en helt annat historisk utvecklingsfas än Kina. Men däremot kunde kulturrevolutionen och Mao Tse-tung finna rikligt med stöd i de marxistisk-leninistiska klassikerna. De behövde bara åberopa sig på diverse yttranden som fortfarande förvaras djupfryst och aldrig beskärts någon ”tövädersperiod”. När Lenin en gång ställdes inför frågan om hur man skulle bära sig åt för att bevara proletarietets disciplin, svarade han: ”Genom korrekthet hos den

³⁵ A. a., sid. 27.

³⁶ Många av Chou Yangs skrifter har översatts till olika europeiska språk: *Die neue Volksliteratur*, Peking 1950, *Chinas new Literature and Art*, Peking 1954, *Die grosse Aussprache über Literatur und Kunst*, Peking 1958, *Der Weg der sozialistischen Literatur und Kunst in China*, Peking 1961, *Die kämpferischen Aufgaben der Mitarbeiter i Philosophie und Gesellschaftswissenschaft (Rede gehalten am 26. Oktober 1963)*, Peking 1964; se även Fokkema: *Literary Doctrine in China and Soviet Influence*.

³⁷ Se speciellt M. Goldmann: *The Fall of Chou Yang*, C. Q., nr 27 1966, sid. 132-148. Det var inte, som Kuo Heng-yü påstår i *Neue Zürcher Zeitung* för den 7 augusti 1966, en fotnot som bringade Chou Yang på fall, utan i stället hans omfattande maskeringskonster.

³⁸ Så t. ex. har man i väst gjort flera försök att frita Chou Yang från de anklagelser som riktades mot honom, eftersom man ansåg att hans skrifter bevisade att han alltid varit den förste i försvaret av Mao Tse-tungs kulturpolitik. Det är fullt tänkbart att man kan bevisa den saken, om man bara åberopar sig på dessa skrifter, som vunnit en mycket stor spridning, men som genomgående är mycket allmänt hållna och förråder opportunisten. Chou Yangs taktik var alldeles speciellt svår att genomskåda därför att han alltid var beredd att ljuga och bedra för att bevara sin ställning; däremot är det ytterst svårt att forska fram vad han innerst inne stod för i sina egna maktsfärer. Syndabocksteorierna är emellertid utan tvekan alltför löst grundade och faller på Chou Yangs mycket metodiska uppträdande.

politiska ledningen genom proletariatets avantgarde, förutsatt att den breda massan av egen erfarenhet inser att denna ledning verkligen är korrekt.”³⁹

1966/67 lades hela tonvikten på sista delen av detta citat: ”av egen erfarenhet inser”. Artikeln av den 18 april 1966 avslutades med följande ord: ”Vi måste ha övertygelsen och modet att våga göra saker som aldrig tidigare prövats.” Vad den meningen egentligen betydde framkom först genom den senare utvecklingen. Svaren på frågorna vad och hur kom genom händelserna själva och konfrontationen med partitopparna, eftersom det var just där motståndet var som allra hårdast. Just för kulturrevolutionen blir Herbert Marcuses randanmärkning till den marxistiska teorin alldeles speciellt giltig:

”Det tillhör den marxistiska teorins dialektiskt-historiska struktur, att dess begrepp förändras om det sker en ändring i de fundamentala klassförhållanden som de är myntade på — men alltid på så sätt att det nya innehållet erhålls genom att de för det ursprungliga begreppet immanenta elementen vidareutvecklas, varigenom den teoretiska konsekvensen och själva identiteten hos begreppet i fråga dock bibehålls.”⁴⁰

Vad Maomotståndarna vände sig mot var just en sådan nyformulering, framkommen som en följd av den sociala och inrikespolitiska situationens struktur.

Motoffensiven

Ännu vid första majfirandet på Tien An Mentorget i Peking visade ledarskiktet upp en enhetlig fasad. Peng Chen var närvarande på hedersläktaren och visades till och med på den journalfilm som under de följande veckorna gick över hela landet. Listorna över de inbjudna gästerna när en albansk delegation kom på statsbesök gav inte heller några större möjligheter att dra slutsatser om de enskilda politbyråmedlemmarnas ställning. Ändå hade några av de högsta funktionärerna redan drabbats av allvarliga bakslag, som åsamkats dem framför allt genom den verksamhet som utövats av Maos hustru Chang Ching och arméns allmänpolitiska avdelning; det blev allt tydligare att man konsekvent förbigick propagandaavdelningen.⁴¹ Den politbyråsession som inleddes den 4 maj i Shanghai sanktionerade de invändningar som riktats mot Peng Chen, Lu Ting-y, Yang San-kun och Lu Ke-pin, samtliga medlemmar av ”femmannagruppen för kulturrevolutionen” och innehavare av viktiga poster inom sekretariatet och partiets propagandaavdelning. Man utsåg dock ännu inte någon ny kommission för kulturrevolutionen, och samtliga behöll formellt sina tidigare poster, trots att de också i fortsättningen utsattes för mycket hård kritik från gruppen kring Mao och Lin Piao, som hade sin främste talesman i Kang Cheng. Denna session innebar sålunda på intet sätt någon vändpunkt.

I ett brev till Lin Piao den 7 maj krävde Mao att hela landet skulle förvandlas till en skola för marxism-leninism.⁴² Kravet offentliggjordes dock inte förrän några månader senare, i samband med firandet av arméns födelsedag den 1 augusti 1966. Samtidigt generaliserades det genom en anvisning om att den mångfaldiga verksamhetens politik inte skulle var bindande bara för armén. Hur detta krav sedan har omsatts i praktiken och vilka resultat den sålunda förda politiken nått

³⁹ VI. Lenin: *Collected Works*, Moskva 1966, vol. 31, sid. 24-25.

⁴⁰ H. Marcuse: *Die Gesellschaftslehre des sowjetischen Marxismus* (1957), Luchterhand 1964, sid. 37.

⁴¹ Formellt och skenbart hade ingenting förändrats. Inte en enda person i ansvarig ställning hade bytts ut, men Chang Chings fortfarande hemlighållna protokoll hade dock börjat utöva ett allt större inflytande. I och med att detta protokoll godkändes av politbyrån hade man därmed också börjat beröva CK:s propagandaavdelning initiativet.

⁴² Direktiven offentliggjordes den 1 augusti 1966. I artikelform som ”Hela landet borde göras till en skola för Mao Tse-tungs tankar” i *Renmin Ribao* den 1 september 1966, P. R. nr 32 1966, sid. 6. *Renmin Ribao* förklarade den 7 maj 1967 att dessa direktiv framlagts ett år tidigare i ett brev till Lin Piao.

kommer att kunna bedömas bättre om några år. Detta eftersom ett så omfattande företag, som man därtill bara känner till i själva dess programmatiska huvudlinjer, behöver sin rundliga prövotid i praktik och verklighet innan man säkert kan yttra sig om det.⁴³

Det faktum att Mao gav sina anvisningar till Lin Piao i ett privat brev är symptomatiskt för maktbalansen inom det ledande skiktet vid denna tid. För övrigt förblev dessa direktiv, inför de hinder som fortfarande återstod att ta, än så länge bara en episod, som fick några konsekvenser bara för arméns politiska avdelning. I stället inleddes angreppet på en helt annan front.

Röda fanans nummer för den 8 maj innehöll nämligen några utomordentligt skarpa och med häpnadsväckande öppenhet utförda angrepp mot den pseudokritik som Peng Chen med Teng Tos benägna bistånd hade låtit publicera i Pekingtidningarna för den 16 april.⁴⁴ Angreppen var både häpnadsväckande och öppna i så måtto att Teng Tos prosastycken avtrycktes i hela sin längd och kommenterades med ett stort antal partiinterna informationer. Syftet var att skingra alla eventuella tvivel och klart visa upp att Teng Tos skrivelser ingalunda var några ofarliga historiska kåserier och att angreppet sålunda inte berodde på något slags felfinnardrift hos motståndaren. Naturligtvis kan man fråga sig, om det verkligen var nödvändigt att vänta så länge med att avslöja en fiende till socialismen. Teng To satt ju fortfarande på viktiga politiska poster och hans politiska prosa hade publicerats redan fyra år tidigare.⁴⁵ Egentligen borde det ju ha varit lättare att helt enkelt bara avlägsna Teng To, på ett så omärkligt sätt som möjligt. Men nu utnyttjade man i stället Teng To som utgångspunkt för en kritik mot dem som under tiden efter det stora språnget, åren 1960/61, hade begagnat tillfället att dra Maos politik i tvivelsmål och krävde att man skulle göra slut på den kritik mot revisionismen som redan hade inletts i de inre kretsarna.

Under tiden hade emellertid det ekonomiska läget förbättrats i mycket hög grad, faktiskt så till den grad att Maoanhängarna kunde tillåta sig att tala rent ut och öppet anspela på dessa redan överståndna svårigheter och deras samband med Teng Tos raffinerade politiska satirer. Denne hade den gången i dunkla och svåråtkomliga ordalag kritiserat den då rådande situationen. Erkännas måste att Teng Tos artiklar vittnar om en hög litterär nivå.⁴⁶ Genom anspelningar och liknelser lyckades han alldeles förträffligt skriva mellan raderna vad han egentligen menade. Det är förvånansvärt att en hög funktionär kunde tillåta sig en sådan lyx. Han måste ju ha insett att det han ägnade sig åt kunde innebära stora risker för honom själv. Att han ändå vågade skriva som han gjorde, måste innebära att han inte bara stod under högre beskydd, utan också tryggt kunde räkna med att finna villiga lyssnare. Men även om "Teng Tos tankegods" var en utsökt delikatess för borgerliga intellektuella, var det helt osmältbart för bönderna. Teng Tos förehavanden måste betecknas som rena sofismen och skulle kunna liknas vid ett försök att i nuets Europa skriva satirer, där man byggde på Sextus Empiricus eller Diogenes Laertius skrifter. Följden blev också att det bara var ett utvalt fåtal som alls fattade hans anspelningar, och de flesta betraktade alltsammans som ofarliga men mycket intressanta kåserier. Men Yao Wen-yuan, essäisten och polemikern från Shanghai, visade sig denne motståndare fullt värdig. I en glänsande skriven artikel framträdde han med en ironi som inte ens Engels skulle ha behövt skämmas för. I honom hade Teng To fått en i allo jämbördig politisk vedersakare, ytterst beläst och samtidigt utomordentligt skärpt och välinformerad. Ett avsnitt ur hans kritik:

⁴³ Dessa direktiv måste betraktas som en utvidgning av programmet "politiken i första rummet".

⁴⁴ Angreppet mot Teng To publicerades samtidigt i flera olika tidningar, men väckte ganska litet genljud. Först närmare två veckor senare kan man tala om en verklig kampanj. För tillfället var det bara i kulturbyråerna som man verkligen ägnade något intresse åt denna kritik. Teng Tos självkritik den 16 april väckte ett minimalt uppeende till och med i Peking.

⁴⁵ Se fotnot 16.

⁴⁶ Se fotnot 16.

”Innebär det faktum att denna artikel av Teng To, där han 'kritiserade' Wu Han, publicerats såväl i Pekings dagstidningar som i frontlinjen, allenast ett bevis på 'bristande vaksamhet', blott och bart ett 'försummande av klasskampen på den kulturella och akademiska fronten'? Ingalunda. Deras 'vaksamhetsgrad' är mycket hög. De har inte skytt några mödor, när det gällt att föra sin 'klasskamp' mot partiet och folket. När de upptäckte att Wu Hanproblemet inte längre kunde nedtystas och slätas över, måste Teng To i ilande hast åstadkomma sin hycklande 'kritik'. Men den som alltid tillförne bara har spelat en negativ roll har svårt att övertyga i en positiv, och följaktligen begick han åtskilliga misstag.”⁴⁷

Det finns knappast något orsak att gå än ytterligare in på den mycket detaljrika historien om Teng To och hans kritik, eftersom den var av betydelse endast i just denna speciella fas av kulturrevolutionen och inte kom att spela någon som helst roll under den fortsatta utvecklingen. Men fallet Teng To innebar dock att offentligheten i allra bredaste mening för första gången i folkrepubliken historia verkligen konfronterades med kulturproblemen. Tidigare hade alla sådana debatter aldrig trängt utanför en tämligen snävt begränsad krets.⁴⁸ Men denna gång överlämnades hela materialet till allmänhetens dom, eftersom man var övertygad om att Teng To inte skulle bestå detta prov. Faktiskt framträdde inte heller en enda försvarare av hans sak. Därmed stod man inför något så ovanligt som att en hög partifunktionär avslöjats som ”reaktionär” inför allas blickar. Att denna form av avslöjande, som genomförts av *Röda fanan* i nära samarbete med *Befrielsearméns Dagblad* och partikommittén i Shanghai, måste verka som salt i surt öga för vissa medlemmar av politbyrån, är ju tämligen uppenbart. För de insåg något som allmänheten än så länge inte kunde ha en aning om; nämligen att detta fråna angrepp mot Teng To indirekt också var riktat mot Peng Chen, hans direkta överordnade i CK:s propagandavdelning.⁴⁹ De märkte hur de allt mer förlorade sina möjligheter att fortsätta att hålla debatten hemlig och därmed skydda sina ställningar inom CK och spara sina krafter till nya konfrontationer. Yao Wen-yuan anspelade direkt på dem när han skrev:

”I sitt kåseri 'Kan man lita på visheten?', som publicerades den 22 februari 1962, vädjade Teng To till 'kejsaren' att han måtte 'inhämta råd från alla håll'. Han betonade att 'man inte själv kan planera allt' och förklarade, inte utan vissa baktankar, att om 'en människa alltid planerar allting själv, kommer smickrarna att utnyttja tillfället att intala honom sådana ting som behagar honom'. Hans mening var säkert ingalunda att de ledande funktionärerna helt beskedligt skulle lyssna till de åsikter och meningar som nådde dem nerifrån; i stället menade han att partiets centralkommitté borde acceptera den revisionistiska linje som han och hans meningsfränder pläderade för. De kom med fräcka varningar till partiet: 'Ni kommer till slut att drabbas av svåra motgångar' om 'ni själva fattar alla beslut och hoppas vinna framgång med era egna löjliga idéer' utan att lyssna till de 'goda råd' som gavs 'nedifrån' dvs. från Trefamiljsbyn. Detta innebar ett öppet krav på att dessa individers planer på ett återinförande av kapitalismen skulle göras till partilinje, och en gemen smädelse mot partiets centralkommitté. Deras 'goda råd' var att vi borde slå in på den revisionistiska vägen och återinföra kapitalismen, en väg som skulle tvinga ner över 90 % av det kinesiska folket i mörker och grymt förtryck på nytt — detta 'goda råd' var förvisso ett mycket illasinnat råd! Här liksom i frågan om de doftande blommorna och det giftiga ogräset har alla revolutionära människor och denna lilla hop av partifientliga, antisocialistiska element diametralt motsatta åsikter om vad som är gott och vad som är ont. De talar inget gemensamt språk.”⁵⁰

⁴⁷ Yao Wen-yuan: Kommentar till De tre familjernas by, *Wen Huibao*, Shanghai, den 10 maj 1966. Översatt i *Die grosse sozialistische Kulturrevolution in China*, nr 1, sid. 60-140, därtill också i K. Mehnert: *Maos zweite Revolution*, Stuttgart 1966, sid. 25-47. En äldre, men mycket intressant artikel av Yao Wen-yuan, rubricerad ”Revisionist Ideas in Literature” finns översatt i *Chinese Literature*, nr 2 1958, sid. 108-116.

⁴⁸ Beträffande sådana tidigare debatter se litteraturanvisningarna i fotnot 27.

⁴⁹ Nämnas bör att Teng Tos ställning som partisekreterare i partikommittén i Peking helt förtegs i den kritik som riktades mot honom, så att alla oinvidga måste få ett intryck av att den angripne tydligen måste vara en skriftställare eller journalist.

⁵⁰ Yao Wen-yuan, sid. 104. Yao Wen-yuans artikel utgavs också i broschyrform i Shanghai. Redan den 3 juni var

”Glöm inte klasskampen” hade *Befrielsearméns Dagblad* satt som rubrik på sin ledare för den 4 maj. Och det var säkert ingen tillfällighet, eftersom den i direkt synkronisering med angreppet mot Teng To lät förstå att det vid det här laget inte längre rörde sig om någon intellektuell debatt, utan att det redan rasade en hård strid, även om de stridande inte var entydigt identifierade ännu:

”Massorna är medvetna om att den stora polemik som för närvarande utkämpas på kulturfronten ingalunda bara gäller några artiklar, teaterpjäser och filmer, och de vet också att denna polemik inte är en rent akademisk debatt allenast. I stället rör det sig om en ytterst förbittrad klasskamp, en principiell strid för försvaret av Mao Tse-tungs idéer. Det är en hård och långvarig kamp på det ideologiska fältet, för att avgöra vem som skall segra, proletariatet eller bourgeoisien.”⁵¹

Påståendet att massorna redan var mobiliserade och medvetna om vad som hände var dock en betydlig överdrift. Det hann gå ytterligare några veckor innan de tilläts befatta sig mera intensivt med denna angelägenhet. I en del städer, t. ex. Peking, hade partisekreterarna rentav förbjudit varje försök att väcka uppseende kring Teng Toaffären. Men det var sällan man såg så ivriga tidningsläsare som den dag den intressanta kritiken mot Teng To publicerades.⁵² När jag for hem från Shanghai i bussen den dagen, började jag plötsligt förmärka en viss upprördhet bland mina läsande medresenärer, som inte kunde dölja sin häpnad inför den plötsligt så mångtydiga läsning som erbjöds dem. När jag då frågade en ansvarig person vad som egentligen hänt, fick jag till svar att det rörde sig om en intern kinesisk angelägenhet, som inte var avsedd att kungöras i utlandet. En diskret varning till mig att inte intressera mig alltför starkt för saken. Meningen var kanske att det hela snart skulle få falla i glömska. Men så skedde alltså inte. Särskilt ett avsnitt ur ledaren ”Glöm inte klasskampen” framstår som signifikativt med tanke på den fortsatta utvecklingen:

”Särskilt anmärkningsvärt i denna nya klasskampsituation är hur den offensiv som inletts mot oss av denna handfull partifientliga, antisocialistiska element, visar upp en del helt nya karaktärsdrag. De vecklar ut 'röda fanor' för att kämpa mot den röda fanan och sveper sig i marxism-leninismens mantel och Mao Tse-tungs idéer för att kämpa mot marxism-leninismen och Mao Tse-tungs idéer.

Dessa individer är mestadels så kallade 'auktoriteter' och tämligen 'väl kända' i samhället. De kan glädja sig åt ett på sätt och vis blint förtroende hos många som inte känner sanningen. Enligt sin egen uppfattning är de fortfarande tillräckligt starka för att våga låta det komma till ett styrkeprov mellan dem själva och proletariatet, och nu gör de sitt allra yttersta för att hårdnackat söka hålla och försvara den borgerliga ideologins fästning.”⁵³

Och som om det inte vore nog med allt detta, lät Mao Tsetung den 16 maj dela ut ett viktigt cirkulär internt inom partiledningen ända ner till länsnivå.⁵⁴ Här meddelade man åtminstone de högre partisekreterare som var underställda provinsmyndigheterna att Peng Chens ställning var undergrävd och att samma sak gällde också för de andra kritiserade medlemmarna av ”fem-mannagruppen för kulturrevolutionen”.⁵⁵ Därtill innebar detta dokument, som offentliggjordes

upplagan uppe i 900 000 exemplar. Datum för partiinstansernas godkännande var enligt texten den 1 maj 1966.

⁵¹ *Befrielsearméns Dagblad*, den 4 maj 1966. Glöm aldrig klasskampen! Översatt i *Die grosse sozialistische Kulturrevolution in China*, nr 1, sid. 42.

⁵² I Peking gjorde man allt för att dämpa ner kritiken mot Teng To. Texten fanns tillgänglig, men tidningarna tog emot den med stor tveksamhet. Också telegrambyrån teg. Det gick helt enkelt inte att ta fel på den allmänna osäkerheten om hur kritiken mot Teng To skulle behandlas.

⁵³ Yao Wen-yuan, sid. 46.

⁵⁴ Det finns tre administrativa enheter inom folkrepubliken: provins, län och folkkommun.

⁵⁵ Cirkulärets text redigerades av Mao Tse-tung och offentliggjordes exakt ett år senare i de viktigaste tidningarna. Rubriken löd: ”Cirkulär från KKP:s CK den 16 maj 1966”, *Renmin Ribao* den 18 maj 1967. Pr. R. nr 21 1967, sid. 6-9. Dessförinnan var dess ordalydelse okänd för allmänheten och man hade inte ens meddelat något om dess existens, om man bortser från de utdrag ur cirkuläret som strövis förekom i rödgardistidningarna vintern 1966/67.

först ett helt år senare, också en formell annullering av samtliga de beslut som fattats av femmannagruppen. Speciellt vände man sig mot det dokument med beteckningen ”Om den för närvarande förda akademiska debatten” som utsänts den 12 februari. Detta ogiltigförklarades helt, samtidigt som man häftigt kritiserade den politiska ståndpunkt det redovisade.⁵⁶

Därmed var den fortsatta utvecklingen bara en tidsfråga. Inom den politiska undervisningen, på fabrikerna och i universiteten, började man intensivt sysselsätta sig med det som skrivits de senaste veckorna. Därmed beredde man samtidigt väg för de ytterligare överraskningar som skulle komma. Det gick inte att ta fel på att det rådde stor osäkerhet i partiets djupa led. Med all sannolikhet måste det väl ha förefallit partisekreterarna högst märkligt att de interna partidirektiven alltid kom traskande efter de yttre händelserna, dvs. de viktiga artiklarnas publicering. Tidigare hade förhållandet snarast varit tvärtom: först kom direktiven, som sedan utnyttjades när man dryftade artiklarna. På sina håll gavs nu med största skyndsamhet *Befrielsearméns Dagblad* absolut prioritet, medan man tidigare låtit veckorna förrinna med allehanda rutinarbete. På andra håll, framför allt vid universiteten, drevs saken så långsamt och försiktigt, att man lugnt torde kunna anta, att de ansvariga fått direkt motsatta direktiv. Den saken är högst förklarlig, för om också Peng Chen hade gjort sig skyldig till fel, så var alla de frågor som hade med hans fortsatta funktioner att göra därmed också olösta och stod i vida fältet.⁵⁷

Det var påfallande hur man nu plötsligt inte bara kämpade för Mao och Lin Piao, utan hur också Liu Shao-chi putsades upp igen och fördes fram som gammal kämpe. Det började dyka upp gamla fotografier av honom, som inte längre porträtterade honom som välklädd politiker utan som undernärld och illa klädd underjordisk organisatör. Men den fortsatta utvecklingen skulle nu bero på saker och ting som utspelades långt utanför centralkommitténs kontorslokaler. Sedan månader tillbaka jäste och sjöd det vid universiteten i Peking, utan att någonting om den saken hade sipprat ut till offentligheten och utan att partiet ens ett ögonblick hade förlorat kontrollen över studenterna.

⁵⁶ Se fotnot 26, kapitel 2.

⁵⁷ Peng Chen ”kritiserades” i början av maj, men däremot blev han ingalunda ”avsatt”, varken som förstesekreterare inom partikommittén i Peking eller som Teng Hsiao-pings ställföreträdare i CK:s sekretariat.

4. Ett ögonvittnes skildring från Pekings universitet

Om en journalist hade kommit på besök till universitetet i Peking just vid denna tid, skulle man efter ett inledande samtal ha visat honom omkring till de särskilt representativa byggnaderna och institutionerna.¹ Han skulle också ha kunnat promenera omkring i parkanläggningarna på det vidsträckta universitetsområdet och mött hundratals unga män och kvinnor — och hela tiden skulle han ha fått ett intryck av att allting var absolut normalt. Han skulle över huvud taget inte ha märkt någonting alls avseende svårigheter lärare och studenter i all hemlighet hade att kämpa med, och inte heller fått veta något om vad partisekreterarna tänkte och tyckte. Om han kommit med några frågor i den riktningen skulle man bara ha dukat upp de allra senaste slagorden för honom, och han skulle ha givit sig av igen med alla sina anteckningsböcker, utan den blekaste aning om det verkliga läget vid universitetet. Ännu så sent som i maj skulle alla och envar där noga ha vaktat sig för att ge honom ens den minsta lilla antydning om läget. Och de många utländska studenterna vid universitetet visste lika litet.² Men så snart de överordnades makt och myndighet började vackla, skyndade sig de kinesiska studenterna genast att utan omsvep förklara vad det rörde sig om för de fåtaliga utlänningar som fortfarande fanns kvar vid universitetet. Den situation som i slutet av maj härskade vid såväl Pekinguniversitetet som många andra högre läroanstalter belyser på ett alldeles särskilt sätt vad som försiggick i de annars så hermetiskt slutna avdelningarna av parti- och statsapparaten. Nervositeten hos en del av funktionärerna stegrades i maj allt mera för var vecka som gick, ända tills en episod vid just detta betydelsefulla och på många områden ledande universitet ledde till att kulturrevolutionen kom att nå sin första offentliga kulminationspunkt just här. Ännu i slutet av maj hade Kinas folk fortfarande inte den blekaste aning om vilka omvälvningar som snart skulle drabba statsapparaten och hela det kinesiska samhället, eftersom det inte fanns någonting alls som på något sätt antydde en sådan utveckling. Men hur blev egentligen denna hårt tyglade debatt vid universitetet allmänt känd?

Det lönar sig att gå in på de närmare omständigheterna kring den saken mera i detalj, eftersom de är så typiska och därtill också är karakteristiska för de metoder som användes för att beröva partiet initiativet. Därtill är detaljerna i detta sammanhang av stort värde för våra försök att förstå själva den konkreta situationen, eftersom de ger möjlighet att dra slutsatser om studenternas beteende och psykologiska inställning.³

Därtill är det som tilldrog sig vid Pekinguniversitetet under första halvåret 1966 ur många synpunkter ett rent typfall. Också på andra håll härskade nämligen liknande, om också inte riktigt lika bistra förhållanden. Andra halvåret 1966 skulle skilja sig så grundligt från det första, att man tveklöst måste räkna med att det förvisso inte skulle bli så lätt att återinföra de gamla förhållandena. Under detta andra halvår fick studenterna nämligen möjlighet att i stor utsträckning befria sig från det förmyndarskap de varit utsatta för och ersätta det med olika grader av självständigt ansvar, hela tiden dock i direkt kontakt med kulturrevolutionens ledande män. Denna omvälvning kom så överraskande att deltagarna själva kanske var de som blev mest förvånade.

¹ Studielivet vid Pekings universitet före kulturrevolutionen skildras i en rapport från en sinologistudent som studerade där 1963-66: J. F. Billeter: *Notes sur trois ans d'étude à Peking*, *Revue universitaire suisse*, nr 6 1966, sid. 366-77.

² Inte ens albanerna och vietnameserna invigdes i det verkliga läget.

³ En viktig artikel om kulturrevolutionen vid Pekinguniversitetet har skrivits av en fransk studentska, M. Bastide: *Origines et développement de la Révolution culturelle*, *Politique étrangère* (Paris, nr 1 1967, sid. 68-86). En annan viktig artikel, som bygger på uppgifter från kinesiska studenter, är A. Jackson, K. Janaka och A. Mannheim: *How it all started in Peking University*, *Eastern Horizon* (Hongkong), nr 5 1967. Författaren besökte själv universitetet i mitten av juli. Framställningen här bygger på J. F. Billeters uppgifter.

Vid middagstid den 25 maj hade ett stort, rosafärgat plakat satts upp på matsalens yttervägg. Texten kunde läsas på flera meters håll och plakatet var undertecknat av en grupp på sju lärare och studenter. Alla visste att rektorn hade utfärdat förbud mot uppklistrande av den sortens skrivelser på universitetsområdet, även när det rörde sig om meningsyttringar på eget ansvar. Redan det faktum att någon vågat bryta mot detta förbud innebar i och för sig en utmaning. Efter middagen samlades några dussin studenter kring anslaget och läste uppmärksamt igenom det. Några skrev av texten för egen räkning. Det var dödyst och ingen kommenterade det lästa. Någras ansikten uttryckte yttersta bestörtning; inte så underligt, eftersom det rörde sig om ett mycket fränt angrepp mot universitetets rektor, som brännmärktes som en usel ränksmidare.⁴ Och de beskyllningar mot rektorn som här fördes fram inför offentligheten var de svårast tänkbara. Han anklagades för att ha sammansvurit sig med ”det svarta bandet”, dvs. revisionisterna, och för att med hjälp av sin och andras auktoritet försöka förändra kulturrevolutionens målsättning. Såväl rektorn som förste partisekreteraren nämndes i detta sammanhang öppet vid namn.

Undertecknarna tillhörde en grupp inom den filosofiska fakulteten, som redan hade låtit tala om sig åtskilliga gånger de här senaste månaderna och var väl känd bland studenterna. Den leddes av en 45-årig kvinna vid namn Nieh, som var docent i filosofi och dessutom tillhörde en politisk kadergrupp. Däremot är det ovisst hur många studenter som redan då kände till att hon var nära släkt med den prominente generalen Nieh Yung-chen, som var chef för arméns vetenskapliga forskningsavdelning.⁵ Den sensationella väggtidningen, som penslats fram med knytnävsstora och mycket lättlästa ideogram, omgavs snart av ett stort antal vita anslag, som fränt vände sig mot det röda plakatets innehåll. En del alltför ivriga studenter hade redan bildat sig ett omdöme om saken och angrep de sju tapprars initiativ. Som de såg saken måste man helt enkelt vara kontrarevolutionär för att våga angripa en kadermedlem. Men alla studenter var inte lika övertygade om rektorns oskuld. Det kom till diskussioner, och redan under eftermiddagens lopp kom det rentav till handgripligheter mellan dem som hävdade att det rörde sig om en oerhörd utmaning mot partiet och dem som förnuftigt nog invände att saken säkert inte kunde avfärdas så enkelt; folk som vågade företa sig något sådant hade säkert sina goda skäl att göra det. Det fanns alltså en liten minoritet som ville vänta med sitt omdöme och inte genast inlåta sig på en diskussion om denna sak.

Ungdomsförbundet och direktionen skyndade sig att komma med en lojalitetsförklaring till rektorn, och upprördheten nådde framemot kvällningen en höjdpunkt, eftersom det då börjat spridas en viss ovilja mot direktionens beteende bland den nonkonformistiska minoriteten. Luo Ping, den som utsatts för angreppet, hade redan på eftermiddagen rapporterat saken till sina politiska överordnade i departementen. Man måste alltså anta att plakatets innehåll redan samma dag var känt på allra högsta ort i partiet, eftersom Luo själv var medlem av centralkommittén och tidigare beklätt en ministerpost i järnvägsdepartementet. Under natten instruerades han om hur han skulle handla av en okänd medlem av någon CK-avdelning, troligen sekretariatet.

Nästa morgon delades duplicerade kopior av plakatet ut bland studenterna. Dessa började nu själva författa ställningstaganden och klistra upp dem på väggarna. Majoriteten följde emellertid ungdomsförbundets anvisningar att skarpt kritisera de uppstudsiga och ställde sig lojalt bakom rektorn. Enkäter ute bland studenterna gav emellertid en mindre entydig bild. ”Man bör lämpligen vänta och se vad som döljer sig under allt detta ...”, ”Alla kan ju begå fel ...” och liknande

⁴ Väggtidningens text publicerades i *Renmin Ribao* den 2 maj 1966, i P. R., nr 38 1966, sid. 15.

⁵ Den saken meddelades senare flera gånger i rödgardistpressen.

repliker vittnade om att många av de där fördömandena dikterades av ren opportunist, framför allt därför att ungdomsförbundet hade engagerat sig så bestämt i frågan. Intresset var stort och studenterna frågade ut varandra inbördes, i hopp om att någon skulle råka sitta inne med upplysningar som kunde ge en klarare bild av läget. Typiskt för situationen var emellertid de flestas sätt att svara på frågan om de själva hade yttrat sig för eller emot den kritik som framförts. Svaren blev i allmänhet att den eller den, som de hade fullt förtroende för, hade sagt så eller så etc. och att man av en eller annan bekant hade fått höra att det var klokt att yttra sig si eller så.

Sinnena lugnade emellertid långsamt ner sig igen och den 27 verkade det som om hela episoden var definitivt avklarad för direktionens del.⁶ Ungdomsförbundet utövade ett hårt tryck mot samtliga ”rebeller” och sökte få dem att avge skriftliga erkännanden om de fel de påstods ha begått. En del av dem böjde sig för auktoriteterna, men majoriteten av den lilla skaran rebeller höll fast vid sin ståndpunkt och slöt sig bara tätare samman. Små motståndsnästen bildades i de olika avdelningarna och gruppbildningen för och emot följde oftast klassindelningen. Mycket hängde överallt på om de skickligaste studenterna i en klass kunde få med sig sina klasskamrater eller inte. Direktionen gick nu in för att låta de andra studenterna öva påtryckningar på minoriteten; man försökte med andra ord spela ut de olika grupperna mot varandra. Därmed urartade det hela till diverse fäktningar mellan olika klasser och avdelningar, och Luo Ping kunde känna sig fullt nöjd med resultatet av sin verksamhet. Helt hade han visserligen inte fått rebellerna i sin hand ännu, men han hade dock lyckats få majoriteten av studenterna på sin sida och därtill hade partidisciplinen än en gång givit sin tribut till hans auktoritet. Var beskyllningarna alltså grundlösa? Hade kulturrevolutionen och den ofta frambesvarna Mao Tse-tunglinjen än en gång vunnit en seger, eller hade rektorn kanske tvärtom hörsammat befallningar från en helt annan central än den som stod under Mao Tse-tung?

Tvivlen kvarstod, för alla visste ju hur debatten kring Wu Han hade handlagts på universitetet. Där hade partiledningen vid universitetet i början av februari kallat till en ”Wu Bankongress”, för att helt i den akademiska debattens anda i lugn och ro kväva hela historien. Kongressen organiserades av den historiska fakulteten i samarbete med den juridiska, och hela grupper av lärare och studenter hade kommenderats iväg för att studera historiska dokument från Mingtiden i arkiv och bibliotek. Sedan höll man en stort anlagd debatt om den historiske Hai Jui. För att få tid till allt detta gick man så långt att föreläsningarna suspenderades i månader. Varje försök att vidga debatten till att gälla samtida förhållanden avvisades enligt anvisningarna i dokumentet från ”femmannagruppen för kulturrevolutionen”. Invändningarna mot detta förfaringsätt kom just från den filosofiska fakultet ur vars led de där väggtidningsskribenterna senare trädde fram. De hårdaste kritikerna mot denna akademiska debatt sändes genast ut på fältarbete av Luo Ping. Man torde väl kunna förmoda att han var väl underrättad om bakgrunden, eftersom han vågade ta ett så långt gående steg. Detta ”arkiv-vältrande”, som en del studenter kallade det, var tydligen inspirerat från högre ort, och Luo Ping måste ha räknat med att han var säkert beskyddad.⁷ Uttrycket ”arkivvältrande” hade emellertid också en politisk bibetydelse; för studenterna betydde

⁶ Det understundom framförda påståendet att Peng Chen skulle ha avsatts den 25 maj kan inte beläggas i verkligheten och bygger endast och allenast på den omständigheten att väggtidningen i fråga faktiskt sattes upp. Man hade nämligen svårt för att tro att en sådan väggtidning skulle ha kunnat anslås om Peng Chen fortfarande satt kvar på sin post. Men påståendet är grundfalskt. Först den 3 juni återkallades Peng Chens position som förste sekreterare vid partikommittén i Peking. Sina övriga uppdrag på högre nivå behöll han formellt fortfarande.

⁷ Trots att cirkuläret från centralkommittén utlämnades den 16 maj, och Luo Ping alltså måste ha haft kännedom om detta, var det aldrig tal om 12 februari-dokumentet, och inte heller studentkåren kände till detta. Men det är otvivelaktigt fullt tänkbart att partikommittén i Peking och diverse andra instanser tills vidare underlät att vidaresända 16 majdirektiven.

det samtidigt ”rehabilitering”.⁸ Därmed ville de antyda att det här inte bara gällde att gå igenom en massa papper, utan också att rehabilitera Wu Han. Också kritiken mot Teng To inskränktes på Pekinguniversitetet till ett minimum. Den politiska ledningen utfärdade ett strängt förbud mot att skriva stora väggtidningar om denna sak och hålla särskilda möten om den.⁹ Detta förbud retade upp en del studenter och man började se Luo Ping i ett helt annat ljus.

Väggtidningen hade belyst allt detta från ett nytt håll, och även om de flesta inte fattade allt genast, så hänvisade beskyllningarna dock klart och konkret till tidigare situationer och kunde därför inte förfela sin verkan. Majoriteten, som inte ville förstå, sökte skydd i sin auktoritetstro: ”Nej, det är inte möjligt, något sådant gör vår rektor bara inte.” Naturligtvis var det ingen som visste något om händelserna på högre nivå, och inte heller kände man till att ”femmannagruppen för kulturrevolutionen” var upplöst. Den stora sensationen exploderade på universitetet den 1 juni, då Pekingradion sände ut hela den kritik som riktats mot Luo Ping ord för ord. Åtgärden kom helt överraskande för alla parter, eftersom man vid universitetet redan betraktade hela saken som utagerad. Studenterna spetsade öronen; här måste det ha hänt något mycket märkligt.

För funktionärerna stod det klart att än mer uppseendeväckande händelser säkert förestod. De trodde att partikommittén i Peking bara underlätit att, så som annars var brukligt, underrätta dem om den senaste utvecklingen. Karakteristiskt för funktionärernas helt felaktiga bedömning av situationen är att den annars så välinformerade Luo Pings sista ämbetshandling blev att rikta en protestskrivelse till Pekings Radio, där han i synnerligen skarpa ordalag undanbad sig all inblandning i universitetets inre angelägenheter från stationens partilednings sida. Han hade ingen aning om att det var Mao Tse-tung personligen som ordnat med utsändningen, och att en man vid namn Kang Cheng hade varit den som sört för att Maos befallning verkställdes. Nästa morgon publicerades i *Renmin Ribao* en rapport om händelserna vid Pekinguniversitetet, en rapport som snart följdes av ännu viktigare meddelanden.

Vad ville Mao uppnå genom att låta offentliggöra denna historia om väggtidningen på Pekinguniversitetet? Han förklarade att den var ett exempel på hur man borde och måste gripa initiativet inom kulturrevolutionen. Men den saken klarlades först senare, eftersom Li Shao-chi hade lyckats övertyga Kang Cheng om att det inte lämpade sig att Mao så direkt ställde sig bakom denna väggtidning.¹⁰

Den tredje juni 1966 klockan 16.00

Detta datum kommer säkert att leva länge i kinesernas minne. För just den dagen meddelade Pekings lokalradio klockan 16.00 den sensationella nyheten att Pekings partikommitté genomgått en fullständig omorganisation. Redan samma eftermiddag sändes nyheten också från övriga lokala radiostationer. Man meddelade i en kortfattad kommuniké att Li Hsue-feng utnämns till förste sekreterare vid CK:s nordkinabyrå och förste sekreterare i Pekings partikommitté, samt att Wu Teh övertagit uppgifterna som andre partisekreterare.¹¹ De skäl som anfördes för denna åt-

⁸ Vårt ord ”rehabilitering” skrivs med de båda skrivtecken som betyder ”arkiv” och ”vältra omkring”.

⁹ Väggtidningen av den 25 maj innebar en utmaning inte bara genom sitt innehåll, utan också genom att den bröt mot förbudet att sätta upp sådana plakater. Det är t. ex. typiskt att namnet Teng To inte nämndes i denna väggtidning, medan man däremot använde parafrasen ”Trefamiljsbyn”.

¹⁰ Väggtidning av den 1 juni 1966 av Mao Tse-tung, *Renmin Ribao* den 1 juni 1967. P. R. 24 1967, sid. 5. Denna väggtidning författades den 1 juni och anslogs i sammanträdesbyggnaden under centralkommitténs session den 5 augusti. Dessförinnan var den emellertid helt okänd för alla utom den högsta ledningen. Från och med september spreds dess text av rödgardisterna.

¹¹ Peng Chen hade varit borgmästare och förste sekreterare. Andre sekreterare och politisk kommissarie vid Pekings garnison var Liu Jen.

gärd (att partikommittén följt den svarta linjen), var snarare förvirrande än klagörande, eftersom Peng Chens auktoritet som borgmästare och förstesekreterare i Peking varit helt obestridd. Därtill hade allmänheten dessförinnan inte fått veta något som hjälpte den att redan vid denna tidpunkt finna någon mening i denna åtgärd. Så föreföll det åtminstone också den uppmärksamaste tidningsläsare, även om det i samband med kritiken mot Teng To förekommit en del dunkla antydningar om vissa individer som stod bakom ”Trefamiljsbyn”.

Allmänhetens första reaktion blev därför en omåttlig förvirring, och den 4 juni blev en av årets märkligaste dagar. Mannen på gatan kunde inte märka den allra ringaste förändring i vardagen såsom sådan och ändå måste han försöka bedöma vad detta kunde betyda. Inte sedan folk-republikens födelse hade han så plötsligt och oförhappandes konfronterats med ett problem med så vittomfattande psykologiska följder för alla och envar. Denna den 4 juni slet man nämligen loss hela den tidigare så omsorgsfullt vårdade fasaden av enighet inom politbyrån och ställde folket inför fait accompli, nämligen att det förekommit djupgående motsättningar bakom kulisserna. Allmänheten hade emellertid inte haft några möjligheter att förstå vilken skamlig politik Peng Chen bedrivit.¹² Alltså trevade man i absolut mörker beträffande bakgrunden. Denna dag öppnades så att säga en ny dimension i det politiska livet för kineserna, som nu fick börja tänka själva. Partiet kunde inte vara dem behjälpligt med den saken, eftersom det tydligen var överraskat av nyheten det också.

Folket skötte emellertid lugnt sina vanliga sysslor, och den 4 juni gick utan vare sig massdemonstrationer eller större folksamlingar. Detta var högst ovanligt, eftersom man normalt brukade fira nya CK-beslut med speciella festligheter, som utnyttjades för att propagera beslutet nere på den lokala nivån. Men så skedde inte denna gång. Partiet var upptaget av andra ting. Det måste först instruera sina egna funktionärer. Den 4 juni var lördag, sämsta tänkbara veckodag för ett så viktigt meddelande.¹³ Först på måndagen kom den kanonad av ledande artiklar, som skulle fylla det vacuum som uppstått. Ingen vare sig kunde eller ville förstå hur Peng Chen, medlem av politbyrån och andresekreterare i kinesiska kommunistpartiets centralkommitté, skulle kunna vara revisionist, denne Peng Chen som både hemma och ute var känd som en av de främsta propagandisterna för kritiken mot revisionismen.

Tydligt kunde han inte heller vara borgmästare i Peking längre, eftersom Li Hsue-feng hade utnämnts till förste sekreterare, och därmed intagit en post som Peng Chen tidigare innehaft. Det politiska läget var oklart för allmänheten redan av den orsaken att kampanjen mot de borgerliga attackerna mot Mao Tse-tungs tänkande nätt och jämnt inlets över hela landet. Man måste ta med i betraktande att det bara hade gått tre veckor sedan angreppet mot Teng To, och att kampanjen till och med i Shanghai, där man hade de allra bäst informerade funktionärerna, hade kommit i gång på allvar först veckan innan. Man får inte heller glömma att det inte säger så mycket exakt vilken dag en bestämd artikel publiceras i den eller den tidningen; långt viktigare är när de eller de direktiven sprids neråt från de enskilda partiinstanserna. Det är dessa direktiv och ingenting annat som är avgörande för sådana kampanjer som ansluter sig till en viss bestämd artikel, och som normalt bara berör enskilda sektorer.

Till och med i Shanghai hade man först den 25 maj börjat ta upp historien om ”Trefamiljsbyn” i den politiska undervisningen för arbetarna. Följaktligen måste man anta att man i andra städer

¹² Peng Chen hade åren 1964/66 intagit en framträdande plats i det offentliga livet. Han hade också en ledande post i CK:s avdelning för förbindelserna med andra kommunistpartier. Så sent som den 25 maj hade han hållit ett tal i Indonesien (tryckt som broschyr, Peking 1965).

¹³ Förvaltningen och skolorna har ledigt på söndagarna, och många fabriker också. Däremot är butikerna och de fabriker, som har helgdagsjour, fortfarande öppna.

ännu inte behandlat saken med den omsorg som Mao själv önskade. Men det är svårt att få klarhet i hur det var beställt med den saken ute i avlägsna samhällen på landsbygden.

Den 4 juni såg man i Shanghai många tjänstebilar snabbt rusa fram längs gatorna. Funktionärerna i bilarna såg dystra och lätt nervösa ut. Skolor och universitet hade tillbringat dagen med att slå upp väggtidningar, där man förkunnade att man ställde sig bakom centralkommitténs beslut. I fabriker och kontor skedde något liknande. Väggtidningsexemplet från Pekings universitet bildade skola när det gällde uttrycksformen.¹⁴ Men däremot bildade det ingalunda skola vad innehållet angick. De texter som sattes upp denna dag var enformigt konformistiska allesammans. Den verkliga väggtidningsexplosionen kom först på måndagen. Då utvecklades plötsligt i Kinas alla storstäder en flit som gjorde alla intet ont anande utlänningar alldeles mållösa. Skolorna struntade i den normala undervisningen och till och med bönderna deltog med liv och lust, därtill eggade av de ilsnavt instruerade partisekreterarna. De artiklar som de närmast följande veckorna publicerades i *Befrielsearméns Dagblad* och *Renmin Ribao* presenterade de nyaste politiska riktlinjerna för alla och envar. Och de studerades också energiskt av alla läs-kunniga, vilket i praktiken betyder alla från realskolekompetenta och uppåt.¹⁵

För den oinvigde och mindre uppmärksamme var det inte så enkelt att genomskåda vad som egentligen var nytt i allt detta. De där politiska huvudlinjerna hade ju redan sedan länge propagerats över hela landet, framför allt studiet av Maos verk, ”de fyra storstädningarnas kampanj”, ”lära av armén”, den socialistiska fostran och övriga rörelser som på ett normgivande sätt fått påverka arbetarnas och böndernas politiska och samhällseliga liv.¹⁶ Det blir alltså tämligen förståeligt om många hade svårt för att fatta vad all denna uppståndelse egentligen rörde sig om. Bara ett mycket litet fåtal vågade alls föreställa sig att dessa samma funktionärer som var direkt ansvariga för det kulturella och politiska arbetet verkligen skulle ha motsatt sig Mao Tse-tungs tankar. Det var ju just dessa funktionärer sorb med sådan våldsamt energi hade genomfört dessa kampanjer och gjort dem till allas och envars dagliga och personliga erfarenhet. Först så småningom började man bli mera lyhörd för debattens finare nyanser, och detta desto mera som själva vardagen började förändras. Om man till exempel hade för vana att gå och browsa i antikvariatet märkte man nu att flitiga snickare hölls och spikade för hela avdelningar, och att funktionärer beväpnade med långa listor plockade bort böcker ur hyllorna. Men det är typiskt för den vid denna tid tämligen liknöjda atmosfären, att arbetare och studenter bara blinkade åt varandra och vägrade att ta saken på allvar. Kunderna letade snabbt fram sådana intressanta verk som funktionären vid bokhyllan bredvid säkert redan hade uppförda på sin lista. Kassören, som plötsligt fått alldeles för mycket att göra, tog snarast det hela som ett gott skämt och förvånades inte alls över att man ironiserade över saken. Också han var fullt på det klara med att det här näppeligen kunde vara tal om någon ”kritisk recipiering av det förgångna”.¹⁷

På de platser där kvarterets äldre invånare tidigare hade brukat fördriva tiden med att spela kort,

¹⁴ Partiet hade manat till detta och denna maning hade också förmedlats av de förnämsta radiostationerna. Den följdes också överallt, åtminstone formellt.

¹⁵ De viktigaste av dessa artiklar var: Håll Mao Tse-tungs idéers stora röda fana högt, *Befrielsearméns Dagblad* den 18 april 1966, Glöm aldrig klasskampen, samma tidning den 4 maj 1966, Kommentar till Trefamiljsbyn, *Wen Huibao* den 10 maj 1966; de fyra artiklar som publicerades mellan den 1 och 8 juni och finns översatta i broschyren *Die grosse sozialistische Kulturrevolution* nr 3; de fem artiklar som publicerades mellan den 1 och 5 juni och finns översatta i broschyrens fjärde nummer; den viktigaste av dem alla, nämligen: Väsentliga punkter för propaganda och fostran i samband med den stora proletära kulturrevolutionen, *Befrielsearméns Dagblad*, måndagen den 6 juni 1966; översatt till tyska i broschyrens femte nummer. Dessa artiklar var uppenbarligen noga förberedda.

¹⁶ Slogordet ”politiken i främsta rummet” hade från och med april understrukits ytterligare.

¹⁷ Denna paroll ifrågasattes aldrig under kulturrevolutionens lopp.

såg man plötsligt inte en människa längre. Detta antingen på grund av ett enhälligt beslut av ”kvartersföreningen” eller som en följd av någon åtgärd som någon av dessa på sista tiden så hårt angripna ”revisionister” hade tillgripit för att dölja och anpassa sig. Detta sistnämnda påpekande är faktiskt helt på sin plats. Många av de större och mindre mera sällsamma åtgärder som genomfördes i kulturrevolutionens namn åstadkoms nämligen ingalunda av alltför ivriga kulturrevolutionärer, utan måste i stället tillskrivas sluga och erfarna ränksmidare, som väl förstod att leda in den vind som blåste upp i sina egna segel.¹⁸

Kommentarerna till avsättningen

”Alla mörkrets krafter måste fejas bort”, löd rubriken till en viktig ledare den 1 juni i *Folkets Dagblad*,¹⁹ som fogade nya aspekter till de artiklar man redan läst i *Befrielsearméns Dagblad*. Det Maocitat som placerats som ett slags ledstjärna i ingressen, blev upptakten till ett angrepp mot de representanter för bourgeoisien som hade gjort staten stora tjänster på olika poster, som specialister, lärde, auktoriteter och ”respektabla personer”.²⁰ Vilka individer var det då som man tillskrev en så eminent viktig roll i klasskampen? Wu Han är en typisk representant för denna kategori, som faktiskt har spelat en ganska inflytelserik roll i folkrepublikens nyaste historia. Enligt författningen är folkrepubliken än i dag inte någon enpartistat.²¹ Vid det mäktiga kommunistpartiets sida vegeerar fortfarande några små, oftast vänsterborgerliga partier, som emellertid inte har något som helst politiskt inflytande, eftersom de i allmänhet har mycket få medlemmar. De utgör så att säga en yttre form av representation för den stads bourgeoisie, som redan före folkrepublikens tillkomst också den varit motståndare till Kuomintang.²² Medlemmarna av dessa partier var på intet sätt diskriminerade från poster och ämbeten, om de bara visat sig politiskt pålitliga och stött kommunistiska partiets linje i de olika kampanjerna mot högeråsikter så som t. ex. Wu Han hade gjort under de hundra blommornas kampanj år 1957. Den springande punkten var emellertid att ett stort antal av dessa personer, som ofta var framstående fackmän på sina respektive områden, kunde utöva ett icke föraktligt inflytande i olika departement och byråer, framför allt som rådgivare till de ansvariga partiledarna. Samarbetet mellan dessa smågrupper och kommunistiska partiet ägnades alltid en alldeles särskild omsorg, eftersom man var väl medveten om vad deras kvalificerade insikter berodde för det nationella uppbyggnadsarbetet. Wu Han var ett gott exempel på hur denna politik utformades i praktiken. Han satt som en av flera vice ordförande i ett av de främsta småpartierna och var samtidigt också medlem av kommunistiska partiet. Många medlemmar av dessa partier, som hade sina representanter i folkkongressen och ofta hade fått sin utbildning i utlandet, tillhörde samtidigt också den välbärgade klassen. Även om deras ställning tillförsäkrade dem vissa maktbefogenheter (som emellertid ytterst dock alltid kontrollerades av partiet), på sådana områden som utrikeshandeln, den tekniska forskningen och liknande gebit, så innebar kulturrevolutionen dock ingen fundamental förändring för dessa människor.²³ Just på undervisningsområdet var deras inflytande emellertid oproportionellt mycket

¹⁸ De där ränksmidarna tycks i allmänhet ha dvalts i de högre regionerna. Sekreterarna nere på basnivån överraskades av den flod av artiklar som sköljde över dem och tolkade dem så snävt som möjligt, när de märkte att den vind som blåste upp kunde komma att medföra nya stormar. Men det är i hög grad tvivel underkastat om de redan hade fattat situationen. Vem hade väl det?

¹⁹ *Die grosse sozialistische Kulturrevolution in China*, broschyr nr 3, sid. 1.

²⁰ I denna artikel dök det också upp ett helt nytt Maocitat. Se kap. 5, fotnot 6.

²¹ Se *Verfassung der Volksrepublik China*, Peking 1956.

²² Exempel på den statliga politiken mot bourgeoisien finns till övermått inom kinalitteraturen.

²³ Sextonpunktsresolutionen från augusti 1966 innehöll en punkt som var speciellt ägnad dessa frågor, nämligen punkt 12.

större och därtill synnerligen viktigt.²⁴ Följaktligen gick det mångåriga samarbetet med borgerliga experter ingalunda de högre partifunktionärerna helt spårlöst förbi. Härtill kom också att de funktionärer som fått sin utbildning i Sovjetunionen visade en utpräglad benägenhet att hålla fast vid den traditionella marxistiska historicismen också i Kina, vilket i sin tur automatiskt förde dem in i sådana former av akademisk forskning som låg i händerna på dessa ålderstigna lärde. Det blev också mot denna grupp det första angreppet genomfördes. Språket i detta angrepp återspeglar redan partiledningens beslutsamma vilja att förändra partiets politik:

”Vi har störtat dem från makten och konfiskerat deras egendom, men det innebär inte att vi därmed också har drivit ut de reaktionära idéerna ur deras sinne. Under sitt flertusenåriga herravälde över det arbetande folket har de utsugande klasserna för sin egen räkning monopoliserat den kultur som skapades av det arbetande folket och missbrukat den till att bedra folket och föra det bakom ljuset, för att på så sätt befästa sin reaktionära statsmakt. I tusentals år dominerade deras ideologi, vilket innebar att den oundvikligen måste öva ett djupgående inflytande på hela samhället. Och eftersom de fortfarande inte har fogat sig i det faktum att deras reaktionära herravälde nu har störtats, kommer de oundvikligen att försöka utnyttja sitt kvarvarande inflytande från det förflutna till att söka påverka den allmänna meningen, för att på så sätt förbereda kapitalismens politiska och ekonomiska återinförande.”²⁵

Man beskyllde alltså de borgerliga lärde för att vilja ”återinföra kapitalismen”. Är inte det en tämligen grov överdrift, med tanke på deras mycket begränsade möjligheter att öva inflytande? Men redan nu inrymde kritiken också ett påpekande om att deras negativa inflytande inte skulle ha varit möjligt om inte de angripna kunnat samarbeta intimt med vissa partiinstanser. Som belysande exempel i det sammanhanget anfördes en av medförfattarna till ”Trefamiljsbyn”, Liao Mo-sha, som var Pekings partikommittés huvudman för samarbetet mellan kommunistiska partiet och småpartierna. I huvudsak drevs angreppet dock rent generellt och riktade sig mot de kriterier dessa grupper representerade. Framför allt brännmärktes deras fasthållande vid gammalt traditionellt tankegods:

”Syftet med den proletära kulturrevolutionen är inte bara att riva ner gammal ideologi och kultur, gamla seder och bruk som, närda av de utsugande klasserna, i tusentals år har förgiftat folkets anda, utan också att skapa en helt ny ideologi och kultur, nya seder och bruk bland massorna — nämligen proletariatets. Denna storstilade uppgift, att förvandla människornas seder och bruk, saknar helt föregångare i mänsklighetens historia. Vad sedan arvet från det förflutna angår, de feodala och borgerliga klassernas seder och bruk, måste den proletära världsåskådningen utnyttjas för att underkasta dessa en genomgripande kritik. Det krävs tid för att helt kunna utsläcka det gamla samhällets onda vanor hos folket.”²⁶

Ovanstående säger inte så mycket för den som inte kan göra sig en klar föreställning om i vilken grad de där gamla inflytelserna fortfarande levde kvar. Både på landsbygden och i många städer fanns det fortfarande mycket vidskepelse kvar hos den äldre generationen. Man kunde ofta se hur farfar eller farmor tog med sig småbarnen till templen och tvingade dem att be i dessa. Och bönderna vägrade ofta blankt att anpassa sina föråldrade jordbruksmetoder till den nya tidens krav.²⁷ Och i städerna levde det fortfarande kvar många gamla konstiga idéer från jordherrarnas ”gamla goda tid”. Eftersom landet genomlevt hela utvecklingen från medeltid till nutid på bara

²⁴ Man får dock inte glömma att borgerlighetens effektiva inflytande överdrevs just i denna fas, dels för att avlänka uppmärksamheten från funktionärerna och dels för att avvärja alla faror från höger. Flera månader senare återkom man till denna punkt och tog då avstånd från det tidigare från partiets sida framförda påståendet att personer av borgerlig härstamning a priori måste vara dåliga revolutionärer.

²⁵ *Renmin Ribao* den 1 juni 1966.

²⁶ *Renmin Ribao* den 1 juni 1966.

²⁷ Parollen ”vad som dög åt farfar, duger gott åt mig också”, påträffas i alla varianter på alla breddgrader.

femtio år, hade det bara hunnit utbildas en svag borgarklass, som endast delvis kunnat emancipera sig från feodalismen. Handeln behärskades till mycket stor del av utländska företag. I århundraden var den kinesiska kulturen av ren elitkaraktär, även om alla och envar rent formellt hade tillträde till de kejsrerliga examina. Hela bondeklassen fick nöja sig med att assimilera en urvattnad version av de högre skiktens kultur. Den lilla, men mäktiga kulturelitens tusentals år gamla moraliska sentenser stod i sådan krass motsats till dess eget handlande, att det ur nuets synpunkt sett blir helt förståeligt att man ansåg sig böra söka rota ut resterna av deras inflytande. Innan man avfärdar denna politik som kulturfientlig, måste man också ta hänsyn till att den utarbetades på grundval av kalla och viktiga, men för kritikerna helt okända fakta och alltså får man inte avstå från att söka efter rationella grunder för deras handlande. Kineserna vill helt enkelt ha en nyare och mera tidsbetonad kultur, men det betyder inte att man avvisar all kultur. Man får inte glömma att ledningen själv utgörs av högt bildade män. En av politbyråns medlemmar, den ålderstigne Tung Pi-wu, hade till och med själv absolverat den kejsrerliga examen någon gång mot slutet av förra århundradet, och just han tillhörde under hela kulturrevolutionen gruppen kring Mao.

Bildning innebär i dag i första hand kännedom om språket och dess skriftliga uttrycksmedel; inlärandet av cirka 2 000 skrivtecken är själva grundförutsättningen för en enhetlig folkbildning. Häremot kan man naturligtvis invända att redan den gamla propagandaavdelningen och kulturministeriet i årtal hade arbetat för att lösa just dessa problem, att redan de hade försökt genomföra en omvälvning i de gamla sederna och bruken på det kulturella området. Men envar som närmare studerat dessa förhållanden kan bekräfta att denna politik hade blivit allt inkonsekventare med åren. Masskulturen blev allt mera schematisk och enformig, medan det administrativa trycket på de skapande krafterna tog sig allt krassare former, med en förskräckande uniformitet som resultat. I och med att man delvis misslyckades med att genomföra detta program, insåg man också att allt inte kunde genomföras med byråkratiska metoder, utan att man i stället måste konfrontera folket självt med dessa problem direkt. Att en sådan lösning är helt ny och inrymmer sin egen problematik, lär väl näppeligen bestridas av någon som känner till de kommunistiska partiernas anspråk på ledarskapet på alla områden. Likväl innebär denna förnyelse dock inte någon "liberalisering" i vanlig mening, snarare en "liberalisering åt vänster",²⁸ eftersom appellen till kritik fördes fram i full förväntan om att det eko som gavs den skulle ha en klar vänsterklang. Och bortser man från de komplicerade avledningsmanövrar som åstadkoms av några partipersonligheter i höga ställningar och håller sig till den kritik som framfördes av studenter, arbetare och bönder, finner man också att dessa förväntningar ingalunda gäckades.

Denna uppmaning till kritik från vänster ledde också till ett slut på de byråkratiska metoderna och tjänstemännens särskilda privilegier, trots att partiet sommaren 1966 gjorde allt för att hindra denna aspekt på kulturrevolutionen. Liu Shao-chi förklarade i sin senare tillkomna självkritik²⁹ att han hade varit motståndare till denna rörelse, därför att han fruktat för kritik från högerhåll. Han hade med andra ord inte haft samma stora förtroende till massorna som Mao Tse-Tung. Vid det här laget var det en självklar sak att kampen inte längre som förr kunde föras bara på papperet. Den saken framgick klart av en artikel i *Renmin Ribao* redan den 2 juni:

"Vi får inte betrakta kampen mot dem bara som en papperspolemik, som inte skulle kunna påverka det

²⁸ Det faktum att man ofta använder översättningen "liberalism", där det i stället egentligen borde stå "frihetism", för med sig att man helt enkelt inte känner igen den borgerliga ekonomiska liberalismen när man möter uttrycket i översättningar från kinesiskan. Mao Tse-tungs skrift "Mot liberalismen" (1937), *Selected Works*, vol. 2, sid. 31-33, handlar inte om den ekonomiska liberalismen utan snarare om anarkism och liknande privata utsvävningar.

²⁹ Se Kuo Heng Yü: *Analyse einer Karikatur*, Neske 1968.

allmänna läget.”³⁰

Mao Tse-tungs teori om uppkomsten av nya klassmotsättningar i det socialistiska samhället förtydligades och belystes med kampen om herraväldet på det ideologiska området som exempel, varvid frågan om huruvida man accepterade hans teori eller inte gjordes normgivande för klasståndpunkten. Den som bekämpade denna teori fick veta att han därmed också försvarade de klasser som potentiellt kunde komma att tillskansa sig en privilegierad ställning inom samhället. Man överförde med andra ord på det socialistiska samhället samma argument som de kommunistiska partierna för till torgs i sin kamp mot teorin om att klassmotsättningarna skulle kunna försvinna i de kapitalistiska länderna. Teorin om att inga nya klassmotsättningar skulle kunna uppstå eller existera i det socialistiska samhället, därför att det kommunistiska partiet där företräder hela folkets intressen, utdömdes som revisionistisk och borgerlig, eftersom den gynnade uppkomsten av nya klassbildningar. Ett exempel ur artikeln av den 2 juni:

”Att hävda att det i det socialistiska samhället inte kan förekomma några motsättningar är inte bara falskt, utan också oförenligt med marxism-leninismen och dialektiskt ohållbart. Hur skulle man alls kunna avskaffa alla motsättningar? Motsättningar kommer att finnas kvar ännu efter tusen, tiotusen, rentav efter miljoner år. Ute i världsrymden kommer motsättningar att leva kvar ännu när jorden har gått under och solen slocknat. Allt befinner sig i ett ständigt flöde av motsättningar, kamp och förvandling. Så lyder den marxistisk-leninistiska världsuppfattningen. Marxismens grundvalar är kritiska och revolutionära. Till själva sin fundamentala hållning är marxismen kritisk, kämpande och revolutionär, och detta är den enda hållning som konsekvent kan främja socialismens sak. Ordförande Mao citerar ofta ordspråket: 'Trädet älskar kanske vilan, men vinden lämnar det inte i fred', för att rikta vår uppmärksamhet på att klasskampen är ett objektiva faktum och oberoende av våra privata önskemål. Borgerligheten försöker ständigt påverka och muta oss. Skulden till den kamp som nu blossat upp ligger helt hos bourgeoisien. Den har i årtal förberett denna kamp. Vi kunde inte förhindra den, inte ens om vi hade velat göra det. Kamp är liv. Om du inte kämpar mot motståndaren, så kämpar han mot dig. Träffar du inte din motståndare, blir du själv träffad. Om du inte nedlägger din motståndare, blir du själv nedlagd. Detta är klasskampen på liv och död. Det är farligt att låta sin vaksamhet slappna i den kampen.”³¹

Det är både märkligt och intressant att artikeln inte offrat ett enda ord på prat om partiets ledande roll i kulturrevolutionen.

Detta är ingalunda oviktigt, eftersom denna ledande roll vid andra liknande pådrag alltid hade understrukits speciellt. Detta kan bara tolkas som ett vittnesbörd om att det rådde oenighet inom den högsta ledningen och att man på den partiflygel som främst strävade efter att se till att träden inte fick växa upp i himlen, som med andra ord var ute efter att i möjligaste mån hålla partiet utanför kritiken, inte alltför brådstörtat ville lämna ifrån sig den ledande rollen. Mao Tse-tung tycks däremot ha varit av annan åsikt. Att det fanns funktionärer som inte var beredda att skriva under på allt i hans tänkande, framgår av en artikel som publicerades i *Befrielsearméns Dagblad* den 7 juni:

”En kontrarevolutionär söker undantagslöst misskreditera, förvränga och angripa Mao Tse-tungs tänkande. Bourgeoisien så kallade auktoriteter och alla dessa monster, de moderna revisionisterna inberäknade, utnyttjar alla medel för att beljuga och förvränga Mao Tse-tungs tänkande och opponerar sig speciellt mot att massorna av arbetare, bönder och studenter i skapande syfte använder och studerar Mao Tse-tungs verk. De riktar vilda angrepp mot massornas studium och användande av Mao Tse-tungs verk och förklarar att deras studier är 'småborgerliga', 'alltför förenklade' och 'pragmatiska'. Den enda tänkbara förklaringen till denna hållning är att de påverkas av sina klassinstinkter. De fruktar Mao

³⁰ *Renmin Ribao* den 2 juni 1966, P. R. nr 3, sid. 8.

³¹ *Renmin Ribao* den 2 juni 1966.

Tse-tungs tänkande och den revolutionära sanningen, och alldeles särskilt fruktar de för att låta massorna ta emot Mao Tse-tungs tänkande. Ty när en gång arbetare, bönder och soldater verkligen kan använda de skarpa vapen som representeras av Mao Tse-tungs tänkande, då kommer monstren inte längre att veta var de skall ställa sig, eftersom man då kommer att ha ryckt undan marken under deras fötter.”³²

Det faktum att ingen skall kunna utnyttja sin ställning för att skydda sig mot kritik framgår klart av slutklämmen:

”Alla och envar som motsätter sig Mao Tse-tungs tankar måste, helt oavsett när de gör det och vilka 'auktoriteter' det än må röra sig om, avslöjas av hela partiet och hela nationen.”³³

Att så skickesediga uttalanden kan verka högst förvirrande på många är fullt begripligt. För aldrig tillförne hade man ju i något socialistiskt land fört fram interna partimotsättningar inför allt folket på ett så öppet, om än fortfarande försiktigt sätt. Men hur skulle man alls kunna skilja de äkta revolutionärerna från de falska, när det klart och tydligt sades att revisionstema ”viftar med röda fanor för att bekämpa de röda fanorna”? Den som var osäker fick ytterligare några ord med på vägen i den ovan citerade artikeln:

”Om vi väl lärt oss bemästra Mao Tse-tungs tänkande, blir vi också i stånd att tränga djupt in i tingen och förstå helheten genom att betrakta dess delar. Vi lär oss att inse och förstå det väsentliga bakom dess yttre uppenbarelseformer och kan röja undan allt skräp för att i stället uppnå en djupare insikt i saker och ting; därmed förlorar också dessa monster av alla de slag sina sista möjligheter att finna gömställen där de kan dölja sig.”³⁴

³² *The Great Socialist Cultural Revolution*, nr 3, sid. 8.

³³ *Renmin Ribao* den 2 juni 1966, P. R. nr 3, sid. 8.

³⁴ *Renmin Ribao* den 2 juni 1966, P. R., nr 3, sid. 8.

5. Massorna mobiliseras

Under den vecka som följde på den 6 juni publicerades ett stort antal artiklar, som var avsedda att stå som grundvalar för kulturrevolutionspropagandan.¹ De gav inte bara det minimum av informationer som tarvades för att göra utvecklingen något så när plausibel, utan meddelade också de slagord som förklarade den. Det viktigaste av dessa slagord, ett som hamrades in gång på gång, skulle å ena sidan ge förklaringen till kampen inom partiet och å den andra förhindra att kulturrevolutionen kom att betraktas enbart som en partiintern sammandrabbning: ”Denna revolution är en extremt hård och komplicerad klasskamp.”²

Maoisterna avvisade nämligen mycket bestämt tanken på att det här enbart rörde sig om en kamp inom partiet. Man ville undvika att det vidare mål som representerades av strävandena att driva igenom klasskampskriteriet skulle kunna avvisas med hänvisning till att det förekom skilda meningar i denna fråga. För Maoanhängarna inom det ledande skiktet var frågan om klasskampen alltså både mål och medel samtidigt.

Det är påfallande att ingen under hela kulturrevolutionen någonsin tänkte på att ens omnämna en skrift som Liu Shao-chi skrev redan 1942 och som bar titeln *Om inre partistrider*.³ I denna skrift, som helt är ägnad de interna partifrågorna, tillämpar Liu bara i förbigående klasskampskriteriet på de partiinterna motsättningarna, men ägnar ett helt kapitel åt de konflikter som kan uppstå genom personliga motsättningar. Inte heller där söker han emellertid analysera fenomenet principiellt, utan söker i stället förklara det som vittnesbörd om bristande hörsamhet mot partiet. Skriften i fråga skulle säkert ha kunnat ställa till med en viss förvirring om den år 1966 fortfarande hade varit tillgänglig. Men i stället hade man redan på 50-talet i all stillhet låtit den försvinna utan någon ny upplaga. Den saken förhindrade dock inte att alla äldre funktionärer fortfarande säkert mindes att den en gång, under folkrepublikens tidigaste år, hade utövat ett stort inflytande på partiet. Den är i hög grad präglad av sin tillkomsttid under den stalinistiska eran. Ur modern synpunkt sett är den helt otidsenlig, eftersom Mao Tse-tungs artiklar under de senaste åren har givit helt nya kriterier för bedömningen av hithörande frågor. Det faktum att skriften i fråga inte ens omnämndes negativt, kan endast förklaras sålunda att antimaoisterna måste ha utnyttjat den internt inom partiet. Men just därför att den var så brännbar, nämndes den inte ens från någondera sidan. I stället angrep man — men långt senare, först i februari 1967 — en annan skrift av Liu Shao-chi, som tillkom vid samma tid, men var avsedd för en bredare allmänhet. Denna skrift framförde ungefär samma tankegångar som de redan nämnda, men var mindre exakt i sina frågor och svar. År 1962 upplevde den en dramatisk comeback, och blev under titeln *Hur bli en bra kommunist*⁴ presidentens utåt sett viktigaste insats på senare år. Men ur partisynpunkt var den förstnämnda boken viktigare.

Man slog alltså blankt dövörat till för påståendet att det här skulle kunna röra sig om en ren inre partistrid, och lät det överröstas av mera tungt vägande argument.⁵ Tidningsartiklarna underströk gång på gång den roll som Maos tänkande måste spela för den revolutionära integritetens beva-

¹ För en lista över de viktigaste av dessa artiklar se kap. 4, fotnot 15.

² H. Q., nr 8, sid. 2.

³ Liu Shao-chi: *On Inner Party Struggle*, Peking 1950. I utdrag också i Brandt, Schwartz och Fairbank: *Der Kommunismus in China*, 1966. München 1955, sid. 272-77; se även B. Compton: *Maos China, Party Reform Documents, 1942-44*, Seattle 1952, ny upplaga 1966.

⁴ Förkortad nyupplaga i H. Q., nr 15/16, 1962. I tysk översättning Liu Shao-chi: *Wie man ein guter Kommunist wird*, Peking 1965. [Svensk översättning: [Hur bli en bra kommunist](#)]

⁵ Med tanke på det rådande läget skulle det ha varit helt meningslöst för Lius anhängare att föra fram denna fråga offentligt.

rande:

”Ordförande Mao säger: 'Om man vill störta en politisk makt är det nödvändigt att framför allt få den allmänna meningen på sin sida och arbeta på den ideologiska fronten. Detta gäller för den revolutionära klassen lika väl som för den kontrarevolutionära.’”⁶

Liu-anhängarnas viktigaste invändning mot kulturrevolutionen var att de ekonomiska grundvalarna för de borgerliga klasserna faktiskt hade krossats redan för länge sedan, och att partiet hade läget fast i sin hand. Maoanhängarna hänvisade emellertid till utvecklingen i Sovjetunionen och hävdade att det inte räckte med att bara krossa den ekonomiska grunden för de gamla klasserna. Tvärtom måste man noga se till att det inte skapades nya klasser i stället. Uppkomsten av nya klasser skulle därtill inte bara gynnas och främjas av de gamla klasserna på det ideologiska området, utan var också en direkt förutsättning för de gamla klassernas återkomst. Med stöd av de konfrontationer som redan ägt rum framförde man sedan diverse exempel som underlättade en korrekt tolkning, och härvid visade det sig plötsligt att många tidigare, till synes helt skilda debatter, i själva verket allesammans ingått i den maoistiska strategin.

Detta gällde alldeles speciellt för de sammandrabbningar i dialektiska frågor som förekommit år 1964. Frågan om huruvida ”ett delar sig i två” eller ”två förenar sig i ett” utnyttjades under kulturrevolutionen på många och överraskande sätt. Man använder sig gärna av metoden att låta Maokritikernas slagord och paroller framträda i nya och mindre oskyldiga belysningar och så att säga utnyttja dem som huvudpunkter för kritiken. Fenomenet var helt nytt: uttryck och ordvändningar som höga funktionärer använt i vissa bestämda situationer drogs lösryckta fram för offentligheten och användes mot motståndarna, och detta ingalunda i vaga antydningar utan i direkt klartext.

Att Maoanhängarna kunde göra detta så häpnadsväckande öppet, berodde på att de hela tiden förlitade sig på att majoriteten av arbetarna och bönderna skulle stå på deras sida. De var väl medvetna om att de kunde mana fram en storm av förbittring bara genom att påstå att den eller den hade angripit Mao Tse-tungs tänkande. Arbetarna och bönderna var verkligen redo att försvara det studium av Maos verk som blivit så värdefullt för dem — till stor förvåning för många utländska iakttagare, som aldrig hade insett detta studiums mening och betydelse och tvärtom ägnat det många spetsiga elakheter. Många vägrade blankt att tro att kineserna alls kunde ha några goda skäl att handla som de gjorde, eftersom iakttagarna själva vägrade att inse det relativa i sin egen ståndpunkt. Naturligtvis finns det personer som finner studiet av Maos verk rent tråkigt och obehagligt, men den överväldigande majoriteten kineser lär sig just genom studiet av dessa verk något som de inte var i stånd till tidigare: att applicera rationella kriterier på bestämda situationer. De lär sig med andra ord att analysera verkligheten, och den saken framstår som en stor och rik nyhet för dem. Det är också därför man ägnar Maos verk ett så intensivt studium, inte för att lära sig att deklamera en massa slumpvis valda meningar utantill.

Det skulle vara löjligt att påstå att de utländska analyserna skulle vara historiskt relevantare, bara därför att de är genomförda med till synes oantastlig logik. Den tolkning de kinesiska massorna har givit kulturrevolutionen är visserligen späckad med Maocitat, men det betyder inte i och för sig att de inte skulle ha sina goda skäl till den saken. Alla försök i väst att tolka det som händer i Kina blir misslyckade, och måste bli det, om man hela tiden arbetar med kulturfrämmande kategorier, som hur högrävande de än framförs dock ändå bara speglar uttolkarens eget samhälle. Precis lika illa går det också för många kommunister, som bara vägrar att ta de kinesiska argu-

⁶ H. Q. nr 8 1966. Maocitatet kommer från det aldrig publicerade tal han höll inför centralkommittén i september 1962.

menten på allvar.⁷ Föga underligt då att den kinesiska kulturrevolutionen ur deras synpunkt sett måste framstå som ett oting, rentav som en strid om påvens — eller kejsarens — skägg. Denna inställning är emellertid helt felaktig, och det är ohållbart att vilja döma ut ”Mao- och Lin Piao-gruppen” bara för att den har råkat bryta mot några tabun. Majoriteten av det kinesiska folket har hela tiden klart bekänt sig till Mao och Lin Piao,⁸ även om man inom vida kretsar tidvis inte förstod hur den egna sfären berördes av kulturrevolutionen. Men hade man väl upptäckt de där beröringspunkterna, kunde gruppen kring Mao och Lin Piao tryggt räkna med dessa människors stöd.

Oppositionens ”talismaner”

De viktigaste bland dessa artiklar om kulturrevolutionen radar upp hela kataloger över de ”talismaner”, de ”motståndarslagord”, som användes i kampen mot Maoanhängarna. Naturligtvis går det aldrig att få någon verklig klarhet i hur verksamma de där motslagorden var, eftersom de aldrig framträdde med öppet visir som sådana och energiskt sökte utnyttja Mao Tse-tungs tänkande som täckmantel. Som de viktigaste bland dessa talismaner för oppositionen anfördes:

1. ”Det hälsas med tillfredsställelse att man ger uttryck för sin åsikt.” Här anmärkte man att denna princip använts på ett ensidigt sätt, som ett medel mot vänstern, som inte tillåtits att öppet framlägga sina åsikter.
2. ”Uppbyggande går före nedrivande.” Denna formulering användes som stöd för en relativt konservativ inställning på det ideologiska området, och användes mot motståndarslagordet (”Nedrivande går före uppbyggande”), som var relativt nytt och faktiskt aldrig togs rent bokstavigt av någon intelligent uttolkare. Senare tokenskaper, som dock blev av kort varaktighet, utnyttjade just detta slagord för att rättfärdiga en del tämligen tvivelaktiga företag. Men redan ett år senare förändrades slagordet i fråga till ”Framåtskridandet har företrädde framför hänsynen till det förlegade”.
3. ”Motstånd mot de despotiske vänsterlärdarna.” Till den gruppen hörde enligt Maomotståndarna män som Yao Wen-yuan, Guan Feng och inte minst Chen Po-ta. Däremot står det klart att slagordet inte var riktat mot Mao Tse-tung själv, vars inställning var väl känd för alla.

Den fjärde talismanen löd: ”Må debatten föras på det rent akademiska planet”. Därmed betecknades den taktik som nästan krönts med framgång för Maomotståndarna och som användes på nytt några gånger ännu under de sista åren, allra senast i fallet Wu Han. Det faktum att man lyckades slå ner denna raffinerade strategi betydde i realiteten kulturrevolutionens begynnelse.

5. ”Alla är lika inför sanningen”, ”Envar har sin anpart av felaktiga yttranden” och ”Kulturrevolutionen är en ogenomskinlig kamp”. Dessa paroller, som cirkulerade endast inom centralkommittén, spreds öppet utåt och bekämpades med argumentet att det var fel att påstå att sanningen saknade klasskampskaraktär eller att den inte alltid var en funktion av de intressen den representerade. Dessa invändningar blev kulturrevolutionens huvudargument, men måste först slå igenom så bestämt att de ovan citerade bedömningskriterierna automatiskt diskvalificerades.

De ovan citerade uttalandena, speciellt de i punkt 5, härstammade från Peng Chen och hans medarbetare, ett faktum som meddelades först långt senare och endast till en snäv krets av par-

⁷ Det allvarligaste försöket på det hållet har gjorts av en medlem av franska kommunistpartiets politiska byrå, R. Garaudy, i *Le problème Chinoise*, Paris 1967. Men också hans skarpsinne når sin höjdpunkt i sådana satser som: ”Efter det stora språnget framåt kompenserade man misslyckandet i praktiken genom att utarbeta en ideologi som rättfärdigade otålmodigheten och voluntarismen, nämligen teorin om den permanenta revolutionen.” (sid. 136)

⁸ Det under KR ofta använda uttrycket ”en handfull människor etc.”, som begagnas om motståndarna, bör till exempel tolkas ”en handfull i jämförelse med de övriga, den stora majoriteten”.

timedlemmar. ”Inför sanningen är alla lika” var något som Peng Chen hade yttrat vid en session den 28 november 1965, när påtryckningarna från Shanghai ledde till att man måste börja kritisera Wu Han också i Peking. Vad Peng Chen hade sagt vid detta tillfälle var ordagrant detta: ”Utan att därvid ta någon som helst hänsyn till person, måste man dock fråga vad som är sanningen, ty inför sanningen har varje människa samma rättigheter”, en formulering som är häpnadsväckande nog och tydligt förräder att han var ute efter att ge Wu Han och de andra en vink om att de inte hade något att frukta. Parollerna ”envar har sin andel av felaktiga yttranden” och ”kampen är mycket förvirrad” uttalades i politbyrån under dess session i mars. Nu gav man som ett sammanfattande omdöme om dessa talismaner:

”I enlighet med ordförande Maos anvisningar, måste vi lära oss att skilja mellan vänstern, mitten och högern och stödja oss på vänstern, bekämpa högern och vinna den stora majoriteten för vår sak, för att förena oss med den och fostra den att föra den stora proletära kulturrevolutionen till slutet. För de representanter för bourgeoisien, som smugit sig in i vårt parti och trotsar den röda fanan genom att hissa den röda fanan, har dessa så kallade 'talismaner' bara ett enda syfte: att hjälpa dem att utöva en diktatur över proletariatet. På det kulturella planet har de redan ryckt åt sig en hel del av makten och upprättat en diktatur över oss. Vi måste återintä dessa förlorade positioner och driva bort alla bourgeoisiens representanter.”⁹

Man hemlighöll alltså på intet sätt att det fanns en opposition, tvärtom.¹⁰ Men man lät samtidigt allmänheten förstå att konfrontationen skulle genomföras endast på det ideologiska planet och att man borde ge de kritiserade möjlighet att rätta sina fel. ”Att bota sjukdomen för att rädda patienten”, var de ord av Mao som myntades för just dessa fall.

De fräna angrepp mot historieskrivningen som nu följde avslöjade att denna gren av den akademiska forskningen tillskrevs en alldeles speciell politisk betydelse, eftersom det här rörde sig om tolkningen av de olika klassernas roll i det förflutna.¹¹ Det faktum att man vände sig mot vissa tolkningar och stämplade dem som borgerliga, är i första hand att tolka sålunda att man tillskrev dessa tolkningar en bestämd verkan på den förhandenvarande historiska situationen. Ur denna hållning skapades knappast någon kunskapsteori i vanlig mening; snarare lät man den underordna sig den fostrande och propagandistiska funktionen. Historien tolkades enbart utifrån dess betydelse för nuet, och man bekämpade öppet uppfattningen om att historieskrivningen skulle ha föga eller intet med den samtida utvecklingen att göra. I stället hävdade man att den under historietolkningens täckmantel kunde göras till ett redskap för politiska syften, att historietolkningen över huvud taget mycket väl kunde användas som uttrycksmedel för en opposition.¹² Det skulle otvivelaktigt vara tämligen hopplöst att alls söka polemisera mot en sådan uppfattning om historieskrivningen; under de historiska förutsättningar som råder under proletariatets diktatur i många europeiska länder påverkar den ju den historiska forskningen en hel del, om också inte i lika extremt hög grad som i nuets Kina. I stället för att fråga ”Hur gick det egentligen till den gången?” frågar man sig här ”Vem tjänar i dag på en viss bestämd tolkning av historien?” Där man visserligen inte alltid är på det klara med att den relativa objektivitetens svagheter har sin rot i de analytiska metoderna, som enligt marxistisk uppfattning aldrig kan göras nog materialistiska, varvid man ofta rentav är ute efter att med alla medel åstadkomma en tolkning som tjänar den politiska målsättningen under ett visst avsnitt av historien. Men den saken gäller inte bara för

⁹ H. Q., nr 8 1966, översättning i broschyr nr 4, sid. 18.

¹⁰ Svårigheten var bara att lokalisera den ...

¹¹ L. Vandermeersch skriver i ”l'Orient rouge”, *Esprit*, nr 3 1967, sid. 421: ”Kulturen, utbildningens uttrycksform, var i Kina aldrig ett fritt och självständigt epifenomen inom civilisationen, utan dennas verktyg.”

¹² Denna typ av opposition är ingalunda ny i Kinas historia. Både under Mao Tse-tung och tidigare var den en funktion av den betydelse som tillmättes det skrivna ordet som moraliskt normgivande för samhällets liv.

marxisterna, där kampen om dessa frågor spelar en icke ringa och medvetet förnummen roll, utan också för dem som krampaktigt bemödar sig om att bedöma historieskrivningens frågor i metodikens ljus. Att man också i Kina är medveten om dessa problem framgår av följande citat:

”Dessa 'vetenskapsmän' betraktar den historiska forskningen som sitt privata reservat. När de artiklar som de kritiserar publicerades var de rentav fräcka nog att högt utropa att det här rörde sig om en 'aggression mot historien'. Till dessa herrar vill vi bara säga: självklart är vi inte ute efter något annat än att beröra er de antisocialistiska och partifientliga positioner, som ni har intagit i er historiska forskning. I era ögon innebar detta 'aggression'. Som vi ser saken betyder det 'att vi åter tar makten'. Vad vi gör är allenast att vi åter ger den proletära ledning, som ni har ryckt åt er, dess självklara rätt, och detta för att återupprätta proletariatets diktatur om ett område där ni tidigare har utövat en borgerlig sådan.”¹³

”... Ni har omsorgsfullt fördolt allt sådant som stred mot ert inbilska pladder, och det har ni gjort i flera år. Ni har uppställt otaliga drakoniska regler, upptänt rökelse för er själva och medvetet gjort de enklaste saker till hemlighetsfulla ting, för att lura och bedra arbetarna, bönderna och soldaterna.”¹⁴

Man bör i detta sammanhang lämpligen hålla i minnet hur framställningen av den så kallade ”personkultstiden” (Stalins regeringstid) i såväl Sovjetunionen som de andra socialistiska staterna erbjudit stora svårigheter och bara fört till mycket svaga resultat, eftersom man skyggar för att ge dessa tolkningar den plats som tillkommer dem. Man undviker ängsligt en socialt grundad analys och skjuter hela ansvaret på Stalins person, precis som den tyska historieskrivningen strävar efter att slippa analysera fascismen samhällsvetenskapligt och ideligen föredrar att se den allenast som en funktion av *der Führer*. Ändå borde en analys av det sovjetiska samhället just med Mao Tse-tungs metoder åstadkomma avsevärt intressantare resultat än den borgerliga Stalinkritiken, som därtill framkallar icke önskvärda återverkningar; ännu efter oktoberrevolutionens femtioårsdag står problemet om ”personkultsperioden” fortfarande olöst. Kulturrevolutionen här visar att den maoistiska och den stalinistiska personkulten är två väsentligt olika samhällsvetenskapliga fenomen, som knappast ens kan jämföras, långt mindre då jämfällas. Kvar står att problematiken under hela personkultstiden aldrig framträdde i sin verkliga gestalt och att den var hänvisad till underjordiska medel för att komma till sin rätt. Det outtalade kringgåendet av stelnade ideologiska former skedde genom en praxis, som drev sin begäran i hemlighet eller i skydd av den bristfälligt genomförda samhällsanalysen.

”*La lutte qui se livre est une lutte politique grave, âpre, complexe ...*”¹⁵

Det tog åtskilliga veckor innan alla de viktiga artiklarna diskuterats igenom under den politiska undervisningen i skolor och fabriker. Detta tog en stor del av arbetarnas fritid och praktiskt taget all den tid studenter och mellanskoleelever hade till sitt förfogande. Ett iögonenfallande drag utgjordes av de så kallade ”Dazibaos”, ”tidningar med de stora skrivtecknen”. Denna typ av politiskt manifest var ingalunda någon kulturrevolutionens egen skapelse. Redan under tidigare kampanjer hade det hänt att grupper eller individer kungjort sitt personliga ställningstagande till det politiska skeendet genom handskrivna plakat. Härvid målade man i breda penseldrag upp självförfattade texter på stora pappersbitar, som undertecknades med namn och sedan klistrades upp på väggar eller hängdes upp i snören.

Detta förfarande var möjligt och godkänt också i fråga om andra motsättningar än de politiska. Rent principiellt hade arbetarna också utanför de politiska kampanjerna rätt att personligen framlägga olika angelägenheter för offentlig diskussion, om de inte var nöjda med resultatet

¹³ *Renmin Ribao* den 3 juni 1966, broschyr nr 4, sid. 25.

¹⁴ *Renmin Ribao* den 4 juni 1966, broschyr nr 4, sid. 31.

¹⁵ Ledare i *Renmin Ribao* den 4 juni 1966.

sedan deras klagomål gått den byråkratiska vägen. Som ett exempel på den saken må anföras ett litet intermezzo som utspelades i en fabrik i Peking före kulturrevolutionen. En sjuksköterska som tjänstgjorde på fabriken sjukstuga hade anført klagomål hos fabriksledningen över att en skadad arbetare behandlats på ett enligt hennes åsikt felaktigt sätt. Partiledningen förklarade efter en ren rutinundersökning att hennes klagomål saknade all grund och tillrättavisade sjuksköterskan. Några arbetare, arbetskamrater till den skadade, kunde emellertid slå fast att det funnits fullt fog för hennes klagomål och stödde hennes sak. Gruppen sände en delegation till partiledningen, som på nytt vägrade att röra i saken och avvisade dess klagomål. Då bestämde man sig för att ta upp saken inför offentligheten. Man skrev alltså en redogörelse för hela historien på ett stort papper och klistrade upp detta på en vägg i närheten av sjukstugan. Därmed hade en fråga, som egentligen bara angick en viss avdelning, förts fram till hela fabriken diskussion och kännedom, och partiledningen såg sig nödsakad att genomföra en ordentlig undersökning. Som visade att sjuksköterskans klagomål hade varit fullt berättigat.

Men förklarligt nog var det ganska sällan en partiledning lät sig drivas till en sådan åtgärd. Metoden användes därför relativt sällan, och bara när 1. det verkligen fanns en giltig orsak att tillgripa den, 2. de ansvariga myndigheterna förhöll sig passiva eller rentav sökte bagatellisera den sak det gällde, och 3. deltagarna var modiga nog att våga mopsa sig, eftersom det kunde leda till tämligen svåra efterräkningar om man begagnade metoden utan orsak.

Det allra mest påfallande hos kulturrevolutionens första ”dazibaos” var att de dök upp i så stort antal, men samtidigt liksom tidigare bara betraktades som de enskilda organisationernas interna angelägenheter. Detta ställningstagande speglade emellertid tematiken i de artiklar som diskuterades.¹⁶ Återigen var det *Befrielsearméns Dagblad* som kom med det avgörande dokumentet om den propagandistiska behandlingen av kulturrevolutionen, den 6 juni. Det var något helt osedvanligt att ett dokument som i första hand var avsett för partisekreterarna på basnivå inte gick den normala partivägen. Tydligt var tiden för knapp för den saken, vartill kom att partiorganisationen inte var förberedd på denna anstormning av en helt ny sorts artiklar eller också hade obstruerat hela saken. Till och med i Shanghai släpade partisekreterarnas initiativ hela tiden några dagar efter händelserna — för att inte tala om Peking, där man företog åtgärder och förändringar som genomförts i Shanghai för en eller två eller ofta rentav tre veckor sedan. De ”Riktlinjer för propagandaarbetet” som nu gavs sammanfattade tematiken och gav uppgift om vad som skulle betonas speciellt i propagandan. Därtill gav de en sammanfattning av de viktigaste ideologiska motsättningar¹⁷ som förekommit hittills sedan folkrepublikens grundande och betonade med stort eftertryck att ställningstagandet till kulturrevolutionens tematik var en angelägenhet för alla och envar. Detta med tanke på att framför allt arbetarna och bönderna knappast visste någonting alls om de tidigare konfrontationerna på det kulturella området och ännu i slutet av maj visat en viss obegenhet för att alls intressera sig för dessa händelser, eftersom de inte räknade med att frågekomplexet såsom sådant alls angick dem. På en del håll tog man sig tid att låta dessa frågor slå igenom så grundligt som möjligt, medan man på andra håll försökte få dem undanstökade snarast möjligt, utan att det därför gick att överbevisa de ansvariga om att de inte följt propagandalinjerna.

En resenär som i början av juli besökte universitetet i den autonoma regionen Inre Mongoliets huvudstad, kunde rapportera att universitetets rektor stolt förkunnat för honom att här hade man inga revisionister alls, och därför behövde man inte heller, som i Peking, kritisera universitetets partikommitté. I hela universitetsområdet fanns inte en enda väggtidning, trots att dessa vid det

¹⁶ Se kap. 4, fotnot 15.

¹⁷ Beträffande litteratur om dessa ideologiska motsättningar se kap. 3, fotnot 27.

laget var det absolut osvikliga tecknet på en ”korrekt” genomförd kulturrevolution. I sådana fall var det viktiga inte frågan om det verkligen inte funnits en enda människa som varit intresserad av att kritisera något. I stället gällde det att undersöka om det faktiskt funnits möjlighet till en sådan kritik. Så var tydligen inte fallet här. Naturligtvis hade det funnits kritiker bär också, men de hade dragit det kortaste strået, och sedan gjorde rektorn sitt bästa för att låtsas att allt var i bästa ordning. Han kunde ju inte känna till vad resenären visste, nämligen att väggarna på många andra universitet vid denna tid var formligen fullklustrade med väggtidningar, och att det just därför verkade mycket underligt att det här inte fanns en enda väggtidning, inte minst med tanke på att största möjliga utnyttjande av masslinjen var direkt anbefallt.

Däremot kunde man redan i juni, om man kom in i en bank i Shanghai eller tullhuset eller något kontor, någon butik eller någon fabrik där finna hundratals ”dazibaos” upphängda i snören eller ståltrådar. Ofta var skrivborden inne på kontoren på grund av platsbrist isolerade från varandra av pappersväggar, som man måste skjuta u dan om man ville tala med sina kolleger. Rörelsen tog sig alltså redan från början mycket sansade former; även om det otvivelaktigt gick åt ansevärliga mängder papper och klister. Men ute på gatan märktes ingenting alls, och en turist skulle inte ha märkt något ovanligt. Däremot såg man inne i byggnaderna massor av ställningstaganden av alla de slag, kritik eller solidaritetsförklaringar till partikommittéerna, kritik mot enskilda arbetskamraters hållning, kritik mot reglementena, men också färglösa ställningstaganden och ändlösa upprepningar av de viktigaste artiklarnas innehåll. Själv såg jag t. ex. en väggtidning som i knytnävstora tecken frågade varför en viss namngiven person inte hade tagit ställning, och en som i inte mindre stora bokstäver rent ut krävde att ”tag nu äntligen en närmare titt på ränskmidaren den och den”.

Samtidigt betraktades det emellertid som ohövlighet av en utlänning, kunde rentav vara förbjudet för honom, att låta översätta väggtidningarnas innehåll för sig eller att, om man själv kunde läsa kinesiska, studera dem närmare. Utomstående borde helt enkelt inte befatta sig med de här sakerna. Till och med kineserna själva var förbjudna att föra vidare den kritik som framförts i deras egna organisationer, och var man gäst någonstans måste man alltid uppträda som om det inte alls intresserade en vad som hände och skedde i en organisation som man inte själv tillhörde. Detta enligt anvisningar från partiet, där man var mycket mån om att hålla rörelsen under strikt kontroll. Väggtidningarna fick hänga framme en tid och samlades sedan in av partisekreterarna. På andra håll samlades de in och hängdes åter upp i lokaler, dit ingen ägde tillträde utan särskilt tillstånd.

Partiet rättfärdigade dessa förfaranden med hänvisning till att de anklagelser som framfördes måste kontrolleras och att de i varje enskilt fall måste följas av en undersökning. Men naturligtvis kunde inte alla väggtidningar samlas in på detta sätt. Själv upptäckte jag under en fotvandring i trakten av Hanchou att också bönderna i sådana byar som inte stod på programmet för utländska turisternas rutinbesök hade ägnat sig åt att skriva ställningstaganden i väggtidningsstil.

Det övervägande antalet väggtidningar stödde rent allmänt de beslut som fattades av centralkommittén och solidariserade sig med Maos tänkande. Och på den tiden var det få eller inga som inte fortfarande satte likhetstecken mellan Mao Tse-tungs vilja och centralkommittén. Bara de allra skarpsinnigaste och uppmärksammaste hade ens börjat ana att det kanske höll på att växa fram en splittring eller att det rentav redan kunde ha kommit till en sådan, och detta på ett långt allvarligare sätt än vad tidningarna ville erkänna. Många fortsatte att tvivla, andras tvivel lade sig så småningom delvis igen. Man har senare velat hävda, att arbetarmassorna länge förhöll sig passiva till kulturrevolutionen och började träda in i rörelsen först vintern 1967. Detta stämmer emellertid bara styckevis och delat och endast i så måtto att den breda massan denna höst inte

utvecklade samma aktivitet som man senare fann hos de röda gardena. Passiv var den alltså bara om man jämför den med rödgardisterna. I realiteten var arbetarna och bönderna tvärtom mycket aktiva. Inte nog med att de anslog en myckenhet tid till att studera rörelsen; de utvecklade också på sina egna arbetsplatser en utpräglad aktivitet, som visserligen kanske inte var så högljudd och inte åstadkom så många stora rubriker, men inte var mindre effektiv för det och skapade förutsättningar för ett omfattande massengagemang i rörelsen.

Därtill intresserade sig arbetarna och bönderna i utomordentligt hög grad för det röda gardenas verksamhet och var tydligt intresserade av deras göranden och låtanden, också i sådana fall där de tidvis ogillade de röda gardenas förehavanden. Röda gardena hade nämligen inte vid någon tidpunkt någon klart utformad karaktär och hade inte heller någon strängt centraliserad organisation. Och eftersom alla var medvetna om den saken, uppkallade varje aktivitet inte bara till ett ställningstagande till partiet, utan också till övriga bärande krafter inom samhället. Först måste man emellertid genom månadslångt och mödosamt arbete tillägna sig de kriterier som krävdes för att förstå situationen, och skaffa sig kännedom om den allra senaste utvecklingen; och redan i juni och juli stod det fullt klart att arbetare och bönder ärligen och alltigenom lojalt faktiskt bemödade sig om just den saken. Vad bourgeoisien beträffar kan man helt enkelt säga att den gjorde allt för att märkas så litet som möjligt. Naturligtvis var situationen mycket svår just för denna grupp. Resultaten av partiets inre revisionismkritik måste ju drabba den också, trots att dess inflytande inskränkts i mycket hög grad och de senaste månaderna praktiskt taget pressats ner till nolläget.

De viktigaste artiklarna omtrycktes ideligen i upplagor på hundratusentals exemplar, och boklådorna var alltid fulla av kunder som ville köpa dem. I mellanskolorna och de högre läroanstalterna vårdade man sig alldeles speciellt om den politiska undervisningen. Eleverna måste skriva uppsatser om denna, och dessa studerades och korrigerades sedan av de politiskt ansvariga, som på så sätt fick besked om huruvida alla verkligen förstått det komplicerade materialet ordentligt och kunde rätta till eventuella missuppfattningar. Skolungdomen hölls över hela landet i så hårt arbete med den saken, att man i slutet av juni tydligt kunde se hur den intensiva verksamheten (som dock dämpades ner igen i juli) satt sina tydliga spår i både elevernas och lärarnas ansikten. Utåt var atmosfären emellertid fortfarande helt lugn. Bara hos partisekreterarna kunde man spåra en viss nervositet. Folkets lugna uppträdande stod i höggradig kontrast till tidningarnas vokabulär; fortfarande hade man inte insett att man stod inför en krissituation av det slaget som kan göra varenda kines till en mäktig upprörd principernas förkämpe.

Denna upprördhet, som dyker upp när viktiga principer sätts på spel, är en egenhet hos kineserna som gör stort intryck på europeiska besökare. Fredligt och till synes nästan liknöjt marscherar de till ett möte, och när de kommer fram glömmer de inte att först göra det bekvämt för sig. Men när själva mötet börjar går det inte att tvivla på deras beslutsamhet att med mycket buller och demonstrativt bistra miner satsa på sin sak. När mötet sedan är över upplöses det på ett tämligen formöst sätt, och om omständigheterna så kräver förtär man sin medhavda färdkost i allsköns ro. Detta uppträdande, som kan ha sin rot i den kinesiska förkärleken för teatraliska gester, är helt igenom ärligt menat. Kineserna blir mycket förvånade om en utlänning finner deras uppträdande litet egendomligt. De kan inte förstå hur någon kan tänka sig att ett ställningstagande inte skulle vara ärligt, bara för att man låter en gnutta teater komma med i spelet.¹⁸ För dem är det snarare

¹⁸ Detta "teatermedvetande" kan urarta i direkta affekter, men sådant är relativt sällsynt. De psykologiska processerna har ingen direkt motsvarighet i vår egen mentalitet. L. Vandermeer skriver i sin "l'Orient rouge", *Esprit* nr 3 1967, sid. 420: "Den rituella ordningen konserverar den sociala dynamiken i en form, som inte är liktydig med individuell frihet, men innebär att spontanitet (tse-jan) i samförstånd (yi-sin) uppnår ett allas engagemang i de etablerade grundsatserna."

obegripligt att man alls skulle kunna demonstrera för något utan att det ”spontana samförståndet” får manifesteras sig i former av en högtidlig och lätt teatralisk karaktär. Insceneringen av dessa manifestationer är alltid mycket noggrann och hemlighålles inte alls.

Det där väggtidningskrivandet saknade ingalunda sin egen problematik. Det dök upp saker och ting som hade mycket litet med den pågående politiska kampen att göra, men däremot hängde intimt samman med ortens egna småhändelser och kunde ha rent folkloristiska drag. Inne i fabriken kunde man få se hela maskinsalar fullbehängda med väggtidningar och det verkade ibland som om stadens hela samlade tvätt hängde i trådar på väggarna. Snart började man gripa chansen att föra in den politiska kampens tematik inom den egna erfarenhetsramen och ge luft åt sådana känslor som man dittills hade föredragit att behålla för sig själv. Redan i detta stadium ställdes man inför det problem som representerades av den antibyråkratiska kritiken, kritiken mot de som ”ville ställa sig över massorna”. Sådana funktionärer som tidigare gjort sig skyldiga till mer eller mindre tvivelaktiga manipulationer stämplades när tillfälle gavs som revisionister och fick sitt handlande brännmärkt inför en större menighet. Naturligt nog ville partiet gärna öva en viss kontroll över denna kritikglädje och strävade, också naturligt nog, energiskt efter att föra in väggtidningarnas texter också i deras författares egna personakter. Detta förfarande skulle några månader senare väcka en myckenhet ont blod, men vid denna tid kunde inte ens de mesthängivna maoisterna företa sig något mot det, trots att det stod klart för alla att just de där indragningarna gjorde det relativt riskabelt att verkligen våga satsa på en modig kritik. För det innebar ju att man måste räkna med att materialet i framtiden kunde komma att användas för mer eller mindre politiskt färgade hämndeakter.¹⁹ Många råkade också ut för att deras frimodiga kritik ledde till att de stämplades som ”kontrarevolutionärer” av de då sittande partikommittéerna.

Dessa personakter behöver kanske en närmare förklaring. Partikommisionerna vid de olika organisationerna och arbetsplatserna har i sin ägo ett slags dossier över alla och envar som arbetar där. Dessa dossierer rymmer ifrågavarande persons samtliga data och övriga uppgifter, dvs. hans levnadsbeskrivning och dithörande dokument. Dessa papper blir betydelsefulla endast när det gäller befordran eller kritik. Men det avgörande är att de här personakterna ligger i händerna på den kommission som också är ansvarig för en stor del av den sociala verksamheten. Ingen har rätt att få insyn i sina egna papper. Likartade dossierer finns ju också i alla högt utvecklade borgerliga demokratier. Skillnaden är bara att de där handhas av de polisiära myndigheterna, hålls inom vissa gränser genom ett komplicerat juridiskt system och delvis också neutraliseras av detta system. I Kina, där en likartad civilrätt av hävd bara förekommer i högst rudimentära former och rätten är av exklusivt penal karaktär, där det alltså knappast finns någon möjlighet alls att överklaga i civilmål, eftersom detta skulle påverka partiets hela arbetssätt och samhällets normala seder och bruk i deras normala sätt att fungera,²⁰ är det inte lätt att få en orättvisa undanröjd på rättslig väg, ens om det är det byråkratiska maskineriet som är skuld till den. Detta betyder dock inte att det inte skulle finnas några möjligheter att få orättvisor prövade och tillrättade. Klagomålen måste i stället behandlas av partisekreterarna, som ansvarar inför sina överordnade för att saken ställs till rätta på det sätt som blir bäst för alla parter. Om så inte sker har man rätt att vända sig till närmast högre instans. Men då måste man kunna anföra giltiga skäl för den saken, eftersom ett sådant förfarande kan inverka störande på den sociala balansen i den enhet det gäller. Och alla partisekreterare är synnerligen angelägna om att förhindra sådana störningar i jämvikten,

¹⁹ Senare framfördes ett direkt krav på att det material som alltsedan den 16 maj insamlats om väggtidningarnas innehåll inte skulle få användas i politiska syften.

²⁰ F. Greene: *The Wall has two Sides*, London 1961, sid. 180-88: ”Inom civilrätten betraktades en tvist inte så mycket utifrån synpunkten att den ena parten måste ha rätt och den andra fel. Snarare såg man den som en disharmoni som måste lösas.”

eftersom de kan innebära en fläck på deras egen meritlista.

Kinesen — han må sedan vara arbetare, bonde eller partisekreterare — tänker aldrig i juridiska kategorier. Det är bara inom straffrätten man har en rättsskipning som i stor utsträckning står den romerska rätten mycket nära. Men också här finner man dock diverse element, som härstammar från de gammalkinesiska straffrättsliga juridiska kategorierna.²¹ Som ett exempel må nämnas en egendomlighet i det kinesiska rättssystemet, som helt saknar motsvarighet i vårt eget. I Kina får en åtalad person inte dömas förrän han själv har avlagt full bekännelse.²² Därtill har man också särskilda lagar som är avsedda att förhindra att den anklagade tvingas till en bekännelse. Följaktligen blir förhandlingarnas viktigaste del själva utformandet av bekännelsen. Detta sker med utgångspunkt från anklagelseakten, men den anklagade har sin fulla rätt och möjlighet att godta bara de formuleringar i denna, som han själv är beredd att acceptera. Och det är med utgångspunkt från det slutliga resultatet, alltså den anklagades egen bekännelse, som domen fälls.²³ Redan detta enda exempel visar klart vilka betydande skillnader som existerar mellan den kinesiska juridiken och den västerländska. Det var avsaknaden av en egentlig civilrätt som framtvingade skapandet av ett annat system, som därvid helt måste ansluta sig till den praxis som rådde inom kommunistiska partiet.

Med tanke på ovanstående förstår man kanske litet bättre vilken betydelse som måste tillmätas dessa ”tidningar med stora skrivtecken” och behöver inte längre begå misstaget att tro att det bara rörde sig om meningslösa åsiktsyttringar utan några samhälleliga konsekvenser. Detta sätt att använda väggtidningar, eller rättare sagt att använda dem så extensivt, kom först så småningom. Senare utfärdade regeringen också dekret som var avsedda att garantera en liberalisering av detta kulturrevolutionära redskap. Men redan i juni/juli tvingades partisekreterarna att slåss med dessa pappersormar som tusen sinom tusen laokoongrupper. Härvid strävade de framför allt efter att lösa problemen på samma sätt som tidigare, eftersom partiet inte hade givit dem några nya anvisningar i denna sak. Därtill kom att de, precis som många regeringsrepresentanter, var psykologiskt oförberedda på denna utveckling.²⁴ Deras uppträdande är sålunda i viss mån förståeligt, men ändå måste de senare, under masslinjens första fas, avge en självkritik just för detta uppträdandes skull. Något som de ofta fann tämligen orättvist, eftersom de faktiskt kunde hänvisa till partiorder.

Men å andra sidan var partisekreterarna vid denna tidpunkt ännu de enda som åtminstone borde ha kunnat märka att helt andra vindar redan hade börjat blåsa i partiets praktiska handlande. De hade inte bara, precis som alla andra medborgare, tillgång till de upplysningar som gavs i tidningarna, utan dessutom förelåg också diverse partiinterna befallningar. Dessa kunde emellertid av allt att döma tolkas på två olika sätt, och alltså anpassade partisekreterarna i

²¹ En omfattande bibliografi i detta ämne, innefattande litteraturen härom på icke-kinesiska språk, ges i Fu Shun-lin: *Chinese Law Past and Present*, New York 1966. Shuzo Shiga: Some Remarks on the Judicial System in China: historical development and characteristics, *Journal of Asian and African Studies*, Leyden, vol. 2, nr 1/2 1967. G. di Musso: *La Cina ed i Cinesi, loro leggi e costumi*, 1-2, Milano 1926. D. Bodde: *Basic Concepts of Chinese Law ...*, American Philosophical Society, bd 107, 1963, sid. 375 ff.

²² I motsats till vad som stadgas inom vår egen straffrätt, där den åtalade rentav kan vägra att vittna om hans vittnesmål kan vara belastande för honom själv, får anklagelsen inom kinesisk straffrätt formellt endast bygga på den anklagades egen bekännelse. Om den anklagade vägrar att skriva under bekännelsen, vars formuleringar bestäms av honom och åklagaren gemensamt, måste den sistnämnde föra processen vidare ända tills båda parter har enats om anklagelsepunkterna.

²³ Inom den civila sektorn har medlingen alltid spelat en betydande roll. Se J. A. Cohen: *Mediation in Chinese Law: Traditional attitudes and Practice*, *Journal of Asian and African Studies*, Leyden, vol. 2, nr 1/2 1967.

²⁴ När några japanska journalister frågade Chen Yi varför han blivit angripen under kulturrevolutionen, lär denne ha svarat att han hade begått fel, ”därför att han var psykologiskt oförberedd”.

görligaste mån sitt uppträdande efter den officiella linjen. Samtidigt försökte de hålla aktivisterna nöjda genom skenangrepp på i förväg instruerade partimedlemmar, som då också regelbundet fördömdes som revisionister. Å ena sidan uppmuntrade man kritikerna, men å den andra noterades och registrerades all kritik, vilket i sin tur inskränkte friheten att kritisera.

Någon direkt högerinriktad kritik var emellertid knappast att frukta, eftersom en sådan inte skulle ha haft ens skuggan av en chans.²⁵ I stället var det bara kritikerna från vänster, som uppfattade registreringen och insamlandet av deras väggtidningar som en inskränkning i yttrandefriheten. De djärvaste bland dem skyggade inte ens för att öppet och gång på gång understryka den saken i nya väggtidningar. Majoriteten vacklade i allmänhet mellan partitrohet och insikten om att kritiken faktiskt inte var oberättigad. I allmänhet undvek man dock att definitivt binda sig vid någondera synpunkten. Partisekreterarna utnyttjade ofta denna situation och sökte med hjälp av noga instruerade medhjälpare åstadkomma en massrörelse till sin egen förmån. På många håll gick man rentav så långt att man direkt isolerade den kritiska minoriteten. På andra håll gick man däremot försiktigare fram, väl förmodligen därför att man också inom partiet hade börjat se saker och ting i ett nytt ljus.

Det skulle vara helt malplacerat att försöka generalisera fram något slags samlad version av de fenomen som dök upp under denna tid. Man får nöja sig med att försöka beskriva själva läget så tillnärmelsevis riktigt som möjligt. För att kunna analysera det noggrannare, skulle man ha behövt inblick i förhållandena inom de mest skiftande institutioner. Och det hade ingen människa. Av allt att döma hade man ingen större överblick ens på regeringsnivå. Detta eftersom de ansvariga å ena sidan togs höggradigt i anspråk av händelserna själva och å den andra formligen dränktes i de enorma mängderna av material för bearbetning, resultatet av den begynnande masslinjen, så att de sannolikt helt enkelt inte längre var i stånd att ordentligt överblicka samtliga områden. Så till exempel måste det redan nu ha varit svårt för dem att få klarhet i vilka tendenser (utöver de som framgick av väggtidningarna) som börjat utbildas. Och i statsapparaten lokala ministerier och byråer var läget säkert inte mycket bättre. Dessa instanser utsattes ju å ena sidan för påtryckningar uppifrån, från överordnade som inte heller hade någon rejäl överblick över läget, och å den andra också för ett internt tryck, som utövades av diverse yngre krafter inom dem själva.

Det är fullt förklarligt om man under sådana förhållanden inte direkt skrek ut sin egen osäkerhet från taken; om inte annat så gällde det ju att undvika att den spred sig ännu mer. Man ville inte ytterligare skärpa klasskampen, och ville inte heller låta fienden dra fördel av det läge som uppstått. Under några månader visade sig denna taktik ganska framgångsrik. För Maogruppen avslöjade just detta tillstånd motståndarnas svaghet, och man var också klar över att en reträtt skulle kunna bli farlig för den egna gruppen. Naturligtvis åberopade sig alla på Mao Tse-tungs tänkande. Men det avgörande var hela tiden de konfrontationer massor av människor upplevde med de konkreta händelser som utspelades i de olika organisationerna. Dessa konkreta konfrontationer bidrog i hög grad till att förhållandet mellan partiledningen och massorna började undergå en påtaglig förändring redan i juli.

Betonas bör att allt detta skedde parallellt med tillkomsten av de så kallade röda gardena. Alla som så kunde begagnade emellertid alla chanser att själva öva inflytande på bildandet av dessa grupper, som skapades av de ansvariga inom ungdomsförbundet på befallning från högre ort. Just därför sköt också denna rörelse — vi skall så småningom diskutera dess tillkomsthistoria litet närmare — så snabbt i höjden. Att man senare kunde göra de röda gardena ansvariga för så många diametralt motsatta förehavanden, berodde på att de inte vid någon tidpunkt kunde visa

²⁵ Se Liu Shao-chis självkritik, citerad sid. 105.

upp en verkligt homogen struktur (en sak som Mao själv för övrigt inte alls önskade). Ingen iakttagare skulle ha kunnat förutse dessa grupperns plötsliga uppdykande mitt i det offentliga livet.²⁶ Just med tanke på dessa många och skiftande påverkningar kan man inte nog understryka att de röda gardena i varje enskild fas av KR framträdde som ett helt artskilt fenomen, som bara kan förklaras med utgångspunkt från den i varje särskilt fall rådande lokala situationen och också får sin verkliga vikt och betydelse allenast utifrån denna lokala situation.

Ungdomsförbundet, partiets största medlemsreservoar, bestod av ungdomar som utvalts enbart med utgångspunkt från deras politiska inställning. Envar som ville arbeta för partiets linje och visat att han eller hon menade allvar med den saken, kunde få bli medlem av ungdomsförbundet, även om han eller hon stammade från en borgerlig familj.²⁷ Inför kulturrevolutionen började ungdomsförbundet betrakta den saken som en fläck på sin vapenskald. Därför beslöt man, med godkännande från Teng Hsiao-ping, att dela upp förbundets medlemmar på två grupper. Den ena skulle innefatta barn till borgare eller rika och medelstora bönder, medan den andra gruppen skulle omfatta de som hade en klanderfri klassbakgrund.²⁸ Tredje och fjärde veckan i juni tillsades söner till arbetare, fattiga och medelstora bönder, stupade och soldater att göra sig redo att "tjäna partiet" och propagera för kulturrevolutionen. Dessa ungdomar, som i allmänhet var i åldrarna 16-25 år, särskildes emellertid inte lika grundligt som man skiljer mellan svarta och vita får. Man plockade helt enkelt bara ut de medlemmar som skulle få till uppgift att propagera för kulturrevolutionen. Detta blev emellertid roten och upphovet till det som senare kom att kallas de röda gardena.

Under detta tidiga stadium var beteckningarna på dessa små trupper av propagandister ingalunda enhetliga. I allmänhet bar de namn som hänsyftade på någon episod i den kinesiska revolutionens historia. Senare gav emellertid gruppen kring Mao och Lin Piao ett nytt innehåll åt en del grupperingar, som därefter redan vid sina första offentliga framträdanden kom att ställa det egentliga ungdomsförbundet helt i skuggan. Själva ursprunget till de emotionella utbrotten vid de röda gardenas framträdanden måste emellertid sökas i den intensiva skolning de genomgick och händelserna under juni och juli. Denna grundval hade emellertid skapats av ingen mindre än partiorganisationen själv, i samarbete med ungdomsförbundet. En viktig roll i sammanhanget måste givetvis tillskrivas det faktum att alla och envar hyste ett så självklart förtroende för Mao Tse-tungs tänkande, att denne visste att han i nödfall kunde ingripa i händelsernas utveckling genom personlig

²⁶ Det är ett obestridligt faktum att ingen i Kina bosatt utlänning visste ett dugg om de röda gardena innan de plötsligt dök upp "officiellt", inte ens de som vistades vid universiteten. De märkte visserligen uppsplittringen inom ungdomsförbundet, men förstod inte alls vart denna siktade.

²⁷ Ungdomsförbundets program under tiden strax före kulturrevolutionen finns publicerat i en ledare i "Kinesiska ungdomstidningen" av den 9 december 1965.

²⁸ Den så kallade klasstillhörigheten eller klasshärstamningen bygger på vissa legalt bindande regler, som återgår till jordreformens första fas och delade upp människorna enligt de förhållanden som rådde den gången. Härvid delade man med utgångspunkt från ägandeförhållandena upp jordbrukarna i kategorierna godsägare, rika bönder, välbeställda medelstora bönder, fattiga medelstora bönder och lantarbetare. En liknande uppdelning genomfördes också i städerna. Det överväldigande flertalet av bönderna utgjordes av de jordlösa och de så kallade fattiga medelstora bönderna, dvs. sådana som hade så litet jord att de också måste arrendera mark. De så kallade välbeställda medelstora bönderna brukade däremot bara egen jord. De rika bönderna ägde mera jord än de själva kunde bruka, och godsägare var sådana som inte själva arbetade med sin jord utan levde på arrenden. Dessa kategorier gällde fortfarande ännu 1968, trots att de inte längre motsvarar några ekonomiska realiteter. Den påverkan de kan innebära inom de egna familjerna spelar emellertid enligt Mao Tse-tungs uppfattning fortfarande en viss roll under de betingelser som råder för klasskampen inom det socialistiska samhället. Som revolutionens bärare betraktas arbetare och bönder av den fattiga och medelstora kategorin, plus de individer ur andra grupper som bekänner sig till revolutionen och själva godkänns av övriga grupper. Se "Decisions concerning the Differentiation of Class Status in the Countryside (4.8.50)" i *The Agrarian Reform Law of the Peoples Republic of China*, Peking 1950, sid. 17-50.

intervention. Under detta stadium ingrep han emellertid inte en enda gång. I stället visade han sig bara intresserad av enskilda fenomen, som han stödde genom att ge dem sitt gillande.

Maos viktigaste vapen just nu var vissa tidningar, det stora förtroende han åtnjöt hos den överväldigande majoriteten av landets befolkning och viktiga delar av partiets lägre kadrer, en betydelsefull grupp inom CK, och en situation som gav möjlighet att bedriva samhällelig dialektik i synnerligen stor skala. (Det låg alltså på intet sätt så till att partiet före CK-sessionen var splittrat i stor skala eller att armén hade påverkat partiets arbete direkt på ort och ställe.) Och Maos viktigaste redskap, ett redskap som delvis smitts av hans motståndare själva, var genomsyrandet av hela samhället med klasskampens kriterium, som kunde omsättas i praktiken endast i samhället i dess helhet, partiet inberäknat.

6. Läget vid de högre undervisningsanstalterna

Det regeringsdekret som utfärdades den 13 juni¹ kunde näppeligen väcka någon större förvåning hos vare sig skolelever eller studenter. För vid det laget hade undervisningen redan varit inställd i en hel vecka, för att man skulle kunna studera ledarartiklarna i stället. Dekretet gällde en genomgripande reform av hela undervisningsväsendet och suspenderade bl. a. för en tid av sex månader framåt samtliga inträdesprövningar till de högre läroanstalterna. Detta var detsamma som att man i all stillhet inställde hela skolundervisningen på mellan- och högskolestadiet under samma tidrymd. Studenterna skulle dock fortfarande stanna kvar på universiteten. Åtgärderna motiverades uttryckligen med att man måste vinna tid för förberedelserna till propagandan för kulturrevolutionen och diskussion av reformerna. Förmodligen insåg författarna till detta dekret inte själva att det snart skulle ha halkat efter verkligheten, för de hade bland annat kommit med en bestämmelse som visade sig helt omöjlig att genomföra. Man hade nämligen beordrat att skolmyndigheterna skulle se till att man inom sex månaders tid vidtagit alla nödiga mått och steg för intagningen av nya elever, även om kulturrevolutionen då ännu inte var helt avslutad. Därtill kom så ytterligare en bestämmelse, som skulle avslöja sig som helt överflödig. Man föreskrev nämligen att elever och studenter i de institutioner där kulturrevolutionen redan avslutats skulle tillbringa resten av tiden som hjälparbetare på landsbygden.

Här är inte rätta platsen att gå närmare in på de problem det kinesiska undervisningsväsendet hade att dras med före kulturrevolutionen.² Det må räcka med ett påpekande att kulturrevolutionen rullade upp åtskilligt, som aldrig studerats närmare utanför Kina. Vid denna tid kunde man bara börja ta itu med en del av dessa missförhållanden, eftersom händelserna i samhället inte gav andrum nog för några verkliga nyformuleringar av undervisningsproblemen. Ännu efter över ett år hade skolorna inte kommit i gång på allvar igen, vilket innebar att många frågor fortfarande stod öppna ännu när denna bok avslutades. Här må det räcka med en hänvisning till betydelsen av detta dekret, som visserligen i själva verket bara legaliserade en situation som de facto redan hade varit rådande en hel vecka, men ändå snart inte skulle vara bindande längre. Grundskolorna och de lägre mellanskolestadierna berördes visserligen inte av dekretet, men återupptog ändå inte undervisningen igen ens efter sommarlovets slut. Detta var dock ingalunda något som man räknade med redan i juni.

Åter på Pekinguniversitetet

Händelserna vid Pekings universitet måste givetvis ha spelat en stor roll för kulturrevolutionen, eftersom vi rentav kunde ta dem som ett typexempel. Följaktligen har det också sitt intresse att studera hur situationen senare utvecklade sig vid just detta universitet. Liknande ting utspelades också vid övriga akademiska läroanstalter — om ock med en eller ett par veckors tidsförskjutning — även om de inte överallt följdes av att deras rektorer liksom sin kollega i Peking drabbades av ett mycket spektakulärt avsked. Inte heller kan man rekonstruera utvecklingen vid de andra högskolorna lika noggrant som i fråga om Pekinguniversitetet, där förhållandena blivit tämligen noga utredda genom de skildringar som lämnats av utländska studenter, vartill kommer att också de kinesiska tidningarna gav relativt utförliga rapporter härifrån.³ Även om ingen kan säga exakt vad som försiggick i kulturbyråernas enskilda avdelningar, kan man dock få ytterligare stoff beträffande själva huvudlinjerna genom att studera den allmänna trenden vid universiteten. Det

¹ P. R., 26 1966, sid. 3.

² *Renmin Ribao* den 18 juni 1966, kommentar till dekretet.

³ Se kap. 4, fotnot 3.

faktum att avsättningen av rektorn för Pekings universitet, Luo Ping, kungjordes så energiskt över hela landet, hade sina goda propagandistiska skäl. Ingen kunde väl vara mer förvånad än de flesta av pekingstudenterna själva, när innehållet i den berömda första väggtidningen av den 25 maj några dagar senare, den 1 juni, sändes ut av Pekingradion. Och knappt hade Pekings partikommitté avsatts — två dagar senare — och nyheten härom kungjorts över hela landet, förrän ställföreträdaren till den nyutnämnde förste partisekreteraren i Peking, Li Hsue-feng, kom till universitetet. Natten mellan den 3 och 4 juni anlände också Wu Teh dit och meddelade att Luo Ping avsatts. Studenterna, som lärt sig lyhördhetens konst redan två dagar tidigare, anpassade sig helt till den nya situationen, understödde CK:s beslut och distanserade sig från Luo Ping, eftersom händelserna i slutet av maj nu började framstå i ett nytt perspektiv för dem. Medan många av dem ännu så sent som en vecka tidigare hade varit fullt redo att strikt följa rektorns anvisningar i allt, vändes nu denna inställning i sin motsats, och man började under mycken upprördhet inse att de verkliga anklagelserna mot Luo Ping hade sin rot i en helt annan politisk dimension.

Redan på morgonen den 4 juni återvände samtliga studenter som arbetade ute i folkkommuner till sitt universitet. Man hade under natten underrättat sig om vad som hänt och snabbt hyrt lastbilar för transporten. Nykomlingarna framträdde som rektorns främsta och bittraste kritiker, inte minst därför att det nu stod klart för dem att bladet hade vänt sig till deras fördel. Luo Ping hade nämligen tidigare skickat ut en del av studenterna på landet och till synes ”glömt bort” hela avdelningar av dem, eftersom de redan i mars, vid tiden för ”Wu Hankongressen”, hade utsatt honom för en viss blyg och försagd kritik. De ”deporterade” studenternas återkomst satte ordentlig fart på känslorna, och praktiskt taget varenda student tog nu itu med att kungöra sitt eget ställningstagande i väggtidningar och kritisera den gamla partikommitténs medlemmar. Hela det stora universitetsområdet var snart alldeles överklustrat med papper och delvis mycket skickliga karikatyrer. Studenterna var tydligen i sitt esse. Samtidigt fick emellertid ingen utomstående beträda universitetsområdet och de utländska studenterna meddelades officiellt att det inte var önskvärt att någon fotograferade väggtidningarna, vilket var ett sätt att rent ut meddela att saken inte angick dem. Samtidigt hade de kinesiska studenterna själva fått anvisning om att inte ge några upplysningar. Man orienterade inte ens sina bästa vänner, albanerna och vietnameserna.

De första man sköt in sig på med sin kritik var naturligtvis de ökänt borgerliga professorerna. Dessa tvingades schavottera offentligt i narmössor och avlägga räkenskap för sin verksamhet. Härvid utsattes de för många förödmjukelser, eftersom studenterna kunde bli mycket hetsiga i sina förebräelser. Men än så länge kom det inte till några handgripligheter. De där narmössorna var ett slags åsneöron. De kungjorde med stora, tydliga skrivtecken vad deras bärare var anklagade för, till exempel ”kapitalist”, ”renegat”, ”förrädare” eller till och med ”hund”, ett skällsord som närmast motsvarar vårt ”svin”.

Luo Ping hade under de gångna åren drivit en hård intagningsprincip, och hade därvid naturligtvis fått sitt främsta stöd av de som var allra villigast att lyda order. En del borgerliga professorer hade hela tiden varit mycket noga med att göra allt enligt det föreskrivna schemat, också när de personligen var av annan åsikt. Men när det gällde examenssystemet hade de också personligen varit helt överens med den politiska ledningen, eftersom den princip som tillämpades var av samma typ som den de hade lärt sig i utlandet.

Man hade nämligen, genom hårda inträdesprov och andra åtgärder, som studenterna betraktade som rena chikaner, gjort sitt bästa för att göra livet surt framför allt för bondeättlingarna, och en hel del av studenternas vrede hade sin grund i den saken. Böndernas barn hade ute på landet måst gå i mellanskolor som undervisningsmässigt stod långt under de som fanns i städerna. Därför

hade de nu stora svårigheter att bemästra ett lärostoff som var helt anpassat efter utbildningsnivån i städerna och inte alls tog hänsyn till den lägre undervisningsnivån i landsbygdens mellanskolor. Följden blev att bondeättlingarna regelbundet klarade sig sämre än borgarbarnen vid alla prov och tentamina, vilket innebar att de sistnämnda hade mycket lättare både att klara inträdesproven och att gå vidare vid universiteten.

Knappast vid något universitet var de olika klasserna representerade i proportion till sin andel av hela befolkningen; stadsbarnen ur borgerlig miljö var genomgående överrepresenterade. Man anade en revisionistisk komplott bakom den saken. Det som ifrågasattes var inte alls kraven på studenternas kunskapsmässiga kvalifikationer. Vad man vände sig mot var i stället den bristande jämlikheten när det gällde möjligheterna att uppnå dessa. Därtill kritiserade man också hårt sådana saker som att de borgerliga professorerna ofta förtjänade tre gånger så mycket som en arbetare eller ännu mera och lät sig köras runt i taxi på statens bekostnad, trots att de i allmänhet fortfarande hade pengar på banken som de tjänat under tiden före revolutionen.

Den 4 juni hade Wu Teh tillsatt en arbetsgrupp för kulturrevolutionens genomförande under ledning av en viss Chang Chenghsien. Denna grupp övertog nu ansvaret för den gamla partiapparaten vid universitetet, som nu höll på att reorganiseras, och försökte kanalisera rörelsen. Dess uppgift var att registrera väggtidningarnas innehåll, kontrollera deras uppgifter och förbereda underlaget för de politiska domar över kadrernas arbete som så småningom skulle fällas. De borgerliga professorerna angreps en bloc och en del av dem (inte alla) utsattes för den nedvärderande och obehagliga schavotteringen med narrmössor.

Dessa lärare upplevde nu en mycket otrevlig tid. Om de bodde på universitetsområdet måste de hela tiden vara beredda på att de rentav kunde släpas upp ur sängen av ilska studenter. Det kom till en del otrevliga intermezzon, varav de mest förödmjukande var de offentliga schavotterringarna. Några lärare uthärdade inte det som hände utan berövade sig livet, men andra tog inte lika tragiskt på dessa upprörda händelser utan avvaktade utvecklingen. Arbetsgruppen hade i all välmening föreslagit många av dem att för en tid flytta över till goda vänner, för att på så sätt undvika komplikationer.

Studenterna stack förvisso inte under stol med sin begeistring för det nya läge som uppstått och offrade på revisionismkritikens altare också en del regler som införts under mottot ”partidisciplin och partilydnad”, men som var hjärtligt hatade bland studenterna. Visst var man medveten om att en student måste göra vissa offer; vad man invände mot var att man med dessa offer som förväntning hade krävt en hel del som helt enkelt knappast kunde rättfärdigas. Och det föll aldrig någon in att gå vid sidan av den föreskrivna Maolinjen; tvärtom sökte, fann och uppfann man ideligen nya möjligheter att använda den. En aldrig tillförne skådad utveckling började skymta, en utveckling som helt fångade studenterna och som var mycket viktigare än de där narrmössorna. För första gången hade de fått en chans att självständigt tillämpa Mao Tse-tungs tänkande, och därvid också utsätta sig för risken att kanske tillämpa det fel. Tidigare hade den politiska ledningen i stort sett förvägrat dem den möjligheten.

Vid denna tidpunkt stod det givetvis klart för alla att attacker mot sådana kadrer som ännu inte kritiserats av partiet kunde hämna sig grundligt; men de djärva vågade dock ta också detta steg. Arbetsgruppen hade ofta nog jämnt göra med att klara av studenterna. Den förberedde själv en del måltavlor, för att länka undan angreppen från andra. Men å andra sidan kunde den inte helt enkelt bara stoppa angreppen på dessa andra, eftersom detta skulle ha rört upp alltför mycket damm. Studenterna tog utan vidare ordet vid mötena och inlät sig också i diskussioner med arbetsgruppen.

Den 18 juni hade en grupp studenter försökt dra upp en hög partipamp upp ur hans säng, för att

kröna honom med en kapitalistmössa och ställa honom till svars för hans påstådda revisionistiska åtgärder. Nästa dag tog arbetsgruppen detta övergrepp till intäkt för en uppfostringskampanj bland studenterna. De överenergiska bland dessa, de som hade drivit igång företaget, stämplades av arbetsgruppen som oduglingar och kanaljer, och resten av studenterna uppmanades att kritisera dem. Arbetsgruppens alltför häftiga reaktion misshagade emellertid majoriteten av studenterna, som med gott politiskt spårinne anade det första steget till en inskränkning av deras egen frihet. Så arbetsgruppens uppfostringskampanj misslyckades.

Att lugnet över huvud taget återvände berodde bara på att gruppen inte envisades med att kräva en dom. Under tiden hade några studenter forskat närmare i förbindelserna mellan arbetsgruppen och partikadern. Redan några dagar senare attackerades arbetsgruppens ledare i väggtidningar med gamla välkända argument:⁴ Hade Chang verkställt en klassanalys eller inte och var han redo att ge studenterna ärliga uppgifter? Arbetsgruppen blev härigenom så småningom helt förlamad och berörde inte ens de verkligt brännbara ämnena.

Så småningom blev det åter lugnare på universitetet. Samtliga borgerliga professorer och en del kadermedlemmar hade kritiserats. Arbetsgruppen försvann plötsligt igen, på order uppifrån, och ersattes av en institution som skulle väljas av studenterna själva.⁵ Detta skedde mot slutet av tredje veckan i juli. Universitetet öppnades nu också för arbetarna, som transporterades in på dess område i lastbilar för att se på utställningar, åhöra föredrag om klasskampen och studera vägg-tidningarna. De kom i tiotusental till de intressanta föredragen, där man lade fram en mängd material för att kunna framställa allt så övertygande som möjligt.

Men man kunde också iaktta hur en hel del härinne helt enkelt utnyttjade friheten för att vila ut, eftersom de inte helt fattade den utveckling som ägt rum. Andra inspekterade den forne rektorn Luo Ping, som nu stod bakom en byggnad och skyfflade kol, klädd i blå overall. Här viskades många repliker fram och då och då fick han några stickord av någon förgrymmad student eller ansattes med frågan: ”Hur har du det nu då, sedan folket har avslöjat dig?” Men han låtsades inte höra och bar sitt öde med stor fattning.

Vid det här laget stod Pekinguniversitetet emellertid inte längre i händelsernas centrum. Arbetsgruppen hade i all stillhet försvunnit igen och varken den eller studenterna hade lyckats åstadkomma något verkligt avgörande. Tyngdpunkten försköts för en tid till den närbelägna Tekniska högskolan, Tsin-hua, där det avgörande fallit som gjort slut på arbetsgrupperna vid universiteten och sprängt själva den princip som låg till grund för deras arbete. Det dröjde dock ytterligare en tid innan man principiellt lyckades lösa frågan om arbetsprinciperna, dvs. själva tillvägagångssättet vid kulturrevolutionen.

Något liknande kunde iaktas också vid övriga universitet och högre läroanstalter, i Shanghai, Nanking och på andra håll. En afrikansk student kunde berätta om en mycket ovärdig scen som utspelades i Shanghai. Där tvingades rektorn för ett universitet, tidigare partisekreterare för provinsen, en man som kritiserat det stora språnget och var veteran från den långa marschen, att högt och tydligt läsa upp de beskyllningar som riktats mot honom, medan kritikerna, hans egna studenter, gav honom den ena örfilen efter den andra. Sådana intermezzon var visserligen bara isolerade episoder, men de visade dock hur stark upphetsningen redan var. För övrigt hjälpte det vid det här laget inte längre att vara veteran från revolutionen. Det argumentet kunde inte längre

⁴ Bastide (se kap. 4, fotnot 3) anger datum för det första väggtidningsangreppet mot arbetsgruppen till den 12 juli. Några dagar senare kom Mao Tse-tungs hustru Chang Ching till universitetet för att studera läget. Hon ingrep dock inte i händelseutvecklingen.

⁵ Detta hände sedan bladet redan vänt sig vid Tsinhuauniversitetet, efter ett ingripande från Chou En-lai.

skydda någon vid universiteten.

Tsin-hua

Vid den andra viktiga högskolan, Tsin-hua, rådde ungefär samma förhållanden som på Pekings universitet. Också där frigjordes känslorna genom en saklig konfrontation med händelsernas utveckling. Precis som på alla andra högre undervisningsanstalter genomfördes kulturrevolutionen till en början på ett sätt som karakteriserades av en partiell revision av programmet och kritik mot de borgerliga inflytelserna. Men eftersom Tsin-hua var hela rikets största och förnämsta tekniska högskola, var dess betydelse för nationen också väl känd för varje student.

Därför blev det som utspelades här under juni och juli något av en paradigm också för det som tilldrog sig på andra universitet. Det faktum att de humanistiskt orienterade universiteten borde vara mera utsatta för det borgerliga inflytandet än Tsinhua med dess polytekniska läroplan, kunde tyckas innebära att kulturrevolutionen borde tangera dess domäner i avsevärt mindre grad. Men efter de erfarenheter man gjort vid Pekinguniversitetet i slutet av maj, hade den centrala partiledningen bestämt att kulturrevolutionen skulle genomföras enligt samma principer överallt. Den politiska aktiviteten vid Tsin-hua inleddes den 6 juni och leddes av kommunistiska partiet, som representerades av en partisekreterare som samtidigt var ordförande i sekretariatet. Samtliga dessa poster bekläddes av Chang Nan-siang, som därtill också var universitetsrektor. Det är ju ganska förståeligt om han under kulturrevolutionens händelseladdade inledningsveckor inte fick så värst mycket tid över för sitt eget universitet. I sin egenskap av tjänsteförrättande minister för högskoleväsendet var han nämligen tvungen att helt ägna sig åt sitt departement. Det egentliga arbetet vid universitetets partisekretariat sköttes av fem vice sekreterare och fem dito ordförande.⁶ De sekunderades av 145 kadrer på mellannivå i de olika avdelningarna, som i sin tur hade under sig cirka 400 lägre partimedlemmar. Dessa lägre kadrer hade inte sina partifunktioner som huvuduppgifter. Oftast var de docenter och handledare, som vid sidan av sina lärartjänster skötte vissa partifunktioner och var ansvariga för det politiska arbetet i de olika klasserna.

Den 9 juni detacherade CK:s centrala partisekretariat en arbetsgrupp med uppgift att genomföra kulturrevolutionen på Tekniska högskolan. Denna arbetsgrupp övertog formellt det gamla partisekretariatets makt och befogenheter nästan så snart den dykt upp.⁷ Den började med att avsätta samtliga kadermedlemmar, under hänvisning till att vars och ens ställningstagande måste kontrolleras. Arbetsgruppen här leddes av Wang Kuan-mei, maka till presidenten och politbyråmedlemmen Liu Shao-chi. Det är inte svårt att föreställa sig vilken auktoritet en sådan grupp måste ha utstrålat; den hade ju direkt förbindelse med rikets allra högsta maktcentra. Arbetsgruppen uppträdde mycket överlägset och beordrade vid i detta syfte sammankallade stormöten samtliga kadermedlemmar att avlägga en utförlig självkritik inför studenterna, för att på detta sätt ”söka bestå provet”.

Studenterna här var till största delen bonde- och arbetarbarn, eftersom man vid Tsin-hua verkligen hade ansträngt sig att inte gynna borgarbarn från städerna, utan helt i enlighet med de riktlinjer Mao Tse-tung själv uppställt i stället ge de bredare klasserna majoriteten bland studenterna. Och arbetsgruppen hade knappast hunnit anlända till universitetsområdet och framställa sina första krav, förrän det började bli oroligt bland studenterna. De protesterade högljutt mot arbetsgruppens framfart. Majoriteten vägrade blankt att inse varför skolans synnerligen populära rektor

⁶ Se den objektiva och informativa, av Tsin-huastudenterna själva skrivna artikeln ”Le combat des étudiants pour la ligne révolutionnaire du Président Mao” i *La Chine en construction* nr 7 1967, sid. 14-19 och den undersökning av en grupp ur partiorganet som redovisas i H. Q. nr 5 1967.

⁷ De upproriska studenterna började snart kalla denna arbetsgrupp för ”brandkåren”.

skulle avsättas av arbetsgruppen. Också andra händelser bidrog till att skärpa motsättningarna. Några dagar efter arbetsgruppens uppdykande hade några studenter satt upp en väggtidning med en förklaring i tio punkter. Arbetsgruppen gav sitt gillande åt dessa krav och beordrade att de skulle diskuteras i samtliga klasser. Förklaringens viktigaste punkter var:

1. Samtliga kadermedlemmar skulle avkrävas en fullständig bekännelse om sitt samarbete med de så kallade borgerliga lärda.
2. De som protesterade mot avsättningen av rektorn måste avslöjas som partifientliga element.
3. De kartotek som innehöll kadermedlemmarnas personliga anteckningar om studenterna måste utlämnas till arbetsgruppen.
4. Kadermedlemmarna måste stanna på sina rum och ständigt stå till arbetsgruppens förfogande.
5. De måste villkorslöst lyda alla arbetsgruppens befallningar.
6. Ingen fick företa sig något som kunde hindra arbetsgruppen i dess arbete.

Under Wang Kuan-meis auktoritativa ledning omsattes dessa krav i praktiken, vilket resulterade i en sannskyldig flod av självanklagelser från kadermedlemmarnas sida. De högre funktionärerna besparades emellertid i varierande grad denna stort upplagda machiavelliska övning, eftersom arbetsgruppen hänsköt kritiken av deras fel till högre instanser. Man såg med andra ord till att samtliga kritiserade formellt berövades all makt. Men eftersom partiet hade alla trådar i sin hand och därtill också regisserade det hela, kunde man på så sätt förhindra att dess auktoritet på minsta sätt skadades genom detta kraftprov.

Emellertid stegrades studenternas missnöje för var dag som gick. De irriterades dels över dessa fördömler i klump och dels över rektorns avsättning. De hade visserligen ännu inte lärt sig att kika bakom kulisserna, men var redan ordentligt uppretade över påståendet att samtliga kadermedlemmar helt plötsligt skulle ha blivit spritt språngande odugliga. Naturligtvis rådde hela tiden stort buller och oväsen och det hölls massor av möten. Allt tycktes tyda på att en ny version av masslinjen höll på att genomföras, helt i enlighet med Maos önskemål. Men vad arbetsgruppen i realiteten var ute efter, var att ordna en, givetvis endast skenbar, kompromettering i klump, för att på så sätt förhindra att vissa högre pampar fick sin prestige alltför svårt nedskavd genom en anstormning av kritik. Så till exempel hade fakulteten för matematik och mekanik 55 kadermedlemmar, fakultetsledaren inberäknad. Samtliga måste avlägga en utförlig bekännelse om sin påstådda partifientliga verksamhet och 39 av dem stämplades av arbetsgruppen som medlemmar av den så kallade ”onda klicken”, däribland samtliga ledande funktionärer vid denna fakultet.⁸ Därmed lyckades arbetsgruppen uppnå att de angripna bildade en enhetlig majoritet, så att inga speciella syndabockar kunde isoleras av kritikerna bland studenterna. Manövern i fråga kan kanske förefalla oss svårfattlig eller rent av absurd, men var helt anpassad efter det rådande läget, som av oppositionen mot Mao krävde att dessa camouflaåtgärder under inga omständigheter fick avslöjas som just camouflage. Naturligtvis finner man inte minsta antydning om tilldragelser som denna i tidningarna.

Motsättningarna mellan studenterna och arbetsgruppen blev emellertid allt hårdare, och det kom till intermezzon, som visserligen var helt harmlösa, men dock började tyda på att kulturrevolutionens genomförande vid Tsin-hua nog skulle komma att stöta på vissa svårigheter. I slutet av juni måste Chen Po-ta framträda personligen inför studenterna och uppåda hela sin övertalningsförmåga för att förklara för dem att historien med rektorn inte var det allra viktigaste i allt detta.

⁸ Sifferuppgifterna är tagna från H. Q. nr 5 1967.

Arbetsgruppen räknade nämligen med att missnöjet bland studenterna orsakats enbart av denna historia. Utan att uttryckligen vända sig mot arbetsgruppen lyckades Chen Po-ta nu övertyga studenterna om att han personligen skulle se till att kulturrevolutionen genomfördes på ett korrekt sätt på deras universitet. Arbetsgruppen, som redan tidigare reorganiserats, organiserades i samband med Chen Po-tas besök om på nytt, just för att ställa studenterna tillfreds. Wang Kuan-mei ledde dock också den nya arbetsgruppen.

Den 24 juni växlade arbetsgruppen över till en ny taktik, som syftade till att åter tvinga in studenterna under dess vingars skugga. Den angrep (under förevändning att de därmed hade kritiserat partiet) de studenter som offentligt hade kritiserat arbetsgruppens uppträdande. Man hoppades att man genom att utnyttja denna fråga på rätt sätt skulle kunna splittra den annars homogena studentkåren. Därmed utnyttjade man en gammal beprövad taktik: att under mottot ”skydda partiet” isolera sina egna kritiker.⁹

I detta syfte utvalde arbetsgruppen en enda student, för att statuera ett exempel på denne. Studenten ifråga, Kuai Ta-fu,¹⁰ var arbetarson och måste ha varit en osedvanligt begåvad student, eftersom han under kulturrevolutionens gång har avancerat till mycket höga poster. Att han också var mycket populär bland sina studiekamrater, visar att han dessutom var en sympatisk ung man som hade lätt för att umgås med andra. Men i juni 1966 råkade han mäktas illa ut. Arbetsgruppen beskyllde honom nämligen för att ha uppvisat studenterna till kontrarevolutionära handlingar. Vad hade han då gjort sig skyldig till? Jo, han hade i flera väggtidningar fränt kritiserat arbetsgruppens uppträdande och inte ens väjt för att tala om en komplott. Resultatet blev att han arresterades och utsattes för diverse obehagligheter, eftersom han vägrade att avlägga den självkritik som krävdes av honom och envist höll fast vid sin ståndpunkt. Han var intelligent nog att förstå att det exempel som skulle statueras, med honom i huvudrollen, kunde statueras också åt andra hållet, till hans fördel. Alltså höll han fast vid sin inställning och litade på att man inte skulle våga hänga honom i tysthet. Man måste beundra hans mod.¹¹ Det skulle ju ha varit så mycket lättare att bara erkänna.

Men i stället utsatte han arbetsgruppen för den oerhörda utmaningen att blankt vägra att dansa efter dess pipa, trots att han var fullt medveten om att det kunde betyda slutet för hans studierätt. Många och mer anpassningsbara studenter betraktade hans uppträdande som oklokt och mycket farligt. Faktiskt hade en del av studenterna redan gått över till ”anti-Kuai-linjen”. Men utanför den lokal där han hölls fångens bildades en hemlig grupp av sympatisörer, som var redo att följa hans exempel och försvara honom offentligt. Så samtidigt som arbetsgruppen förberedde och utformade sin stort upplagda aktion kring Kuai, bildades bakom kulisserna en liten grupp av studenter som kallade sig ”revolutionära rebeller”.

Arbetsgruppen klagade för alla kritiserade kadermedlemmar att de som inte valde ”rätt” (dvs. följde arbetsgruppens riktlinjer) i fallet Kuai Ta-fu, därmed också förverkade sin möjlighet att bestå provet inför partiet. Detta ledde givetvis till att kadreorna formligen överbjöd varandra i sina fördömanden av den påstådda kontrarevolutionären. Kuai pryglades till och med för sin tjurskallighet. Meningen var att genom sådana metoder skrämman upp studenterna ännu mer. Och

⁹ Mottot löd: ”Arbetsgruppen representerar Mao Tse-tungs tankar; att trotsa den betyder att trotsa partiet.”

¹⁰ ”Den 25 juli inledde arbetsgruppen en stort upplagd aktion mot Kuai, som fortsatte i 25 dagar.” Citerat från *La Chine en construction*, nr 7 1967, sid. 16.

¹¹ ”Arbetsgruppen tvingade oss att författa självkritiker där vi erkände våra påstådda 'partifientliga tankar' och organiserade alla möjliga arrangemang för att bekämpa oss. Den betraktade kort sagt alla medel som tillåtna. Universitetet gick in i en kritisk period. Svarta moln hopade sig och täta dimmor svävade över marken. Det var en vit terror.” Citatet ur *La Chine en construction*, nr 7 1967.

sakta men säkert gick det också så långt att till slut nästan alla studenterna stod bakom arbetsgruppen.¹²

Också de ”revolutionära rebellerna” uppträdde utåt som om även de fogade sig. Men i stället väntade de bara på rätta ögonblicket att slå till. Arbetsgruppen kände givetvis till de ”revolutionära rebellernas” existens, men man fann det klokast att först föra affären Kuai Ta-fu till ett framgångsrikt slut, och sedan ta itu med de där gossarna separat. Men eftersom man inte kunde vara säker på att inte en hel del av studenterna bara skenbart ställt sig bakom arbetsgruppen, var man tvungen att gå försiktigt tillväga och i någon mån bevara skenet och de yttre formerna. Och den upproriske Kuai Ta-fu krävde nu något som han var i sin fulla rätt att begära, nämligen ett samtal med de högsta ansvariga för partiet och ungdomsförbundet. Han lade fram sin uppfattning och hoppades kunna övertyga dem om att han hade handlat av ärliga motiv. Men detta samtal hjälpte honom inte ett dugg. Då inledde han en regelrätt hungerstrejk och krävde rent ut att få lägga fram sin sak för någon av de allra högsta i landet, eftersom han misstänkte att det rörde sig om en jättesammansvärjning. Endast under förutsättning att han fick sin vilja fram på den punkten skulle han börja äta igen; fick han inte det var han beredd att dö. Denna nya Kuaiaffär virvlade upp så mycket damm att studenterna började tänka om. Saken hade nu fått så stor publicitet att det inte längre skulle ha gått att slutföra den utan insyn, och en rapport nådde ända upp till den högsta particentralen.

Nu kom Chou En-lai den 15 juli till universitetet och hade ett fyra timmar långt samtal med den fortfarande inspärrade Kuai Ta-fu. Denne motiverade sin kritik mot arbetsgruppen med att denna inte hade genomfört någon äkta analys av de verkliga förhållandena och hela tiden uteslutande hade manipulerat genom byråkratiska åtgärder. Det förhållandet att arbetsgruppen blankt hade vägrat att genomföra någon klassanalys för de enskilda kadermedlemmarna, stod enligt hans uppfattning som ett vittnesbörd om direkt trots mot Mao Tse-tungs masslinje.¹³ Hans exposé måste ha verkat övertygande, för Chou En-lai gav genast order om att han skulle frigges, förklarade att han hade rätt och garanterade honom sitt personliga skydd.¹⁴ De ”revolutionära rebellerna” triumferade, och fick studentmajoriteten med sig på sin linje. Därmed var det i stället arbetsgruppen som råkat i svårigheter.

I samband med sitt besök vid universitetet omkring den 23 juni hade Ching Po-ta inte bara försökt lugna sinnena utan också fört fram tanken på att inrätta tre korporationer, som under arbetsgruppens ledning skulle överta genomförandet av de politiska åtgärderna här.

1. Den provisoriska förberedande kommittén för ”den kulturella revolutionära kommittén” — redan detta namn ger ju ett tydligt intryck av hur komplicerad och invecklad situationen redan

¹² Detaljer härom i artikeln i H. Q. nr 5 1967. En del händelser skildrades dock i omskrivningar. De redogörelser som några Tsin-huastudenter gav i Shanghai i december 1966 överensstämde med dem som senare publicerades.

¹³ Den 27 juli förklarade Kuai Ta-fu: ”Påtryckningspolitiken är redan i sig ett osvikligt vittnesbörd om svaghet. Jag upprepar att dess resultat för min del är lika med noll och intet. Ni kommer aldrig att kunna tvinga mig att erkänna att jag skulle vara ett kontrarevolutionärt element.” *La Chine en construction*, nr 7 1967.

¹⁴ *La Chine en construction*, nr 7 1967, ger följande data: den 18 kom Mao Tse-tung tillbaka till Peking och den 21 juni kom två av Maos förtroendemän, Wang Li och Guan Feng, till universitetet för att samtala med Kuai. Den 4 augusti kom Chou En-lai personligen. Författaren har utnyttjat en annan version rörande kronologin, som han fått innan denna artikel publicerades. Det är mycket möjligt att man inte ville erkänna rent ut att Chou En-lai så direkt och personligt blandat sig i denna sak. Vad påståendet om att Mao Tse-tung skulle ha kommit till Peking redan den 18 angår, så torde det nog knappast överensstämma med verkligheten. Troligen får det betraktas som en omskrivning för att Mao den dagen ringde till Peking. Vad Wang Li och Guan Feng angår, så sändes de till universitetet för att organisera den fortsatta utvecklingen. Att Chou En-lai var tillbaka på universitetet igen den 4 augusti hänger samman med att en studentdelegation från Tsin-hua skulle få närvara vid CK:s plenarsession som observatörer.

var. Denna kommitté skulle med sina nyutnämnda medlemmar överta arbetet med att sprida ljus över kaderfrågan och ta upp och behandla studenternas krav. Den levde endast en kortare tid och arbetade knappast självständigt, vilket förmodligen inte var vad Chen Po-ta hade tänkt sig.

2. De röda gardenas provisoriska högkvarter, en organisation som hade mycket litet att göra med de röda garden som dök upp senare. Dess uppgift var att mer eller mindre samla de medlemmar av ungdomsförbundet som hade en "god klassbakgrund" under en enhetlig ledning; detta eftersom kaderfrågan hade lamslagit ungdomsförbundets egen organisation. Därmed skulle en del av studenterna få ett ansvarigt språkrör. Det gällde att koordinera det gruppbildningsfenomen som nu hade dykt upp på nytt. Men eftersom ungdomsförbundet hade anförtrott ledningen för det politiska arbetet inom de enskilda röda gardesgrupperna åt barn till funktionärer, var risken för att dessa grupper skulle hoppa över skaklarna ringa eller ingen. De blev också språkrör för arbetsgruppen gentemot studenterna.

3. Den kulturella revolutionära kongressen anförtroddes uppgiften att samla och representera alla som inte redan representerades av någon av de båda andra korporationerna; i huvudsak alltså de studenter och professorer av borgerlig härkomst som var villiga att stödja revolutionens sak. Gruppen ifråga diskriminerades knappast in corpore, men följde hela tiden händelsernas utveckling med största försiktighet och var helt inriktad på att inte begå några felsteg. Det fanns visserligen modiga element också i den, folk som bekände sig till Mao Tse-tungs idéer och vågade komma med kritik, men de var undantag.

Samtliga dessa korporationer leddes direkt av arbetsgruppen, som redan hade lyckats rehabilitera två av de tidigare allsmäktiga partisekreterarna. Snart hade också en hel del av de tidigare ansvariga återgått till sina poster. Man märker att hetsporrarnas misstankar om att "allt förändrades grundligt" bara för att desto bättre bevara det gamla sakernas tillstånd, tydligen inte var obefogade. Avsikten var med andra ord att revisionismen skulle stiga upp ur askan igen som en ny fågel Fenix.

Mao Tse-tung tog emellertid personligen itu med förhållandena på Tsin-hua den 16-18 juli, sedan Chou En-lai mycket ingående hade informerat honom om denna sak. Han hälsade de "revolutionära rebellernas" aktion med tillfredsställelse. Dessutom gav han anvisning om att arbetsgruppen skulle avskaffas. I stället skulle KR-korporationerna väljas av studenterna själva, alltså inte av partiet, dvs. uppifrån. Denna utomordentligt djärva åtgärd var avsedd att förhindra nya slitningar i framtiden. Han uppmuntrade också de röda garden att samarbeta med rebellerna och föra rörelsen vidare till huvudstadens övriga universitet och högskolor, för att råda bot på liknande, om ock inte lika prononcerade tillstånd där. Enligt en uppgift som är omöjlig att kontrollera skall han den 18 juli personligen ha telefonerat till Tsin-hua. Den text som återges härnedan stammar från den väggtidning som Mao Tse-tung skrev samma dag. Den bevisar till fullo att han verkligen var klar över vilket skickesedigt steg han hade tagit.

Mao Tse-tungs väggtidning, författad den 18 juli 1966:

"Vad skall man få se efter revolutionen?"

I många ögon är uttrycket 'vi får se senare' som en atombomb.

Genom att använda detta uttryck vill man hota en 'handfull rebeller' att sträcka armarna i vädret och ge sig. Det förefaller mig som om jag personligen måste överväga hur denna revolution skall sluta.

Står jag på högerelementens sida? — Nej!

Kommer Kina vid rörelsens avslutande att inte längre vara proletärt utan borgerligt? Absolut nej!

Vad fruktar jag för? Har vi kanske inte sett vad de strävar efter nu efter den första perioden?

Intriger, hot, 'svart material' ... Hattarna flyger i luften och knölpåkarna breder ut sig över jorden. Vi har redan fått påslag och bulor i huvudet. Man har redan hört en generals principiella förkastelsesdom. (Lui Shao-chi, översättarens anm.)

Om man har dykt ner i havet är man bara en vattendroppe. På bergskedjan Hus högsta toppar kan det inte längre finnas några moln.

De som under den första perioden har betecknats som kontrarevolutionärer och förbrytare, känner ingen ångest för döden. När nu folket inte känner någon ångest för döden, varför då hota med döden?

Vad skall vi få uppleva under rörelsens sista fas?

Himmelen renas från damm.

Slätterna ligger fulla av solsken och blommor.

Och när bergsblommorna slår ut, ler plommonblommorna tillsammans med dem.

Och tror ni mig inte, så skåda dit bort och vänta en stund!”

Tidningarna gav till en början inte minsta antydning om dessa händelser, ett tecken på att alltför många frågor fortfarande stod olösta. Först i april 1967 offentliggjordes en synnerligen öppen-
hjärtig rapport om händelserna på Tsin-hua; denna är dock inte särskilt förstäligen för europeiska läsare, eftersom den kräver en omfattande redogörelse för bakgrunden för att alls bli begriplig. Därtill utelämnade den alla namn och gav inte heller besked om samtliga tvärförbindelser mellan de olika agerande personerna. Författarens framställning här bygger på uppgifter från studenter som själva studerade vid Tsin-hua under tiden för dessa händelser; deras uppgifter stämmer väl överens med den rapport som i april 1967 publicerades i Röda fanan. Övriga detaljer, och allt material kring händelserna på Tsinhua över huvud taget, insamlades av författaren långt innan ovannämnda artikel publicerades.

Men alldeles bortsett från utvecklingen på universiteten måste man också ta upp frågan om hur de arbetande massorna uppfattade kulturrevolutionen vid denna tid, alltså mot slutet av juli, då ingen ännu ens hade börjat tala om centralkommitténs kommande plenarsession. Här måste man skilja mellan å ena sidan den ideologiska argumentering som inrymdes i de redan publicerade dokumenten och å den andra det som hände uppe på toppnivå och de särskilda åtgärder från partiledningens sida som kungjordes. Ty vid denna tidpunkt var det ännu inte möjligt att klart och entydigt sammanställa händelseutvecklingen på toppnivån och den ideologiska argumenteringen med varandra.

Detta problem gäckade inte bara de politiska experterna i väst, som energiskt ägnade sig åt att sprida allehanda grundlösa spekulationer; också vakna och politiskt intresserade kineser måste konstatera att det fanns åtskilliga vita fläckar på kartan över det politiska landskapet. För att ens kunna ana vilka omvälvningar som skulle drabba både stats- och partiapparaten redan under de närmaste månaderna, måste man vara ordentligt informerad om vad som hände uppe på toppnivå. De ledande själva var säkert väl medvetna om vad som komma skulle. Men allt de vanliga dödliga visste om saken var att det för närvarande hände saker och ting uppe bland topparna, som inte helt kunde inrangeras i de hittills existerande politiska kategorierna. Man var helt hänvisade till tecken och signaler.

En sådan signal kom via de officiella propagandaorganen, när Chou Yang, en chefsideolog vars notoriska inflytande var väl känt för alla, alldeles oväntat men mycket fränt och bestämt stämpades som en usel ränksmidare. Det nya i sammanhanget var emellertid inte att han beskyldes för att i sina skrifter ha attackerat Mao Tse-tungs tankar. Han hade nämligen konsekvent gjort sig all möda i världen att direkt framstå som en propagandist för Mao Tse-tungs tänkande och hade

också varit väl känd som en sådan ända fram till dagen för angreppet. Nej, det nya var att han beskylldes för att ha utnyttjat sitt oerhörda inflytande i centralkommitténs propagandaavdelning till att medvetet ha skött sitt arbete på sådant sätt att det stred mot Mao Tse-tungs tänkande. Han framställdes i absolut otvetydiga ordalag som en ”bock i örtagård”, något som säkert också var alldeles riktigt. I varje fall har ingen hittills lyckats frita Chou Yang från den beskyllningen.

Fallet Chou Yang avslöjade på ett långt tydligare sätt än tidigare de trådar som förenade affärerna Wu Han och Teng To med de högsta partiinstanserna. Själva avsikten med denna propagandistiska breddsida var också att visa upp dessa förbindelser inför allt folket, även om man fortfarande inte avslöjade dem rent ut.

Därmed bekräftades de rykten som redan cirkulerade om Peng Chen och centralkommitténs propagandaavdelning, och man kunde räkna med att det säkert måste finnas fler ouppklarade motsättningar uppe på toppnivå, motsättningar som säkert skulle få omfattande konsekvenser. Detta faktum bekräftades emellertid inte rent ut förrän det en vecka senare meddelades officiellt (men på omvägen över en redogörelse för en mottagning) att tre helt nya personer, som tidigare haft andrarangsposter, nu hade ryckt ut bland de verkliga topparna. Tao Chu, Chen Po-ta: och Kang Cheng omnämndes nämligen i ett helt nytt sammanhang, som tydde på att både centralkommitténs sekretariat och dess propagandaavdelning av allt att döma redan hade varit föremål för en omorganisation — detta hade också skett redan slutet av juni.

Tao Chu, en framstående partifunktionär från Sydkina, utsågs till ledare för propagandaavdelningen och blev därmed en av landets inflytelserikaste män. Men bara för en kortare tid. Snart nog avslöjades det nämligen att han själv hade drivit ett dubbelspel på högsta nivå; han hade nämligen tagit som sin uppgift att göra sitt bästa för att se till att konfrontationerna på toppnivå inte blev allmänt kända och att förändringarna inom staten och partiet inte blev så stora som Mao Tse-tung förmodligen önskade.

De båda andra, de mycket försiktiga och erfarna och därtill dialektiskt högt begåvade Chen Po-ta och Kang Sheng, som 1969 fortfarande tillhörde landets inflytelserikaste personer, nöjde sig tills vidare med mindre inflytelserika ställningar.

Situationen var fortfarande tämligen oklar för massorna, som för övrigt inte brydde sina hjärnor alltför mycket med den. Den klarnade emellertid betydligt, när det kom en andra viktig signal, som indirekt gav besked om att Mao Tse-tung personligen hade tagit klar och entydig ställning i sammanhanget. Ditintills hade man nämligen hela tiden kunnat sväva i ovisshet om vilken ställning Mao själv intog. Visserligen åberopade man sig ständigt och på alla håll på hans namn och hans tänkande, men hittills hade han inte själv tagit till orda direkt via de officiella organen: Men det faktum att han ”kastat sig ut i kampen” stod definitivt klart när det meddelades att han trots sin ålder hade simmat över Yangtzekiang.

Meddelandet i fråga hade just till uppgift att signalera Maos ställningstagande och var därutöver också avsett att skingra alla rykten om att han inte skulle vara vid bästa hälsa — och alltså var ur stånd att handla. Det utsändes nästan samtidigt med hans återkomst till huvudstaden och första sammanträdet i den centralkommittésession som skulle ge kulturrevolutionen det dokument som helt i enlighet med Mao Tse-tungs anda gav den dess egentliga program.

7. Centralkommitténs sammanträde

När CK inkallades till ett plenarsammanträde var detta på intet sätt ägnat att överraska någon, för vid det laget hade det gått hela fyra år sedan dess förra session, den åttonde centralkommitténs tionde plenarsammanträde. Och under dessa fyra år hade folkrepubliken situation förändrats i grunden såväl in- som utrikespolitiskt. Under dessa fyra år hade CK utsänt en lång rad dokument, bland andra de betydelsefulla dokumenten kring kritiken mot revisionismen, t. ex. det så kallade *Förslag till generallinje för den internationella kommunistiska rörelsen* (den 14 juni 1963) och diverse av Mao Tse-tung inspirerade anvisningar för genomförandet av revolutionen och folkupplysningen ute på landet, som t. ex. de så kallade ”10 punkterna” (utkast), även kallade ”de tidiga 10 punkterna” och det slutgiltiga dokument som ersatte de ”10 punkterna”, nämligen de så kallade ”23 punkterna” från januari 1965.

Men enbart denna kulturrevolution, som genomgått en sådan enorm utveckling under de närmast föregående månaderna och veckorna, och de därmed sammanhängande problemen om de enskilda individernas ställning i CK:s olika instanser, skulle i och för sig ha varit en fullt giltig orsak att inkalla centralkommittén. Sessionen inleddes den 1 augusti 1966, men att så skett meddelades inte offentligt förrän en hel vecka senare. Vilka som inkallats till denna session framgår av följande citat:

”I dessa sammanträden deltog medlemmar av CK och kandidater till denna, och därtill också kamrater från CK:s olika regionala byråer, provinsernas, städernas och de autonoma områdenas partikommittéer, medlemmar av CK för kulturrevolutionen, kamrater från de berörda avdelningarna inom CK och regeringen. Representanter för de revolutionära docenterna och studenterna vid Pekings akademiska undervisningsanstalter bevisade sessionen.”

Det faktum att man talade om representanter för de revolutionära docenterna och studenterna måste ha kommit som en stor överraskning, eftersom det innebar ett direkt brott mot stadgarna att låta sådana personer bevisa en CK-session. Men dessa docenter och studenter, som under juni och juli hade påverkat kulturrevolutionen genom sitt ställningstagande och fått stöd av Mao Tse-tung själv, skulle nu som iakttagare beredas tillfälle till insyn vid sessionen. Detta måste ha framstått som en varning till Mao Tse-tungs motståndare, eftersom dessa utomstående inte av partidisciplinen tvingades att hålla tyst med alla eventuella angrepp. Det var omöjligt att förbjuda dem att föra vad som sagts under debatterna vidare, framför allt inte om någon gjort ett försök att gå till direkta angrepp mot den linje som förordades av Mao Tse-tung och Chou En-lai eller rentav velat kritisera deras ingripande i händelseutvecklingen på Tsin-hua. Ett år senare meddelades det officiellt att Mao Tse-tung den 5 augusti hade låtit sätta upp den väggtidning som han skrivit redan den 1 eller 2 juni, i sessionsbyggnaden. (Det finns en del som tyder på att iakttagarna från studentvärlden fick bevisa också den session som hölls den 5 augusti.) Väggtidningen bar rubriken *Bombardera högkvarteren, min väggtidning (Mao Tse-tung)*.

”Kinas första marxistisk-leninistiska väggtidning och Kommentators artikel i *Renmin Ribao* är verkligen välskrivna! Kamrater, läs dem gärna en gång till! Men de sista femtio dagarna ungefär har vissa ledande kamrater inom CK, ända ner till de lokala nivåerna, handlat i rakt motsatt riktning. De har intagit bourgeoisens reaktionära ståndpunkt och framtvingat en borgerlig diktatur och slagit ner den stora proletära kulturrevolutionens framvällande rörelse. De har därvid ställt fakta på huvudet och gjort vitt till svart, inringat revolutionärer och skaffat undan dem, undertryckt sådana åsikter som inte passat dem, övat vit terror och vältrat sig i självbelåtenhet. De har stärkt bourgeoisens arrogans och undergrävt proletariatets moral. Till stor skada! Nog borde väl detta göra oss märta vaksamma, om man sammanställer det med högeravvikelserna 1962 och den falska tendens under år 1964 som var 'vänster' till formen men 'höger' till innehållet?”

Denna väggtidning författades redan i början av juni. Om man får tro vissa uttalanden från rödgardistiskt håll, skall Mao själv ha velat ha den offentliggjord genast. Emellertid skulle Liu Shao-chi ha gjort invändningar mot den saken. Denna första version innehöll dock inte den avslutande meningen, som var förståelig endast för CK-medlemmarna själva. Också titeln tillfogades först den 5 augusti.

Det officiella dokument för kulturrevolutionen som gick under namnet ”De 16 punkterna” antogs några dagar senare, den 8 augusti, och offentliggjordes strax efteråt. Detta viktiga dokument, som lär ha redigerats av Mao Tse-tung själv, rymmer inte bara en sammanfattning av bedömningen av kulturrevolutionens olika tidigare stadier, utan står också som normgivande för de aspekter hos rörelsen, som ännu inte hade börjat utvecklas och som året därpå framträdde som ett vidareförande av detta dokument. Många av dess formuleringar gick ännu vid publiceringstillfället tämligen obemärkt förbi eller framstod som helt oförståeliga. Detta helt enkelt därför att den situation de berörde antingen inte hade inträtt ännu eller också inträtt men ännu inte uppfattats. ”De 16 punkternas” betydelse och räckvidd blev under det år som följde allt tydligare. Vilket i sin tur bevisar att deras författare redan då var medveten om kulturrevolutionens konsekvenser, om dess eventuella böljegång och dess svårbemästrade sociala följdfeomen. Dokumentet rymmer rent häpnadsväckande anmärkningar till en förutskickad historisk situation, anmärkningar som vittnar om hur reella dess grundvalar var, med andra ord om hur reell själva utgångspunkten för ”de 16 punkterna” var. Dokumentet ifråga skapade dock inte den fortsatta utvecklingen, och inte heller innehöll det några direkta formuleringar av det som så småningom skulle försätta partiet i ett så beträngt läge. Men det rymde anvisningar för de som redan hade börjat ansätta själva apparaten, denna apparat som allfort insvepte sig i en mycket oförsiktig självbelåtenhet.

Läsaren gör klokt i att läsa om de ”16 punkterna” några gånger, noga och uppmärksam, medan han läser vidare i andra delen av denna bok. Han kommer då att märka hur dokumentets innehåll så småningom långsamt förändras, i och med att han själv får allt större inblick i sammanhangen. Han kommer med andra ord att allt tydligare märka vart dessa punkter egentligen syftade, och på samma sätt gick det också för deltagarna i kulturrevolutionen. År 1969 läser man dokumentet med helt andra glasögon än i augusti 1966, trots att inte så mycket som ett komma har förändrats i texten. Därför måste man till en början studera dokumentet i fråga mot bakgrunden av den samhälleliga utvecklingen under 1966-67. Efter CK-sessionens slut utsändes en kommuniké, som emellertid inte hade något att tillägga till ”de 16 punkterna”, eftersom det helt enkelt rörde sig om en sammanfattning av vad som redan uppnåtts på de sociala, ideologiska, ekonomiska och vetenskapliga gebiten, en sammanfattning som är tämligen lättbegriplig också för läsare i väst. Två avsnitt ur den må citeras här:

”Plenarsammanträdet ansåg att nyckeln till ett framgångsrikt genomförande av denna stora kulturrevolution ligger i att man förlitar sig på massorna, helt mobiliserar massorna och respekterar massornas initiativ. Därför måste linjen 'komma från massorna och gå in bland massorna' följas obetingat. Man måste börja med att bli massornas elev, innan man kan bli deras lärare. Man måste ha mod nog att göra revolution och förstå konsten att leda revolutionen. Inte heller får man frukta för oordning. Det faktum att några intar bourgeoisens ståndpunkter och tar högerelementen under sina vingars skugga; angriper vänstern och söker dämna upp den stora proletära kulturrevolutionen, måste bekämpas. De talrika skrankor som satts upp för att binda massornas händer måste också bekämpas. Därtill måste man också bekämpa de som söker stå som byråkrater eller härskare över massorna och kommendera dem till blind lydnad.” (Mehnert, sid. 82)

”Vi måste äga proletariatets starka vilja och höga ideal och våga följa aldrig beträdda vägar och bestiga aldrig bestigna toppar. Vi måste bygga upp det socialistiska Kina, vars befolkning utgör en fjärdedel av hela världens folkmängd, så att det blir till ett proletariatets starka fäste och aldrig ändrar färg.” (sid. 85)

BESLUT FATTAT AV KINAS KOMMUNISTISKA PARTIS CENTRALKOMMITTÉ OM DEN STORA PROLETÄRA KULTURREVOLUTIONEN

(Antaget den 8 augusti 1966)

1. Ett nytt stadium i den socialistiska revolutionen

Den stora proletära kulturrevolution som för närvarande utvecklas är en stor revolution, som berör människorna i deras innersta och innebär ett nytt stadium i utvecklingen av den socialistiska revolutionen i vårt land, ett stadium som är ännu bredare och djupare än det förra.

På partiets åttonde centralkommittés tionde plenarsession sade kamrat Mao Tse-tung: för att kunna störta en politisk makt, måste man först och främst skapa en allmän opinion och arbeta i den ideologiska sfären. Detta gäller för den revolutionära klassen lika väl som för den kontraproletära. Denna tes av kamrat Mao Tse-tung har bevisat sin fullständiga riktighet i praktiken.

Trots att bourgeoisien har störtats strävar den fortfarande efter att utnyttja de utsugande klassernas gamla idéer, gamla kultur, gamla seder och bruk, för att korrumpera massorna, vinna deras hjärtan och på så sätt sträva efter att inscenera en återkomst. Proletariatet måste göra raka motsatsen: det måste hårdnackat möta varje utmaning från bourgeoisin på det ideologiska området och utnyttja nya proletära idéer, en ny proletär kultur, nya proletära seder och bruk, för att förändra samhällets andliga ansikte. För närvarande är vårt mål att kämpa mot de ledande personer som har slagit in på den kapitalistiska vägen och störta dem, att kritisera och tillbakavisa de reaktionära borgerliga akademiska "auktoriteterna" och den ideologi som karakteriserar bourgeoisien och alla andra utsugarklasser, liksom att omvandla undervisningen, litteraturen och konsten och alla andra delar av den kulturella överbyggnaden som inte motsvarar den socialistiska strukturen, och därigenom främja det socialistiska systemets konsolidering och utveckling.

2. Huvudströmningen och sicksackvägarna

Huvudstyrkan i denna stora kulturrevolution utgörs av massorna av arbetare, bönder och soldater, de revolutionära intellektuella och funktionärerna. Ett stort antal revolutionära ungdomar, som tidigare varit helt okända, har framträtt som djärva och dristiga vägröjare. De är energiska i sitt handlande och intelligenta. Med väggtidningarna med stora skrivtecken och de stora debatterna som medel diskuterar de igenom olika ting, avslöjar och kritiserar grundligt och angriper beslut samt bourgeoisiens öppna och dolda representanter. I en sådan stor revolutionär rörelse går det knappast att undvika att dessa ungdomar visat upp en del brister, men deras allmänna revolutionära orientering var helt korrekt ända från början. Detta är huvudströmningen i den stora proletära kulturrevolutionen. Det är den huvudriktning vari den stora proletära kulturrevolutionen går vidare.

Eftersom kulturrevolutionen är en revolution, stöter den oundvikligen också på motstånd. Detta kommer huvudsakligen från sådana ledande personer, som lyckats smyga sig in i partiet och går den kapitalistiska vägen. Det kommer också från de gamla vanornas makt i samhället. För närvarande är detta motstånd fortfarande tämligen starkt och hårdnackat. Men när allt kommer till allt är den stora proletära kulturrevolutionen en oemotståndlig allmän utveckling. Det finns överflödande gott om bevis för att ett sådant motstånd måste bryta samman, sedan massorna väl har mobiliserats på det rätta sättet.

Eftersom motståndet är tämligen starkt, kommer man att möta omvändelser och till och med upprepade helomvändningar i denna kamp. Men detta är ingalunda något ont. Det stålsätter proletariatet och andra arbetande människor och framför allt den unga generationen, skänker dem

lärdomar och erfarenheter och hjälper dem till insikt om att revolutionens väg går i sicksack och inte är slät och jämn.

3. Det viktigaste är att våga något och djärvt mobilisera massorna

Resultatet av denna stora kulturrevolution kommer att bero på om partiledningen är djärv nog att våga mobilisera massorna eller inte.

För närvarande kan man urskilja fyra olika situationer i fråga om hur den kulturrevolutionära rörelsen leds genom partiorganisationerna på olika nivåer:

1. Den situation, där de ansvariga inom partiorganisationerna står i spetsen för rörelsen och inte är rädda för att djärvt mobilisera massorna. De sätter modet före allt annat, de är orädda kommunistiska kämpar och goda lärjungar till ordförande Mao. De stöder väggtidningarna med stora skrivtecken och stora debatter. De uppmuntrar massorna att avslöja alla slags spöken och monster och också att kritisera brister och villfarelser i de ansvariga personernas sätt att arbeta. Denna riktiga metod att leda är resultatet av att man sätter den proletära politiken i högsätet och har ställt Mao Tse-tungs lära främst.
2. I många enheter har de ansvariga personerna en mycket bristfällig förståelse för vilka uppgifter som tillkommer ledningen i denna stora kamp. Deras ledning är långtifrån samvetsgrann och aktiv och de blir därigenom oförmögna och hamnar i en svag ställning. De sätter rädslan före allt annat, håller sig stelt till föråldrade metoder och regler och är inte beredda att bryta mot konventionerna och gå framåt. Den nya sakernas ordning, nämligen massornas revolutionära ordning, har överraskat dem, vilket har lett till att deras ledning släpar efter både utvecklingen och massorna.
3. I en del enheter är sådana ansvariga som i det förgångna har begått det ena eller andra felet ännu mer benägna att sätta rädslan över allt annat, eftersom de fruktar att massorna skall komma på dessa fel och vända sig emot dem. Men om de övar en ärlig självkritik och accepterar massornas kritik, kommer partiet och massorna att visa överseende med deras fel. Om de däremot inte handlar på detta sätt, kommer de att fortsätta att begå fel och bli till hinder på massrörelsens väg.
4. Vissa enheter kontrolleras av personer som smugit sig in i partiet och går på den kapitalistiska vägen. Sådana individer vid makten är ytterst rädda för att avslöjas av massorna och söker därför efter alla möjliga förevändningar för att undertrycka massrörelsen. De tillgriper sådana metoder som att förskjuta målen för angreppen och förvandlar svart till vitt i sina försök att leda rörelsen på villovägar. Om de finner sig helt isolerade och inte längre kan komma vidare, hänger de sig åt ännu fler intriger, angriper folk i ryggen, sprider ut rykten och söker så gott de kan suddas ut skillnaden mellan revolution och kontrarevolution, allt i syfte att angripa revolutionärerna.

Vad partiets CK kräver av partikommittéerna på alla nivåer är att dessa skall fortsätta att leda på rätt sätt, sätta modet före allt annat, djärvt mobilisera massorna, göra slut på svagheter och inkompetens där sådant visar sig, uppmuntra sådana kamrater som har begått fel men är villiga att rätta till dessa för att avskudda sig sina andliga bördor och ansluta sig till kampen, och avlägsna alla sådana makthavande på ledande poster som går den kapitalistiska vägen, så att de på så sätt gör det möjligt för de proletära revolutionärerna att återta ledningen.

4. Låt massorna själva fostra sig i denna rörelse

Den enda användbara metoden i den stora proletära kulturrevolutionen är att massorna befriar sig själva och metoden att handla för massornas räkning får inte användas.

Lita på massorna, stöd er på dem och visa aktning för deras initiativ. Befria er från rädslan. Hys

ingen rädsla för oordning. Ordförande Mao har så ofta sagt oss att revolutionen inte kan vara så till den grad förfinad, mild, måttfull, godsint, hövlig, tillbakadragen och storsint. Massorna måste få fostra sig själva i denna stora revolutionära rörelse och lära sig att skilja mellan äkta och falskt och mellan det korrekta och det felaktiga sättet att göra något.

Utnyttja i största möjliga utsträckning väggtidningar med stora skrivtecken och stora debatter för att diskutera igenom saker och ting, så att massorna kan få klarhet i de korrekta åsikterna, kritisera de felaktiga och avslöja alla spöken och monster. På så sätt blir massorna i stånd att under kampens gång höja sin politiska medvetenhet, befrämja sina färdigheter och talanger, skilja mellan rätt och orätt och dra en klar skiljelinje mellan fienden och oss.

5. Tillämpa beslutsamt partiets klasslinje

Vilka är våra fiender? Vilka är våra vänner? Detta är en fråga av yttersta vikt för revolutionen och också för den stora kulturrevolutionen.

Partiledningen bör vara väl förfaren i konsten att upptäcka vänsterelementen, utveckla och stärka deras leder, och fast stödja sig på den revolutionära vänstern. Under rörelsens gång är detta den enda möjligheten att helt och fullt isolera de reaktionäraste högerelementen, vinna dem som står i mitten och förena sig med den överväldigande majoriteten, så att vi mot rörelsens slut når en enighet på mer än 95 % av kadrerna och mer än 95 % av massan.

Koncentrera alla krafter på att gå löst på denna handfull av ultrareaktionära borgerliga högerelement och kontrarevolutionära revisionister och helt uppspara deras förbrytelser mot partiet, socialismen och Mao Tse-tungs lära och kritisera dem, så att de blir maximalt isolerade.

Det förnämsta angreppsmålet för den nuvarande rörelsen är ledande personer inom partiet som går den kapitalistiska vägen.

Man måste noga vårda sig om att skilja klart mellan de partifientliga, antisocialistiska högerelementen och de som stöder partiet och socialismen, men sagt eller gjort något felaktigt eller skrivit dåliga artiklar eller andra arbeten.

Man måste också noga skilja mellan de reaktionära borgerliga despoterna inom vetenskapen och de reaktionära "auktoriteterna" å ena sidan och personer med vanliga borgerliga akademiska idéer å den andra.

6. Den rätta behandlingen av motsägelser inom folket

Man måste kunna skilja strikt mellan två olika typer av motsägelser: de inom folket och de mellan oss och fienden. Motsägelser inom folket bör inte förvandlas till motsättningar mellan oss och fienden, och inte heller får motsättningarna mellan oss och fienden ses som motsägelser inom folket.

Det är helt naturligt att det finns olika åsikter inom folkets stora massa. En tävlan mellan olika åsikter är oundviklig, nödvändig och nyttig. Under en normal och uttömmande diskussion kommer massorna att bekräfta det som är rätt, korrigera det som är fel och så småningom nå fram till enighet.

Den metod som bör användas vid diskussionerna är framläggandet av fakta, argumenteringen och övertygandet genom denna argumentering. Det är förbjudet att med våld tvinga en minoritet som är av annan åsikt att ge efter. Minoriteten bör tvärtom skyddas, ty ibland finns sanningen hos minoriteten. Och även om den har orätt bör den dock tillåtas att tala för sin sak och behålla sin mening.

En debatt bör och måste föras genom argument och inte genom tvång eller våld.

Under debatten bör varje revolutionär vara i stånd att själv finna det som talar för hans sak och utveckla den kommunistiska andan att våga tänka, tala och handla. Revolutionära kamrater bör inte föra ändlösa diskussioner om bisaker, om deras inställning i allt väsentligt är densamma, detta för att befästa enigheten.

7. Var på er vakt mot de som stämplar de revolutionära massorna som "kontrarevolutionärer"

I en del skolor, enheter och arbetsgrupper för kulturrevolutionen har en del av de ansvariga organiserat motangrepp mot de massor, som författat väggtidningar med stora skrivtecken som kritiserar dem. Dessa personer har till och med uppställt sådana paroller som: opposition mot ledarna för en enhet eller arbetsgrupp är detsamma som opposition mot partiets centralkommitté, partiet och socialismen, är detsamma som kontrarevolution. När sådant händer är det oundvikligt att deras slag måste drabba en del sant revolutionära aktivister. Detta innebär ett fel i orienteringen, ett fel i linjen, och är absolut otillåtligt.

Vissa individer, som verkligen har begått allvarliga ideologiska misstag, och framför allt vissa personer från den partifientliga och antisocialistiska högersidan, utnyttjar vissa fel och brister i massrörelsen till att sprida rykten och fritt uppfunna påståenden, till att agitera och uppsåtligt stämpla personer ur massan som "kontrarevolutionärer". Man måste vara på sin vakt mot sådana taskspelare och avslöja deras konster i rätten tid.

Under rörelsens fortgång bör, med undantag för sådana fall av kontrarevolutionär verksamhet, där man har klara bevis för sådana förbrytelser som mord, mordbrand, giftblandande, sabotage eller stöld av statshemligheter, och som måste behandlas i enlighet med lagens bud, inga åtgärder vidtas mot studenter och elever vid universiteten, de fackliga högskolorna, mellan- och grundskolorna på grund av problem som uppstått under rörelsen. För att kampen inte må avledas från sitt huvudmål är det förbjudet att under någon som helst förevändning hetsa upp massorna eller studenterna till inbördes kamp sinsemellan mot varandra. Till och med klart avslöjade höger-element bör behandlas först under ett senare stadium av rörelsen och då enligt omständigheterna, dock varje särskilt fall för sig.

8. Kaderfrågan

Kadermedlemmarna kan i det stora hela delas upp i följande fyra grupper:

1. goda;
2. förhållandevis goda;
3. sådana som har begått allvarliga fel, men dock inte är partifientliga, antisocialistiska högerelement;
4. den lilla gruppen partifientliga, antisocialistiska högerelement. Under normala förhållanden utgör de båda första grupperna (goda och förhållandevis goda) en stor majoritet.

De partifientliga, antisocialistiska högerelementen måste hänsynslöst avslöjas, drabbas, nedslås och bringas i fullständigt vanrykte, och måste helt berövas allt inflytande. Samtidigt skall man också hålla en väg öppen för dem, så att de kan börja ett nytt liv.

9. Kulturrevolutionsgrupper, -kommittéer och -kongresser

Många nyheter har redan börjat framträda under den stora proletära kulturrevolutionen. De kulturrevolutionsgrupper, -kommittéer och andra organisationsformer som har skapats av massorna i många skolor och enheter är en nyhet och av stor historisk betydelse.

Dessa kulturrevolutionsgrupper, -kommittéer och -kongresser är utmärkta nya organisations-

former, genom vilka massorna fostrar sig själva under kommunistiska partiets ledning. De är utmärkta broar, varöver vårt parti håller intim kontakt med massorna. De är maktorgan för den proletära kulturrevolutionen.

Proletariatets kamp mot de av alla utsugande klasser under de gångna årtusendena efterlämnade gamla idéerna, sederna och bruken och deras gamla kultur kommer med naturnödvändighet att ta mycket lång tid. Därför bör kulturrevolutionsgrupperna, -kommittéerna och -kongresserna inte betraktas som tillfälliga organisationer, utan bör vara permanenta och förblivande massorganisationer. De lämpar sig väl inte bara för universitet, skolor och kontor, utan i allt väsentligt också för fabriker, gruvor, andra företag, stadsdistrikt och byar.

Man måste införa ett allmänt valsystem i stil med det som tillämpades under Pariskommunen för valen av medlemmarna i kulturrevolutionsgrupperna och -kommittéerna och delegaterna till kulturrevolutionskongresserna. Kandidatlistorna bör uppställas av de revolutionära massorna efter grundliga diskussioner och valet bör företas sedan massorna gång på gång diskuterat igenom dessa listor.

Massorna har rätt att när som helst kritisera medlemmarna av kulturrevolutionsgrupperna och -kommittéerna och delegaterna till kulturrevolutionskongresserna. Om medlemmarna eller delegaterna visar sig inkompetenta kan de ersättas av massorna genom nyval eller efter diskussion berövas sina uppdrag.

Kulturrevolutionsgrupperna, -kommittéerna och -kongresserna vid universiteten och skolorna bör i huvudsak bestå av representanter för de revolutionära eleverna och studenterna. Därtill bör de också inrymma ett antal representanter för de revolutionära lärarna, förvaltningspersonalen och arbetarna.

10. Undervisningsreformer

Till den stora proletära kulturrevolutionens viktigaste uppgifter hör omformandet av det gamla undervisningssystemet, de gamla principerna och metoderna för undervisningen.

Genom denna stora kulturrevolution måste man göra rent hus med det förhållandet att våra skolor behärskas av borgerliga intellektuella.

I alla sorters skolor måste den av kamrat Mao Tse-tung fastslagna politiken att undervisningen skall tjäna den proletära politiken och vara förenad med produktivt arbete genomdrivas till punkt och pricka, så att de som meddelas undervisning blir i stånd att utveckla sig moraliskt, intellektuellt och fysiskt och träder ut som aktivt verkande individer med socialistisk medvetenhet och socialistisk kultur.

Studietiden bör förkortas. Kurserna bör bli färre men bättre. Undervisningsmaterialet måste omarbetas grundligt, i vissa fall med utgångspunkt från en förenkling av det komplicerade materialet. Även om elevernas och studenternas huvuduppgift måste vara att studera, måste de också få lära sig annat. Härmed menas att de vid sidan av sina studier bör få lära sig också industri- och jordbruksarbete och studera militära ting, och delta i kampen i den kulturrevolution där bourgeoisien kritiseras.

11. Frågan om namns nämnande vid kritik i tidningarna

Under kulturrevolutionens massrörelse måste kritiken mot den borgerliga och feodala ideologin förenas med utbredandet av den proletära världsåskådningen, marxism-leninismen och Mao Tse-tungs tänkande.

Kritiken mot de typiska representanter för bourgeoisien, som insmugit sig i partiet, och mot

bourgeoisins typiska reaktionära akademiska ”auktoriteter” skall organiseras; hit skall också räknas kritiken mot olika reaktionära åsikter inom filosofin, historien, nationalekonomin och undervisningsväsendet, inom litterära och konstnärliga verk och teorier, i teorier inom naturvetenskaperna och på andra områden.

Om personer som kritiseras skall nämnas vid namn i pressen skall beslutas efter diskussion med partikommitté på samma nivå, och i många fall föreläggas partikommitté på högre nivå för godkännande.

12. Politiken gentemot vetenskapsmän, tekniker och personal i allmänhet

Gentemot vetenskapsmännen, teknikerna och personal i allmänhet bör man under den nuvarande rörelsen alltfört hålla fast vid den politik som kallats ”enighet, kritik, enighet”, såframt de visar sig patriotiska, arbetar hårt, inte uppträder mot partiet eller socialismen och inte underhåller några otillåtna förbindelser med utlandet. Sådana vetenskapsmän och sådan vetenskaplig och teknisk personal, som givit goda bidrag, skall skyddas särskilt omsorgsfullt. Man bör hjälpa dem att steg för steg förvandla sin världsåskådning och sitt sätt att arbeta.

13. Frågan om arrangemang för integrering med rörelsen för en socialistisk fostran i staden och på landet

Kultur- och undervisningsenheterna och de ledande organen för partiet och regeringen i de stora och medelstora städerna är tyngdpunkterna för den nu pågående proletära kulturrevolutionen.

Genom den stora kulturrevolutionen berikas rörelsen för en socialistisk fostran i staden och på landet ytterligare och förs upp på en högre nivå. Man bör vidta mått och steg för att föra dessa båda rörelser i nära förbindelse med varandra. Anstalter i detta syfte kan genomföras av de olika områdena och avdelningarna i enlighet med de konkret rådande betingelserna på olika håll.

Den rörelse för en socialistisk fostran som för närvarande arbetar på landet och i städernas företag skall på sådana platser där de ursprungliga anstalterna är väl lämpade och rörelsen gör goda framsteg inte störas, utan fortsättas på samma sätt som tidigare. Men de frågor som uppstår under den nu pågående stora proletära kulturrevolutionen skall vid rätt tidpunkt framläggas för diskussion bland massorna, så att den proletära ideologin främjas och den borgerliga ideologin utplånas ytterligare.

På andra håll blir den stora proletära kulturrevolutionen en medelpunkt, som man utnyttjar för att ge rörelsen för en socialistisk fostran ytterligare kraft och för att företa en storstädning på områdena politik, ideologi, organisation och ekonomi. Detta kan ske där den lokala partikommittén finner ett sådant förfarande ändamålsenligt.

14. Håll ett säkert grepp om revolutionen och stimulera produktionen

Målet för den stora proletära kulturrevolutionen är att revolutionera människornas ideologi, så att det arbete som presteras på alla områden blir snabbare, bättre, mera omfattande och ekonomiskt värdefullare. Om massorna mobiliseras helt och lämpliga anstalter träffas, är det möjligt att vidareföra kulturrevolutionen och produktionen utan att de hindrar varandra, samtidigt som allt vårt arbete blir av garanterat hög kvalitet.

Den stora proletära kulturrevolutionen är en väldig drivande kraft för utvecklingen av de samhälleliga produktionskrafterna i vårt land. Varje föreställning om att den stora kulturrevolutionen skulle motverka utvecklingen av produktionen är falsk.

15. De väpnade styrkorna

I de väpnade styrkorna bör kulturrevolutionen och rörelsen för socialistisk fostran genomföras i

enlighet med anvisningarna från militärkommissionen inom KKP:s centralkommitté och den allmänpolitiska avdelningen inom folkets befrielsearmé.

16. Mao Tse-tungs tänkande är vägvisare till handling i den stora proletära kulturrevolutionen

Under den stora proletära kulturrevolutionen måste man hålla Mao Tse-tungs tänkandes stora röda baner högt och sätta den proletära politiken i högsätet. Rörelsen för ett skapande studium och tillämpande av ordförande Mao Tse-tungs verk bör föras vidare bland massorna av arbetare, bönder och soldater, funktionärer och intellektuella, och Mao Tse-tungs lära bör vara vägvisaren till handling i kulturrevolutionen.

Under denna komplicerade stora kulturrevolution måste partikommittéerna på alla nivåer studera och tillämpa ordförande Maos verk ännu samvetsgrannare och på ett skapande sätt. Särskilt måste de gång på gång studera ordförande Maos skrifter om kulturrevolutionen och om metoderna för partiets sätt att leda, till exempel "Om den nya demokratin", "Tal vid debatten om litterära och konstnärliga frågor i Yenan", "Om den korrekta behandlingen av motsägelser inom folket", "Tal vid Kinas kommunistiska partis nationella konferens om propagandarbetet", "Vissa frågor rörande metoderna för ledarskap" och "Partikommittéernas arbetsmetoder".

Partikommittéerna på alla nivåer måste hålla fast vid de anvisningar som givits av ordförande Mao genom årens lopp, nämligen att de grundligen måste tillämpa masslinjen — från massorna och till massorna — och vara elever innan de blir lärare. De måste undvika att bli ensidiga och trångsynta. De måste främja den materialistiska dialektiken och bekämpa metafysiken och skolasticismen.

Den stora proletära kulturrevolutionen kommer att vinna en strålande seger under ledning av partiets centralkommitté med kamrat Mao Tse-tung i spetsen.

Källa: Peking Rundschau nr 33, den 16 augusti 1966, sid. 3-9.

8. Röda gardena dyker upp

Den 16 augusti höll kulturrevolutionsgruppens ledare Chen Po-ta ett tal inför en samling studenter från Peking och alla möjliga delar av landet. Vid detta tillfälle använde han ännu inte beteckningen röda garden, men det framgick av hans tal att det rörde sig om ett möte med den sortens ungdomar som senare skulle anta denna beteckning. Vem hade emellertid samlat ihop de här studenterna från alla delar av landet, och varför hade det gjorts? Chen Po-ta apostroferade dem inte som medlemmar av ungdomsförbundet eller någon annan organisation. I stället höll han sig till det allmänna tilltalet: ”Studenter, kamrater!”

Hans åhörare hade kommit till Peking på alla möjliga vägar, delvis i direkt trots mot sina överordnades befallningar. De hade lockats dit av de små delegationer Pekingstudenter, som under CK-sessionen spritt sig åt alla håll för att helt på egen hand och med instruktioner från Tsin-huagruppen mobilisera studenterna och föra dem till Peking, där de sedan skulle avvakta vidare instruktioner. Den utlösande faktorn hade härvid varit Chou Enlais befallning att arbetsgrupperna vid universiteten skulle upplösas.

Denna plötsliga aktivitet från Pekingstudenternas sida hade kommit som en fullständig överraskning för de lokala myndigheterna. Dessa hade inte heller några möjligheter att tolka de nya tecknen med någon som helst säkerhet, eftersom de inte fått några entydiga anvisningar från partientralen, bara anvisningar om att de måste ”tas väl emot”. Alltså reagerade de också på olika sätt på denna nya våg. Till en början var antalet farande studenter mycket litet, och därtill verkade det som om det rörde sig om en sak som bara angick universiteten. Flertalet ansvariga lämnade därför Pekingstudenterna i fred med deras förehavanden, men på sina håll gjorde man sitt bästa för att hindra dem genom att hänvisa till tjänstereglementena, utsätta dem för administrativa åtgärder och utöva passivt motstånd. Man måste också hålla i minnet att de högsta provinismyndigheterna genomgående var frånvarande, eftersom de deltog i CK-sessionen. Det förklarar också varför Chen Po-ta ordagrant sade till dem som lyckats ta sig till Peking:

”De strapatser ni har måst utstå vittnar om er heroiska anda. Men det var bara det inledande provet. Ännu återstår otaliga prov för er, under lång tid framåt.”¹

Kvar står frågan om hur så många studenter så plötsligt kunde skrapa ihop de pengar som behövdes för så långa resor. Pekingstudenterna hade utrustats med specialtillstånd, som gav dem rätt till oinskränkt antal gratisresor på alla allmänna transportmedel. Därmed inleddes en operation, som på bara några veckor skulle anta gigantiska dimensioner och innebära en hård press på de kinesiska järnvägarna. Därtill utfärdades snart ett ministeriellt dekret som legaliserade det läge som uppstått och dessutom var så allmänt formulerat, att en överväldigande majoritet av den kinesiska ungdomen kunde ge sig ut på resor. Dekretets exakta ordalydelse är inte känd, men det omfattade bestämmelser för organiserandet och reglerandet av ”rörelsen för utbyte av revolutionära erfarenheter”.

De organisatoriska trådarna utgick från en byrå i Peking, från gruppen för kulturrevolutionen och ministerpresidenten. Härifrån gick de vidare till en liten grupp ungdomar i Peking, som betraktades som revolutionärer av ungdomsförbundet och i huvudsak utgjordes av studenter vid universiteten och högskolorna.² Sedan gick trådarna vidare till provinshuvudstäderna och deras akademiska läroanstalter, och från de sistnämnda fortsatte de med kontakter från skola till skola ända ner till de minsta byskolorna. Det var ungdomsförbundet självt som alldeles omedvetet hade

¹ P. R., nr 35 1966, sid. 11.

² Se kap. 5, fotnot 27.

skapat förutsättningarna för dessa kontakter, genom att de närmast föregående veckorna intensivt skola ungdomarna för den kommande konfrontationen med hjälp av olika texter ur *Befrielse-arméns Dagblad*. Men utan att veta varför man gjorde det. Under sådana omständigheter är det föga förvånande att organisationen redan från början sköt i höjden så våldsamt; någon förberedande organisation i egentlig mening fanns ju inte och ungdomsförbundet såsom sådant förbigicks genom de ”revolutionära resorna”.

Det där utbytet av erfarenheter i Peking lade grunden till ett informationsnät, som helt kunde undandra sig all kontroll av både lokala och centrala partimyndigheter, eftersom studenternas rätt att åka tåg gratis just hade legaliserats genom ett ministerdekret. Detta dekret antydde också att kulturrevolutionens ledning funderade på att länka in massrörelsen på helt nya vägar. När den officiella sanktioneringen av dessa tilldragelser kom den 18 augusti, genom Mao Tse-tung och Lin Piao,³ var stämningen bland ungdomarna på höjdpunkten. Men däremot var deras organisation tämligen löslig, eftersom den skapats i ilfart och under helt nya förutsättningar. Vid detta tillfälle höll Lin Piao ett verkligt brandtal, som gjorde sitt till för att hetsa upp ungdomarna ännu mer. Manifestationen på Tien An Mentorget i Peking firades med mycken pompa. En miljon demonstranter hade då redan samlats i Peking, och alla mer betydande ledare stod samlade på hedersläktaren. Man måste alltså utgå från att de allesammans gav rörelsen sin välsignelse. Också president Liu Shao-chi och partiets generalsekreterare Teng Hsiao-ping var närvarande och betygade därmed att de inte ville eller inte vågade ta avstånd från detta nya företag, som hade inletts halvt om halvt bakom ryggen på dem. De litade fortfarande helt på sin partiapparat och räknade med att den skulle kunna länka in rörelsen i de rätta spåren.

Vid denna manifestation bar ungdomarna röda armbindlar med texten Hung Wei Bin i gula eller svarta skrivtecken. En mindre del av dessa armbindlar hade tryckts i förväg, men de flesta var av egen tillverkning och helt improviserade. Rött tyg fanns i massor i vartenda varuhus där man sålde pionjärhalsdukar. En del rödgardistgrupper mötte upp i ljust olivgröna uniformer. Detta tog de politiska kommentatorerna till intäkt för vissa teorier om att hela rörelsen hade skapats av armén. Men tydligen visste de inte alls varifrån dessa sporadiskt uppdykande uniformer kom. De var framställda av lättare tyg än det som användes inom armén och var därtill i en helt annan färgnyans.

I alla organisationer, och även i skolorna, fanns det ett mindre antal uniformer, som ingick i folkmilisens utrustning men aldrig användes. Några grupper hade nu lyckats få ut sådana uniformer av sina partikommittéer, för att på så sätt symboliskt förkunna att de ville tillhöra en paramilitär organisation. Det var nämligen vad man trodde då. Dessa uniformer försvann emellertid snart igen, eftersom de ledde till att rödgardisterna alltför lätt kom att betraktas som något slags hjälptrupp till armén.

För övrigt bärs dessa uniformer numera av sådana enheter som rekryteras av armén i vissa storstäder för att sättas in vid pionjäruppgifter i avlägsna områden. De är emellertid inte några militära enheter utan en frivilligkår, som på så sätt får möjlighet till specialutbildning. Medlemmarnas ålder varierar mellan 15 och 20 år och denna ungdomskategori väljer denna hårda och mödosamma väg för att redan i sin tidiga ungdom utbilda sig till en engagerad verksamhet i samhällets tjänst, i första hand ute på landsbygden. Efter fyra års tjänstgöring kan de välja mellan att återgå till ett civilt liv, bli kolonister i avlägsna trakter, inträda bland de stridande trupperna, eller påbörja någon specialutbildning inom armén. Också denna ungdomskategori deltog i de röda gardenas första framträdande.

³ Se P. R., nr 35 1966.

Pekingborna blev helt överraskade av dessa röda gardens uppdykande. Visst hade man under de veckor som gått kunnat iaktta en viss aktivitet bland ungdomen. Men man hade inte tillmätt denna någon större konkret betydelse, inte minst med tanke på att man inriktade sin uppmärksamhet främst på studiet av ”de 16 punkterna”. Desto större blev förvåningen, när de röda garderna omkring den 20 augusti började bli aktiva på allvar. Uppdämda emotionella krafter frigjordes nu med en häftighet som aldrig tillförne. Samma ungdom som alltid visat sig så disciplinerad företog nu allehanda egenmäktiga aktioner, och krävde att dessa skulle tolkas som ett korrekt tillämpande av de ideologiska parollerna;⁴ om med rätt eller orätt var ännu omöjligt att avgöra. Därmed inleddes en aktivitet som skulle väcka stor och berättigad uppmärksamhet över hela världen, och som inte enbart mottogs med blandade känslor.

Till en början drevs kampen mot ”de fyra gamla” i praktiken sålunda att man började utdöma allt mellan himmel och jord som fördömligt och borgerligt.⁵ De flätor som ditintills burits med stolthet av flickor ur alla samhällsklasser, klipptes plötsligt av på öppen gata av amatörfrisörer i skolåldern — därför att flätor inte var revolutionära. Många gator fick byta namn, och detta med en sådan fantasilöshet att det skulle ha blivit ett allvarligt problem för myndigheterna om man hållit fast vid denna nyordning. Lyckligtvis lät emellertid den intelligentare delen av rödgardisterna de där idéerna falla redan efter några veckor. För nästan samtliga gator döptes om till ”Antirevisionistgatan”, ”Antiimperialismgatan” eller ”östern är röd”. Ett porträtt av Mao Tse-tung måste hänga i vartenda fordon, i minsta lilla kammare; men hängde man upp det på WC gjorde man sig därmed skyldig till en kontrarevolutionär handling — i varje fall bedömdes de sålunda.

Busskonduktörerna drevs vid denna tid nästan till vansinne vid biljettförsäljningen. När någon skulle till en viss bestämd gata, meddelade han kanske att han skulle till ”Antirevisionistgatan”. Eftersom det fanns hundratals gator med det namnet, måste konduktören fråga vilken av dem han menade, och svaret kom i form av en komplicerad beskrivning som sorgfälligt undvek det gamla namnet. I stället hänvisade man till broar, butiker etc. i närheten. Om konduktören till slut trodde sig ha gissat rätt brukade passageraren ändå till slut nämna det gamla namnet, för säkerhets skull. Dessa idiotiska gissningslekar upphörde emellertid snart, eftersom man insåg att det inte gärna kunde vara detta som menades med kulturrevolution.

Rödgardistgrupperna inledde nu en serie individuella punktaktioner, som i allmänhet leddes av barn till funktionärer. Deras angrepp riktades till en början mot de oförfärdiga borgarna, en grupp förutvarande godsägare och kapitalister som var representerad i alla storstäder. Dessa människor hade i allmänhet fortfarande gott om pengar och levde ett lugnt och bekvämt liv på sina utdelningar från statslånen. Dessa potentiella kontrarevolutionärer fick nu uppleva en föga behaglig tid. Ungdomarna stormade deras bostäder och letade överallt efter kontrarevolutionärt kontraband. Möbler, böcker och värdeföremål vräktes ut ur husen och deras ägare förödmjukades. Råkade man rentav hitta ett konterfej av Chiang Kai-shek bakom ett Maoporträtt vankades det därtill prygel. På många håll fann man härvid guldtackor, dollarsedlar, aktier och liknande

⁴ ”Kampen mot de fyra gamla” var samlingsbeteckningen på programmet för de så kallade 'fyra storstädningarna' ute på landsbygden, som genomfördes under 1964/65. De riktade sig mot allehanda konservativa tendenser, vidskepelse, föråldrade odlingsmetoder etc. Detta var alltså ingenting nytt.

⁵ Agence France Press (AFP) gav den 24 augusti 1966 spridning åt ett ultimatum, som bland annat citeras i *Neue Zürcher Zeitung* den 25 augusti. Det angavs helt felaktigt såsom normgivande. I själva verket hade det sänts ut av en mindre grupp och var på intet sätt obligatoriskt. Detta ultimatum, som kallades ”Kulturrevolutionens 23 budord”, inrymde vissa punkter som faktiskt blev allmänt bindande, men också en del som framförde helt överspända krav, som i allmänhet ignorerades helt. Hit hörde t. ex. krav nr 16: ”Alla måltider måste intas gemensamt”, och nr 20: ”Namnen på gator och minnesmärken måste ändras”. Dessa överdrivna krav fick också falla. Inte en enda tidning, myndighet eller rödgardistgrupp har efteråt åberopat sig på detta så kallade dokument.

ting. Vid dessa aktioner kunde man också få se en del vuxna, som följde dem på vederbörligt avstånd och utan att ingripa. Förmodligen rörde det sig om medlemmar av säkerhetspolisen, som registrerade allt som hände.

Dessa aktioner fortsatte i en veckas tid, men inbringade redan den 1 september rödgardisterna en ordentlig skrapa från kulturrevolutionens högsta ledare. Det bör också påpekas att de där ”husundersökningarna” bara drabbade ett litet fåtal. Men allt som på något sätt verkade ”utländskt”, spetsiga skor — en stor sällsynthet i Kina — vågor i håret, något som några år tidigare varit mycket populärt bland borgarna, och slipsar betraktades som dekadenssymboler. Däremot var meningarna delade beträffande solglasögon.

Men också de gamla symbolerna för feodalismen råkade i skottlinjen och förstördes på många håll. I direkt strid mot den tidigare kulturpolitiken, som varit inriktad på museivård av minnesmärken och konstverk, löpte man nu på sina håll direkt till storms mot sådana. Och vem skulle egentligen ha kunnat förhindra den saken, ha kunnat bevisa för de här ungdomarna vilket misstag de begick? Om en funktionär trätt fram och försökt hejda fanatikerna, skulle han därmed ha utsatt sig för en allvarlig fara för eget liv, och alltså återstod ingen annan utväg än att vänta tills kulturrevolutionens ledning själv tog itu med detta problem.

Ledningen reagerade också tämligen snabbt, så snabbt att den ikonoklastiska vågen knappast hann åstadkomma några obotliga skador. I utlandet fruktade man det värsta för de många kinesiska fornminnena, och började redan fundera på nekrologen över detta rika kulturarv — eller rättare sagt de delar av det som inte redan hade vandrat över till amerikanska och europeiska muséer och privatsamlingar. Muséerna undslapp emellertid helt denna enfaldiga våg av ilska mot döda föremål, eftersom de hade stängts redan två månader tidigare.⁶

Man vräkte omkull en del stelar och buddhastatyer, men skadorna står inte i någon som helst proportion till de amsagor som spreds i västerlandet. Kontroller på platsen har visat att en hel rad byggnadsverk, som enligt nyhetstelegrammen skulle ha råkat illa ut, år 1967 stod kvar fullständigt oskadade. En del kulturföremål gick otvivelaktigt förlorade, men förlusterna var mycket små. Oftast rörde det sig härvid om de relativt sällsynta privatsamlingarna, som naturligtvis var de som betraktades som mest provocerande. Härtill kommer att tendensen ingalunda gjorde sig påmind i alla städer.

Den privategendom som befordrades ut på gatan blev snart ett svårt problem. Man måste snabbt konstatera att tillfället gör tjuven, att det alltså bland kritikerna av den borgerliga linjen fanns individer som själva följde den ”borgerliga linjen”. Åtskilligt med skrymmande gods blev kvar pi. gatorna, men snart måste man börja bokföra samtliga föremål som utrensades, vilket i hög grad bidrog till att kyla ner stämningen bland rödgardisterna. Det ”borgerliga gods” som påträffats fördes, med den förutvarande ägarens uttryckliga egendomsförbehåll, till polisstationerna, där allting magasineras. De där transportererna höll rödgardisterna ordentligt sysselsatta, men säkert var det också många oskyldiga offer som råkade illa ut under denna penibla period.

I oktober ordnade partikommittéerna i de flesta av städerna regelrätta utställningar av de kontra-

⁶ Den så kallade ultravänsterlinjen — den beteckning den senare fick av rebellerna — kan ledas tillbaka till Tao Chus inflytande och det faktum att det vid denna tid nästan genomgående var funktionärssöner som ledde rödgardistgrupperna. Några av dessa hade under de gångna veckorna genomgått specialkurser, samtidigt som slitningarna med arbetsgrupperna blev allt svårare på universiteten. Vem som organiserade dessa specialkurser är okänt. Men att döma av vad som sades 1967 tycks det ha varit de etablerade partiorganen som förberedde sig på detta sätt. Dessa tendenser blev emellertid kortlivade. Därtill fann man dem bara på några få håll ute i provinsstäderna, och på landsbygden förekom de inte alls.

revolutionära fynden.⁷ Tillströmningen av nyfikna var stor och utställningarna tämligen märkliga. Hos en borgare hade man hittat tvåhundra pälsar, hos en annan flera dussin dyra likkistor av trä. Man hade också funnit fatvis med kosmetika, och en borgare hade haft ett lager på flera lådor med hårvatten. (Detta får inte fattas sålunda att likkistor betraktades som borgerliga. Men man hade funnit hela samlingen hos en och samma person.) Trädgårdarna i Shanghai hade vid grävningar avkastat några tunnor guld och silver, och aktier och dollarsedlar hade påträffats gömda i t. ex. cykelställ. Allt detta ställdes nu ut och man torde lugnt kunna säga att det blev en ganska märklig utställning.

Under husundersökningsperioden förhöll sig resten av befolkningen passiv och iakttagande gentemot ungdomen. Före kulturrevolutionen hade man fått vänja sig vid att varje aktion var omsorgsfullt organiserad av partiet. Men här ställdes man inför det faktum att antingen var detta inte alls organiserat eller också följde man avsiktligt en våldsamt extrem och lätt absurd linje. Det låg nära till hands att misstänka att man därmed siktade till att ge en falsk bild av en politisk rörelse, men om det verkligen var så kunde ingen avgöra med säkerhet.

Den som siktade mot ett bestämt politiskt mål, vilket Mao Tsetung tveklöst gjorde, måste räkna med den möjligheten att man medvetet eller omedvetet skulle försöka beröva honom det politiska initiativet. Omedvetet i så måtto att möjligheterna för att det här enbart rörde sig om en överdrift inte var uteslutna. Men också motståndarna kunde utnyttja händelseutvecklingen; och det gjorde de också, enligt vad man senare tryggt kunde slå fast.

Ovanstående innebär dock inte att jag här helt överilat tänker försöka placera in de olika aktionerna i den ena eller andra fällan, så som redan så ofta har skett i detta sammanhang. Det skulle vara helt felaktigt, med tanke på de många irrationella komponenterna i denna fas och vårt begränsade vetande om den.⁸ I stället vill jag bara göra läsaren uppmärksam på de olika aspekter som spelar in. Men en sak får man absolut inte glömma: för kineserna själva innebar den begynnande insikten om vad som verkligen hände en verklig omvälvning. Deras bild av staten och partiet började förvandlas och fördjupas. Denna förvandling tvingade alla och envar till ett personligt ställningstagande som aldrig förr, och i och med att individen blev medveten härom blev han allt mera häpen. Här har man också förklaringen till att så väldiga emotionella krafter kunde mobiliseras upp; styrkan i dessa omvittnas inte bara av de jättelika uppmarscherna och det aktiva försvaret av kulturrevolutionens målsättningar, utan också av de många intermezzona.

Ju större ens förundran över detta tillstånd blev, dess nödvändigare kändes det att hålla utkik efter en förebild eller goda råd, så att man verkligen fick läget klart för sig och kunde rätta sitt eget handlande efter det. Man sökte sig tillbaka till kulturrevolutionstexterna och förklarligt nog också till Mao Tse-tungs verk, eftersom dessa ju måste innehålla föreskrifter. Följden blev att man gång på gång anlätade dessa verk för tolkningar, som ofta nog kunde ge en mycket god karakteristik av läget, men ibland inte var till mycken nytta, eftersom tidningarna oftast inte innehöll någonting alls som ens stämde något så när överens med det som skedde.

Det viktigaste dokumentet var och förblev ”de 16 punkterna”. Men också deras innehåll blev förstäligt först så småningom, eftersom en del av de riktlinjer de framförde var relevanta bara för en situation som blev allmän först så småningom. Följaktligen tog det sin tid innan detta dokument verkligen bevisat sin aktualitet. Men just med hjälp av detta dokument lyckades partiet

⁷ I november fick också européer besöka en sådan utställning som anordnats av partikommittén i Shanghai.

⁸ Butikerna (de halvstatliga) skyddade sig mot eventuella övergrepp från rödgardisternas sida genom att demonstrativt hänga upp texten till ”de 16 punkterna” i skyltfönstret, för att göra hetsporrarna uppmärksamma på att de också måste hålla sig till dessa.

och de grupper inom de röda gardena, som var tillräckligt intelligenta för att förstå meningen i stort, så småningom dämpa ner den första tidens hetta och hetsighet en aning.

Ursprunget till de röda gardena

Redan Mao Tse-tungs symboliska simtur hade ju gjort hela världspresen intresserad av den kinesiska skådebanan och också föranlett åtskilliga ledarartiklar med nedlåtande och föga relevanta kommentarer. Och de röda gardenas uppdykande blev ett ännu mer välkommet tillfälle att visa läsarna vilka djupsinniga politiska betraktelser man kunde åstadkomma. Alltså hade man i ilande hast förklaringen klar till detta fenomen: det var armén och Lin Piao som gemensamt framstod som den nyföddes stolta fäder.⁹ Nyhetsförmedlingen behärskades helt av denna föreställning, intill dess de mera uppmärksamma observatörerna sex månader senare långsamt började erkänna att detta måste vara fel, eftersom det vid det laget hade hänt så mycket som direkt stred mot detta påstående. Ändå höll man i det längsta fast vid sin tes om att de röda gardena var ett verktyg för armén. I månader utbreddes man sig både i väst och i de socialistiska länderna om händelser som man på sin höjd kände till endast styckevis och delvis, och ägnade sig med stor energi åt allehanda teser och spekulationer. Tidens tand gick emellertid illa åt dessa, och ett år senare måste till och med skribenterna själva inse att det som under tiden augusti 1966—februari 1967 skrivits om Kina utanför detta land helt enkelt inte höll måttet och inte gjorde den komplicerade situationen rättvisa. Men vill man söka få ett grepp om kulturrevolutionens inre logik, dess tendens, räcker det inte med att skaffa sig en brokig laddning av diverse upplysningar om den. Man måste också kunna väga och värdera de informationer man fått, för att få fram vilka fenomen som är typiska och vilka som bara är sidofenomen. Tyvärr koncentrerade sig emellertid nyhetsförmedlingen kring de röda gardena i början uteslutande just på sidofenomenen, eftersom dessa gav många goda och feta rubriker. Däremot visste man inte ett dugg om den inre problematiken, om de verkliga drivkrafterna bakom denna rörelse.

Därför måste vi tydligen gå litet närmare in på de röda gardenas tillkomsthistoria, även om det betyder att man måste trampa en hel del snabbexperter på tårna.¹⁰

Förutsättningarna

De officiella kinesiska publikationerna¹¹ försökte till en början litet försagt göra gällande att de röda gardena skulle ha uppstått spontant. Som stöd för denna tes offentliggjorde man i samband med de röda gardernas första offentliga framträdanden vissa brev, som i slutet av juni och i juli skrivits av olika grupper till centralkommittén. Denna enkla version av deras uppkomst kunde naturligtvis inte rymma hela sanningen, som måste vara avsevärt mer komplicerad. Men faktum

⁹ Som exempel kan nämnas K. Mehnerts analys (K. Mehnert: *Maos zweite Revolution*, Stuttgart 1966) och R. Mac Farquhars något försiktigare artikel "Maos letzte Revolution" i *Aus Politik und Zeitgeschehen*, nov. 1966, sid. 3-11.

¹⁰ Den hittills grundligaste studien är J. Israel: *The Red Guard in Historical Perspective*, *C. Q.*, nr 30 1967, sid. 1-32. Den har vid sidan av en hel del riktiga uppgifter också stora luckor. Så till exempel nämns ingenting om de rebelliska tendensernas uppkomst och deras relationer till de kungatrogna, en viktig punkt i hela rödgardistfrågan. Därtill är han tydligen helt okunnig om relationerna mellan ungdomsförbundet och de röda gardena. Speciellt kan han inte ge någon som helst övertygande förklaring till varför den så kallade fraktionsbildningen över huvud taget uppkom.

A. L. Strong: *Briefe aus China*, nr 46, januari 1967, sid. 2: "Representanter för folkets befrielsearmé, i proportionen på 20-30 ungdomar, bodde, åt och reste tillsammans med dem och gav dem råd och anvisningar när de marscherade i led." Påståendet kan ge ett intryck av att armén också kontrollerade rödgardisterna politiskt, vilket dock ingalunda var fallet. Arméns representanter var helt enkelt ansvariga för att organiserandet skulle ske utan slitningar. Den överväldigande majoriteten reste omkring utan militära följeslagare. Man marscherade sällan och inga armérepresentanter deltog i långmarscherna.

¹¹ Telegrambyrå Nya Kina den 19 augusti 1966, P. R. nr 35.

kvarstod att det inte stått så mycket som en notis i tidningarna tidigare. Så antingen måste man anta att organisationen uppstått redan tidigare, något som emellertid inte kunde beläggas med ett enda offentligt dokument eller ett enda meddelande, eller också måste den ha organiserats ”i hemlighet”, bakom ryggen på stora delar av partiet och befolkningen, varefter man i efterhand försökt legitimera den genom att pådikta den en uppkomsthistoria som inte stämde med verkligheten. Om man redan från början haft ett klart och entydigt svar på dessa frågor, skulle det därmed också ha blivit uppenbart vilka mål man syftade mot och vilkas uppdrag de röda garderna utförde. De röda gardernas öde påverkades dessa första månader en hel del av den omständigheten att deras existens inte varit känd för kinesiska folket och att arbetare och bönder stod lika häpna inför denna märkliga nyhet. Vad hade man i så fall ett ungdomsförbund till och vart hade det egentligen tagit vägen?¹² Men tredje veckan i augusti, då centralkommitténs beslut kungjordes och rörelsen sanktionerats officiellt genom en parad, började man faktiskt undra så smått.

Men hur var dessa röda garden organiserade? Vi kommer att upptäcka att flera olika faktorer bidrog till deras tillkomst och att samtliga ”medskapare” manövrerade mycket skickligt, i hopp om att kunna mobilisera rörelsen för sina olika mål. En grupp hoppades kunna göra den till en helt ny sorts skyddsmur för partiet, medan en annan siktade till att utnyttja den som stöttrupper för att bryta ner de skyddsmurar som under långt och idogt arbete uppförts kring de ”oavhängiga kungarikena”. Däri ligger också förklaringen till att partiets propagandaavdelning under Tao Chu inte genast var klar med sitt omdöme om denna sak utan föredrog att utöva sitt inflytande internt inom gruppen för kulturrevolutionen.

Junidekretet,¹³ som åstadkom sådan oro på universitet, institut och institutioner och innebar att hela deras tid måste tas i anspråk för den politiska skolningen, utlöste en febril aktivitet över hela landet. Denna tog sig visserligen inte överallt lika turbulenta former som i Peking, men tvingade dock hela den studerande ungdomen att sitta böjd över alla dessa politiska texter. Kritiken genom väggtidningar hade blivit allmän sed och alstrade en hel del spänningar inom organisationerna, speciellt mellan studenterna och de ledande funktionärerna, som städse var på sin vakt mot alla försök att nagga deras auktoritet i kanten och gjorde allt för att bevara initiativet vid alla aktioner. Detta initiativ blev emellertid så småningom i stället ett slags defensivtaktik, som ofta nog kunde leda till ytterst komplicerade manövrer.

Kritiken mot den borgerliga ideologin tolkades till en början sålunda att den i juni alltfört fullt funktionsdugliga ledningen för det mäktiga ungdomsförbundets olika sektioner, som samarbetade intimt med partiet, delade upp sina medlemmar i två grupper. Att bli medlem av ungdomsförbundet var inte så svårt: man måste vara femton år fyllda och uppfylla vissa krav på politisk aktivitet och flit och duktighet i sina studier. Härkomsten var i princip ingen diskriminerande faktor. Också borgarbarn fick komma med i ungdomsförbundet, förutsatt att de avsvor sig sin klass, dvs. lovade att ständigt ha proletariats klassintressen för ögonen.¹⁴

När kulturrevolutionen tog sin början delade ungdomsförbundet upp sina medlemmar på medlemsnivån i två kategorier enligt ett nytt kriterium. Härvid spelade deras härstamning den avgörande rollen. De som hade en god, dvs. proletär, bakgrund, valdes ut och fick i uppdrag att aktivt delta i kulturrevolutionen. De övriga — som på universitetet inte ens var i minoritet — fick inga bestämda uppgifter, men fick i alla fall delta och förfördelades på intet sätt. Men ändå

¹² Efter tredje veckan i juli nämndes ungdomsförbundet inte längre i tidningarna. Ändå skulle de röda garderna från början mycket väl ha kunnat framstå som en förbättrad och korrigerad upplaga av ungdomsförbundet. Frågorna kring ungdomsförbundet som organisation kunde inte besvaras definitivt ens så sent som 1968.

¹³ Se början av kapitel 6

¹⁴ Se kap. 5, fotnot 28.

låg det ju en viss lättare diskriminering i det faktum att en grupp hade gjorts till avantgarde, medan den andra gruppen fick nöja sig med rollen av mer passiva åskådare, som visserligen hade rätt att studera dokumenten och förkunna sin vilja att hjälpa till, men dock förväntades låta bli alla politiska aktioner.

Till en början räknade man med att ungdomarna med god klassbakgrund så småningom skulle få till uppgift att dra ut i byarna och propagera för kulturrevolutionen. Partisekreterarna uppmanade dessa grupper att skriva brev till centralkommittén och till ordförande Mao och förkunna sin vilja att stödja kulturrevolutionen. Tiotusentals sådana brev avsändes redan i juni av ungdomar från hela landet, brev där ungdomarna förkunnade sin uppslutning kring partiet i dess helhet; för än så länge kunde det inte ens falla någon in att tvivla på att hela partiet stod enat bakom kulturrevolutionen. Därutöver innehöll brevet utöver diverse kritik, som fortfarande helt överensstämde med vad tidningarna skrev, också önskemål om att centralkommittén måtte ställa brevskrivarnas ”revolutionära mod” på prov, och man förklarade sig redo att hjälpa till med uppbyggnadsarbetet i avlägsna landsdelar. Ungdomarna uppställde det symboliska kravet att få marschera till Chinghangshan, dvs. att få bege sig till den plats varifrån den långa marschen hade utgått.

Allt detta var direktinspirerat av de ansvariga förbundssekreterarna,¹⁵ som skickligt utnyttjade den nya vågen på bästa sätt. De order man fått meddelade att ungdomen skulle mobiliseras, men varför så skulle ske visste ingen ännu. Sekreterarna effektuerade helt enkelt partiinstansernas befallningar och märkte instinktivt att det rörde sig om en mobilisering av alltigenom traditionell typ. Men eftersom de samtidigt visste att det rådde stor oklarhet i fråga om CK:s propagandaavdelning, trappade man upp sin verksamhet först när det stod klart att Tao Chu satts i spetsen för propagandaavdelningen. Denne ägde ju så vitt man visste Mao Tse-tungs fulla förtroende och tog nu snabbt itu med att styra rörelsen på ett sätt som var avsett att åstadkomma en utjämning mellan de båda CK-fraktionerna.

Därmed har man också en förklaring som gör frågan om de röda gardenas tillkomst en aning mindre mystisk. Redan i slutet av juni fanns det i realiteten röda garden vid varenda skola. Det var bara det att deras verksamhet än så länge inskränkte sig till ett aktivt deltagande endast inom ramen för ungdomsförbundets eget verksamhetsområde och inom ramen för en ökad konformism.¹⁶ De ungdomliga revolutionärerna med oklanderlig klassbakgrund (barn till arbetare, fattiga och medelstora bönder, funktionärer, soldater och stupade) leddes alltid av någon skolkamrat, som oftast var son eller dotter till en partifunktionär, partimedlem eller officer. Dessa små funktionärer bland rödgardisterna själva hade inför sina överordnade ansvaret för att gruppen arbetade helt i partiets anda i sin kritik av de borgerliga elementen. De hade med andra ord att vaka över att kritiken endast riktades mot borgerliga element och inte mot partimedlemmar. Sådana fick endast kritiseras av partiet självt, som genomförde den sidan av kulturrevolutionen under sin egen jurisdiktion och med uteslutande av all offentlig, och därmed också ”farlig”, kritik. Bara i undantagsfall vågade någon grupp överträda detta förbud, och de spänningar som därvid uppstod var högst påtagliga, även om man på båda sidor gjorde sitt bästa för att

¹⁵ Författaren undervisade i juni 1966 vid en kinesisk skola i Shanghai. Ungdomsförbundets ledare vid denna skola ökade strax efter den 20 juni starkt sin aktivitet. De första veckorna i juni genomförde partiet där som annorstädes genomgripande omplaceringar bland de ansvariga inom ungdomsförbundet. Hela saken hölls emellertid strikt hemlig, och det var omöjligt för en utomstående att få någon egentlig förklaring till de där omplaceringarna.

¹⁶ Den kritik som utövades under denna period fick inte gå utanför organisationen och riktade sig enbart mot sådana personer som redan ”kritiserats” av partikommittén. Det hände att de kritiserade preparerades noga i förväg, så att man fick en ren skenkritikföreställning. Och den som vägrade att dansa efter överhetens pipa måste räkna med svårigheter med partikommittén. Senare betecknades denna period, med omskrivningen ”de 50 dagarna”, som den tid då partisekretariatet under Teng Hsiao-ping strävade efter att hålla rörelsen inom de gränser man själv dragit upp.

kamouflera dem. Detta för att inte komplicera läget ännu mer.

Denna reservarmé av ungdomar mellan 16 och 25 år hade i juli fullt upp att göra med att följa med i händelseutvecklingen, och förvånade sig på intet sätt över att tidningarna inte skrev ett ord om dem. I själva verket föddes den organisation som kom att kallas de röda gardena alltså ur en redan existerande organisationsform. Det stämmer inte alls att armén skulle ha haft sin hand med i spelet. Det var partiet självt som drev saken med sin vanliga elan — men helt ovetande om att det därmed smidde ett vapen, som senare skulle användas för att fränta det ledningen över kulturrevolutionen.

Mitt i allt detta kom så i juli den historia på Tsin-hua universitetet, som drevs fram av den lilla men betydelsefulla rebelliska komponenten inom de röda gardena.¹⁷ Det tog emellertid sin rundliga tid innan denna episod hann göra sin verkan över hela landet, eftersom det också förekom en hel del motstånd inom de röda gardena. Det faktum att kritiken mot den arbetsgrupp partiet hade tillsatt vid Tsin-hua universitetet på ett så uppseendeväckande sätt gillades och godkändes av Mao Tse-tung själv, blev emellertid för Pekings del den säkerhetsventil som i slutet av juli, omedelbart före CK-sessionen, ledde till att ungdomen i denna stad verkligen mobiliserades på fullaste allvar. Ditintills hade samtliga organisationer strävat efter att sköta sina inre angelägenheter strikt internt och hållit strängt på principen tillträde förbjudet för alla utomstående.¹⁸

Nu spred sig studenterna från Tsin-hua, som vid det här laget stod på rebellernas sida allsammans, i smågrupper som bar budet om arbetsgruppens avskaffande till de andra högskolorna i Peking. Det nya och viktiga i detta var att studenterna därmed inledde en propagandaaktion avsedd att få studenterna på de andra akademiska undervisningsanstalterna att kritisera sina arbetsgrupper. De kunde därvid hänvisa till att kulturrevolutionens högsta ledning och Mao Tse-tung själv hade uttalat sig för en sådan åtgärd. Formellt kom de härvid med budet och maningen att man skulle kritisera arbetsgrupperna och att dessa måste ersättas av en kommitté, som skulle väljas av studenterna, ”om möjligt utan slitningar”, som termen ordagrant löd.¹⁹ Detta lät ju inte särskilt farligt, men innebar i realiteten en viktig förändring i det rådande politiska bruket. Det innebar framför allt:

1. Mao Tse-tung hyste tydligen inget förtroende till den nyutnämnda partikommittén i Peking och till departementen för den akademiska undervisningen, och tillgrip därför denna oortodoxa metod för att gå förbi partiet.

2. De anvisningar som Tsin-huastudenterna medförde förutsatte och innebar ett klart miss-troendevotum mot partiapparaten.

Tsin-huastudenterna var emellertid väl instruerade av två medlemmar av gruppen för kulturrevolutionen, som ditintills hållit sig i bakgrunden, men 1967 tillträdde verkligt ledande poster. Den ene av dessa var Wan Li, som redan i december/januari 1967 skulle komma att avlösa dåvarande propagandachefen Tao Chu, och den andre, filosofen Guan Feng, tillhörde de ledande

¹⁷ Se avsnittet om Tsin-hua i kapitel 6

¹⁸ Detta gällde dock endast för universitetet och högskolorna. Som utomstående definierades envar som inte var medlem av organisationen i fråga och inte heller var där på uppdrag från partiet. Medlemmarna själva hade sin fulla frihet att lämna universitetens etc. områden, men hade tystnadsplikt rörande alla inre angelägenheter. I slutet av juli avskaffades emellertid dessa regler och man organiserade stort upplagda arbetarutflykter till universitetet. Dessa inskränkningar slopades emellertid först när man redan börjat ringakta dem, och ingalunda samtidigt över hela landet. På sina håll fanns de kvar ända fram till slutet av augusti. Jag besökte själv Pekinguniversitetet den 15 juli, då besöksförbudet var tillfälligt slopat. Allt verkade då som vanligt. Visst hölls det en del möten, men lugn rådde, ungdomarna tränade idrott och väggarna var överklustrade med flera lager av kritik och karikatyrer.

¹⁹ Se ”de 16 punkterna”, punkt 9.

medarbetarna i partiets tidskrift Röda fanan. Därmed inleddes det röda gardets vandringar, först i själva Peking och sedan från Peking till de viktigaste städerna, från universitet till universitet. För knappt hade övriga studenter i Peking börjat fatta vad det rörde sig om, förrän hela organisationen av ungdomar med god klassbakgrund var mobiliserad och gav sig ut på resor. Men eftersom läget ingalunda var enhetligt vid samtliga universitet, tolkades budskapet från Tsin-hua olika på olika håll. Därmed lades grundstenen till de senare konflikterna mellan olika riktningar bland rödgardisterna.

Partiorganisationerna mobiliserade nu delvis själva sina reserver och informerade ungdomarnas ledare om lämpliga mål, och det var på detta sätt det röda gardena plötsligt dök upp i sinnevärlden, samtidigt som det kom till en regelrätt kapploppning om inflytandet över rörelsen. Till en början var dessa röda garden mer eller mindre amorfa, eftersom de frigjort sig ungefär till hälften från ungdomsförbundet och sekreterarnas inflytande kunde utövas bara indirekt, men inte längre direkt organisatoriskt. Rörelsen hade en om ock svårlokaliserad kärna i de individer som påverkats direkt av händelserna på Tsin-hua. Dessa studenter var direkt farliga för alla dem som ville låta de traditionella instanserna fortsätta att leda rörelsen. Dessa rebeller bland rödgardisterna, som till en början utgjorde en försvinnande liten minoritet, kunde rent organisatoriskt inte skiljas från den stora majoriteten. Och även om de ansvariga partisekreterarna kunde hoppas på att — med funktionärssönernas stöd — kunna hålla dessa ostyrningar under kontroll så länge de var tvungna att stanna kvar inom organisationen, blev alla sådana förhoppningar illusoriska i samma ögonblick de enskilda grupperna gav sig ut på resande fot.

Denna taktik från Mao Tse-tungs sida kan betecknas som ytterligt enkel och helt fair. Hans första schackdrag hade varit att avgöra Tsin-huasaken till förmån för de rebeller som stött kritikerna mot arbetsgruppen. Men det var inte Mao själv som skapade den situation som uppstod där. Och att påstå att han förutsåg den, kan aldrig bli mer än ett förmodande. Drag nummer två blev att göra saken till ett politiskt prejudikat, något som framgick redan av väggtidningen på Pekinguniversitetet den 25 maj. Därtill såg han också till att resultatet spreds till andra universitet.

Därmed kunde han vid CK-sessionen ställa sina motståndare inför en redan diskret men verkningsfullt förberedd situation, som emellertid ännu inte kunde göras generellt giltig för hela landet; därtill skulle trots allt fortfarande ha tarvats ett instämmande från politbyråns majoritet. Och motståndarna till denna politik trodde sig den gången vara trygga eftersom de visste att den överväldigande majoriteten av ungdomen gärna ville ”stärka” partiet, och därför inte var särskilt benägen att utsätta partiets egna medlemmar för alltför hård kritik. Fortfarande identifierade nämligen nästan alla CK med Mao personligen, och det kunde helt enkelt inte falla någon in att dra en politbyråmedlems auktoritet i tvivelsmål. Man nämnde inte ens den tydligen redan avsatte Peng Chen. Den kritik som inleddes mot Chou Yang var så ny och förvirrande att man först måste få tid på sig att vänja sig vid denna framvältrande händelseutveckling.

Men om de röda gardenas ställning alltså på intet sätt var klarlagd vare sig före eller under CK-sessionen, så framträdde strax efter denna en allmän oro bland ungdomarna landet över, framför allt bland de unga arbetarna. Några studenter från Pekinguniversitetet hade helt sonika rest över till andra städer för att meddela de senaste riktlinjerna, men hade blivit mycket illa mottagna av de lokala myndigheterna. Det faktum att de var främlingar på orten gjorde det lättare för myndigheterna att utmåla dem som fridstörare. De unga arbetarna kände sig diskriminerade, men bara för en kortare tid; sedan grep rörelsen över också till dem.

Särskilt i Sian och i landets nordöstra delar kom det till liknande intermezzon som på Pekinguniversitetet och Tsin-hua. I Sian förekom öppna slagsmål mellan eleverna vid olika skolor, och detta mitt under CK-sessionen. Tydligen hade en grupp studenter där råkat i krakel med de lokala

myndigheterna, som då hade mobiliserat andra ungdomar mot de obotfärdiga. An skickelse-digrare var emellertid det faktum att det under CK-sessionen i Peking spreds ett hårdnackat rykte om att Sian och hela provinsen hade avbrutit alla förbindelser med Peking. Så här efteråt är det omöjligt att avgöra om det låg någon sanning i dessa rykten. Men det verkar ju inte uteslutet att förbindelserna bröts för att man skulle kunna koppla bort Peking tills vidare. En sådan åtgärd kunde givetvis beordras endast av högsta partiledningen i ifrågavarande provins. Men säkert måste åtminstone telefonförbindelserna mellan Sian och Peking ha varit avbrutna, för några studenter från Sian for genast till Peking för att avlägga rapport direkt inför högre ort.

Under CK-sessionen upplevde man i Peking följande märkliga men karakteristiska historia: En dag pratades det bland alla studenter om att några studenter från Sian hade avlagt rapport direkt inför en hög partipamp, just därför att provinsmyndigheterna hade brutit telefonförbindelserna. Delegationen skulle ha blivit väl mottagen och fått sina anmärkningar positivt mottagna; men av vem nämndes inte. Sedan hade delegationen försvunnit på nytt, men två dagar senare sökte ett stort antal rödgardister över hela staden efter dess medlemmar, eftersom man nu plötsligt fått för sig att de var deltagare i en kontrarevolutionär sammansvärjning. Man höll utkik efter ”de där typerna” i varenda buss och på vartenda torg, och det cirkulerade till och med efterlysningar med deras signalement.

Historien avslöjar klart att det redan då fanns två olika riktningar inom de röda gardena, riktningar som var oense om huruvida partiet skulle få kritiserats eller inte. Efterspaningen initierades av den riktning som inte gillade rebellerna, och man kan rentav fråga sig om inte också Pekingpolisen hade sin hand med i detta spel. ”Partiet får eller får inte kritiserats” — det måste tolkas sålunda att det som togs under debatt inte var organisationen såsom sådan, dess ledarroll eller dess politik, utan i stället det sätt varpå dessa ting tolkades av ledande medlemmar och ansvariga.

Betonas måste att det krävdes stort mod för att ansluta sig till rebellernas minoritetsgrupp. Ty vid denna tidpunkt innebar detta en tämligen farlig position, som ingalunda var lätt att försvara mot de konservativare rödgardisterna. Mao Tse-tungs tes om att klasskampen kan anta en allmänlig karaktär och att partiet inte kan fritas från klasskampen, ingick i rebellernas argumentering, men deras allra starkaste argument var dock att det rådande läget framstod som en direkt illustration till denna tes. Ett annat argument var kravet på största möjliga satsning på masslinjen — den som lade hinder i vägen för detta blev snart misstänkt för att understödja klassfienden. Detta var i stora drag vad rebellminoriteten trodde på. Majoriteten lät sig däremot allt mera ledas av konformistiska idéer och lät sig också villigt manipuleras uppifrån.

Händelserna följde nu slag i slag för alla inblandade i så måtto att man parallellt med de röda gardenas mobilisering i slutet av juli också hade att uppfylla anvisningarna om val för att skapa de ”grupper för kulturrevolutionen” som skulle ersätta arbetsgrupperna. Också på den punkten visade det sig hur man genom komplicerade manövrer gång på gång försökte snedvrیدا det egentliga syftet med dessa val, genom att vid kandidatnomineringen direkt tillgripa den sortens manövrar, som man fått uttrycklig tillsägelse att undvika. Detta skapade ytterligare ont blod, då det verkade som om allting åter föll i händerna på samma individer.

Valen i de olika organisationerna genomfördes på följande sätt: många kadermedlemmar ville gärna försöka undvika att ge ett intryck av att också dessa val bara var en manöver, och alltså överlät man officiellt initiativet åt medlemmarna själva. Men i all hemlighet tillsades de rödgardistledare som var kända som ”pålitliga” att föreslå sådana kandidater som funktionärerna gillade och enbart stödde dessa. På många håll blev denna bestämmelse om val alltså till en tidsinställd bomb. På andra håll kom det genast till våldsamma konfrontationer eftersom

rebellerna inte var tappade bakom en vagn de heller, och genast avslöjade sina motståndares avsikter. Det kom till oändliga debatter, vilket ju inte direkt skapade någon avspänning. Oftast avslutades dessa med att ”valkomplotten avslöjades”, vilket ytterligare stärkte rebellernas ställning och numerär.

Men vid vissa universitet och högskolor lyckades man trots allt genomföra valen på det nya sättet. Man valde faktiskt just de kandidater man ville ha, utan att be funktionärerna om lov dessförinnan. Och naturligtvis fanns det också kadrer som inte visade minsta intresse för att i hemlighet blanda sig i valen. Skalan över beteendemönster gick alltså över hela fältet, vilket vittnar om att också kadrerna vid denna tid reagerade olika. På många håll i provinsen hände emellertid ingenting sådant, och detta skulle senare visa sig synnerligen ofördelaktigt för kulturrevolutionens fortsatta förlopp. Vid det här laget hade man i Peking, Shanghai och andra städer redan löst en del problem, vilkas existens man inte ens hade hört talas om ännu i de allra avlägsnaste provinserna. Och eftersom tidningarna höll absolut tyst om alla dessa viktiga händelser, var det svårt för allmänheten ute i landet att få klarhet i det verkliga läget.

Det var säkert ingen slump att ”de 16 punkterna” innehöll en uttrycklig anvisning om att valen skulle genomföras utan alla manövrer. Detta moment gällde ju en konkret situation, men tidningarna nämnde däremot inte med ett ord vad som verkligen hände. För Maos motståndare hade det blivit viktigare än någonsin att hemlighålla att det redan skett en splittring av krafterna nere vid basen; då skulle de ju helt förlora sitt inflytande i skuggan av Mao. Partiets nye propagandachef lät införa allt större bilder i tidningarna, artiklarna blev allt kortare och informationsvärdet sjönk till nollpunkten (bortsett från ”16-punktensdeklarationen”).

Så länge Tao Chu hade propagandamaskineriet i sin hand följde han konsekvent en klar och bestämd linje. Ju konkretare motsättningarna blev nere på basnivå, ju extensivare masslinjen kom att bygga inte på ideologiska tirader utan konkreta situationer — dess torftigare blev informationsverksamheten och dess intensivare koncentrerade man sig på att propagera för Mao Tse-tungs tänkande, förmodligen i förhoppning om att på så sätt kunna manövrera in sig i absolut oangripliga positioner. Föga underligt alltså om man i utlandet faktiskt trodde att allt som glimmade verkligen var guld, och att några skribenter författade hånfulla men tomma ledare och andra spelade indignerade.

Rörelsens struktur

De rödgardister som kom resande från Peking skapade tämligen svåra organisatoriska och politiska problem för de lokala provinsmyndigheterna. De lokala partiinstanserna såg med blandade känslor hur Pekingstudenterna nu med de inhemska studenternas hjälp långsamt ryckte åt sig initiativet och såg med bekymmer fram mot en viss förtroendeklyfta.²⁰ Men de opererade med stor försiktighet, och undvek hela tiden att gå alltför bröstgänges tillväga. Ändå fick man redan sista veckan i augusti en del intermezzon med rödgardister inblandade. Ett typiskt sådant intermezzo var det angrepp några Pekingstudenter med Shanghai-studenternas hjälp iscensatte mot partikommittén i Shanghai.

I väggtidningar som klistrades upp på partikommittén byggna anklagade man vissa av de högsta tjänstemännen för att ”gå den kapitalistiska vägen”, vilket skulle betyda att de spelade under täcke med revisionisterna kring Peng Chen och Lu Ting-y. Just denna beskyllning var speciellt

²⁰ Eftersom partiet under de ”50 dagarna” på Teng Hisao-pings och Liu Shao-chis order hade genomfört en enhetlig politik i alla universitet, hade studenterna ute i landet faktiskt fått samma problem som Pekingstudenterna. Det var därför de kunde liera sig med varandra så snabbt.

förvånande, eftersom partikommittén i Shanghai tidigare hade haft rykte om sig att vara kulturrevolutionens verkliga centrum. Många viktiga åtgärder framför allt på det publicistiska området hade genomförts under dess ledning, och den hade också skött den politiska ledningen mycket bra, inte minst därför att det fortfarande fanns talrika kapitalister kvar i Shanghai, vilket innebar att klasskampen här hade kunnat ges en för alla gripbar och lättfattlig form. Vad betydde alltså detta angrepp?

Det var redan för sent att snabbt hejda de utsända från Peking, eftersom dessa redan i förväg försäkrat sig om stöd från en del av Shanghais studenter. Men å andra sidan hade partiet bland stadens egna rödgardister en väldig majoritet av anhängare, som stod redo att ta itu med angripna. Alltså ordnade partikommittén i hemlighet en skenbart spontan protestdemonstration bland arbetarna. Dessa församlades på en öppen plats i närheten av partikommitténs byggnad och fick sina order direkt från kommitténs ledande man, genom en byrå som inrättats speciellt för detta ändamål. Och partikommittén gick ytterligare ett steg vidare för att förhindra en eventuell demonstration utanför byggnaden från kritikernas sida. Man lät helt enkelt några mindre avdelningar ur garnisonen patrullera på de kringliggande gatorna.

Men samtidigt förekom det en hel del intriger inom själva partikommittén. Medlemmarna mistrode varandra inbördes, eftersom man visste att en del av dem var bättre informerade om ledningens tankar och avsikter än de andra. Kommittén var alltså genomsyrad av tämligen berättigade misstankar och medveten om de avgrunder som höll på att öppna sig inom partiet. Varenda ansvarig ledare började ana ”revisionister” bland sina kolleger, revisionister som kanske kunde få för sig att handla på egen hand eller — ännu värre — i hemlighet smyga sig över till rebellerna.

Protestdemonstrationen utanför byggnaden inhiberades, eftersom omständigheterna manade rebellernas organisatörer till försiktighet och de blåste till reträtt. Den uppdämda upprördheten urladdade sig sedan på båda sidor i ett myller av väggtidningar, som sattes upp också av partikommitténs folk. Hetsporrarna måste vika tills vidare, eftersom den allmänna opinionen ännu inte nått så långt att man kunde räkna på hjälp från den. Snarare hade man all anledning att frukta att partikommittén borde kunna stödja sig på den, eftersom majoriteten ännu inte hade fattat ordentligt vad rebellerna egentligen ville. Liknande intermezzon förekom också i andra städer och läget var spänt. Båda parter försökte bevisa att motparten hade brutit mot en eller flera av CK:s ”16 punkter”. Och makten stannade tills vidare kvar hos dem som var vana att utöva den.

Men den 1 september förkunnades hemligt inom partiet ett direktiv, som förmodligen undertecknats av Lin Piao själv och som klart visade vilka faror som kunde uppstå när rödgardisterna inledde sitt propagandafälttåg mot revisionisterna på höga poster. Det fanns en klar möjlighet att enskilda grupper kunde försöka utnyttja masslinjen till att spela ut olika grupper mot varandra.²¹ Den nya åtgärden innebar en avgörande nedskärning av provinsspartikommittéernas makt och därtill också en svår prestigeförlust, även om den sistnämnda kunde verka ringa i allmänhetens ögon. Allmänheten fick f. ö. besked om denna åtgärd först långt senare.

Åtgärden innebar att provinsernas partikommittéer från och med den 1 september skulle berövas ledningen över de politiska avdelningarna vid garnisonerna.²² Detta innebar att partikommittéerna inte längre hade behörighet att sätta in garnisonstrupperna för sin räkning och att den egen-

²¹ Se ”de 16 punkterna”, punkt 7.

²² Man vet inte säkert när denna ordning infördes. Inom den kinesiska nomenklaturen är detta den så kallade ”tredje fronten”, dvs. tredje steget uppifrån i den militära hierarkin. Kommendanterna för provins- och garnisonstrupper var underordnade en politisk kommissarie, som samtidigt var förste eller andra sekreterare i den civila provinnsförvaltningens partikommitté. Partiets kontroll över armén utövades på högre nivå, genom CK:s kommission för militära angelägenheter, som ledde den allmänpolitiska avdelningen.

domliga sammankopplingen av civila och militära maktmedel nu upphävdes. Garnisonernas politiska avdelningar var i fortsättningen direkt underställda den allmänpolitiska avdelningen och en särskild intern militär grupp för kulturrevolutionen.

Denna åtgärd, som av allt att döma initierats på allra högsta ort, innebar inte bara en inskränkning i befälsrätten. Den antydde också att det pågick en maktförskjutning till och med inom armén, och tydde på en centralare och stramare ledning av den allmänpolitiska avdelningen under Hsiao Hua. Samtidigt tydde åtgärden på att man till varje pris ville hålla armén borta från alla inledande konfrontationer, så att den skulle kunna spela en medlarroll om det blev farligt på allvar, vilket också var vad som hände ett år senare. Man berövade följaktligen de civila myndigheterna alla möjligheter att missbruka den militära makten. I fortsättningen spelade armén i månader konsekvent rollen av kraften vid sidan om, räddaren i nöden, utan att någonsin ta ställning vare sig för eller emot partiinstanserna och utan att acceptera några önskemål som skulle ha inneburit en inskränkning av de röda gardenas verksamhet.

De väldiga mängder av ungdomar som nu långsamt började sätta sig i rörelse skapade givetvis helt nya organisatoriska problem. Som iakttagare kunde man bara undra vad som egentligen låg bakom denna plötsliga insättande reslust, om man alltså var något så när insatt i det liv studenterna förde. Resandet föreföll inte särskilt lockande, och uppfattades egentligen bara som ett nödvändigt ont, som man underkastade sig när man med ett par års mellanrum besökte sina föräldrar ute i landet eller gav sig iväg för att göra en tids arbetstjänst ute på landsbygden. Inte nog med att de flesta saknade respengar, därtill saknade de också den speciella nyfikenhet som driver människor till att av en eller annan orsak söka sig till fjärran och okända platser.

Det innebar alltså ett direkt brott mot sedvanan när det nu plötsligt bröt ut en resfeber, som bara skenbart verkade som tillfredsställandet av ett behov. Ty i strikt mening var ett sådant behov ännu inte skapat; det var den politiska uppgiften som fick alla dessa ungdomar att ge sig iväg. Men så småningom upptäckte de också resandets behag. Och man behöver ju bara föreställa sig situationen. Staten tillät gratisresor utan alla inskränkningar för den politiska uppgiften var mycket allmänt formulerad: ”Kamp mot de fyra gamla”, ”Skapandet av nya revolutionära sedvanor” och ”Upptagande av kontakter med okända ungdomar i okända delar av landet”. Bara en liten minoritet gav sig iväg med ett klart avgränsat politiskt uppdrag, nämligen att fara till andra städer och sprida kulturrevolutionen med medel som väsentligen bestod i att man i Mao Tse-tungs namn ifrågasatte traditionerna, även om dessa representerades av de lokala partiinstansernas sätt att uppträda.

Allmänheten hämtade sig snabbt från den första chocken. Den hårda pressen på de borgerliga elementen avtog så småningom och de gick i fortsättningen in för att synas så litet som möjligt. Ännu så sent som i augusti hade rödgardistgrupperna i Peking uppmanat alla borgerliga element och tidigare jordägare att försvinna ur städerna, återvända till de byar de kom från och ställa sig under den lokala milisens uppsikt. Men dessa krav förkunnades aldrig officiellt och omsattes heller aldrig i praktiken. De blev aldrig mer än en uppmaning, eftersom de ändå inte skulle ha löst de verkligt påträngande problemen.

Men hur skall man fatta det faktum att de röda gardena alls kunde utfärda sådana befallningar? Man ställdes här inför det helt nya fenomenet att det dök upp svåridentifierade rödgardistgrupper som genast grep initiativet och delade ut order utan att först trygga flankerna åt höger och vänster och utan att be om tillåtelse. Därtill hade också väggtidningarna fått en helt ny mening. De användes för att ge allmänheten kännedom om händelser, tal och beslut i långt större utsträckning än vad som varit fallet tidigare. Väggtidningar hängdes upp överallt, inte bara inne i de olika organisationernas byggnader, utan också på offentliga platser. Det blev trist och långtråkigt att

läsa de officiella tidningarna, eftersom väggtidningarnas innehåll var både intressantare och mera givande. Folk samlades i gathörnen för att studera denna nya typ av läsning. De berättade med största öppenhet om intriger och intermezzon, ibland med både fräna och skarpsinniga kommentarer, vilkas relevans dock var uppenbar endast för den som redan var insatt i saken.

Det blev snart stört omöjligt för partiinstanserna att kontrollera allt detta, inte minst som man hade händerna fulla med att försöka lösa de rent materiella problem som representerades av alla de rödgardister som kom farande från andra städer. De mest trängande uppgifterna blev att skaffa dessa ungdomar mat och logi, eftersom denna invasion i städerna snart antog mycket massiva former. För att kulturrevolutionen skulle kunna genomföras så korrekt som möjligt tvingades alltså de lokala instanserna att göra allt för att se till att allt gick så friktionsfritt som möjligt.

Inom några veckor arbetade både de statliga organen och partiorganen med att stampa fram den organisation som skulle ge de röda garderna möjlighet att fortsätta sin verksamhet i större skala. Där deras krafter inte räckte till fick de hjälp av armén, som snart tvingades att sysselsätta sig med dessa frågor också den. Naturligtvis sköttes det mesta arbetet av ungdomarna själva, vilket gjorde sitt till för att få dem att nyktra till igen. Regeringen genomförde en rad åtgärder (baserade på snabbt fattade beslut, för ingen instans hade räknat med dessa eventualiteter), så att man redan efter några veckor faktiskt hade lyckats klara av de allra mest brännande materiella problemen. Det var häpnadsväckande hur fint allting fungerade. Naturligtvis måste åtskilliga rödgardister till en början övernatta under bar himmel då och då och hoppa över några måltider, men förr eller senare fann man alltid en lösning. Men fortfarande kunde man knappast tala om någon organisation i politisk mening. Ungdomarna kom och gick, ingen människa kände dem, och ingen visste så noga varifrån de kom. Men fältkök och nattlogi fanns alltid till hands åt dem. Låt oss, för att ge en föreställning om dessa tämligen färgstarka dagar och vilka möjligheter som stod till buds, se litet närmare på hur livet gestaltade sig för en rödgardist hösten 1966.

1. Resor med buss eller järnväg var helt kostnadsfria (det var bara resor med städernas lokalbussar som kostade pengar). Allt som krävdes var en särskild legitimationshandling, utställd av skolmyndigheterna, som angav innehavarens namn och klasstillhörighet och hade hans eller hennes skolas stämpel och underskrifter.

2. Resenären hade rätt att i främmande städer övernatta antingen hos släktingar och bekanta eller i skolor, som utrustats just för detta ändamål. Alla medförde utöver vad de behövde för den personliga hygien (och ordförande Maos lilla röda) också ylltäcke och ätredskap. Men de måste leta sig fram genom den främmande staden och skaffa sovplats själva. De inhemska rödgardisterna (för alla för inte ut samtidigt) upprättade upplysningsbyråer inne på stationerna, där nykomlingarna kunde få besked om sov möjligheter och när så ske kunde också tilldelades sådana. Om t. ex. en rödgardist från Peking kom till Shanghai och kunde visa upp en skrivelse från en kamrat från Shanghai, där denne intygade att han hade fått logi i något av Pekings universitet, så kunde han själv räkna med en plats i någon av Shanghais högskolor. Annars fick han logera där det fanns plats, i en mellanskola eller ett tempel.

3. Utöver skolköken upprättades också fältkök, där man kunde äta sig mätt för en billig penning. Men som alltid i Kina måste man betala för maten. De flesta medförde en om ock minimal reskassa och var mycket sparsamma, men ändå hände det ofta att pengarna tog slut. Administrationen utfärdade då bestämmelser om att rödgardisterna skulle kunna lyfta mindre belopp mot kvitto i de lokala instanserna. Dessa pengar skulle användas till mat och sådana saker som klister, papper och bläck. Sedan kunde den lokala administrationen inkassera de utlånade summorna från rödgardistens egen skola. Skolorna tillhölls att samla samtliga kvitton och noggrant föra bok över dessa. Man räknade alltså uttryckligen med att studenterna senare skulle betala igen de pengar de

använde 1966/67; när och hur detta skulle ske är okänt, men alldeles oberoende av den saken kan man ju anta att de är moraliskt förpliktigade att betala igen dessa pengar.

Det är lätt att föreställa sig vilka problem alla dessa hundratusentals kommande och farande nykomlingar måste ha inneburit för stadsförvaltningarna; och man torde väl kunna anta att dessa hade händerna fulla och fick föga tid över till eventuella strävanden att organisatoriskt samla alla under en hatt.

Föga underligt alltså att så många gav sig ut på resor. De ungdomar som den första tiden inte fick vara med i de röda gardena, vågade emellertid inte ge sig ut på den ”revolutionära resan” förrän långt senare, då de kände sig politiskt säkrare på sin sak. Många bondeungdomar for helt enkelt tillbaka till sina hembyar, propagerade för kulturrevolutionen där och hoppades att de på det viset uppfyllde allan rättfärdighet. Andra ägnade sig så energiskt åt resandet och åt att knyta nya kontakter att deras universitet inte hörde av dem på flera månader; enda livstecknet från dem var de många andra rödgardister som kom med rekommendationsskrivelser från dem och alltså hade ordnat logi åt dem. Några lyckades rentav ta sig förbi de spärrar mot rödgardister som upprättats vid tillfartsvägarna till Sinkiang och Tibet.²³ Dessa spärrar hade upprättats redan i början, på order från ministerpresident Chou En-lai, för att brushuvudena inte skulle kunna ställa till med skador i minoritetsregionerna. En del grupper lyckades ändå ta sig ända ut till dessa avlägsna områden. När det då visade sig att de hade förstånd nog att operera med stor taktisk skicklighet, lämnade man dem i fred där.

Järnvägarna var snart helt överbelastade och trots att personalen gjorde massor av övertid måste man snart vänta i dagar på stationerna innan man äntligen kunde hoppas på att komma med ett tåg. Därför började ungdomarna i oktober företa regelrätta fotvandringar på hundratals kilometer.²⁴ Också denna plötsliga iver att företa långa marscher var en märklig novitet inom kulturrevolutionen. Tidigare hade man kunnat skrämna upp en student ordentligt bara genom att hota honom med en marsch på bara femton kilometer. Ungdomarna övervann alltså sin normala motvilja mot marscher till fots, och likaså strävade man tappert med att kämpa ner sin traditionella vattenskräck, lärde sig, med Mao som exempel, rentav att simma. Naturligtvis gav sig inte alla ut på resa, men med tiden hade de dock gjort längre eller kortare resor nästan allesammans.

I september var man fullt sysselsatt med att organisera sig och inrätta så kallade högkvarter för röda gardet. Men till allas förvåning dök det snart upp flera högkvarter, alla med ädelt klingande namn. Till en början hade man försökt ordna ett enda högkvarter per stad. Detta misslyckades emellertid, eftersom en del förvetna grupper vägrade att så abrupt acceptera en främmande ledning.

Skälet härtill var uppenbart. Rörelsen led ända sedan sin uppkomst av motsättningarna mellan de olika grupper som samlats inom den. Det förekom meningsskiljaktigheter mellan dem som samlat erfarenheter på Tsin-huauniversitetet och de övriga, som ännu inte var redo att godta dessa erfarenheter som allmängiltiga. Den saken uppenbarades redan genom intermezzot i Shanghai. Båda grupperna av högkvarter gjorde anspråk på kulturrevolutionens fanor och konkurrerade inbördes, tills två nya begrepp snart var i var mans mun, ”kungatrogen” och ”rebell”.

Vad betydde då dessa beteckningar? ”Kungatrogna” var de fortfarande fåtaliga rebellernas namn

²³ Ännu i augusti lär Chou En-lai ha bestämt att de områden som var befolkade av minoriteter skulle vara stängda för rödgardisterna. Det förefaller emellertid som om dessa regler skulle ha blivit helt verkningslösa.

²⁴ Betr. denna aspekt av de röda gardena se A. L. Strong: *Letters from China*, nr 46, återgivet i *Der Spiegel*, nr 21 1967, sid. 102-07.

på dem som vägrade att ge upp sin auktoritetstro på partisekreterarna och misstänktes för att vara revisionister. Men dessa sökte neutralisera giftet med motgift. Uttrycket ”rebell” användes i nedsättande syfte, eftersom man inte visste att Mao Tse-tung själv hade kallat sig rebell redan i augusti. Rebellerna kallade sig själva ”revolutionära rebeller”, och betonade oavbrutet att de kungatrogna kändes igen på att de hindrade massrörelsen att utvecklas.²⁵

De kungatrogna replikerade att varje angrepp på höga kadermedlemmar var kontrarevolutionärt, eftersom det gällde att genomföra kulturrevolutionen i de egna institutionerna. Rebellernas argument var däremot ”Det enda kriteriet är klasskampen för proletariatet och dess intressen!” Dessa debatter fördes dock på intet sätt i något tomrum, utan hänförde sig alltid till konkreta situationer.

Regeringen meddelade nu två viktiga dekret, som i olika avseenden legaliserade den situation som uppstått; detta innebar att man underlättade ett aktivt deltagande i kulturrevolutionen också för arbetarna. Eftersom dessa dekret kunde förkunnas av de röda gardena, stärktes deras prestige därmed en hel del, och de unga arbetarna började intressera sig för dem mer och mer.

Sista veckan i september inträdde en viss avspänning i läget, eftersom nationaldagen stundade. De sista tre månaderna hade utgångsläget förändrats helt. Folket skötte sina vanliga sysslor, allt fungerade utmärkt och det härskade en långt öppnare stämning än tidigare. Förhållandet mellan ledning och folk hade börjat genomgå en fundamental förändring. Visst hade det såtts en del misstro, men i gengäld hade man nu fått en situation där misstron faktiskt kunde komma till uttryck och man verkligen kunde diskutera om det eller det var rätt eller orätt, korrekt eller felaktigt. Men samtidigt måste man anstränga sig för att inte bli akterseglad av utvecklingen. Några lättköpta lösningar eller patentmediciner fanns inte, och det gick inte att smyga sig undan kravet på att ta ställning.

Rörelsen dirigerades tydligt och medvetet i en riktning som klart och på mångahanda sätt avvek från vad man tidigare varit van vid. Ur de vanliga arbetarnas och böndernas synpunkt var detta något alltigenom positivt, även om folket till en början stod rådvillt inför kaderproblemet. Man var ju van vid att automatiskt uttala sitt förtroende för de ansvariga. Därför blir det också fullt förståeligt om arbetarna då och då tog funktionärerna i försvar mot rödgardisterna, eftersom de trodde att dessa helt enkelt bara ville inleda en häxjakt.

Men några månader senare förstod man bättre att meningen helt enkelt var att återföra en del av initiativet från kadern till arbetarna och att detta var hela rörelsens innersta syfte, även om detta vid den tidpunkten inte uttalades i ett enda officiellt dokument. Så snart man fått den saken klar för sig blev det också lättare att fatta ”de 16 punkterna”. Och som nödankare hade man ”verken”, som alla som behövde en ideologisk underbyggnad för sin argumentering alltid kunde stödja sig på. Just därför antog också studiet av Maos verk gigantiska proportioner. Maos lilla röda var allas egendom, inte bara rödgardisternas. Och det avgörande var varken citatet eller möjligheterna att förse alla situationer med en etikett, utan frågan om i vilken utsträckning det citat som anförts verkligen karakteriserade den situation man diskuterade, och vilka nya element som kunde tillföras situationen genom samhällelig dialektik och föra den vidare.

²⁵ Med ”massrörelse” menades att finna stöd och anhängare. Man skilde, eller försökte åtminstone skilja, mellan massrörelse och ”att uppvigla massorna mot varandra”, dvs. hetsa en grupp mot en annan.

9. Den stora demokratin

De röda gardenas uppträdande försatte till en början det förbluffade folket i en passiv roll. Men denna passivitet var i politiskt avseende högst relativ; man studerade energiskt både ”de 16 punkterna” och Maos tankar. Den vid det här laget redan berömda ”Maos lilla röda”, som ända från början av mars delades ut gratis i städerna av de olika organisationerna, blev allt mera spridd; men däremot hade arbetarnas politiska aktivitet minskat märkbart sedan juli. Parollen ”genomföra kulturrevolutionen och stegra produktionen” tolkades av partiledningen på ett sådant sätt att det gavs få möjligheter till aktivitet från utomståendes sida. Men när rödgardisterna från Peking plötsligt trädde in som aktivister i andra städer, om ock i första hand som tillskyndare och organisatörer, ledde detta ofta till allehanda reaktioner, framförallt därför att regionalistiska tendenser sökte fylla ut det vakuum som fanns. Tidningarna stödde indirekt dessa tendenser genom att tala om detta nya fenomen.

Emellertid måste ju detta introducerande av en helt ny form för den politiska aktiviteten göra många alldeles rädlösa eller leda till raka motsatsen mot vad rödgardisterna strävade efter, till motstånd i stället för stöd. Detta motstånd, ofta knappast uttalat eller märkbart bara som passiv resignation, utnyttjades här och var av partiledningen för åtgärder mot rödgardisterna. Stridsfrågan var genomgående densamma. Skulle rödgardisterna få förklara sina syften i t. ex. en fabrik? Ofta kunde enkelspåriga partisekreterare tillgripa mycket enkla medel. De stängde portarna och förbjöd tillträde för alla ”obehöriga”, vilket naturligtvis bara fick de utestängda att mobilisera på allvar för att fördöma dessa revisionister som saboterade masslinjen. Men det var relativt lätt att stämpla angrepp på de lokala partiinstanserna som angrepp på partiet såsom sådant och på så sätt ”neutralisera” läget.

Snart nog såg sig allmänheten nödsakad att ändå befatta sig med de röda gardena. Rörelsens spridning ledde till att snart sagt varenda familj till slut hade en son eller dotter eller nära släkting i rödgardistålder, som kunde upplysa om vad det gällde. På så sätt hölls människorna förlöpande informerade och deltog i händelseutvecklingen. Hos flertalet av medlemmarna var idealismen givetvis mycket allmänt hållen, eftersom de knappast hunnit skaffa sig några djupare inblickar i samhällets sätt att fungera. Det föreföll som om det teoretiskt rådde tämligen stor enighet om mål och medel, men så snart man stod inför konkreta problem inleddes genast differentieringsprocessen. Den saken undgick inte allmänheten, som på ett allt mera kritiskt sätt engagerade sig i denna process. Sporadiskt hade det redan börjat komma till en del fula överdrifter, som majoriteten också uppfattade som sådana. Ledarna inom gruppen för kulturrevolutionen måste gång på gång understryka att det var anden som skulle träffas och inte kroppen.

Den som ogillade en rödgardistgrupps uppträdande kunde själv meddela den saken i en vägg-tidning, såvida han inte råkade vara borgare. Detta nymodiga sätt att använda vägg-tidningarna blev viktigare än någonsin och därtill mycket friare än i juni. Partisekreterarna betraktade ingalunda detta som förbjuden borgerlig liberalism, för de var väl medvetna om att det gav människorna möjlighet att höja sin röst också till deras stöd, liksom att de själva bara behövde frukta för verkligt konkreta argument, inte för vaga beskyllningar.

I september utfärdade regeringen ett par dekret, som helt i enlighet med läget inte överlämnades åt tjänstemännen för genomförande. I stället lät man rödgardisterna förmedla dem direkt till folket, en åtgärd som i hög grad bidrog till att lugna sinnena. De innebar ingalunda några inskränkningar i friheten; tvärtom hade man aldrig förr så ofta och uttryckligen meddelat att folk hade rätt att göra saker och ting utan att riskera att råka illa ut därför att de offentligen hävdade en egen mening. Det första dekretet innehöll följande:

1. Det är tillåtet att plädera för vilken åsikt som helst.
2. Envar har rätt att framföra sin åsikt (med betoning på envar).
3. Möten av alla slag är tillåtna.
4. Det är tillåtet att sätta upp väggtidningar.

Dekretet döptes snart till ”De fyra stora friheterna”. Visst kan det verka underligt att sådana grundläggande rättigheter, som uttryckligen var fastslagna i landets författning,¹ måste understrykas genom ett regeringsdecret. Men man får inte glömma att den enväldiga praxis dittills varit att partiets bestämda anspråk på att leda landet, som var fastslagna i författningen också de, lett till att artikeln i fråga bara varit betingat giltig — detta också därför att de flesta kineser inte är ”författningsmedvetna”. Det ligger inte för kinesen att kräva sin rätt på juridisk väg.

Dekretet innebar därför något mycket positivt, vartill kom att man också såg till att alla och envar verkligen fick besked om dess existens. De som ville föra kulturrevolutionen vidare kunde nu obehindrat fortsätta sin aktivitet, och partisekreterarna kunde å sin sida lita på att man skulle skydda dem mot oberättigade angrepp. Vad de enskilda punkterna angår, kan det ju verka som om punkterna 1 och 2 var synonyma. Men så var inte fallet. Betoningen just på ”envar” i punkt 2 betydde att i fortsättningen skulle ungdomar av borgerlig härstamning inte längre vara uteslutna från de röda gardena. Detta därför att man nu hade insett att det som senare kom att betecknas som den ”reaktionära härstamningsteorin” var ett konstgjort och illa grundat kriterium. Tendensen att automatiskt betrakta en människas härstamning som ett vittnesbörd om politisk pålitlighet var nämligen bara en sida av medaljen. Den andra var² att de ungdomar som kom från kader- och militärfamiljer automatiskt proklamerade att de var de revolutionäraste av alla, trots att detta stod i uppenbar motsats till KR-propagandan. Följaktligen släppte man just vid denna tidpunkt exakt det kriterium som i begynnelsen hade stått fadder till de röda gardena, och gjorde det både konsekvent och mycket tydligt.

Beträffande punkt 3 kan påpekas att möten tidigare bara kunde anordnas av partiet självt eller sådana korporationer som var direkt eller indirekt underställda detta, och att man redan haft fall då funktionärer försökt komma åt rödgardister genom att olagligförklara deras möten. Punkt 4 har ungefär samma bakgrund. Legaliseringen av väggtidningarna syftade till att stoppa alla möjligheter till senare hämnadeakter, och var sålunda en garanti för att väggtidningarna inte bara skulle bli döda bokstäver.

Partisekreterarna fattade genast galoppen. Hittills hade funktionärerna alltid gjort sitt bästa för att noga registrera väggtidningarnas innehåll, för att senare eventuellt kunna utnyttja det för egen räkning. Nu hade de emellertid fått besked om att man på högre ort inte såg med välvilja på sådana förehavanden. Ville man tysta en misshaglig stämning återstod dock fortfarande möjligheten att helt enkelt klistra över ifrågavarande plakat. Det fanns också kungatrogna rödgardistgrupper som specialiserade sig på att slita ner eller klistra över misshagliga väggtidningar. Så t. ex. dök

¹ Folkrepubliken Kinas författning, Peking 1956, kapitel 3, art. 87: ”Folkrepubliken Kinas medborgare har rätt till yttrandefrihet, pressfrihet, mötesfrihet, frihet att sluta sig samman, tåga och demonstrera. Staten har att sörja för de materiella förutsättningar som krävs för att garantera medborgarna åtnjutandet av dessa friheter.”

² Den 25 mars 1967 förklarade Chou En-lai vid en rödgardistkongress: ”Ni har på ett skapande sätt studerat ordförande Maos verk. Ni har fört en resolut kamp mot den reaktionära teorin om den så kallade 'familjehärstamningen', som skaffat sig fotfäste inom en liten del av era egna leder, och fört till de aktioner som genomfördes av den reaktionära organisationen 'Kommittén för gemensam aktion'.” P. R. 14, 1967, sid. 11.

Peking Reviews redaktion undvek dock att ge besked om vad den där ”Kommittén för gemensam aktion” (Lien Tung) egentligen var för något. Organisationen i fråga bestod nästan helt av barn till funktionärer och hade bekämpat rebellerna med alla medel. Den var alltså en försvarsorganisation för the Establishment. Dess starkaste fäste var idrottshögskolan i Peking.

det redan i september upp en del plakat i Peking som var riktade mot president Liu Shao-chi. Dessa var emellertid i allmänhet borta igen redan efter några timmar. Och det enda man kunde göra åt den saken var att sätta upp nya.

De ”fyra stora friheterna” följdes snart av ett dekret nummer två, som närmare preciserade de enskilda rättigheterna. Man förkunnade de så kallade ”6 små friheterna”, för att göra striden så öppen som möjligt och reducera möjligheterna till sådana manövrer som byggde på tabuföreställningar. KR-ledningen ville, häpnadsväckande nog, därmed kungöra för alla och envar att det var tillåtet för var och en att söka övertyga eller låta sig övertygas. Men det var inte alltid så lätt att mana ner de andar som väcktes på det viset; denna storslagna gest åstadkom en hel del fenomen som förvisso inte stod upptagna i programmet för kulturrevolutionen.

Redan för länge sedan hade man varnat för att kulturrevolutionen kunde bli allt mer komplicerad, och sagt att man måste räkna med olika konster och knep från motståndarnas sida. Men den ”öppna väg” som Mao Tse-tung nu slagit in på hade dock den fördelen att den måste ge en långt riktigare bild av situationen än tusen officiella rapporter kunde göra, både för deltagarna och för de potentiella deltagare som representerades av åskådarna. Säkert visste dess tillskyndare redan från början att det knappast fanns någon risk för att folket skulle fälla en helt negativ dom över de senaste årens politik — även om en sådan sak under dessa omständigheter blev fullt möjlig. Genom den upplösning av den centrala makten som åstadkommits under de senaste månaderna, skulle ett bristande stöd från befolkningens sida ha kunnat få den negativa verkan att man kunnat föra fram ett antimaoistiskt program, alltså medvetet och uttryckligen kunnat ställa sig i opposition mot den statsbärande makten. Något sådant skedde dock inte; i stället gav utvecklingen åtskilliga bevis för styrka. Det ideologiska förarbetet hade bedrivits i flera år, de viktigaste politiska kriterierna var redan i stort sett assimilerade, och nu gällde det att ge dem ett konkret innehåll, gripbart och förståeligt för envar. Följaktligen var detta andra dekret, de ”6 små friheterna” (varvid liten skall tas i betydelsen exakt), mycket lapidariskt formulerat med bara några få tecken.³

1. Yttrandefrihet.
2. Pressfrihet.
3. Frihet att sprida flygblad.
4. Frihet att teckna karikatyrer.
5. Församlingsfrihet.
6. Demonstrationsfrihet.

Punkt 6 inte bara bekräftade punkt 5, som överensstämmer med punkt 3 i första dekretet, utan betydde också att spontana manifestationer av politisk art var tillåtna; att möten sålunda inte behövde anmälas i förväg. Allra märkligast är dock punkterna 2 och 3. De gav grupper och individer full rätt att trycka och sprida tryckalster. Åtgärden bör framhållas speciellt, eftersom den var av enorm betydelse. Före detta dekret måste varje tryckt skrift godkännas av vederbörande partiinstans; detta gällde allt som var avsett att spridas. Men i fortsättningen var upphovsmännen själva ansvariga för vad de publicerade. Därmed fick de enskilda rödgardistgrupperna rätt och möjlighet att driva en egen informationspolitik.

Att rätten att teckna karikatyrer fick en egen punkt hör snarast hemma inom folkloristiken; men det innebar dock att ingen kunde åtalas för att han förlöjligat en hög funktionär. Och man gjorde flitigt bruk av den rätten. Karikatyrerna var oftast saftiga, ibland mycket bitande; om de också var träffande är kanske en annan femma.

³ Se G. Blumer: Chinesische Wandzeitungen, *Neue Zürcher Zeitung*, den 7 april 1967.

Nu grep sig rödgardistgrupperna i alla schatteringar energiskt verket an. De exproprierade de dupliceringsmaskiner som fanns i varenda skola och tog itu med att skriva och sprida egna ledande artiklar. Tidningarna utdelades buntvis och kostnadsfritt på gatorna. På sina håll lyckades man till och med engagera tryckerier i denna verksamhet. Hur allt detta finansierades vet jag inte, men jag skulle väl tro att improvisationer och frivilliga insatser spelade en stor roll; några hemliga fonder lär knappast ha funnits för ändamålet. Troligen har man väl helt enkelt använt skolornas pengar.

De röda gardenas publicistiska verksamhet fick snart ett omfång som satte den officiella pressen helt i skuggan, inte vad mängden tryckt material angår, men däremot i fråga om innehållets värde. Dessa nya tidningar var väl informerade om massor av händelser, publicerade tidigare aldrig offentliggjorda tal och rapporterade om tilldragelser uppe i partitopparna som man aldrig hade hört ett ord om och som de officiella tidningarna höll absolut tyst med. Ingenting av detta var visserligen officiellt, men det hindrade inte att dessa nya alster blev en outhärlig läsning. Allmänheten formligen störtade sig över dessa efemära tidningar, som ofta kastades ut direkt på gatan från första våningen av rödgardisterna.

De utländska korrespondenterna, som hittills varit hänvisade till officiella instanser och kommunikéer, ställdes nu inför en helt ny situation: här låg ju intressanta upplysningar rent bokstavligt och väntade på gatan. Hur skulle de förhålla sig till detta? Hur mycket var de här upplysningarna värda? Riskerade man inte komplikationer från myndigheternas sida? Till en början vågade man knappt röra vid de där bladen. Man lät ambassadörerna sköta undersökningarna, eftersom dessa kunde arbeta mera i skymundan, och skaffade sedan in nyheterna genom skvaller på ambassaderna. Rödgardisterna var nämligen ganska fruktade, och man hade lärt sig att inte provocera dem i onödan. Den kinesiska ungdomens välkända vaksamhet gentemot ”misstänkta spioner” är ”une motion acquiesce” för att utlänningar i Kina.⁴ Alltså tog man det säkra för det osäkra och lämnade fältet fritt åt de östeuropeiska telegrambyråerna, som hade färre hämningar när det gällde att ge en så negativ bild som möjligt av det som hände här.

Men ingen förstod egentligen vad det var som hände, ryktena gick och de som visste något överansträngde sig inte för att dela med sig av sitt vetande till de utländska korrespondenterna. Korrespondenter och diplomater levde mera isolerat än någonsin. Många tokigheter kablades ut i världen och måste senare dementeras igen, men som bekant är också dementin av en sensationell men ogrundad uppgift ett slags sensation den också. Vad som framför allt saknades var verkligt klarläggande upplysningar. I stället lät man turisterna prata på och tog deras prat på allvar; om detta berodde på okunnighet, inskränkthet, eller andra skäl må vara osagt. De kinesiska minist-

⁴ Det rapporterades under kulturrevolutionen om en del intermezzon mellan rödgardister och ambassadpersonal från olika socialistländer. Dessa intermezzon saknar all betydelse i KR-sammanhang. De flesta utlänningar i Kina hade inga svårigheter med rödgardisterna. Tvärtom torde man kunna säga att de som inte var sina länders officiella representanter inte hade några svårigheter alls. Troligen därför att de var bättre förberedda psykologiskt. Intermezzona uppstod oftast därför att någon under hänvisning till internationell sedvänja sökte tilltvinga sig en eller annan rättighet. Sådant kunde hämna sig bland folk som inte hade en aning om diplomatiska plägseder och när ingen representant för regeringen fanns till hands. Normalt uppträdde utlänningarna ganska tillbakadraget, eftersom det rädde en viss osäkerhet om huruvida man hade rätt att läsa väggtidningarna eller inte. Diplomaterna hade emellertid färre hämningar, eftersom de räknade med att de skyddades av sin diplomatiska integritet, och detta kunde leda till en del intermezzon, som oftast bestod i att man spärrade vägen för dem ända tills någon representant för utrikesministeriet anlände till platsen. Så småningom gjorde ett dekret från regeringen slut på denna osäkerhet. Alla utlänningar, alltså också diplomaterna, fick rätt att läsa väggtidningarna och samla rödgardisternas tidningar. Men efter oktober 1967 förväntade man sig på statligt håll att utlänningarna inte skulle ta med sig sådant material ut ur landet. Det räckte emellertid med att man lämnade över det till någon instans innan man gav sig iväg. De utländska korrespondenterna hade också tämligen stor frihet och ingen censur utövades när de sände ut sina nyheter.

rarna kunde ju inte vara okunniga om detta, eftersom de själva kunde läsa vad som skrevs om kulturrevolutionen i den utländska pressen. Och eftersom man insåg att ett av skälen till okunnigheten var att korrespondenterna var så isolerade, ändrade man sin politik gentemot dem. De formligen uppmanades att läsa väggtidningar och rödgardisttidningar eller låta översätta dem åt sig. Enligt ett envist rykte lär det ha varit Mao Tse-tung som drev igenom att de fåtaliga utlänningarna fick fri insyn i vad som hände under kulturrevolutionen.⁵ Det är viktigt att den saken påpekas, eftersom den kan påverka våra möjligheter att ge besked om vad vi vet om det som hände under kulturrevolutionen. I fortsättningen blev det de japanska journalisterna, de stora japanska drakarnas korrespondenter, som försåg världspressen med feta rubriker. De skaffade också fram en hel del fullt korrekta, om också föga sammanhängande upplysningar.⁶ Tidningsmännen skyggade nu inte längre för att bedöma informationerna efter deras rent allmänna säljvärde, utan var ofta endast och allenast intresserade av att sälja sina uppgifter över hela världen. Alltså övertog man många helt omåttliga överdrifter i rödgardisttidningarna ord för ord, utan att bry sig om att dessa tidningars uppgifter behövde en rejäl bakgrundsteckning för att få något informationsvärde. För att kunna bedöma dessa upplysningars tillförlitlighet måste man genomgående ta hänsyn till sådana ting som de för ögonblicket rådande villkoren, uppgiftslämnarens personlighet och instinkter och inte minst hans avsikter. Naturligtvis hade man också den officiella pressen att tillgå. Men denna kom först 7-8 månader senare men rapporter om vad som hände denna höst. Många utsagor bekräftades härvid av de officiella tidningarna, andra måste rättas till, och en del av rapporterna kan helt förvisas till sagornas rike.

Eftersom man gjorde allt för att rikta in utlandets blickar på allt som alls kunde tolkas som excesser, blev utlandspressen totalblind för de förändringar som ägde rum samtidigt och var alltigenom positiva. Man trodde att det ena måste utesluta det andra. Alltså tog man de marginella fenomenen under luppen och ignorerade resten. Bara några månader senare måste man glömma allt man tidigare hade skrivit om kulturrevolutionen; om man hade hållit fast vid det skulle de rapporter som anlände nu ha varit absolut oförklarliga. Det blev desto lättare att tala om kaos, som man bara hade mycket inskränkta informationsmöjligheter att hänvisa till — desto bättre kunde man på så sätt dölja de egna kategoriernas otillräcklighet.⁷ När man mot förmodan fick veta bättre, förteg man grundligen den saken. I månader ignorerade man blankt att de röda gardena inte var någon homogen organisation utan uppdelade i flera olika grupper, som rentav bekämpade varandra, och att det var välgrundade sakliga motsättningar som låg bakom alltsammans. I stället sjöng man sin entoniga visa om de röda gardena som armén utnyttjade för att bekämpa partiet. Man tystade ner alla rapporter som talade om motsatsen, t. ex. hur det verkligen gick till på informationsfronten, trots att till och med de officiella dokumenten uttryckligen förklarade att man nu levde i den ”stora demokratins” tidsålder. (Detta begrepp, som blir

⁵ De utländska telegrambyråernas Pekingkorrespondenter arbetade under kulturrevolutionen under oerhört mycket gynnsammare villkor än tidigare. Påpekas bör ytterligare att de flesta rapporterna från de röda gardenas begynnelse-tid kom från de socialistiska staternas nyhetsbyråer. Detta av det enkla skälet att västjournalisterna tog det försiktigt. De socialistiska nyhetsbyråernas representanter lät däremot folk med diplomatisk immunitet forska i vad som hände. Dessa hade emellertid inget intresse av att skaffa fram sakliga upplysningar. Därför liberaliserade man deras informationer, i hopp om att rapporterna på så sätt skulle verka mera objektiva.

⁶ De japanska journalisterna drog nattetid fram längs gatorna utrustade med ficklampor, varvid en man dikterade för en kamrat som satt vid ratten i den bil man använde, alltid redo till en snabb reträtt om det kom till svårigheter. Myndigheterna lämnade dem i fred, eftersom man hade möjlighet att kontrollera deras rapporter vid själva översändandet. De stora telegrambyråerna (UPI, AP) fick sina uppgifter av japanerna via Tokyo, men tyvärr lämnade de tyska tidningarna i stor utsträckning de långt måttfullare och objektivare rapporterna från DPA och AFP utan avseende, vilket kan ha bidragit en hel del till felaktigheterna i den tyska pressens skildring av kulturrevolutionen.

⁷ Det skulle vara meningslöst att citera dessa artiklar här. I dag skulle deras författare knappast vilja sätta sitt namn under dem längre, så uppenbart är det att deras förenklings faktiskt inte förklarar någonting alls.

förståeligt först i samband med kulturrevolutionen, myntades av Lin Piao.)⁸

Ställningen i oktober 1966

Sämsta tänkbara tidpunkt för att göra upp en balansräkning för kulturrevolutionen skulle tveklöst ha varit den 1 oktober, nationaldagen, som också i år firades på ett värdigt och imponerande sätt. Syftet var att de talrika gästerna i möjligaste mån skulle få uppleva dessa festligheter utan störande bitoner, och man lyckades också åstadkomma den saken. Huvudstaden presenterade sig i en ny och överraskande helröd skrud, väggarna var fullklustrade med papper och man såg citat överallt. Rödgardisterna uppträdde vänligt och förekommande; på sin höjd kunde man understundom upptäcka vissa tecken till en ovanlig nervositet. Men man ansträngde sig verkligen för att undvika att visa någonting utåt. På hedersläktaren framträdde samtliga som deltagit i CK-sessionen, till och med de funktionärer som redan attackerats i väggtidningarna, t. ex. förste sekreteraren i Pekings partikommitté Li Hsue-feng.

Rörelsen hade vuxit sig mycket stark, men än var ingenting avgjort; förmodligen var det inte ens möjligt att överblicka läget ordentligt. Det finns rentav goda skäl att misstänka att lugnet kring oktoberfestligheterna framför allt berodde på att man ville undvika att ge ett intryck av att den nuvarande ledningen kunde vara splittrad också efter CK-mötet. Ena sidan strävade efter att med alla medel bevara myten om enigheten, medan den andra, Maosidan, långsamt sökte undergräva denna myt, men hela tiden noga med att inte låta märka något, eftersom man ville undvika att internt bli beskylld för att ha slagit sönder enigheten och myten om den. För Maogruppen var saken klar: det var revisionisterna som från början hade undergrävt enigheten, men inte organisatoriskt utan ideologiskt, genom att lämna den leninistiska vägen. Läget på de olika nivåerna kan i grova drag karakteriseras sålunda:

a) i politbyrån satt representanter för båda fraktionerna, så ock i centralkommittén.

b) i den andra ”gruppen för kulturrevolutionen”, den som bildats strax före CK-sessionen, hörde Chen Po-ta, Kan Cheng och Chang Ching⁹ till Maos förtroga. Men gruppens ledare, den nyutnämnde propagandaministern och politbyråmedlemmen Tao Chu, som i alla officiella sammanhang nämndes som nummer fyra efter Mao, Lin Piao och Chou En-lai, strävade främst efter att medla mellan de båda fraktionerna. Det var främst denne man Teng Hsiao-ping och Liu Shao-chi hade att lita sig till. I enlighet härmed utrustades han också med maktbefogenheter, som gjorde det möjligt för honom att formellt framträda som överordnad över de övriga medlemmarna av ”gruppen för kulturrevolutionen”. Det förefaller emellertid som om Mao Tse-tung länge haft en felaktig uppfattning om Tao Chu. Det påstås att han efter dennes avsättning utropade: ”Det var inte jag som löste problemet Tao Chu, och inte ni heller, det var de röda gardena som löste det.”¹⁰

c) partiapparaten gjorde sitt bästa för att uppträda enligt de politiska riktlinjer som fastslagits i ”de 16 punkterna”. Den strävade samtidigt efter att bevara ledningen över organiserandet av de röda gardenas materiella och politiska problem. Detta dock med växlande framgång, eftersom de

⁸ ”I enlighet med ordförande Maos korrekta linje har de revolutionära massorna i vårt land under genomförandet av den breda demokratin under proletariats diktatur gjort nya erfarenheter. I denna breda demokrati tillåter partiet utan betänkande massorna att kritisera och kontrollera de ledande organen och de ledande funktionärerna inom partiet och staten på alla nivåer, genom ett fritt meningsutbyte, väggtidningar med stora skrivtecken, stora debatter och ett omfattande utbyte av revolutionära erfarenheter. Utan en sådan bred demokrati skulle det vara omöjligt att inaugureras en äkta proletär kultur, att genomföra en stor revolution.” Lin Piao, P. R., nr 46 1966, sid. 11.

⁹ Det är osäkert om Maos hustru formellt var medlem av ”gruppen för kulturrevolutionen”. Men säkert är att hon var mycket aktiv.

¹⁰ Mao Tse-tung den 8 januari 1967.

röda gardena så småningom reducerade dess inflytande mer och mer. När de lokala partiinstanserna bedrev obstruktion uppträdde de aldrig själva i den rollen; i stället lät de i förväg instruerade grupper agera, och framträdde sedan själva som räddare i nöden eller högsta skiljedomare. Detta sistnämnda hände emellertid mycket sällan, eftersom det kunde ske endast på sådana platser där kulturrevolutionen fortfarande slumrade. Genomgående var de emellertid alltid redo att organisera den materiella sidan av rödgardisternas tillvaro, alltså mat och logi åt dem.

d) Rödgardistgrupperna församlade sig i organisationer, som i sin tur fick en central ledning i högre förband på stadsnivå. Denna bildades nästan genomgående av sådana förband som visat det största modet redan i början. På bara några veckor föddes dussintals sådana högre förband, som sedan anslöt sig till det ena eller andra högkvarteret. Dessa anslutningar följde alltid utifrån ett bestämt ställningstagande till en konkret episod. I många städer inrättades åtminstone fyra olika högkvarter i tomma borgarhus. Dessa högkvarter avspeglade inflytandena från olika högskolor i Peking.¹¹ I flera betydande städer hade man rödgardisthögkvarter, som anvisat sina organisationer att under alla omständigheter skydda partisekreterarna och bekämpa alla som ville motsätta sig dem. Andra högkvarter anvisade sina organisationer att inte väja för kritik mot någon. De kallade sig ”rebelliska högkvarter”.

Länge uppfattade den stora massan av rödgardister inte medvetet dessa skillnader och det var först så småningom som de enskilda grupperna började avgränsa sig ömsesidigt mot varandra. Det var bara en särskild organisation som gjort till sitt hemliga mål att speciellt angripa de så kallade rebellerna. Den var utbredd över hela landet men hade sitt centrum i Peking, kallade sig ”Gemensam aktion” och blev senare förbjuden. Dess medlemmar rekryterades nästan uteslutande bland söner och döttrar till militärer och partifunktionärer, och den hade en mycket strikt hierarki som byggde på fädernas ställning. De förnämsta ledarna var samtliga barn till ledande personer. Organisationen lystes så småningom i bann, därför att dess reaktionära karaktär till slut stod klar för alla.¹²

Tills vidare utgjordes dock den överväldigande majoriteten av de röda gardena av lättrogna ungdomar, som alltfört var vagt kungatrogna. I en del städer lyckades man över huvud taget inte upprätta några ”rebelliska högkvarter”, vilket man bittert fick ångra nästa år.

I september och oktober blev de röda gardena såsom sådana huvudaktörer i den fortsatta politiska utvecklingen. Rebellerna satsade på att vinna anhängare bland de unga arbetarna, genom att incitera till bildandet av rödgardistgrupper på fabriker. Partisekreterarna ville emellertid inte veta av den saken och försökte hålla den politiska verksamheten under fabriksmilisens kontroll; detta genom att förklara att den som ville bli politiskt aktiv kunde gå in i milisen. De rödgardistgrupper man trots allt lyckats bilda i ett litet antal fabriker upplöstes igen.

e) alla rödgardisthögkvarter, också på det lokala planet, höll sig liksom Ortsgrupperna med en publicistisk apparat och ett improviserat nät av distributörer. Deras tidningar var viktiga, om också inte alltid så pålitliga, informationskällor för befolkningen. Många grupper hade uppenbart tillgång till partiinterna informationer och många förfogade till och med över det dagligen

¹¹ De viktigaste centra var vid sidan av Pekinguuniversitetet och Tsinhuauniversitetet Pekings flyghögskola och Högskolan för utrikeshandel.

¹² Se kap. 9, fotnot 2. Organisationen levde dock vidare ända till i maj—juni. När man upptäckte att den godtyckligt hållit människor fångna, orsakade detta en regelrätt skandal i Peking. Det blev denna skandal som ledde till att den upplöstes. Man lyckades göra klart för dess icke ansvariga medlemmar att de måste ta avstånd från sin ledning, och det gjorde de också.

utkommande förtroliga alster, som innehåller diverse utdrag ur utländsk press.¹³

f) partiorganisationen måste, utöver att den var strängt sysselsatt med de ständiga reorganisationerna av sina egna problem och överlastad med arbete, också tolerera uppkomsten av en aktiv, vitt förgrenad och ogenomskådbar parallellorganisation, som den kunde kontrollera bara delvis. Men partiet var inte ensamt i rollen som amma till de röda garderna, också de lokala arméenheter måste ofta gripa in för att hjälpa till att lösa de problem som drabbade denna organisation. Armén tog dock aldrig ställning.

g) inom armén upprättades en särskild ”grupp för kulturrevolutionen”, som leddes av Liu Tse-chien och bestod av marskalkarna Chen Y, Ho Lung, Y Chien-yeng, Nieh Yung-tsen och Hsü Shang-chien. Gruppens verksamhet gjorde dock inget större intryck, eftersom den mer eller mindre följde Tao Chulinjen, av allt att döma närmast som ordermottagare. Den bildades sommaren 1966 men upplöstes igen redan i januari 1967. Denna grupp hade predikat ”neutralitet” och försökt se till att rebellernas träd inte växte upp i himlen.

Eftersom de mera exakta och tillförlitliga informationerna är fragmentariska eller helt lyser med sin frånvaro, är det omöjligt att ge någon närmare bild av situationen i de enskilda provinserna. Men den senare utvecklingen tyder på att läget redan i oktober måste ha utvecklats på olika sätt. Det finns vittnesbörd om hur det ofta kunde dröja månader innan ett visst bestämt fenomen dök upp igen. Man ansåg sig vara överens i stort, men däremot skilde man sig ofta från de andra i diverse detaljer, som man då delvis försökte dölja. På sina håll såg man utvecklingen så att saken redan var avgjord, dvs. att kulturrevolutionen redan var fullt genomförd, medan andra ännu inte ansåg sig ha nått sina huvudmål, eller ansåg att de nått dem bara styckevis och delat. Följaktligen måste initiativet utgå från gruppen kring Mao Tse-tung, som alltid var beredd att föra fram de ännu inte uppklarade fakta som direkt krävde ett ställningstagande inför offentligheten. Just däri låg också den potentiella styrkan i denna taktik, som strängt taget inte bröt mot vare sig partistadgarna eller författningen. Det enda som kunnat aktualisera frågan om legaliteten var möjligen de konsekvenser denna taktik ledde till, men såväl i oktober 1966 som senare skulle det ha varit mycket svårt att leda i bevis att den stred mot partistadgarna eller författningen.¹⁴

Också bönderna följde med stigande intresse händelsernas utveckling. Denna framträdde dock inte lika tydligt för dem, eftersom kulturrevolutionen till en början huvudsakligen var koncentrerad till städerna. Dessutom måste ju staten se till att arbetet på fälten inte påverkades negativt under skördetiden, och det behöver väl inte betonas att alla var medvetna om vikten av den saken. Det fanns rödgardister också ute på folkkommunerna, men dessas verksamhet hölls i strama tyglar därigenom att man nöjde sig med att vaka över att ”de 23 punkterna” tillämpades.¹⁵ Faktiskt var också butikerna i städerna hela tiden väl försörjda med alla nödvändighetsartiklar, och det dök till och med upp nya produkter; ett vittnesbörd så gott som något om att spådomarna om att kulturrevolutionen och produktionen var oförenliga storheter var helt gripna ur luften. Papperskonsumtionen steg enormt, tontals med vete användes för klistertillverkningen — skulle det då ha kunnat råda brist på de varorna? Snarare måste man väl se de icke föraktliga summor som gick åt till kulturrevolutionen som ett vittnesbörd om ett visst, om ock blygsamt, överskott. Man behöver ju bara tänka på vad allt det där resandet måste ha kostat transportväsendet!

¹³ Det rör sig om en dagligen utkommande tidning, som före kulturrevolutionen bara distribuerades till partimedlemmar i hög ställning och andra personer på ansvariga poster. Den innehöll inga redaktionella artiklar utan uteslutande byråtelegram från utlandet, delvis från telegrambyrån Nya Kina och delvis från de stora internationella nyhetsbyråerna. Under kulturrevolutionen kunde man ibland få se tidningen ifråga också hos rödgardister.

¹⁴ Folkrepubliken Kinas författning, Peking 1956. *The Constitution of the Communist Party of China*, Peking 1956.

¹⁵ Beträffande ”de 23 punkterna” se början av kapitel 7

Parollen var att ”genomföra kulturrevolutionen och stegra produktionen”. Och den gällde för både industrin, handeln och jordbruket. Skördens inbärgning och stegringen av produktionen var de problem som främst sysselsatte befolkningens majoritet, samtidigt som den dock i allmänhet såg med välvilja på sina söners och döttrars helt nya aktivitet. Och rödgardisterna propagerade för kulturrevolutionen också i sina egna hem, när de inte var upptagna av grupparbetet.

Persontågen var kroniskt överfulla. Inget tåg fick avgå förrän det var fullt till sista plats, och redan i nästa stad var det så många som ville stiga på att det skulle ha varit omöjligt att låta tåget bara fara vidare. Man inrättade tågspärrar för att kontrollera att alla platser utnyttjades. Fann man lediga platser i tåget, talades det om sabotage. Marschkolonner satte sig i rörelse, också med baktanken att dra med även landsbygdens befolkning i rörelsen. Deras mål var i allmänhet Peking eller närmare provinshuvudstad. Och ungdomarna i orterna längs vägen ordnade natthärbärgen.¹⁶ Dessa långmarscher skapade en ny mottaglighet för nya sidor av det egna samhället och väl förmodligen också en viss äventyrlusta, en inställning som dessförinnan varit mycket ovanlig i Kina. Gruppsolidariteten, denna alltid viktiga faktor i samhällslivet, stärktes ytterligare genom dessa vandringar mot avlägsna mål. Beredskapen att uthärda strapatser betraktades som ett bidrag till stärkandet av den egna ideologin. Och med en viss rätt, eftersom det krävdes en viss självövertvinnelse att bestämma sig för att tillryggalägga hundratals kilometer till fots.

Huvudstaden belastades hårt. Det gällde att klara av en ström av invandrare som snart nog var uppe i hälften av Pekings normala invånarantal. Men tydligen lyckades man lösa försörjningsproblemen. Ty det stora uttåget inleddes först i december, då det kylslagna klimatet i Peking blev litet för svårt för sydkineserna, som därtill i allmänhet inte medförde några vinterkläder. Avmarschen påskyndades också av stora förkylningsepidemier. Man åt där maten var billigast, men det var ingen som behövde svälta.

Det skulle emellertid vara fel att tro att alla rödgardister dagarna igenom ägnade sig åt en intensiv politisk aktivitet. Man idkade helt enkelt en ny form av revolutionär turism, steg upp på morgonen, strövade under dagen igenom staden på jakt efter väggtidningar, antecknade deras innehåll och diskuterade på kvällarna väggtidningarnas innehåll med kamraterna. Ungdomarna beundrade stadens berömda parker och gjorde allt för att inte gå miste om några viktiga demonstrationer och manifestationer. Och orsaken till att så många sökte sig just till Peking lär nog vara den alldeles speciella lockelse som Peking utövar på alla kineser och framför allt den kinesiska ungdomen. Och det som lockar är inte bara huvudstaden i dess egenskap av politiskt centrum och samlingspunkt för alla krafter, utan också Pekings skönhet och storstadsmässighet, dess färgstarkhet och storslagenhet, allt egenskaper som inte lämnar någon resenär oberörd. Och det var bara i Peking ungdomarna kunde hoppas på att få förverkliga en dröm, som kanske kan verka naiv, men dock spelade en viktig roll som motiv: ”att få se ordförande Mao livs levande”. Före kulturrevolutionen vågade dessa ungdomar knappast ens drömma om att själva få stå på Tien An Mentorget och uppleva landets ledare i verkligheten, så att säga själva få röra vid historien. Hösten 1966 bilade Mao Tse-tung elva gånger fram genom väldiga folkmassor av rödgardister, som tålmodigt väntade på hans ankomst och sedan fick uppleva hans närhet i några sekunder. Man avfärdar gärna sådant som ”personkult”, men därmed säger man ju egentligen ingenting alls.

Detta ”utbyte av revolutionära erfarenheter” erbjöd ju helt ojämförliga möjligheter att på ett helt annat sätt än tidigare få skaffa sig kunskaper om det egna landet och samla politiska impulser, även om dessa understundom kunde vara av det negativa slaget. De dolda motsägelserna kunde dras fram i ljuset och ställa alla inför kravet på en lösning. Föga underligt alltså om man kände

¹⁶ S A. L. Strong, brev nr 46, *Der Spiegel*, nr 21 1967, sid. 102-07.

tacksamhet mot dem som hade givit de reella möjligheterna till sådant som man tidigare knappt vågat drömma om. Over huvud taget väcktes hos alla dessa ungdomar ett slags intresserad självverksamhet, som kommer att få omfattande verkningar på lång sikt och många gånger om väger upp det som offrades för rörelsens skull: ett helt läsår, massor av pengar och kadrenas enhet. Detta land, som dittills alltid hade väckt ett intryck av att utvecklingen försiggick helt synkront i alla vinklar och vrår, fann plötsligt i sin högsta politiska ledning en instans, som inte längre tog anstöt om inte alla var av samma mening och rentav satsade allt på att åstadkomma en situation, där varje enskild individ skulle tvingas att förr eller senare nå fram till en klart och ordentligt genomtänkt ståndpunkt. Detta trots att man för länge sedan varit helt på det klara med alla ideologiska frågor, eller ansett sig vara det, eller bara låtsats vara det. Däremot kunde man strida både ofta och hett om hur det eller det enskilda momentet bäst skulle genomföras. Men man diskuterade åtminstone, rejält och öppet, och det var en ny och glädjande upplevelse.

Ett exempel

Kanton upplevde en helt annorlunda utveckling än Peking, och det som hände i Sian hade många olikheter gentemot utvecklingen i Shanghai. Studenterna från Peking, Harbin, Shanghai och andra städer spelade en tämligen dominerande roll, men nere i Sydkina hade allt mindre skarpa konturer. Men om man vill få en klarare bild av varför det över huvud taget kom till en tydligt iakttagbar splittring, som, till en början tyst och stilla, utbreddes sig genom hela rörelsen, måste man gå tillbaka till själva begynnelsestiden och till de så kallade arbetsgrupper som i juni och juli tillsattes vid de olika universiteten och skolorna, för att genomföra kulturrevolutionen i partiets regi. Vi har redan i ett tidigare kapitel varit inne på den heta diskussion som fördes den gången.

Man åstadkom då ett slags lösning genom att låta arbetsgrupperna avlösas av valda korporationer, en lösning som uttryckligen byggde på ”de 16 punkterna”. Det tog emellertid några veckor innan det som Pekingstudenterna tillkämpat sig kunde genomföras också i övriga delar av landet. Och därtill återstod fortfarande en del olösta frågor, som hölls tillbaka därför att de var av sådan art att de skulle ha kunnat leda till nya hårda motsättningar mellan partiet och de unga revolutionärerna. När funktionärerna under juni och juli kritiserades i väggtidningar, hade partiorganisationen tagit till regel att föra protokoll över all sådan kritik och alla ställningstaganden över huvud taget och föra in dem i sina kartotek. Vilket ledde till att de studenter, som kritiserat funktionärerna den gången, i oktober med en viss rätt började fundera ungefär så här: ”Just nu verkar det ju som om vi hade fått rätt, men vem kan garantera oss att de ännu inte detroniserade revanschisterna inte hämnas på oss en vacker dag, om några månader eller rentav ännu senare?” Det var ingalunda så att man på något sätt ville återta sin kritik. Vad studenterna önskade var garantier för att detta material inte skulle kunna användas mot dem senare. Därför började vissa av rödgardisterna kräva att de där registreringarna från de första månaderna skulle tas upp till diskussion. För att kunna ge en så klar bild av utvecklingen som möjligt, tanker jag här i huvudsak bygga på det konkreta exempel jag kan ge från en högskola i Shanghai.¹⁷

Här tog man upp frågan om dessa registreringar, som rebellerna etiketterade som ”svart material”, medan de kungatrogna naturligtvis betecknade som oantastliga ”partidokument”. Det förefaller som om en topporganisation i Peking hade animerat sina medlemmar att ta upp denna fråga också på de lokala planen. Alltså började de olika Ortsgrupper som var anslutna till rebell-

¹⁷ Nämligen institutet för främmande språk. Vid övriga högskolor i Shanghai rådde ungefär samma situation, men i landet i övrigt varierade förhållandena en hel del: i Peking diskuterades liknande problem, men partikommitteerna där var mycket passivare, i Harbin var läget likartat. I övriga städer var dessa problem ännu inte aktuella, men den fortsatta utvecklingen kom att påverkas av det som skedde i Shanghai.

högkvarteret bombardera de partiinstanser som de fortfarande formellt lydde, med officiella ansökningar och ställningstaganden rörande dessa uppteckningar och registreringar. Man frågade om det var riktigt att sådana registreringar gjorts i samband med de enskilda studenternas uppträdande under kulturrevolutionen. Man tog också upp ett datum, den 16 maj 1966, den dag då Mao Tse-tung hade sänt ut ett betydelsefullt dekret med kritik av den första ”femmannagruppen för kulturrevolutionen” och underströk att frågan om de registreringar som skett efter den dagen borde klaras upp. De kungatrogna försökte förgäves motsätta sig att frågan över huvud taget ställdes i denna form.

Partiet tog god tid på sig med att förbereda sitt svar. Från högre ort kom det direktiv om att man helt enkelt skulle förklara att det inte gjorts några sådana registreringar under kulturrevolutionen. Detta blev sedan det obligatoriska svaret var gång kravet restes. Men också rebellerna hade insyn i vad som hände inom partiet. Alltså upptäckte de snart, där de inte redan visste det, att funktionärerna trots alla påståenden om motsatsen hade registrerat högst energiskt. Partiets svar tydde alltså på att det var redo att ta en kraftmätning, eftersom man räknade med att fortfarande ha tillräcklig auktoritet för den saken. Partiet räknade uppenbarligen med att om man gjorde detta till en förtroendefråga, hade man goda möjligheter att utgå segrande ur kampen. På anvisningar från högre ort avlägsnades kartoteken därför från organisationerna och doldes på hemlig ort, eftersom man fruktade att bevis för motsatsen skulle kunna få en negativ verkan. Dessutom var man inte helt säker på att partidisciplinen fortfarande fungerade, så att inte en och annan i hemlighet höll rebellerna å jour med vad som hände inom partiet. Det skulle också så småningom visa sig att de där misstankarna var berättigade. I övrigt utnyttjade man på bästa sätt de inbördes motsättningar bland studenterna själva. De av dessa som redan från början vänt sig mot rebellernas krav, kunde nu hänvisa till att det skulle innebära ett direkt svek mot partiet att dra dess förklaring i tvivelsmål. Rebellerna replikerade att läget var sådant att det i vilket fall som helst krävde en förklaring. ”Saken är redan uppklarad”, hävdade de andra.

Vid några högskolor gjorde rebellerna framgångsrika försök att tränga in i partibyråerna för att kontrollera partiets uppgifter. När man då fann att kartoteken var försvunna, blev kraven på att de skulle lämnas ut ännu högljuddare. Enskilda grupper organiserade stort upplagda jakter på kartotek på alla möjliga platser, och oftast lyckades man också, genom allehanda konster och knep och efter att ha letat i veckor, till slut få tag på dem. Under tiden hade även de högsta KR-instanserna börjat befatta sig med frågan om det svarta materialet, eftersom denna fått samma brännande karaktär överallt där rebellerna var verksamma. Naturligtvis skapade detta en hel del spänningar och intriger, men just denna fråga om det svarta materialet gav i gengäld den första klara och väldefinierade skiljelinjen mellan rebellerna och de kungatrogna. Å andra sidan får man inte föreställa sig att det rent allmänt fanns några klart uppdragna gränser mellan de båda fraktionerna. Den som ville kunde alltid ansluta sig till rebellerna, och alltså fanns alltid den möjligheten att slussa över medlemmar av den egna fraktionen till motståndarna, lika väl som den som ändrat mening hade full möjlighet att ta avstånd från den fraktion han tillhört tidigare.

Men sedan man väl påträffat de första kartoteken och fått klara bevis för att partiinstanserna farit med lögn, utbröt en storm av förbittring bland rebellerna. Återigen hade man upptäckt en revisionistisk komplott. De kungatrogna, som fortfarande var i majoritet, ställdes alldeles oförberedda inför bevis som inte kunde förnekas. Den redan inledda övergången till rebellernas led började ta allt väldigare former. Partisekreterarnas prestige och auktoritet bland rödgardisterna hämtade sig aldrig efter den betan. Men till en början riktades den värsta ilskan mot de högre partiinstanserna.

Nu var kartoteken alltså i ungdomarnas händer, men dessa visste inte riktigt vad de skulle ta sig till med dem. Långsamt men säkert segrade emellertid en mer eller mindre officiellt sanktionerad,

men aldrig öppet uttalad anvisning om att samtliga registreringar som utförts efter den 16 maj måste betraktas som ogiltiga, eftersom de stred mot masslinjens principer. Också detta bidrog i hög grad till att stärka rebellernas prestige. Arbetarna började mer och mer intressera sig för rebellerna och följa dem med en viss sympati, om ock fortfarande en ganska reserverad sådan.

Men rebellerna nöjde sig inte med att ta upp partiets hållning i historien med det svarta materialet. De drog också gång på gång upp den redan nämnda frågan om klasstillhörigheten och föreställningen om att en persons revolutionära tillförlitlighet kunde bestämmas av hans härstamning.¹⁸ Ironiskt nog aktualiserades frågan inte genom de tills vidare uteslutna borgarättlingarna, utan av de som till synes gynnades av denna teori, nämligen arbetarbarnen. Härstamningsteorin ställde emellertid också dem inför ett alldeles speciellt problem: i nästan varenda rödgardistorganisation hade man åtminstone någon funktionärsättelägg, som gjorde anspråk på att få ange tonen i den. Denna interna diskriminering var inte populär, och alltså åberopade man sig på Mao Tse-tungs verk, där härstamningsteorin inte tolkades vare sig absolut positivt eller absolut negativt. Alltså föredrog man den lösning som Mao själv föreslagit, nämligen att ”avgöra från fall till fall”. Därmed var den sista diskrimineringen vid rödgardistrekryteringen undanröjd. I fortsättningen skulle individens egen insats och det arbete han eller hon presterat vara avgörande, inte om farfar hade haft diversehandel fyrtio år tidigare eller pappa råkade vara löjtnant i armén. Därmed gjorde man också slut på den orättvisan att en del av ungdomarna, de som inte hade den rätta klassbakgrunden, dömts att enbart stå som gratisåskådare till kulturrevolutionen. Man vet inte vad som fick den högsta KR-ledningen att ansluta sig till denna åsikt. Men så mycket är säkert som att det första ställningstagandet i den riktningen kom i november. Det förefaller emellertid som om saken var ganska omstridd hela år 1967 igenom, för ledarna måste gång på gång betona att man inte fick låta härstamningen allena fälla utslaget.

Utöver flygbladspropagandan, utbytet av revolutionära erfarenheter och dessa inre stridigheter, sysslade man också med att propagera för sina mål i olika fabriker och organisationer. Detta var emellertid understundom lättare sagt än gjort, eftersom de lokala partiorganen i fabrikena oftast gjorde sitt bästa för att hålla rödgardisternas verksamhet där i så strama tyglar som möjligt. Ofta nog vägrades ungdomarna helt tillträde. De rödgardist-delegationer som besökte fabriker och folkkommuner för att berätta om kulturrevolutionen, höll sig i allmänhet till ”de 16 punkterna” och deras tolkning. Vad man främst var ute efter var att få fabrikenas arbetare att bilda egna rödgardistgrupper. Arbetarna var genomgående mycket väl informerade om studenternas verksamhet, eftersom de formligen överöstes med upplysningsmaterial. Följden blev att det snart nog började växa fram liknande grupperingar som vid universiteten, vilket gav tillfälle att ta partiledarnas verksamhet i närmare skärskådande.

Sedan det väl bildats rödgardistgrupper i fabrikena, till en början bland de yngre arbetarna men sedan rentav också med medlemmar även bland de äldre, blev det naturligtvis lättare för utomstående att komma in där. Då hade ju en del av arbetarna själva redan tagit ståndpunkt och kunde hindra att misshagliga element förvägrades tillträde. Så snart man kunde hänvisa till att de egna meningsfränderna redan var aktiva på basnivå, gick det inte längre att hindra rödgardisterna att komma in, eftersom detta skulle ha inneburit obstruktion mot masslinjen. Men om det inte bildades några grupper alls, eller bara en enda, kompakt grupp, hade partisekreterarna en mycket stark ställning. Då kunde de avvisa all inblandning utifrån under hänvisning till att massorna inte önskade någon sådan, och på så sätt hålla ”fridstörarna” ute.

¹⁸ Se kap. 9, fotnot 2. Påpekas bör att tidningarna inte alls behandlade denna fråga, inte ens när den var som mest brännande. Desto oftare diskuterades den däremot i rödgardisttidningarna, som emellertid aldrig kom utanför landets gränser.

Nu inleddes en cirka två månader lång men oavbrutet fortskridande process, som innebar att en del av arbetarna drogs in i rörelsen.¹⁹ Men utvecklingen förlöpte olika i de olika organisationerna. Den som haft insyn i den, skulle förmodligen ha kunnat konstatera att alla tänkbara nyanser var representerade. Men överallt försiggick en ständig omvandling. De olika rödgardistgruppernas både yttre och inre tematik spred sig långsamt bland arbetarna och rörelsen upphörde helt att vara en ren studentrörelse. Nästan undantagslöst förlorade partikommittéerna det politiska initiativet till yngre krafter, som dock ofta helt gick in för att skydda sekretariaten mot attacker från andra grupper. Man fick alltså ett direkt parallellfenomen till utvecklingen vid universiteten; också här förekom det åtskilligt med spänningar och intriger i kampen om makten. Man får emellertid inte glömma att de dekret som möjliggjorde ”den stora demokratin” också innebar en garanti för att man inte nödvändigtvis måste godta de gamla procedurerna, och att t. o. m. partiet självt måste hålla sig till detta dekret, om det alls skulle kunna hoppas på att rädda sin auktoritet.

Det verkligt märkliga — och helt nya — och för deltagarna också mest häpnadsväckande var att partiautomatismen, den aldrig klart uttalade parollen att ”partiet har alltid rätt”, nu råkat i ordentlig gungning, även om den fortfarande fanns kvar i viss utsträckning på så sätt att man fortfarande hade fullt förtroende för många av funktionärerna och inte vände sig mot partiledningen i allmänhet. Kadermedlemmarna själva slets däremot ofta mellan den inre partidisciplin som krävdes av dem och insikten om att motståndarna mycket väl kunde ha rätt. Vartill kom att de långsamt börjat inse att de som initierat kulturrevolutionen just var ute efter att vidga basnivåns inflytande, och att ”gruppen för kulturrevolutionen” siktade till att underställa också det automatiska stödet och den slaviska lydnaden under partiet den öppna klasskampens kriterium. Med litet fantasi kunde man lätt räkna ut hur de samhälleliga följder detta måste ge faktiskt garanterade lärans och praktikens kontinuitet på en ny och mycket lockande nivå.

Dessa perspektiv blev nu klart medvetna också för arbetarna, och tanken på detta aldrig formulerade eller rättare sagt ännu inte uttalade eller förverkligade sakernas tillstånd blev en väldig drivkraft för de som ville berika Maos tänkande genom en tolkning på bred front av det. Frågan om dessa samhälleliga nyheters konkreta form och realiserbarhet bekymrade ännu ingen människa, eftersom partiorganisationen ju formellt fortfarande hade hela makten i sin hand. Under kulturrevolutionens gång nådde nästan alla kineser fram till åtminstone dessa rent principiella överväganden. Säkert är att de flesta av landets industricentra vid årets slut befann sig i denna inkubationstid, även om det är omöjligt att avgöra om man redan då också överallt var medveten om denna utopiska frågeställning. Enbart denna situation kan emellertid mycket väl ha räckt till som förutsättning för de så kallade maktövertaganden som genomfördes under de därpå följande månaderna. Väl att märka utan att man dessförinnan ens vågat utmåla något sådant för sig. Så mycket är nämligen klart som att dessa maktövertaganden ägde rum, men att ingen av de inblandade märkligt nog hade skrivit dem på sina fanor. Det kan verka som en uppenbar motsägelse, men är och förblir dock ett faktum, att ropet på maktövertagande aldrig hade höjts dessförinnan. Saken möjliggjordes genom den ständiga nernötningen av partiorganens auktoritet och deras stigande passivitet, som till slut övergick i fullständig överksamhet. Man kan därför utan överdrift säga att maktövertagandena oftast helt enkelt bara fyllde ett tomrum och

¹⁹ Detta gällde till en början bara för Shanghai och några få städer i övrigt. Mera allmän blev denna utveckling först senare. Men i slutet av januari hade det bildats rödgardistgrupper nästan överallt bland arbetarna. Någon åldersgräns för medlemskapet existerade inte. På sådana platser där rebellernas inflytande var alltför litet bildades rödgardistgrupperna bland de arbetare som tillhörde fabriksmilisen, och alltså stod under partikommittéernas inflytande. Medan studenterna spelat huvudrollen fram till december, var det fr. o. m. januari arbetarna som angav tonen landet över, oftast i nära samarbete med studenter med samma inställning. Detta gällde för såväl rebellerna som de kungatrogna och alla de olika nyanserna däremellan.

genomfördes utan motstånd. Inte heller ligger det något förvånande i att det så kallade maktövertagandet skedde under olika omständigheter i olika provinser, för inte bara partisekreterarna utan också deras underordnade var helt olika informerade. Det utslagsgivande vid maktövertagandet var i början, våren 1967, alltid och allestädes att partiorganen begått väsentliga fel gentemot massrörelsen. Så småningom lärde sig partiorganen till synes bättre att undvika avgörande fel och långsamt integrera rebellernas taktik dialektiskt. Denna asynkronitet hos kulturrevolutionen gör rörelsen till en ytterst komplicerad historisk process, nästan helt omöjlig att reda ut ordentligt. Om vi alls skall kunna förstå den måste vi först följa utvecklingens huvudlinjer och först när vi har dem klara för oss studera de olika marginalfenomenen, varianterna och förgreningarna litet närmare. (Det kommer att gå åtskilliga år ännu, innan detta tema kan betraktas som uttömt.)

Den kurs man följde gick entydigt i riktning mot arbetarråd, även om man ingalunda underlåtit att ge dessa idéer en helt ny och alltigenom kinesisk dräkt. Men kulturrevolutionen är ingen skraddarsydd kostym och mycket förblev ouppklarat ännu 1968. Det avgörande, och också alltigenom nya och överraskande, är att här dock har inletts en utvecklingsprocess, som kommer att få en genomgripande betydelse för hela den fortsatta kinesiska historien.²⁰

De rebelliska rödgardisternas växande inflytande i Shanghai

De rebelliska rödgardisternas prestige och numerär steg snabbt under hela november. Även om de fortfarande framstod som en omstridd minoritet inom de röda gardena, i ständiga konfrontationer med de kungatrogna, spädades deras led hela tiden på med arbetare. De ledande vid de olika rödgardisthögkvarteren var till en början vakna och intelligenta studenter ur de äldre årskullarna, som kom från de mest kända universiteten och de senaste månaderna skaffat sig politisk erfarenhet; men senare började också arbetare hålla sitt intåg i de ledande organisationerna. Alla grupper inriktade sig i första hand på att snabbast möjligt skaffa sig bredast tänkbara anslutning bland arbetarna. De genomförde med stor skicklighet olika aktioner som fick stor effekt och betydelsefulla konsekvenser, genom att iscensätta den politiska striden på sådant sätt att motståndaren själv förverkade allt förtroende genom sitt sätt att gå till väga. I Shanghai lyckades man genom en rad aktioner och flera veckors intensiv aktivitet vinna den allmänna meningen för en åtgärd vars aldrig klart uttalade syfte var att störta de medlemmar av partikommittén som valt den kapitalistiska vägen: förstesekreteraren, borgmästaren och vissa av deras medarbetare.

Men inte bara i Shanghai, utan i hela Kina, var man allmänt övertygad om att de främsta i Shanghais partikommitté hörde till de trognaste bland de trogna. Kulturrevolutionen hade ju inletts just i Shanghai, och dess partikommitté hade ju också gjort sitt yttersta för att föra dess första fas till ett segerrikt slut. Så sent som i november var det därför svårt att få gehör för ett påstående om att förstesekreteraren skulle vara en revisionist av samma skrot och korn som Peng Chen, och detta inte minst därför att det fortfarande fanns många som tvivlade på de anklagelser som riktats mot Liu Shao-chi och Teng Hsiao-ping. Rebellerna måste alltså kunna peka på fakta och visa hur man de senaste månaderna tydligt och klart haft att kämpa mot motstånd och obstruktion från partikommitténs sida, för att kunna nagla fast motståndaren genom aktioner, som inte kunde avvisas som uppenbart illegala. Det gällde att inte bara finna partikommitténs akilleshäl, utan också visa upp den för allt folket, så att man sedan kunde fälla en dom som byggde

²⁰ När vi i väst i detta sammanhang strör ord som kompromisser, misslyckanden etc. omkring oss, borde vi nog i stället försöka göra klart för oss att vi knappast har någon möjlighet alls att komma med några värdeomdömen om så komplicerade processer som denna, framför allt inte när vi över huvud taget knappast förstår de faktorer som dykt upp, ofta inte ens känner till dem.

på Mao Tse-tungs lära.

Det skulle emellertid vara felaktigt att betrakta hela det så kallade maktövertagandet i Shanghai som följden av en noga fastslagen och in i detalj genomtänkt plan. De olika etapper som ledde fram till den bestämdes nämligen genomgående av motståndarens taktik, som man givetvis inte kunde räkna ut på förhand. Just däri låg emellertid rebellernas styrka och dessutom också en av orsakerna till att maktövertagandet inte drevs fram enligt ett fastställt program; i stället föll makten på ett mycket egendomligt sätt bara i rebellernas händer. Deras aktion syftade inte till att ta makten, bara till att försvaga motparten, dvs. höja den egna prestige i allmänhetens ögon och försvaga motståndarens. Argumentet att man måste lyda partiet neutraliserades eller relativiserades av ett annat och lika obestridligt argument, nämligen att man ”måste skydda partiet mot revisionisterna”.

Ett typiskt intermezzo

Några av de rebelliska rödgardistorganisationerna i Shanghai var inte alls nöjda med den propagandalinje som följdes i de officiella tidningarna. De fann deras rapportering ytlig och inte alls anpassad efter verkligheten. En dag kom de på den ljusa idén att man borde kunna motverka tidningens linje genom att be dess ledning att distribuera rödgardisternas egen tidning tillsammans med den egna.²¹ Första veckan i december vände man sig alltså till redaktionen för Shanghais största och inflytelserikaste tidning och krävde att rödgardisternas tidning i fortsättningen skulle distribueras tillsammans med denna, som ett vittnesbörd om att tidningen indirekt var beredd att stödja deras politik. Denna skenbart oskyldiga begäran var i själva verket en klar utmaning mot partikommittén, ett krav på att den äntligen skulle bekänna färg. För naturligtvis kunde redaktionen inte bestämma en sådan sak på egen hand. Den måste ha tillstånd av Shanghais partikommitté eftersom den var officiellt organ för denna. Det avvisande svaret kom också genom stadens borgmästare Zau Dichou.

Rebellerna svarade med en protestdemonstration utanför tidningens officin, och denna besvarades genast med en organiserad motdemonstration. Motdemonstranterna provocerade fram ett tumult i tidningsbyggnadens trappa och utanför byggnaden; härvid dödades två rödgardister genom ett fall i trapphuset. Man stod inför vad som senare skulle komma att betecknas som revisionisternas speciella teknik; försöket att ”uppvigla massorna mot varandra”. Rebellerna ställde naturligt nog till med en viss uppståndelse kring sina båda döda och ställde motdemonstrationens organisatörer, alltså indirekt partikommittén själv, till ansvar för vad som hänt.

Stämningen var synnerligen spänd och rebellerna ockuperade redaktionslokalerna, så att tidningen hindrades utkomma under en hel vecka i början av december. Detta berodde dock delvis också på att några av sättarna i tryckeriet hade ställt sig på rebellernas sida. Den lilla grupp som ockuperat redaktionen utsattes för en regelrätt belägring; de kungatrogna var fortfarande ganska starka, och hoppades kunna misskreditera rebellerna inför allmänheten. Men rebellernas envisa motstånd gjorde god effekt, och plötsligt kom hjälpen från ett alldeles oväntat håll. En ledande medlem av centralkommitténs ”grupp för kulturrevolutionen” intervenerade och lyckades åstadkomma förhandlingar mellan parterna, som slutade med en kompromiss. Denna var emellertid ganska ensidig. Redaktionen måste finna sig i att distribuera också röd gardisttidningen, medan

²¹ A. L. Strong återger en i allt väsentligt likalydande version, som dock avviker i vissa detaljer. Se A. L. Strong, brev nr 52, den 23 oktober 1967. Hon skriver t. ex. att rebellerna och de konservativa i slutet av december utkämpade en tio dagar lång strid, då 100 000 personer sattes in kring stadens partikommitté. Men två personer som bodde bara några hundra meter från partikommitténs hus märkte ingenting alls av dessa strider, som förmodligen bör ha varit politiska, bortsett från att man munhögs en hel del.

rödgardisterna å sin sida förpliktigade sig att hålla sig till anvisningarna i ”de 16 punkterna”, framför allt stadgandet om att höga funktionärer inte fick angripas med namns nämnande förrän CK fattat beslut om den saken.

Under den tid då miljonstaden måste vara utan sin förnämsta tidning hade det förekommit en del välorganiserade protestdemonstrationer mot att tidningen inte kom ut. Man slog på stora trumman mot rebellerna, fortfarande med hjälp av de kungatrogna och de som helt enkelt kan betecknas som medlöpare. Nu kunde emellertid tidningen börja komma ut igen, utvidgad med ett rebellsupplement, som skrevs av en helt egen redaktion. Därmed blev det plötsligt posttjänstemännen och tidningsbuderna som (enligt vad det senare visade sig) på sina fackföreningsfunktionärers anmaning vägrade att dela ut de båda pressorganen. Återigen kom det till demonstrationer och motdemonstrationer, tills det några dagar senare blev känt att alltsammans leddes centralt av partikommittén.

Folk började skvallra ur skolan, därför att man börjat komma på andra tankar. Och nu gällde det inte studenter utan arbetare och delvis till och med funktionärer. Detta blev vändpunkten; de komplicerade manövrar som genomförts för att spela ut olika delar av massan mot varandra började verka allt mer misstänkta i allt fler människors ögon. Hur kunde det egentligen komma sig att den ena individen efter den andra plötsligt bröt mot partidisciplinen och till och med offentligt tog ställning för rebellerna? Det går inte att ge något absolut säkert svar på den frågan. Man skulle ju kunna förmoda att en del potentiella rebeller till en början uppträdde som kungatrogna, för att på så sätt kunna lura majestätet desto bättre. Säkert måste några faktiskt ha spelat detta farliga spel, för att tjäna en god sak. Sedan gjorde det ovanliga exempel de gav, själva överraskningsmomentet, resten, och deras uppträdande började snart smitta av sig mer och mer, eftersom många såg deras handlande som en ny möjlighet.

Man behövde bara hänvisa till ”de 16 punkterna” för att klart och entydigt kunna fördöma den politik som partisekretariatet bedrivit dessa sista veckor. I detta dokument stadgades att det var förbjudet att uppvigla massorna mot varandra, och den saken gällde också för partiet, vars ansvariga män hade biträtt centralkommitténs beslut. Uppenbarligen kunde också parti- och fackföreningssekreterarna anklagas enligt samma punkt. Tiden 20-24 december kännetecknades av en febril verksamhet hos alla inblandade parter. Ena sidan kämpade hårt för att utnyttja det försprång man vunnit, den andra för att förhindra att de skador som drabbat de makthavandes prestige blev helt omöjliga att reparera. Den allmänna meningen, som bearbetades intensivt av rödgardisterna, drogs mot den sida som lyckats peka på felen och samtidigt också förklara sina egna motiv. Händelseutvecklingen ledde till att Shanghais främste revisionist vid denna tid, CK-medlemmen Zau Di-chou, bakom vars skickliga taktik endast de allra mest välinformerade anade den revisionistiske ränksmidaren, den 24 december avslöjades på det jättestora folktorget i Shanghai: han tvingades där till offentlig självkritik. Medlemmar av hans egen partikommitté hade nu öppet tagit ställning mot honom, och frågan är väl om han inte i månader mitt i sin egen högborg hade hyst individer som hjälpte rebellerna att lägga krokben för honom.²² Fortfarande rådde emellertid stor oklarhet om såväl hans allmänna politik som en del andra frågor, och man gjorde inga försök att beröva honom hans formella ställning, eftersom denna föll under CK:s östkinabyrås domvärjo; han var själv medlem av denna. Men däremot hade hans prestige krossats

²² Det fanns faktiskt rebeller inom själva partikommittén. I det sammanhanget spelade stadskommitténs tredje-sekreterare Chang Chung-tchiao en viktig roll. En lika viktig roll spelades av Yao Wen-yuan. Ingen av dem var emellertid i Shanghai i slutet av december. Det förefaller som om de inte återvände dit förrän i början av januari. De som attackerades var borgmästaren och andresekreteraren Zao Di-chou, förste partisekreteraren Chen Beiche och medlemmen av östkinabyråns sekretariat Wei Wen-bo.

i grunden. I en hel natt hade han måst stå på tribunen, med sänkt huvud, och lyssna till det ena talet efter det andra, sedan han och några av hans medarbetare dessförinnan hela dagen körts omkring på Shanghais gator i en lastbil, utrustade med narrhattar på vilka man med stora bokstäver hade skrivit ordet ”kapitalist”. Chou En-lai hade upprepade gånger förbjudit det där bruket av ”åsneöron” eller kapitalistmössor, på samma sätt som man utfärdat förbud mot att gå handgripligt till väga, men de där förbuden ignorerades ofta fullständigt.²³

December i Peking

Under tiden augusti till november härbärgerade Peking enligt officiella kinesiska beräkningar 11 000 000 rödgardister från landets alla hörn. De problem detta skapade ansträngde den kommunala förvaltningen och de statliga myndigheterna så hårt, att deras svårigheter helt naturligt blev av ett helt annat slag. Därtill kom att medlemmarna av ”gruppen för kulturevolutionen” satt i Peking och bevakade utvecklingen på ett sådant sätt att det blev mindre spelrum för komplicerade manövrer med hjälp av partiets lägre kadermedlemmar. Myndigheterna försökte visserligen helt stillsamt få rödgardisterna att ge sig hem igen, men rent principiellt gjorde man inga försök att inskränka deras möjligheter att utbyta revolutionära erfarenheter.

Man övergick till att förklara för ungdomarna att det räckte med att mindre delegationer på 10-15 personer gav sig ut på resa. Detta var emellertid snarare avsett som ett påpekande än som en regel. Och resandeströmmen upphörde inte heller, men gick åtminstone tillbaka.

Den 18 november offentliggjordes en för hela landet gällande kungörelse, som under hot om straff förbjöd misshandel av meningsmotståndare, godtyckligt fängslande och privata rättegångar.²⁴ Tio dagar senare ordnades ett stort möte med alla de främsta kulturella kontaktpersonerna inom film, teater och musik. Samtliga inleddes därvid i arméns kulturavdelning, vilket innebär att denna viktiga del av kulturlivet undandros propagandachefen Tao Chus inflytande. Vid detta tillfälle tilldelades Maos maka officiellt Chang Ching titeln arméns första rådgiverska i kulturfrågor, eftersom hon under år 1966 skaffat sig ett gott anseende som specialist på detta område genom sin vid årets början avgivna rapport.²⁵ Några dagar senare, den 4 december, lär enligt rapporter i rödgardistidningarna en liten grupp rödgardister ha trängt in i de våningar som tillhörde redan avsatta, men ännu inte offentligt och officiellt kritiserade medlemmar av de högsta partikadrerna, och fasttagit följande personer: Peng Chen, Lu Ting-y, Yang San-kun och Lo Jui-ching.

Därefter förödmjukades de fasttagna offentligt i ett stort stadion. Man hängde textband med skymfande paroller om halsen på dem, fotograferade dem och spred sedan dessa fotografier över hela staden.²⁶ Det förefaller emellertid som om historien skulle ha misshagat den högsta KR-ledningen. Den tog nämligen avstånd från dessa metoder och förhindrade ett upprepande.

Från ungefär samma tid stammar också en åtgärd som fick ett icke oväsentligt inflytande på utvecklingen. Säkerhetspolisen var fram till slutet av november underställd inte bara en central

²³ Se följande artiklar i tidskriften *Eastern Horizon* (Hongkong), årgång 1967: G. Tannenbaum: *How Shanghai Workers took over their Wharfs*, nr 7, sid. 6-17. C. L.: *The January Revolution in Shanghai*, nr 4, sid. 18-20. R. Alley: *January Revolution*, nr 9, sid. 13-18.

Författarna till dessa artiklar var samtliga bosatta i Kina: Tannenbaum bor sedan flera år tillbaka i Shanghai.

²⁴ Se C. Q., nr 29, sid. 187 (ingen källuppgift).

²⁵ Detta betydelsefulla tal av Chang Ching finns återgivet i P. R. nr 50 1966, sid. 6-9. Detta tal är det första dokument där arbetsgrupperna omnämns på ett negativt sätt. Om man inte visste vad det handlade om skulle det vara omöjligt att förstå hennes uttalande på denna punkt. Talet hölls den 28 november i Peking.

²⁶ Dessa foton publicerades också i japanska tidningar och via dessa i C. Q., nr 30 1967, sid. 211.

instans, som leddes av Hsie Fu-chi, utan stod också under provinspartisekreterarnas domvärjo. Det förefaller som om det i varje provinspartisekretariat fanns en högste ansvarig för säkerhetspolisen, som i sin tur var underställd ministeriet för statens säkerhet. Denna organisationsprincip avvecklades nu och hela säkerhetspolisen anslöts till armén, eller noga räknat arméns politiska avdelningar i respektive provinser. Denna omgruppering berövade provinsernas partikommittéer ytterligare ett verktyg att manövrera med. Lika litet som i fråga om det upphävande av partisekretariatens myndighetsrätt över respektive militärregioners politiska avdelningar, som genomfördes den 1 september, känner man till om denna åtgärd var av definitiv eller transitorisk karaktär.

Så småningom började de olika delegaterna fara hem igen. Atmosfären i Peking var relativt lugn, och de viktigare politiska tilldragelserna var få, om man bortser från sessionerna på högre nivåer. Någon gång kunde det inträffa ett eller annat intermezzo; oftast rörde det sig då om de vanliga episoderna när man bildade av partiet oavhängiga grupper i fabrikena. Huvudparten av rödgardisterna var sysselsatta med att skriva, trycka, distribuera, hålla sammanträden, klistra upp stora paroller och väggtidningar och organisera husrum. Allt verkade redan som rena vardagen, och i december kunde en uppmärksam iakttagare inte undgå intrycket av att kulturrevolutionen råkat in i något slags återvändsgränd. Här i Peking var det omöjligt att föreställa sig någon fortsatt utveckling. Rörelsen hade av allt att döma passerat sin kulmen, den hade lyckats ta sig in i fabriker och folkkommuner — men det verkade inte som om några mer principiella förändringar förestod. Rödgardisterna var tydligen inte intresserade av när och hur de måste återgå till skolbänken, detta inte minst med tanke på att de undervisningsformer som förebådats uppenbarligen fortfarande befann sig på debattstadiet. Inte heller stod det klart vilka former arbetarnas fortsatta deltagande i kulturrevolutionen skulle få.

Samtidigt hade man i Shanghai redan tagit itu med att främja uppkomsten av rödgardistgrupper bland arbetarna. Också i Peking skapades ett relativt litet antal sådana grupper, men det fanns ingenting som tydde på att utvecklingen skulle gynna just denna tendens. Arbetarna intog en formell och intresserad, men ingalunda engagerad hållning, bland annat därför att ”de 16 punkterna” klart gav besked om att produktionen och skörden under inga omständigheter fick råka i kläm. Först några månader senare kom den fortsatta utvecklingen i Shanghai som ett bevis för att det faktiskt inte förelåg någon principiell motsägelse mellan kravet på produktionens bevarande och det faktum att arbetarna började verka för kulturrevolutionen på samma sätt som rödgardisterna; de offrade helt enkelt sin fritid för att aktivt delta i kulturrevolutionen.

10. Kulturrevolutionen förs in på en ny väg

Medan utvecklingen i Shanghai givit klart besked om kulturrevolutionens inre logik och läget i Peking var föga karakteristiskt för situationen i stort, eftersom allting där utspelades helt enligt programmet och under ledningens vakande öga, så att inte heller den lokala förvaltningens kadrer kunde utveckla några självständiga initiativ, varierade läget för kulturrevolutionen ute i provinserna en hel del. Vid denna tidpunkt var läget ungefär såsom följer:

a) Shanghai stod som ett exempel på en kulturrevolution som redan nått ett framskridet stadium. Typiskt var att rebellerna i stor utsträckning hade initiativet i sina länder. Samma situation härskade också i två-tre andra provinser.

b) Peking stod däremot som en prototyp för de provinser där partikommittéerna fortfarande i stor utsträckning var situationens herrar och kulturrevolutionen utvecklade sig på olika sätt, utan att någon bestämd tendens var entydigt ledande. Det finns goda skäl att anta att denna situation rådde i de flesta av provinserna. På ytan märktes ingenting som kunde ge anledning till klagomål över att kulturrevolutionen inte genomfördes på ett korrekt sätt, eller hade hindrats i sin utveckling.

c) i en del provinser, med Szechuan som typexempel, hade partikommittéerna lyckats genomföra kulturrevolutionen helt i sin egen egid, fria från den rebelliska versionen och dess betydelsefulla implikationer. I dessa provinser misslyckades rebellerna från Peking helt i sina strävanden att vinna anhängare. Här hade partikommittéerna med hjälp av sina egna rödgardister lyckats förhindra uppkomsten av högkvarter med egna idéer.

d) de autonoma regioner som befolkades av minoriteter och stod under särskild förvaltning framstod som undantagsfall. Kulturrevolutionen trängde visserligen också fram till dessa, men de lokala förhållandena innebar att man måste inskränka sig till kampen mot "de fyra gamla" och övriga direkta programpunkter. I dessa autonoma regioner hände ingenting som mera väsentligt påverkade kulturrevolutionens utveckling; däremot förverkligades i allmänhet det som brutit igenom på andra håll och redan hunnit bli allmänt så småningom också här. Rödgardisterna inskränkte sig här till att nagelfara den lokala förvaltningens arbete. Men med tanke på regionernas speciella problem avstod man från all klappjakt på förvaltningen. För övrigt vet man mycket litet om hur kulturrevolutionen genomfördes i dessa områden.

Folkrepublikens officiella organ utsände kontinuerligt informationer och kommentarer om de redan sanktionerade faserna, men däremot gick man sällan in på fakta kring sådana temakretsar som inte ingick i den officiellt sanktionerade fasen. Man söker förgäves i den officiella pressen efter uppgifter om det rådande läget ute i landet. Tidningen rapporterade bara sådant som vid varje given tidpunkt tycktes passa in i den allmänna tendensen; först långt senare kunde man ibland, utifrån små avvikelser i framställningssättet, konstatera att det törhända dolde sig ett helt komplex av fortfarande olösta frågor bakom en enkel rapport. Rödgardisternas nyhetsförmedling sörjde visserligen för att denna arbetsprincip inte blev allenarådande, men å andra sidan var den inte alltid så tillförlitlig. Det är svårt att kritiskt kontrollera deras källor och deras sätt att använda dessa, och funderingar med utgångspunkt från rödgardisternas nyheter kan leda till svåra felslut. Därför måste man också nöja sig med ett blygsamt, men åtminstone säkert, vetande om läget i provinserna.

De allra senaste månaderna hade de revolutionära organisationerna av olika slag mångdubblats i nästan alla provinshuvudstäder. Detta gällde också de så kallade högkvarter som tjänstgjorde som topporganisationer för de olika riktningarna och betecknade sig som de röda gardenas första,

andra eller tredje högkvarter. Envar grupp försökte efter råd och lägenhet skaffa sig en verklig massbakgrund bland arbetarna, men än så länge med högst växlande framgång. Det avgörande för tillströmningen av nya medlemmar eller tillkomsten av en ny grupp var alltid enskilda individers eller små kollektivs hållning i olika konkreta frågor, som förts fram av den ena eller andra organisationen, varvid frondörerna samlade sig i var sin grupp.

Den extensiva demokrati som utropats av Lin Piao utlades snart på ett sätt som ”gruppen för kulturrevolutionen” av allt att döma inte hade tänkt sig. Vissa rebellgruppers krav på att man skulle göra allvar av tanken att föra in kulturrevolutionen i fabriker och företag, följdes på ett sätt som vid första ögonkastet verkade ”korrekt”, men senare framstod som klart och tydligt falskt. Man inaugurerade en ny politik, som till slut blev ödesdiger för både parti- och fackföreningssekreterarna, eftersom man strax därpå utnyttjade denna tendens för att bygga upp själva storangreppet på den. Rebellernas krav på att kulturrevolutionen skulle föras in i fabriker tolkades nämligen sålunda att de kungatrogna rödgardistgrupperna nu började satsa på vad som tidigare varit ett studenternas privilegium: utbytet av revolutionära erfarenheter. Partisekreterarna, som redan vant sig vid att spela en passiv roll och i hemlighet understödja sina mera överseende kritikers företag, lät dem hållas och skötte till och med om de förvaltningstekniska detaljer som erfordrades för att förverkliga tendensen. Utbytet av revolutionära erfarenheter bland arbetarna innebar att det nu blev arbetarnas tur att fara land och rike kring, med följd för produktionen som inte är alltför svåra att föreställa sig. Å andra sidan gäller att detta utbyte kunde förverkligas bara i de städer och provinser där rebellerna redan hade initiativet i sin hand.

Denna nya tendens, som snart gavs det lätt eufemistiska namnet ”ekonomism”,¹ förverkligades sålunda bara i sådana områden där partikommittéerna redan hunnit tämligen långt i reträtten, alltså i de städer och provinser som tillhör det som ovan kallades kategori a), framför allt i Shanghai, Nanchang, Nanking, Tayuan, Kweiyang och Harbin. Rebellerna och ”gruppen för kulturrevolutionen” reagerade mycket snabbt när det (i december och januari) visade sig att man utnyttjade denna tendens till diverse manövrer till förmån för partisekreterarna. Senare följde en så förintande kritik² av denna ekonomiskt ytterst skadliga utläggning av kulturrevolutionen, att metoden inte längre kunde tillämpas i praktiken. Man fick en temporal fasförskjutning, som fick en högst negativ verkan för den etablerade apparaten, eftersom det på en del håll i landet utvecklades en politisk makt av helt ny typ, som ersatte partikommittéerna, samtidigt som dessa på andra håll fortfarande satt inne med alla befogenheter. Följden blev att man i månader inte visste om båda dessa olika maktformer, som av allt att döma utslöt varandra ömsesidigt, verkligen skulle betraktas som giltiga, eller om det bara var den nya formen som räknades. Landet över undrade man länge om partikommittéerna helt enkelt skulle omorganiseras, eller om de skulle avlösas av en ny maktform. Å andra sidan fick fasförskjutningen också vissa fördelaktiga verkningar för partimaskineriet. De fel som funktionärer på andra håll gjort sig skyldiga till under sin defensiv kunde nu studeras och undvikas. Detta fick till följd att det blev svårare för rebellerna att vinna en massgrundval för sitt maktövertagande, eftersom massanslutningen alltid bara kom genom uppenbara och i stor skala genomförda fel från motståndarens sida.

Men vad var avsikten bakom ”ekonomismen” och hur löd riktlinjerna för den? Tidningarna har inget att säga om den saken. Men däremot talar de åtgärder som träffades för att befrämja den sitt

¹ Definitionen ”ekonomism” återgår till Lenins skrift ”Vad bör göras?”

² Till en början betecknade termen ”ekonomism” denna tendens inom själva kulturrevolutionen. Senare generaliserades emellertid kritiken och riktades i samband med kritiken mot Liu mot olika aspekter av det tidiga 60-talets näringspolitik.

tydliga språk.³

I december började man, parallellt med värvningen av rödgardister, sprida parollen om att nu var det arbetarnas tur att utbyta revolutionära erfarenheter och uppvakta med rapporter i Peking. Man låtsades alltså som om det vore den naturligaste sak i världen att också arbetarna nu började röra på sig och ägna sig åt en politisk verksamhet i stil med de röda gardernas, inklusive resorna. Syftet var att de framför allt skulle fara till Peking för att besvära sig över rebellernas verksamhet. Dessa företag stöddes naturligtvis energiskt av de rödgardistgrupper som inte gillade att partisekreterarna försattes i allt svårare positioner genom angrepp som nu inte bara kom utifrån, genom studenterna, utan också från interna grupper. Formellt hade partisekreterarna emellertid fortfarande kvar alla sina maktbefogenheter, och nu tillät de helt storslaget detta ”revolutionära utbyte”, eftersom de räknade med att detta skulle stärka deras egen ställning. Man försökte med andra ord begagna rebellernas egen teknik för att undergräva deras ställning. Med en viss rätt räknade funktionärerna med att sådana indirekta metoder faktiskt var deras enda chans att konsolidera arbetarnas traditionella sympatier till sin sida igen. Taktiken var helt oangripbar och hade den fördelen att också de röda garderna hade använt den, i mycket hög grad. Och hur skulle man kunna förvägra arbetarna vad som betraktades som rödgardisternas självklara rättighet?

Och därmed gick företaget sin gilla gång. Men partisekreterarna tog aldrig officiellt ställning för denna nya politik. De nöjde sig med att tolerera dessa aktioner som de mycket målmedvetet själva hade inspirerat, väl förmodligen därför att de inte hade råd att låta en sådan chans ligga obrukad. Bland annat fick grupper av arbetare rätt att stanna borta från arbetet, om de under denna tid sysselsatte sig med politiska aktioner, varmed i allmänhet menades aktioner avsedda att stödja auktoriteterna. Förvaltningarna ordnade specialkrediter för resorna och bankerna öppnade alla slussar för aktionerna ”så länge medlen räckte”, som man sade i bankluckorna, med andra ord så länge man fick fortsätta innan någon inskred. Man började plötsligt dela ut pengar bland arbetarna under alla möjliga rubriker och till synes hållbara skäl som t. ex. ”gottgörelse för omkostnader”, ”löneförhöjning” och liknande. Visserligen var det inga stora summor som utdelades till var och en, men tillsammans måste de ha utgjort en hel del, eftersom fenomenet grep omkring sig ordentligt på bara några veckor. På detta sätt gav man inte bara arbetarna möjlighet att organisera sig för att göra ”statsbevarande” insatser, utan skaffade sig också något som kan betecknas med det banala uttrycket ”popularitet”.

Ett tänkvärt precedensfall hade utspelats redan första veckan i november.⁴ Den gången hade cirka 2 000 arbetare från Shanghai i all hemlighet stämt möte på stationen och klev där helt sonika på ett tåg och krävde att få fara till Peking och avlägga rapport där. Men enligt förljudande rörde det sig den gången om medlemmar av den rebelliska gruppen. Saken var i och för sig ganska anmärkningsvärd, eftersom arbetarna lyckats organisera alltsammans utan att någonting blev känt i förväg. Myndigheterna fick inte höra talas om saken förrän tåget redan hade givit sig iväg. När de försökte ingripa hade det första tåget redan nått Nanking och stoppats där. Nummer två hade

³ Alla upplysningar om ekonomistendensen kommer från dess motståndare. Men utlänningar som under den relevanta tidpunkten befann sig i Shanghai bekräftar i stor utsträckning de fakta kritikerna ger. Det var sålunda ingalunda förtal när man beskyllde partiledningen för att ha försökt köpa sig anhängare. Taktiken byggde inte på några klart formulerade näringspolitiska åtgärder utan på *laissez-faire*-principen. Hur som helst manipulerade partikommittén i Shanghai i slutet av december med konsumtionsvarumarknaden på följande sätt: priserna sänktes plötsligt, vilket fick folk att köpa i övermått. Detta åstadkom en ansträngning av marknaden, också därigenom att inga nya leveranser sattes in, vilket i sin tur gav de ansvariga en förevändning att låta priserna skjuta i höjden igen. Syftet med aktionen var att vältra över ansvaret för prisstegringen på rebellerna.

⁴ Det så kallade Nankingintermezzot från januari 1967, som omnämndes i alla våra tidningar, måste ses i samband med denna tendens. Se G. Blumer: *Chinesische Wandzeitungen, Neue Zürcher Zeitung* den 7 april 1967.

hejdats utanför Shanghai, därför att tågpersonalen hade vägrat att fara vidare. De misstänkte att det låg en hund begraven i detta. Så snart företaget blev känt omgavs det genast av en aura av illegalitet, men myndigheterna vågade inte använda maktmedel. De hejdade arbetarna vägrade i två dagars tid att utrymma spåret och försökte med framgång blockera blockaden mot dem. Alla förhandlingar blev resultatlösa, och tågen kunde inte komma fram. Till slut måste en framstående medlem av ”gruppen för kulturrevolutionen” bege sig till ort och ställe, garantera arbetarna att de snart nog skulle få möjlighet att försvara sig mot revisionstema i sina egna fabriker, men samtidigt meddela dem att det inte kunde gå för sig att de helt sonika lämnade sina arbetsplatser i sådana massor. Personen i fråga — det lär ha rört sig om Chang Chun Chiao, och enligt obekräftade påståenden skall också Chen Po-ta ha varit närvarande — lyckades till slut få arbetarna att återvända till sina arbeten.

Historien hade naturligtvis diskuterats åtskilligt i Shanghai, och det kom som en stor överraskning när det plötsligt började viskas om att partifunktionärerna stödde dessa resor. Det kom dock aldrig till något resande i större skala. Tvärtom kasserade många in sina bidrag, gick till närmaste varuhus och köpte sig helt enkelt en cykel. Själva denna situation såsom sådan skärpte emellertid den allmänna spänningen och en del förslagna rebellgrupper, som genast anat oråd, uppvaktade med ett motangrepp som inte kunde ha varit tydligare. I samma ögonblick de förstätt fällan gav de sina medlemmar anvisning att inte använda sig av detta nya medel. Och sedan kunde rebellorganisationerna, som vid det laget redan hade representanter och anhängare i nästan varenda fabrik och organisation, spela ut sitt trumfkort: återigen hade man fått bevis för att ”en handfull individer i partiet följde den kapitalistiska vägen”. Redan i mitten av december delade en organisation av arbetarrebeller ut ett upprop, som dock till en början drunknade i mängden av skrivet material och förblev alldeles obeaktat en tid framöver. Detta också därför att organisationen i fråga vid denna tidpunkt hade relativt få anhängare, bara några tiotusental. Uppropet löd såsom följer:

”Arbetarminoritetens 10 punkter” (december, Shanghai)⁵

1. Alla arbetare, kadermedlemmar och studenter måste följa anvisningen om 'att stegra produktionen och hålla revolutionen i säkra händer'. De får inte lämna arbetsplatsen och bör framstå som förebilder.
2. Alla arbetare, kadermedlemmar och lärlingar bör genast återvända till Shanghai, för att genomföra sin revolution och uppfylla planen,
3. Sådana attester som underskrivits av partifunktionärer på olika nivåer, bör från och med i dag inte gälla längre. Alla respengar som utbetalats måste återbetalas.
4. Alla enheters disponibla medel måste tills vidare frysas inne. Alla finansmyndigheter måste bevakas av minoriteten, så att inte näringslivet skadas.
5. För att inte orienteringen i striden skall överges, måste alla löne- och socialutbetalningar kontrolleras efter kulturrevolutionen.
6. Studenter och skolelever måste leva tillsammans med arbetare och bönder, så att dessas världsåskådning förändras.
7. Kapitalisternas bostäder och utrymmen får inte bara helt enkelt besättas. Den saken bör regleras av staden. De som varit orsaken till sådant måste bestraffas. Sådana personer som besatt dessa bostäder måste utrymma dem inom en vecka.

⁵ Upprop från en arbetargrupp i Shanghai. Texten efter ett duplicerat blad, andra veckan i december 1966.

8. För att befästa proletarietets diktatur måste alla sådana personer som är emot Mao Tse-tung, Lin Piao och gruppen för kulturrevolutionen genast arresteras av polisen. Slagskämpar och plundrare måste genast tvingas att återlämna vad de stulit. De som envisas måste bestraffas.
9. Alla minoritetens organisationer måste noga åtlyda dessa punkter och alla propaganda-apparater måste tas i bruk.
10. Samtliga partiorgan måste liksom polisen lyda dessa punkter. Den som bryter mot dessa punkter kommer att betraktas som sabotör mot kulturrevolutionen.”

Detta intressanta dokument förebådade i allt väsentligt vissa punkter i den ”angelägna appell” som några veckor senare distribuerades över hela staden Shanghai, och därefter etiketterades som ”exemplarisk” av Mao Tse-tung själv och publicerades över hela landet. Innehållet i detta dokument fick vittgående politiska följder och skapade den verkliga vändpunkten i kulturrevolutionen. Det var inte resultatet av några beslut eller anvisningar, utan en spontan politisk reaktion från en lyhörd och ansvarskännande minoritet nere på basnivån. Propagandan för ”10-punkters-programmet” befrämjades av den omständigheten att samma rebellorganisationer, som i december försökt få över Shanghais viktigaste tidning på sin sida, den 4 eller 5 januari med hjälp av rebeller på redaktionerna hade lyckats få hela kontrollen över tidningarna *Je Fang Bao* och *Wen Hui Bao*, och alltså helt övertagit makten över dessa. Den ”angelägna kungörelsen” ger en ganska god bild av de rådande omständigheterna. Dess dramatiska tonläge vittnar om oron för att de problem den tar upp inte skulle beaktas ordentligt och de tungt vägande följder detta kunde få för den fortsatta kulturrevolutionen. Den löd såsom följer:

ORDAGRANN ÖVERSÄTTNING AV DEN ”ANGELÄGNA KUNGÖRELSEN” (den 9 januari 1967)

”Just nu, då den stora proletära kulturrevolutionen i Shanghai närmar sig den avgörande fasen i striden mellan de två riktningarna och Shanghais kommunala partikommitté, som hårdnackat hänger fast vid den borgerliga reaktionära linjen, har störtats, smider den handfull av parti-medlemmar som följer den kapitalistiska vägen nya komplotter. De har lierat sig med de kapitalistiska krafterna i samhället och söker genom ekonomiska förmåner förändra kampens allmänna orientering och hetsa upp massorna till inbördes kamp mot varandra. Härigenom har de åstadkommit stopp i fabrikenas produktion och lyckats avbryta järnvägs- och vägtrafiken. De har till och med lockat hamnarbetarna att lägga ner arbetet, varigenom arbetet i hamnen försvåras och vårt lands internationella anseende skadas. De förslösar efter behag statens pengar och egendom, höjer godtyckligt löner och socialbidrag och delar hänsynslöst ut alla möjliga bidrag och understöd. De hetsar massorna att besätta de offentliga byggnaderna med våld. Detta är de nya former vari Shanghais kommunala partikommitté envisas med att genomföra den borgerligt reaktionära linjen.

När den lilla handfull ledande personer inom partiet som går den kapitalistiska vägen griper till sådana låga metoder, siktar de mot följande mål: 1. Genom sabotage mot produktionen, stopp i kommunikationerna och angrepp mot landets näringsliv och folkets levnadsstandard söker de motsätta sig ordförande Mao och partiets centralkommitté och utöva tryck mot den av partiets centralkommitté tillsatta gruppen för kulturrevolutionen, så att de skall nå sitt mål, att undergräva den stora proletära kulturrevolutionen. 2. De söker utnyttja de ekonomiska bidrag de ger för att förändra den allmänna orienteringen hos striden och försöker härvid länka över en allvarlig politisk kamp till det villospår som representeras av en ekonomisk kamp, och samtidigt korrumpera massornas revolutionära vilja genom att erbjuda dem materiell vinning, genomföra en fredlig evolution och låta de borgerliga idéerna löpa amok.

Därför varnar vi högtidligen Shanghais kommunala partikommitté och säger dem att de inte kan räkna med framgång för någon komplot, som syftar till att avvända massans uppmärksamhet från kampen genom sabotage mot produktionsmedlen, stopp för kommunikationerna och höjning av lönerna eller andra materiella fördelar. De revolutionära rebellgrupperna, som är väpnade med Mao Tse-tungs tankar, avslöjar beslutsamt dessa komplotter och slår resolut tillbaka angreppen från denna borgerligt reaktionära ideologiska strömning. Vi måste med fasthet följa den av ordförande Mao uppställda riktlinjen 'att beslutsamt genomföra revolutionen och stegra produktionen'. Å ena sidan deltar vi aktivt i den stora proletära kulturrevolutionen, och å den andra stannar vi troget på våra poster inom produktionen och uppbyggnadsarbetet, håller fast vid vår åtta timmars arbetsdag, strävar efter att uppfylla och överträffa produktionsplanerna och gör vårt bästa för att producera högklassiga produkter. Vi är övertygade om att de breda massorna av revolutionära arbetare känner en stark politisk ansvarsmedvetenhet gentemot vårt stora socialistiska fosterland. De kommer säkert att kunna sätta det allmännas intressen främst och med utgångspunkt från statens intressen i stort korrekt lösa ovannämnda frågor och tillkämpa sig seger i kulturrevolutionen och inom produktionen.

I syfte att få ett snabbt slut på den allvarliga situation inom näringslivet som skapats av Shanghais kommunala partikommitté, riktar vi härmed en appell till er, våra vapenbröder inom de revolutionära rebellgrupperna i hela denna stad:

1. Arbetarna, funktionärerna, skoleleverna och studenterna i de revolutionära rebellgrupperna måste beslutsamt *genomföra ordförande Maos anvisning 'att beslutsamt genomföra revolutionen och stegra produktionen'*, aktivt delta i den stora kulturrevolutionen, och samtidigt troget stå på sina poster inom produktionen och framstå som förebilder i *'att beslutsamt genomföra revolutionen och stegra produktionen'*.
2. Vi vädjar till de revolutionära rebellgrupperna landet över att genast 'skrida till aktion för att få alla arbetare, regeringsfunktionärer, företagsanställda och lärlingar från Shanghai, som för närvarande utbyter revolutionära erfarenheter i andra delar av landet, att genast återvända till Shanghai, så att den stora kulturrevolutionen i deras egna enheter kan fortskrida effektivt och produktionsplanerna för 1967 kan överträffas.
3. Alla sådana intyg som bemyndigar personer att lämna sina arbetsplatser för att utbyta revolutionära erfarenheter i andra delar av landet, och som tidigare undertecknats och utfärdats av personer i ansvariga ställningar i de olika organisationerna och företagen, ogiltigförklaras härmed från och med den dag detta dokument offentliggörs. Dessa personer i ansvarig ställning måste göras ansvariga för återbetalningen (om så erfordras genom delbetalningar) av de stora penningsummor som utbetalats för att täcka kostnaderna för utbytet av revolutionära erfarenheter (reskostnaderna undantagna).
4. Bortsett från de nödvändiga utgifterna för produktionen, lönerna, kulturrevolutionen, kontorsförvaltningen och andra bona fide ändamål, måste de likvida medlen hos alla statliga institutioner, organisationer och företag frysas inne från och med den dag detta dokument publiceras. Detta bör genomföras av finansorganisationerna på den kommunala och andra nivåer, under gemensam övervakning av de revolutionära rebellgrupperna och de revolutionära massorna, så att man får garantier för att det statliga näringslivet inte utsätts för några förluster. (Detta gäller inte för privata bankkonton.)
5. För att undvika att kampens allmänna orientering förändras, bör sådana problem som har att göra med reglering och återbetalning av löner och materiella bidrag principiellt behandlas under en senare fas av rörelsen. (Specialfall bör behandlas separat enligt anvisningar från de centrala myndigheterna.)

6. Integrering av skolelever och studenter med arbetarna och bönderna är den rätta och oundvikliga vägen att låta skoleleverna och studenterna omforma sin livsåskådning och framgångsrikt genomföra den stora kulturrevolutionen. Vissa ledande personer har gått så långt att de betalat skoleleverna och studenterna relativt sett högre arbetslöner för att därigenom hetsa upp arbetarna mot skoleleverna och studenterna, sabotera kontakterna mellan skoleleverna och studenterna och arbetarna och genomföra en 'fredlig evolution' bland skoleleverna och studenterna. Detta är ett ända in i märgen revisionistiskt handlande, som måste upphöra från och med den dag detta dokument publiceras.

7. Alla offentliga byggnader och sådana hus som har konfiskerats från kapitalisterna är hela folkets egendom, och måste behandlas enhetligt av myndigheterna i ett senare stadium av rörelsen. Ingen får ockupera offentliga byggnader med våld. Envar som gjort sig skyldig härtill skall efter undersökning straffas genom byrån för den offentliga säkerheten. Envar som uppmuntrar medborgarna att med våld ockupera offentliga byggnader måste straffas enligt lag allt efter graden av sin förseelse. Alla som har flyttat in i sådana byggnader som ockuperats med våld måste inom en vecka ha återvänt till sina tidigare bostäder.

8. Stärk proletarietets diktatur. Alla som har uppträtt mot ordförande Mao, vice ordföranden Lin Piao och partiets centralkommittés grupp för kulturrevolutionen och alla som saboterar den stora kulturrevolutionen och produktionen, måste omedelbart och enligt lagen arresteras av byrån för den offentliga säkerheten. De som under rörelsen saboterar den samhälleliga ordningen, har miss-handlat människor eller begått rån eller stölder, måste genast återlämna det stulna och bestraffas enligt lagen och allt efter graden av sin förseelse. De som upprepade gånger begått sådana handlingar och trots upprepade undervisning vägrat att bättra sig, måste bestraffas strängt.

9. Det förväntas att rebellorganisationernas olika enheter och de revolutionära massorna i staden genast skall genomföra ovanstående punkter och utnyttja alla propagandamedel för att sprida dem och uppfostra massorna.

10. Den kommunala partikommittén och byrån för den offentliga säkerheten är förpliktigade att handla enligt ovanstående punkter. De som arbetar emot ovanstående punkter måste efter undersökning genast straffas för sabotage mot den stora proletära kulturrevolutionen.

Shanghaiarbetarnas centrala revolutionära rebellhögkvarter och andra rebellorganisationer.”

När man studerar ovanstående får man ett intryck av att det rådde en viss oro i staden, men så var ingalunda fallet;⁶ däremot hade man en situation som skulle ha kunnat leda till oroligheter. Därtill stegrade de rykten som var i omlopp ytterligare den stämning av allmän osäkerhet, som skapats av att de makthavandes auktoritet avtagit mer och mer, och framträdandet av krafter som inte kunde lokaliseras. Man hade redan börjat frukta att den politiska rastlösheten snart skulle tangera ekonomin och framför allt försörjningssektorn. Förvaltningens utbetalningar ”för kulturrevolutionens genomförande” fick oväntade följder. En köpvåg drog fram över staden. Lagren tömdes och fylldes inte på nytt. Därtill hade den både för industrin och hushållen så betydelsefulla kol-försörjningen avstannat under ”ekonomism”-perioden. Samtidigt rapporterades det om strejklignande arbetsnedläggelser här och var.

Men envar som vistades i Shanghai vid denna tid kan intyga att den ekonomiska sektorn aldrig var allvarligt oroad, eller, rättare sagt: verkningarna av de störningar som otvivelaktigt förekom

⁶ Det förekom korta strejkaktioner inom transportväsendet och bland hamnarbetarna, initierade av fackföreningsfunktionärer som ville försvara partikommittén mot rebellernas angrepp. Ett anmärkningsvärt drag i utvecklingen i Shanghai är att alltsammans utspelades utan att armén ens visade sig.

märktes bara ansatsvis. Den ”angelägna kungörelsen”⁷ fick den väntade och åsyftade resonansen och gjorde åtskilligt för att klarlägga situationen. Vare sig man tror det eller inte, så ledde dess publicering faktiskt till att den politiska situationen förändrades på bara några dagar och att man fick ett regelrätt omslag i stämningen. Här lades ju den allra känsligaste frågan, den gång på gång ställda yttersta förtroendefrågan, huruvida man följde Mao Tse-tungs tänkande eller inte, i vågskålen som ett argument, och det var nog för att åstadkomma en självbesinning. Ingen människa med god vilja ville undandra sig en konsekvent analys. Även om appellen inte kunde lösa alla de problem som skapats genom kulturrevolutionen, gjorde den åtminstone slut på den farliga trend som representerades av ekonomismen. Men däremot förkvävde den ingalunda arbetarnas politiska aktivitet. Tvärtom ökade denna motoffensiv möjligheterna till en rebelltolkning av kulturrevolutionen och hjälpte fram dess stora genombrott.

Trenden till ekonomism fick som sitt slutliga resultat att partikommittén ersattes av en rebell-korporation, som under militärens och de rebelliska kadermedlemmarnas uppsikt övertog förvaltningen. *Renmin Ribao* publicerade den 9 januari hela texten till den ”Angelägna kungörelsen”, som dessförinnan hade publicerats redan den 5 januari i Shanghai tidningen *Wen Hui Bao*, och försåg den med en betydelsefull redaktionell anmärkning:

”Detta dokument är ett avgörande svar på ordförande Maos stora upprop att beslutsamt genomföra revolutionen och stegra produktionen. Det för fram själva nyckelfrågan inom den stora proletära kulturrevolutionen. Och detta gäller inte bara för Shanghai utan för hela landet.”⁸

Samma dag, den 9 januari, publicerade rebellorganisationer från provinsen Fukien ett liknande upprop i Foochow:

”För närvarande avslöjar sig klassfiendernas nya intriger tydligt i följande former:

1. De leder över massornas allvarliga politiska kamp i en ekonomisk kamp, genom att försöka leda över de revolutionära arbetarnas rörelse på 'syndikalismens' sidoväg.
2. De sänder hela avdelningar av arbetare till Peking, för att sabotera produktionen och kommunikationsledningarna. De sporrar de arbetar-rödgardistgrupper som står under deras kontroll till att inställa arbetet och strejka, och har till och med planerat att organisera en hela staden omfattande strejk och få hela transportsystemet att stå stilla. De försöker krossa revolutionära organisationer, företag och skolor och skapa en kontrarevolutionär värld av terror. Helt nyligen har några ansvarslösa sabotörer, som eggats upp och organiserats av vissa ledande personer i vissa fabriker och enheter, försökt locka de vilseförda medlemmarna av deras arbetar-rödgardistgrupper att föra fram allehanda anspråk, som t. ex. löneförhöjning, högre tjänster och andra ekonomiska krav, till de egna enheternas ledning och administration. De plockar fram gamla och bortglömda räkningar och för en så kallad 'resolut kamp' i nattens mörker. Enheternas administration och kadrer har (genom att uppfylla dessa krav, utan hänsyn till om de var förenliga med statens intressen eller inte) helt storslaget skrivit under på utbetalningar av betydande summor av statliga medel. På detta sätt har ett antal ansvarslösa sabotörer förtjänat åtskilligt på illegal väg. Några personer, som fördelat dessa extrapengar mellan sig, håller stora fester och slösar bort pengarna i sin omgivning. Detta har i en del enheter lett till ett stort kaos, till stor skada för kulturrevolutionen som härigenom saboteras. På sista tiden har den ena gruppen vilseförda arbetare efter den andra och en del slughuvuden rest till Peking för 'att avlägga rapport om läget'. Och personer inom provins- och kommunalkommittéernas ledning och ledningen för vissa enheter har i stället för att hejda dem till och med lämnat ut biljetter, respengar och kläder till dem. Följden har blivit att många

⁷ Texten till den angelägna kungörelsen finns i *Die Grosse Proletarische Kulturrevolution in China*, nr 10, och i *Nuova Rivista Internazionale* (Rom), nr 2 1967, sid. 309 ff. På kinesiska i *Renmin Ribao* den 9 januari 1967, P. R. nr 3 1967.

Angelägen kungörelse, *Wen Hui-bao*, den 9 januari 1967.

⁸ *Renmin Ribao* den 9 januari 1967, P. R. nr 3 1967, sid. 5.

människor har lämnat sina arbeten och att en del företag hotas av produktionsbortfall.

Detta är ett mycket allvarligt problem. Det måste bli svåra efterverkningar om detta får fortsätta. En avsevärd del av produktionskapitalet förlösas och stora mängder likvida medel sätts in i cirkulation. Detta kommer att påverka produktionsledningarna, förorsaka osäkerhet på marknaden och negativt påverka folkets normala liv. Därtill kommer också att produktionen och uppbyggnaden givetvis sätts i allvarlig fara genom att ett stort antal arbetare har lämnat sina arbetsplatser.

Därtill, och detta är ännu värre, växlas kampens huvudriktning över mot grumliga vatten, så att klassfienderna kan rädda sig undan eldprovet i detta virrvarr och ta till flykten. Men senare kommer man att försöka lägga ansvaret för de onda följder detta leder till på den revolutionära vänstern och de revolutionära rebellorganisationerna, och man kommer att genomföra ett stort motangrepp i syfte att hjälpa den borgerliga reaktionära linjen till ett nytt och framgångsrikt genombrott ... Och som om det inte räckte med detta, har man för avsikt att 'köpa' revolutionärerna med biljetter och pengar. Dessa människor skyr sannerligen inga mödor. Detta är en ny och negativ strömning och ett allvarligt hinder för den stora proletära kulturrevolutionen. Perspektiven står helt klara för alla sant revolutionära rebeller. Vi följer noga situationens utveckling och är fast beslutna att vidta alla de revolutionära åtgärder som kan behövas för att krossa dessa fiendens nya intriger i grunden.”⁹

Detta intressanta dokument, som vi kan tacka BBC:s lyssnaravdelning för, utsändes den 9 januari av den lokala radiostationen. Några dagar senare publicerade landets ledande tidningar, *Renmin Ribao*, *Befrielsearméns Dagblad* och partiorganet Röda fanan, en ledare, varav framgick att den ”angelägna appellen” och den ”angelägna kungörelsen” från Shanghai betecknats som exemplariska av Mao och att denne givit order om att de skulle sändas ut av samtliga radiostationer i hela landet. Redogörelsen från Foochow gav en skildring av det tillstånd som måste avlägsnas, medan dokumentet från Shanghai gav receptet på hur detta skulle ske. Foochowdokumentet var intressant i så måtto att det gav en exakt skildring av ekonomismens sätt att handla. Också Shanghaidokumentet tog upp samma situation, men ger mindre klart besked om vilken taktik motståndaren begagnade i sin ekonomism. Dessa upprop fick omedelbara verkningar. I Shanghai blev resultatet en regelrätt stämningsskantring. Arbetarna solidariserade sig i massor med rebellerna. Också från de kungatrogna rödgardisternas led började allt fler gå över till rebellerna och ansluta sig till ”kampen mot ekonomismen”. Överallt höll man möten, där man fördömde ”partikommitténs förbrytelser” de senaste veckorna. Oftast var det härvid de ställföreträdande förstesekreterarna som anklagades av sina egna medarbetare, som nu undergått en sinnesändring. ”Den proletära linje som representeras av ordförande Mao förstås i allt större utsträckning av de breda massorna.” Med de orden inleddes den ovan nämnda ledare som publicerades den 12 januari.

Inne i ledaren definierades ekonomismen såsom följer:

”Vad är alltså ekonomismen för något?

Det är ett slags bestickning som siktar in sig på de få efterblivna individerna bland massorna, korrumpierar massornas revolutionära vilja och för in deras politiska kamp på ekonomismens falska väg, genom att locka dem att försumma statens och kollektivets långsiktiga intressen och bara söka sina egna personliga och kortfristiga intressen. Dess mål är att kväva den stora proletära kulturrevolutionen och bryta ner proletariatets diktatur och det socialistiska systemet.

Denna ekonomism saboterar den samhällseliga produktionen, landets ekonomi och det socialistiska ägandet. Den stöder tendensen till en spontan utveckling av kapitalismen och utnyttjar revisionistiska materiella lockbeten i sitt fåfänga försök att krossa socialismens ekonomiska grundvalar.

⁹ Tryckt i C. Q., nr 30, sid. 20 (Källa BBC:s lyssnaravdelning.)

Denna ekonomism motsätter sig marxism-leninismen; den är ända utifrån och in kontrarevolutionär och revisionistisk. Den är sopor och avfall som stammar från den gamla och nya revisionismens avskrädeshögar. I det kapitalistiska systemet är ekonomismen ett redskap för försvaret av kapitalismens reaktionära herravälde och i motståndet mot den proletära revolutionen; i det socialistiska systemet är den ännu reaktionärare och tjänstgör som ett redskap för det kontrarevolutionära återställandet av kapitalismen.

Denna ekonomism ersätter kort sagt det proletära revolutionära medvetandet med den borgerliga spontaniteten, sätter den borgerliga ultrademokratien i stället för den proletära demokratiska centralismen och det proletära sinnet för organisation och disciplin, ersätter proletariatets diktatur och den breda demokrati som utvecklar sig under denna med en borgerlig reaktionär laglöshet och ersätter det socialistiska ägandet med det kapitalistiska. Ekonomismen är en ny form av det stora motangrepp som den borgerligt reaktionära linjen företar mot den proletära revolutionära linjen.”¹⁰

Den materiella lockelsen tillskrevs en nedbrytande roll, och därtill lät man också förstå att den nya trenden inte bara ingalunda hade uppstått spontant, utan inte heller hade kunnat utbreda sig om den inte haft en del funktionärers tysta gillande. Redan i det ovan citerade stycket antydde det ju att det fanns efterblivna individer bland massorna, att det också rörde sig om motsägelser inom folket. Men å andra sidan förklarade man uttryckligen att de vilseförda inte fick klassificeras som kontrarevolutionärer och behandlas som sådana. Detta framgår klart av följande stycke ur samma ledare:

”Vi måste tålmodigt genomföra ett svårt politiskt och ideologiskt arbete bland de människor som tillfälligt förts bakom ljuset. Vi måste vara övertygade om att den överväldigande majoriteten bland dessa vill göra revolution. Så snart de inser sanningen blir de också i stånd att rent principiellt skilja mellan korrekt och falskt och ställa sig på den sida som representeras av den av ordförande Mao företrädde proletära revolutionära linjen.” (P. R. 4, 1967, sid. 16)

På flera håll i landet hade funktionärerna över huvud taget inte funnit det nödvändigt att vidta de åtgärder som fördömes under namnet ekonomism, eftersom den rådande situationen helt enkelt inte hade drivit dem till detta steg. Man kan urskilja fyra olika lägesvarianter, nämligen för det första det där det inte existerade några rebeller, för det andra det där ekonomismen inte underblåstes av partifunktionärerna, för det tredje det där man ändå bekämpade ekonomismen, så att säga som en övning i rättskaffens tänkande, och för det fjärde det som resulterade i att vissa provinser i långliga tider över huvud taget inte omnämndes längre, därför att de som man ville beröva makten länge och hårdnackat höll sig kvar i dessa.

Det är svårt att ange exakt i vilka provinser ekonomismen kunde utbreda sig, men så mycket är klart som att rörelsen fick ett sådant omfång att man måste misstänka en planerad aktion. Därtill kommer ytterligare att den dök upp nästan samtidigt nästan överallt där den alls förekom. Färdskjutningen uppgick till högst två veckor. Propagerandet av kungörelsen från Shanghai ledde i en del provinser till ett brått slut för denna trend, eftersom den där bara hade hunnit till begynnelsestadiet. Detta gäller exempelvis för Nanchang.¹¹ Man torde lugnt kunna hävda att Peking helt förskonades från den ekonomistiska vågen, säkert därför att så uppmärksamma argusögon som Chou En-lais, Chen Po-tas och Kang Chens vakade över utvecklingen där. I de sydligaste provinserna, t. ex. Kwantung, var man mycket försiktig. Där förekom inte heller någon ekonomism; just i denna provins tycks f. ö. hela kulturevolutionen ha gått mycket försiktigt till. I Kanton

¹⁰ H. Q. den 12 januari 1967; P. R. 4 1967, sid. 15.

¹¹ I Nanchang hade man den 15 januari den tvådagarsstrejk bland busspersonalen; detta sedan uppropen mot ekonomismen redan offentliggjorts. Det tog några dagar innan en ledande artikel började göra sin verkan ute i provinserna och påverkade händelserna där. Det framstår emellertid som obestritt att just denna artikel sällan förfelade sin verkan. Alla grupper måste åtminstone låtsas iakttä direktiven för att inte råka i vanrykte.

måste utvecklingen ha varit aldeles speciellt förvirrad; här kunde inte ens ”gruppen för kulturrevolutionen” klara av problemen. Från denna viktiga stad meddelades sällan någonting alls som kunde betecknas som positivt i kulturrevolutionens mening. De nyheter som kom tydde på ett ytterst komplicerat och intrikat camouflagespel.

Följande exempel kan ge en antydning om vad som hände i dessa områden. Samtidigt som angreppet mot ekonomismen sattes in berövades propagandachefen Tao Chu, medlem av ”gruppen för kulturrevolutionen” och fjärde man i den officiella ranglistan (därtill förstesekreterare i den regionalbyrå i centralkommittén dit både Kwantung och Szechuan hörde) allt sitt inflytande. Han avlägsnades ur ”gruppen för kulturrevolutionen” någon gång mellan den 25 december och den 5 januari. Dessförinnan måste denne man ha manövrerat med en viss framgång och otroligt subtilt. Åtskilliga svårigheter, som länge pinade rebellerna, måste skrivas på hans konto. I sin egenskap av mentor för de röda garderna hade Tao Chu aldrig opponerat sig öppet mot den rebelliska riktningen på Tsin-huauniversitetet; i stället hade han försökt neutralisera dess inflytande genom en ultra-vänstertaktik. Samtidigt strävade han efter att på bästa möjliga sätt avskärma partiapparaten med hjälp av kungatrogna rödgardister, för att på så sätt kunna genomföra kulturrevolutionen helt i provinspartisekretariatens regi. Man torde på goda grunder kunna anta att det faktiskt låg så till att mitt bland de trognaste bland de trogna, i själva gruppen kring Mao och Lin Piao, utövades i månader det allra största inflytandet av precis den man som — av vilka grunder må vara osagt — gjorde allt för att hindra att kulturrevolutionen kunde utveckla sina verkliga mål och tillfoga partiets establishment ens den ringaste skada. Han lyckades strålande med den saken, ända tills han begick det för oss okända misstag som blev hans fall. Hans avsättning meddelades genast officiellt i en del av städerna.¹² Partiet tog senare ställning till hans fall, men först i september hade man kommit så långt att vår gamle vän Yao Wen-yuan kunde kritisera två broschyrer av Tao Chu sönder och samman under namns nämnande.¹³

Offensiven mot ekonomismen inleddes just i slutet av en tidsetapp som karakteriserades av en rad hemliga, av de officiella tidningarna aldrig omnämnda, sessioner med politbyråns ständiga utskott och de viktigaste militära intanserna.¹⁴ Följden härav blev att följande, de högsta partiinstanserna direkt underställda organ och organisationer, helt eller delvis reorganiserades samtidigt som offensiven mot ekonomismen genomfördes: centralkommitténs ”grupp för kulturrevolutionen” omformades omkring den 7 januari. Tao Chu och hela hans anhang uteslöts, och posten som centralkommitténs propagandachef övertogs av historikern Wang Li; samtidigt inträdde Maos hustru Chang Ching (som i slutet av november utnämns till rådgivare i kulturfrågor för armén) de facto i ”gruppen för kulturrevolutionen”. Om hon gjorde det också rent formellt är okänt. I denna grupp ingick också förutvarande tredjesekreteraren vid partikommittén i Shanghai Chang Chung Chiao, filosofen och *Röda fanan*-medarbetaren Guan Feng, Yao Wen-yuan och givetvis också Cehn Po-ta och Kang Cheng, som förblev gruppens inflytelserikaste med-

¹² Strax innan Shanghaikommunen upprättades meddelades det över hela staden att Tao Chu hade begått självmord. Meddelandet kom inte från någon bestämd grupp utan från flera håll samtidigt. Det hade en viss officiell anstrykning, men man måste hålla i minnet att det en tid var på modet att tala om självmord bland revisionisterna, när man i själva verket bara menade att de inte längre räknades politiskt.

¹³ Yao Wen-yuan: Comment on Tao Chus two Books, *Renmin Ribao* den 8 september 1967, översatt i *Chinese Literature*, nr 12 1967, sid. 3-24.

Vi känner inte till någon annan artikel som befattar sig med Tao Chus verksamhet. Yao Wen-yuans artikel handlar uteslutande om två broschyrer av Tao Chu som cirkulerade på sextioalet.

¹⁴ Det skulle vara meningslöst att gå närmare in på den personella sammansättningen av alla dessa mer eller mindre tillfälliga organ, eftersom de omorganisationer som genomfördes gång på gång under 1967 gör det nästan omöjligt att avgöra vilka personer som satt i dessa organ.

lemmar.¹⁵ Därtill tycks denna instans emellertid också ha haft ett antal yngre medarbetare. Gruppen för kulturrevolutionens genomförande inom armén, som tidigare leddes av Liu Tse-chien, omorganiserades också, varvid ledningen övergick till Hsü Shang-chien, med Hsiao Hua som ställföreträdare. Den första gruppen, som alltså letts av Liu Tse-chien (som då var ställföreträdande ledare för arméns allmänpolitiska avdelning med generallöjtnants rang) kritiserades i januari, därför att den av allt att döma tycks ha försvarat Liu Shao-chis och Teng Hsiao-pings linje i militärakademin. Man vet inte säkert — men kan kanske misstänka att det rörde sig om en förebyggande åtgärd — varför gruppen reorganiserades just i ett så kritiskt ögonblick. Men också detta steg meddelades å andra sidan offentligt. Ett märkligt drag i sammanhanget var att man därvid underströk att det inte fanns något samband mellan denna omorganisering och den förutvarande generalstabschefen Lo Jui-chings avlägsnande från sin post. Avsikten var att ge en vink om att gruppens fel inte var av principiell karaktär, att dessa personer inte principiellt hade ställt sig bakom Lin Piaos politik. De hade endast utövat ett förmedlande inflytande i de instanser där de högsta parti- och armétopparnas funktioner för- enades. Men det går inte att få ordentlig klarhet i vilket inflytande denna grupp utövade under kulturrevolutionen, vare sig i positiv eller negativ mening. Att armén därtills följt de fram till slutet av januari gällande order som förbjöd den att blanda sig i konfrontationerna kan knappast föras tillbaka till några bestämmelser utfärdade av denna grupp, eftersom detta beslut torde ha träffats på allra högsta nivå. Vid samma tid började rödgardisterna också distribuera något som påstods vara en självkritik av Liu Shao-chi själv — fortfarande var det dock bara en minoritet som alls nämnde Lius namn i negativa sammanhang.

Som synes var det något på gång i början av januari, men läget var på intet sätt kaotiskt, om man bortser från att denna väldiga mängd av kungörelser, appeller och omorganiseringar naturligtvis var ganska svårbenästrad. Man får inte glömma att de kinesiska arbetarna inte har samma intresse som våra intellektuella i väst för att söka klarlägga så komplicerade frågekomplex. Den kinesiske arbetaren håller sig framför allt till det han av egen erfarenhet kan genomskåda i sin egen miljö, och påverkas föga av en sådan sak som att en person som Tao Chu plötsligt försvinner från scenen. Vid det här laget var man redan så van vid sådana förändringar, att Tao Chus avsättning faktiskt inte åstadkom någon reaktion alls. Människorna var fullt upptagna av att följa utvecklingen i sin egen omgivning, eftersom denna medförde alldeles tillräckligt med nymodigheter, som det gällde att göra sig förtrogen med.

På det hela taget klaffade försörjningen fortfarande utmärkt, man reste fortfarande omkring i landet, och nya grupperingar konstituerade sig ideligen. Arbetarrebellorganisationerna i Shanghai kunde efter offensiven mot ekonomismen på sex veckor räkna in över en miljon nya medlemmar, samtliga arbetare och tjänstemän. Hela statsbyggnaden hade luckrats upp, och människorna intog en entydigt positiv hållning till de nya politiska sedvanor som tillförsäkrade dem en rätt att få ett ord med i laget som de aldrig hade ägt tidigare. Fortfarande var emellertid den formella makt-situationen på intet sätt klar. Det började långsamt gå upp för Shanghaiborna att vad som föresvä- vade Mao Tse-tung och ”gruppen för kulturrevolutionen” var reformer på alla plan, och att syftet ingalunda var att behålla institutionerna i deras nuvarande skick och bara byta ut några individer.

¹⁵ Vi detta tillfälle höll Mao Tse-tung ett tal, vars text man inte känner till, men som spreds av rödgardisttidningarna. Man torde kunna räkna med att sådana dokument, som publicerades av rödgardisttidningarna, i framtiden kommer att dyka upp också i tidningarna i väst. Några finns redan publicerade, utan källangivelser, i C. Q. nr 32 1967. Än så länge är det omöjligt att ens överblicka vad som finns av dokument av detta slag. I förbigående må också noteras att det under kulturrevolutionen cirkulerade en bok som innehöll ett fyrtiotal aldrig publicerade och i väst helt okända dikter av Mao Tse-tung.

Men den som härav drar den slutsatsen att människorna var medvetna om att det fortfarande förestod en avgörande kraftmätning, misstar sig på proportionerna. I januari behärskade rebellerna valplatsen. De hade tillfogat motståndaren ett avgörande nederlag, som han aldrig skulle hämta sig från. Partikommittén hade inte längre något utrymme att manövrera på. Dess makt var enbart formell, och förtroendet för den var helt borta. Så det kom aldrig till något av kraftmätning med den. Men det skulle ha varit lika fel att tro att det som här skedde bara var en scenväxling utan betydelse. Det som installerades som maktutövande organ åberopade sig på Pariskommunen och hade förvisso ingen lätt match med att bemästra de motsägelser som stått fadder vid dess tillkomst.

Mao Tse-tung följde med alldeles speciell uppmärksamhet händelseutvecklingen just i Shanghai. Eftersom aktionerna i Shanghai upphöjts till en förebild för hela landet, hoppades han nu att också själva maktövertagandet här skulle kunna bli normgivande för de andra provinserna. Men det visade sig omöjligt att inom rimlig tid ena de många olika rebellorganisationerna i Shanghai. Så rebellerna i provinsen Shansi hann före. De bildade i Tayuan det första nya maktorgan som ersatte en partikommitté, och som också skulle få visa vägen för övriga orter. Men vad var egentligen sakens kärna? Vad hände när partikommittéerna var helt avväpnade?

Alla som betraktade sig som experter på folkrepubliken och dess ledare Mao Tse-tung måste plötsligt tänka om och erkänna att den listige Mao Tse-tung hade lyckats med något helt nytt. Något som i sig bär fröet till en utveckling, som utifrån de kinesiska institutionerna avser att utforma det samhällsliga livet i Kina på ett helt annat sätt än i de övriga länder som leds av ett kommunistiskt parti. Denna nya modell, som ännu 1968 var svår att definiera, kommer att sätta sin prägel på landet i årtal, kanske decennier, framåt. Den viktigaste skillnaden gentemot den tidigare praxis som utgick från en nära sammanflätning mellan stats- och partiapparaten var: för det första att partiet inte längre utsåg tjänstemännen genom interna val, utan att dessa i stället utsågs utifrån, till en början som delegater och representanter för rebellorganisationerna, och att de utsågs genom val i de egna organisationerna. För det andra att de tjänstemän som stödde denna tendens deltog i ledningen och kunde ställa sin erfarenhet till dess förfogande. För det tredje att militären, eller rättare sagt dess politiska avdelning, ingick som tredje part i detta triumvirat och tilldelades rollen som garant och förmedlare. För det fjärde att kommunistiska partiets principiellt ledande roll inte ifrågasattes, bara den dittillsvarande praxis som innebar att förtroendeposterna endast gavs till partimedlemmar. Partiets anspråk på att leda bevarades, men däremot skulle det inte längre framstå som en exklusiv krets.

Kulturrevolutionens verkliga prestation är just det resultat som uppnåddes genom denna egenartade och helt nya form av vänsterdemokratisering, som inte ville åberopa sig på principen om arbetarråd, men dock förverkligade en liknande princip. Ty i dag vet vi att den organisationsprincip som ännu 1968 stod på experimentstadiet kommer att bli normgivande för arbetets organisation och det politiska livet på alla nivåer. Men innan vi övergår till hur dessa nyheter utformades i praktiken, skall vi se litet närmare på de närmare omständigheterna kring maktövertagandet i Shanghai, eftersom de kan ge en del goda upplysningar om sammansättning, mål och problem för den nya maktform som under 1967/68 skulle förverkligas över hela landet.

Januarirevolutionen i Shanghai

Den ”angelägna appellen” och rebellorganisationernas försök att överta stadens båda viktigaste lokala tidningar var stort upplagda aktioner, som väckte allmänt uppseende. Det ogillande borgmästaren utsatte sig för genom tidningshistorien spred sig efter den ”angelägna appellen” också till de lägre partikadrerna. Dessa komprometterades svårt av det ekonomistiska äventyret, och i fortsättningen behärskades scenen av de arbetare och studentorganisationer, som tillhörde den

rebelliska riktningen. Emellertid bildades också diverse organisationer med klingande namn, som leddes av direkta äventyrare. De spelade knappast någon politisk roll, men skapade tillsammans med de många olika strömningarna bland rödgardisterna diverse spänningar, som skulle ha blivit outhärdliga i längden. Vid sidan av rebellernas klara och entydiga hållning förekom också en hel del grumligt tänkande. Institutionernas verksamhet hade lidit svåra avbräck, dels genom ekonomin och dels genom kampen mot denna. De som oroade sig för de ovissa tider man nu tycktes gå till mötes hade otvivelaktigt vissa skäl för sin oro. Rebellerna var emellertid medvetna om sitt tunga ansvar och insåg att allas blickar nu var riktade mot dem. Allas öde berodde på om deras program gick att genomföra eller inte.

Men det var nästan omöjligt att orientera sig bland alla dessa rebellorganisationer. Shanghai hade över hundra större eller mindre rödgardistorganisationer, och därtill kom så de olika förbindelsebyråer som upprättats av rebellerna från Peking; dessa höll sig nämligen med ett slags rödgardistambassader i en del städer. Redan i januari utgjordes emellertid majoriteten av rebellorganisationernas ledare av arbetare, eftersom rörelsen för att bilda sådana grupper i fabrikena hade gripit omkring sig synnerligen starkt. Motståndet mot dessa gruppbildningar var helt brutet. Det förefaller som om partiet vid massrörelsens början i september hade använt sin gamla beprövade metod med arbetsgrupper för att söka bevara kontrollen över kulturrevolutionen i fabrikena. Man vet inte om dessa arbetsgrupper, som principiellt bildades av partikadrer, utsågs eller valdes, med andra ord om man tog hänsyn till ”de 16 punkternas” anvisning eller inte. Dessa arbetsgrupper hade till uppgift att kanalisera kulturrevolutionen, men kunde ingenting uträtta mot den gruppbildning som studenterna sökte genomföra. Man vet inte heller om dessa arbetsgrupper för kulturrevolutionens genomförande var identiska med de som anförtrots uppgiften att genomföra kampanjen för ”de fyra storstädningarna”. Men eftersom nästan alla medlemmar av rebellorganisationerna redan från början legat i fejd med dessa arbetsgrupper, var deras öde beseglat i och med att rebellerna kom i överläge. Enbart i Shanghairegionen måste 20 000 kadermedlemmar¹⁶ kröka rygg och lotsades tills vidare in på ett sidospår. Eftersom de nu tvingades till självkritik kunde de inte ägna sig åt någon som helst annan aktivitet, utan måste i stället avvakta att man ”förnyade deras uppdrag”.

Den stora stridsfrågan bland rödgardisterna var hur man skulle bedöma de kadermedlemmar och tjänstemän som felat under kulturrevolutionen. De kungatrogna, som vid det här laget bara kunde betecknas som relativt kungatrogna, men fortfarande var talrika, ville att kadrerna visserligen skulle kritiseras, men ansåg att det bara var partiet som hade rätt att ingripa med sanktioner och avsättningar. De äkta rebellerna ansåg däremot att det inte ens räckte med sanktioner utan att dessa individer genast borde avlägsnas från sina poster, utan att man först tog reda på om detta passade den högre partiledningen eller inte. De ansåg att de själva var fullt i stånd att bedöma om kadermedlemmarna bara lytt order eller handlat av egen drift för att söka omintetgöra den utvidgade demokratin.

Dessa frågor stod ännu i januari fortfarande olösta, och det fanns ingen man kunde rådfråga. Varje enskilda hållning måste prövas med politisk insikt och man måste ha mod att också riskera en felaktig dom. Det fanns en del rebellorganisationer som tycktes vara speciellt å jour med det mesta, t. ex. de förbindelseplatser som upprättats av rebellerna vid Pekings flyghögskola, Chinghanchankåren vid Tsin-hua eller det alltfört tämligen mysteriösa huvudstadens tredje högkvarter, en topporganisation som alltid samarbetade mycket intimt med de båda förstnämnda och hade förbindelser också med de organisationer som bildats vid universiteten i Shanghai.

¹⁶ Det rörde sig här om kadermedlemmar som arbetat i arbetsgrupperna på partiuppdrag och som partiet före och under kulturrevolutionen satt in i fabriker och organisationer.

Dessa grupper hade i sin tur direkt inspirerat arbetarrebellerna och samarbetade med dessa.

Alla dessa organisationer, som också hade undertecknat den ”angelägna appellen”, bildade nu förtruppen och erövrade initiativet. Mot dem stod huvudstadens första högkvarter, som indirekt förde befälet över alla de rödgardistorganisationer som tagit som sitt mål att neutralisera rebellernas handlande. Sedan rebellerna publicerat den ”angelägna appellen” tvingades de därför att i smågrupper gå ut till fabrikerna för att klarlägga sina mål och sin politik; detta eftersom de ville försäkra sig om att det verkligen bildades rebellgrupper överallt. Där det inte fanns några rebeller, fanns alltid risken att man fick hela arbetarstyrkan emot sig. Men om det bara fanns en liten kärntrupp av rebeller, kunde dessa hindra att hela styrkan som en man ställde sig bakom ledningen. Och efter två veckors intensiv bearbetning av alla stora och små enheter hade man också lyckats åstadkomma en bättre förståelse för rebellernas politik. Därmed stärktes rebellernas led ytterligare.

Fortfarande var det emellertid oklart hur auktoriteten skulle återställas och vem som skulle sköta om den saken. Fjärde veckan i januari började det gå rykten om att det skulle upprättas ett nytt provisoriskt maktorgan på provinsnivå, utformat med Pariskommunen 1871 som förebild.¹⁷ Enligt de anvisningar som gavs i ”de 16 punkterna” skulle medlemmarna av detta nya organ väljas, och det sades att en utvidgning av samma passus förutsåg att den exekutiva makten skulle utföras av detta organ. Förutsättningarna härför var emellertid ingalunda klara, och inte heller var frågorna om det lagliga i ett sådant maktövertagande tillräckligt utredda. Till slut nöjde man sig med att meddela att man snarast möjligt skulle bilda ett provisoriskt maktorgan, på Mao Tse-tungs befallning. Mao Tse-tung tycks ha följt händelserna här på nära håll, eftersom hela landets blickar nu var riktade mot Shanghai. Rebellgrupperna meddelade till och med — men förhastat — att Mao Tse-tung planerade att den 28 januari själv inviga en normgivande Shanghai-kommun.¹⁸

Några dagar senare uppstod åter oro bland folket, på grund av en tvivelaktig aktion som genomfördes av en rebellgrupp vid Futanuniversitetet. Denna hade upptäckt att en partisekreterare som tillhört Chang Chung-chiaos (medlem av ”gruppen för kulturrevolutionen”) medarbetarstab, i juni hade spelat en för studenterna föga behaglig roll i arbetsgruppen vid deras universitet och representerat den ”svarta linjen”. Eftersom rebellerna nu betraktades som segrare över hela staden, och rentav lyckönskats offentligt av centralkommittén, trodde denna lilla grupp nu att de kunde uppträda hur fräckt som helst. De avhämtade partisekreteraren i fråga och höll honom fången på universitetet, eftersom de ville förnedra honom ordentligt. Chang Chung-chiao, Mao Tse-tungs förtroendeman i Shanghai, reagerade genast på detta självsvald hos rebellerna (som dittills helt förskonat honom själv från kritik, eftersom de visste att han varit en av de allra in-

¹⁷ ”De 16 punkterna” angav att grupperna för kulturrevolutionen skulle väljas med Pariskommunen som mönster. Också en annan omständighet kan emellertid ha medverkat till att Pariskommunen aktualiserades på nytt. Våren 1966 visade man i Peking och Shanghai en stor och mycket väldokumenterad utställning om Pariskommunen 1871. Utställningen omfattade publikationer, affischer, foton och originaldokument, som ställts till förfogande av en engelsk samlare. Samlingen omfattade bland annat över hundra av de berömda upprop och dekret som utfärdades av kommunen. Partiorganet gav den flera uppskattande artiklar. H. Q. nr 4 1966, Dscheng Schi-se: Die grosse Lehre der Pariser Kommune, översatt i P. R., 15, sid. 11, P. R. 16, sid. 15, P. R. 17 sid. 24, alla årgång 1966.

¹⁸ Åren 1959/60 hade man gjort en del försök att bilda kollektiva ekonomiska enheter också i städerna. Dessa försök hade emellertid inte lett någonstans. Troligen saknades de sociala och förvaltningstekniska förutsättningarna för så komplicerade inrättningar. I varje fall krävde man aldrig under hela kulturrevolutionen något upprättande av kommuner enligt det mönster man experimenterade med den gången. Stadskommunerna under ”det stora språnget” var något helt annat än den så kallade Shanghaikommunen från februari 1967. Förmodligen var det därför namnet ändrades.

flytelserikaste i den partikommitté i Shanghai som villkorslöst hade stött rebellerna)¹⁹ och skickade helt sonika över femtio soldater till universitetet med order att hämta ut mannen. Armén hade order att där den måste ingripa alltid göra detta utan vapen. Det faktum att Chang Chung-chiao nu gav order om att soldaterna skulle medföra sina vapen, men hålla dem gömda, vittnar tydligt om att inte ens han kunde tillåta sig att demonstrativt befria sin medarbetare med vapenmakt. Studenterna utlämnade sin fånge utan några intermezzon, och det verkade som om historien därmed hade klarats upp; men studenterna ruvade på hämnd mot Chang.

Därför inledde de en våldsam förtalskampanj mot honom över hela staden. Men eftersom alla visste vem Chang var vann de föga framgång. Rebellernas beteende berövade dem rentav en del av de sympatier de erövrat tidigare. Snart kom också ett telegram från Maos hustru Chang Ching, som gav order om att den orättfärdiga kampanjen genast måste inställas. De upprörda rebellerna avfärdade telegrammet som en förfalskning och ignorerade det, varefter det kom ett nytt och ännu tydligare telegram. Då fattade man äntligen och avblåste kampanjen mot Chang. Men följden hade blivit att värdefull tid förspillts till ingen nytta och att man den 28 ännu inte var klar att upprätta kommunen.

Studentgrupperna hade uppträtt högst oförnuftigt. Trots att arbetarrebellerna och en del rebelliska studentorganisationer inte alls hade deltagit i kampanjen mot Chang, varnades nu alla och envar för anarkistiska tendenser och fick besked om att det inte var meningen att godtyckligt och rent principiellt avvisa alla auktoriteter, i synnerhet nu när man stod inför bildandet av kommunen. Chou En-lai framträdde personligen och klarlade saken inför ett stort möte med representanter för samtliga grupper. Vid samma tillfälle framförde Chang Chung-chiao rentav en viss självkritik. Han erkände offentligt att han hade handlat inkorrekt när han gav soldaterna order om att medföra dolda vapen. Därmed var hans auktoritet enligt allmän uppfattning fullt återställd igen.

Man hade flyttat fram dagen för kommunens bildande till den 3 februari, men nu utbröt en ny fejd bland rebellorganisationerna om vem som skulle väljas in i detta organ. Alla ville naturligtvis ha in sina representanter i detta nya maktcentrum, och ledarna för ”gruppen för kulturrevolutionen” fick en arbetsam tid. De måste göra klart för rebellerna att det var omöjligt att få plats med representanter för samtliga grupper, att oenighet bara var till förfång för saken såsom sådan och att man tills vidare måste nöja sig med representanter för de allra största organisationerna. Och eftersom det nu gällde att bilda en Shanghaikommun tog rebellerna tills vidare sitt förnuft till fånga och avstod från att ensamma framföra sina anspråk. De insåg att det framför allt gällde att få kommunen klar så snart som möjligt. Slagordet blev ”den stora enheten”. Över hela landet inleddes kulturrevolutionens allra törnbeströddaste kapitel just med dessa strävanden till enighet i de egna leden. I Shanghai lyckades man emellertid efter två dagar. Den 5 februari utropades Shanghaikommunen, med deltagande av olika rebellrepresentanter. Från och med Shanghaikommunens upprättande började rebellorganisationerna också att sysselsätta sig mindre med motståndaren och mer med folk från de egna grupperna, den stora självkritiken inleddes, och man varnade för personer som ville ställa sig själva i förgrunden. Allt i förhoppning om att på så sätt kunna göra rörelsen homogenare.²⁰

Shanghaikommunen

”Bildandet av Shanghaikommunen” — det var så det nya maktorganet till en början kallade sig — innebar faktiskt att rebellerna tog makten tillsammans med ”gruppen för kulturrevolutionen”.

¹⁹ Dvs. den som accepterades av rebellerna, därför att man visste att den åtnjöt Mao Tse-tungs förtroende; han var dessutom tredje partisekreterare i den kommunala partikommittén.

²⁰ Dessa varningar publicerades också i tidningarna och i *Röda fanan*

Meningen var inte att avsätta partikommittén genom något formellt förfarande (en sådan sak hade måst gå genom CK:s östkinabyrå); snarare gällde det att förändra grundvalarna för maktutövningen enligt de nya betingelser som skapats. Nu fick rebellerna efter dessa upprörda månader ett välkommet tillfälle att bevisa sin revolutionära geist inte bara i ord utan också i konstruktiv handling. De hade specialiserat sig på att ingripa där det behövdes, och övertog också delvis det organisationella arbetet och kom därigenom att ta hand om sådana arbetsområden som helt övergivits; samtidigt såg de också till att produktionen fortsatte. Detta sistnämnda började förmodligen som en rent instinktiv handling från rebellernas sida, därför att de fruktade att de annars skulle kunna göras ansvariga för eventuella förluster.

Denna princip att ingripa där så behövdes gav dem en avgörande fördel när de övertog kontrollen, utan att den allt passivare motståndaren alls reagerade och utan att rebellerna behövde avlägga räakenskap för att de redan genomfört ett slags ”maktövertagande” av en art som saknade både förebilder och förordningar. Först under januari månad började det gå upp för rebellerna att de redan hade de viktigaste positionerna i sin hand. Fortfarande satt de gamla myndigheterna dock kvar på sina poster, även om de hamnat i en svår och svårförsvard position. Majoriteten av arbetarna hade redan på flera viktiga punkter tagit avstånd från partisekretariatets verksamhet, och de som fortfarande tvivlade på att partisekreterarna felat hade svårt att ge uttryck för sina tvivel. Till och med de organisationer som så sent som för några veckor sedan fortfarande hade tagit ställning mot rebellerna, måste nu manövrera med yttersta försiktighet och åtminstone på vissa punkter ta avstånd från sin tidigare hållning, om de inte ville råka ut för att själva bli anklagade för att vara revisionister. Det började dyka upp väggtidningar som öppet angrep kulturrevolutionens ledning — ett osvikligt vittnesbörd om att man inte ens ryggade tillbaka för att driva motsättningarna till sin spets och angripa kulturrevolutionens egna tillskyndare. Det förekom till och med anonyma angrepp²¹ mot Lin Piao och Chang Ching, men dessa väggtidningar fick aldrig hänga kvar länge.

”Gruppen för kulturrevolutionen” framträdde bara genom sina tidningar, Röda fanan, *Renmin Ribao* och de båda Shanghaitidningar som var i rebellernas händer. Men troligen fick de ansvariga inom rebellorganisationerna goda råd från högsta ort. Så t. ex. riktade *Renmin Ribao* den 22 januari följande ord till rebellerna:

”För att kunna leda kampen för att gripa makten, måste de proletära revolutionära rebellerna skapa en stor allians. Om en sådan saknas blir gripandet av makten från dem som slagit in på den kapitalistiska vägen allenast tomt prat . . .

De revolutionära kadermedlemmarna och revolutionära studenterna måste förena sig med arbetarna och bondeorganisationerna. De måste förena kampen i samhället med kampen i den egna organisationen, för att åstadkomma en stor allians med de revolutionära krafterna utanför deras arbetsenhet, och de måste göra det så att angreppet kan genomföras såväl utifrån som inifrån och krossa det gamla systemet med exploatering, revisionism och byråkratiska chikaner. Arbetar- och bondemassorna, de revolutionära intellektuella och de revolutionära kadrerna bör handla gemensamt som herrar i eget hus och upprätta en helt ny proletär ordning. Den stora alliansen måste bildas redan under kampen om makten. Den stora alliansen kräver ett klart ställningstagande. Den är en stor allians mellan revolutionära rebeller och inte ett grumligt vatten. Eklekticism, den lilla gruppens mentalitet, som ställer en viss grupps intressen över det allmännas, sekterism, gruppänkande och splittringstendenser måste övervinnas.”²²

²¹ Dessa väggtidningar undertecknades antingen med tre kors eller av de organisationer som direkt och öppet vände sig mot rebellerna, t. ex. den över hela landet utbredda ”Gemensam aktion” eller ”Den purpurröda armén”, för att bara nämna den mest kända.

²² *Renmin Ribao* den 22 januari 1967 och P. R. nr 5 1967, sid. 9.

Som synes hade också tidningarna börjat tala litet öppnare om kulturrevolutionen; deras artiklar var väl anpassade till det verkliga läget, och gav å ena sidan de råd som tarvades och å andra sidan ett officiellt stöd åt rebellerna. Partiorganet *Röda fanan* började rent av återge rebellartiklar och förse dem med lovordande kommentarer. Parollen ”det är rätt att göra uppror”, som länge hade använts inofficiellt över hela landet, fick nu sin offentliga bekräftelse. (P. R. 5/1967, sid. 17)

Men rebellerna sysslade inte bara med planer på ett maktövertagande. Det traditionella nyårsfirandet inföll också under denna årstid, och hotade detta år att bli en politisk fråga som krävde yttersta vaksamhet. Nyårsdagen, som beräknas enligt en månkalender, brukar normalt firas mycket grundligt. Den celebreras med familjesammanskomster, stora middagar och resor, och industriarbetarna får rentav tre dagars sammanhängande ledighet. Men år 1967 inföll nyårsdagen på en ur Shanghais synvinkel politiskt mindre gynnsam tidpunkt. Därför utfärdade myndigheterna en förordning om att man skulle utnyttja nyårsfirandet till en specialinsats, avsedd att rätta till det produktionsbortfall som uppstått under den ekonomistiska perioden i december. Därmed undvek man något som kunde ha lett till ett sammanbrott för det redan svårt överlastade transportväsendet och undanröjde risken för kontrarevolutionära intriger och anslag.

Samtidigt fick nyårsfirandet sina konsekvenser också för bönderna, eftersom man strax dessförinnan hade ägnat sig åt en alldeles speciell verksamhet i folkkommunerna. Deras årsräkenskaper hade framlagts vid offentliga sammanträden, varvid varje enskild medlem också meddelades hur mycket 'han skulle ha. Dessa avräkningar är mycket viktiga, eftersom ingen före årsslutet vet hur mycket varje enskilt arbete taxeras till; dessa uppgifter kan tas fram först sedan de beräknats bokföringsmässigt med utgångspunkt från inkomsterna. När man väl fått besked om hur högt ett arbetsmoment värderas, behöver man bara multiplicera det med hela antalet arbetsmoment och får därmed fram såväl kontantinkomsten som den mängd livsmedel som tillkommer var och en. Detta firas också på vederbörligt sätt.

Bildandet av rödgardistgrupper av alla de slag var naturligtvis inte inskränkt till enbart studenter och arbetare. Bönderna var ingalunda uteslutna från denna rörelse och deltog ungefär som arbetarna, men vid senare tidpunkt och i mindre antal. I mitten av januari hade massor av bondeungdomar från trakten och också mer avlägsna orter dykt upp i Shanghai, där de energiskt bevistade möten, läste och författade väggtidningar och sökte kontakt med rebellerna, som förvisso inte var nödbedda när det gällde att förklara kulturrevolutionens mysterier för dem. Men just för att folkkommunerna höll på med boksluten var detta den allra ogynnsammaste tiden att föra kulturrevolutionen vidare också till landsbygden. Därför utfärdade man en appell till arbetarna och bönderna att de skulle visa revolutionär insikt och tänka på skörden.

Det fanns en direkt risk för en motoffensiv från folkkommunerna, eftersom många kadermedlemmar under de gångna månaderna hade skickats ut på landet av partiet, delvis för att de genom att ägna sig åt jordbruksarbete skulle göra sig förtrogna med bondebefolkningen och delvis för att reformera dem eller låta dem ”stiga ner till gräsrötterna”, som kineserna uttrycker det. Ute på landet lämnades dessa kadermedlemmar i fred, ingen kände dem och ingen människa visste något om dem. Många hade skickats dit ut strax före revolutionen, för att man skulle få en reserv av kadermedlemmar till sitt förfogande. Dessa kadrer, som ingalunda saknade inflytande i folkkommunerna, hade naturligtvis lätt kunnat förleda bönderna till ”ekonomistiska” aktioner, desto lättare som bönderna just i dessa bokslutstider rentav fick tillgång till kontanter. Så man hade sina goda skäl att gå försiktigt tillväga.

Bönderna borde i stället presenteras för kulturrevolutionen så småningom, sedan den nått fram till ett lättfattligare stadium; det viktigaste för dem var i första hand arbetet på fältet, studiet av Maos verk och tillämpandet av Maos jordbrukspolitik. Deras liv påverkades i långt mindre utsträckning

av byråkratin, eftersom de som bar ansvaret för arbetet och kontakten med partiet i de olika brigaderna var bönder de också, årligen valda förtroendemän. Oftast rörde det sig om unga, begåvade krafter, som var beredda att åta sig detta extraarbete.

Det råder stor skillnad mellan Kinas arbetare och bönder, både i fråga om mentaliteten och deras materiella villkor, och dessa olikheter kan därtill påverkas på mångahanda olika sätt genom olika lokala faktorer. Arbetaren förfogar över mera reda pengar än bonden, men i gengäld har den senare större bostadsutrymmen. Arbetaren är bunden vid sina arbetstider och har inte mycket fritid under året. Bonden kan däremot anpassa arbetet efter lantbrukets behov och förfogar över mycket mera fritid. Å andra sidan är det lättare för arbetarnas barn att studera; på längre avstånd från städerna har systemet med högre skolor ännu inte genomförts helt. Fabrikernas sociala prestationer är avsevärt mera omfattande än folkkommunernas, vilket gör det mycket svårt att göra några direkta jämförelser mellan arbetarnas och böndernas liv. De båda gruppernas ekonomiska, sociologiska och kulturella bakgrund är helt olika, med bara ytterst få gemensamma drag.

Det fanns en allvarlig risk för att dessa olikheter skulle kunna spela en betydande roll inom kulturrevolutionen. Utan tvivel bar sådana komplicerade faktorer också ansvaret för åtskilliga intermezzon och oregelbundenheter under kulturrevolutionens gång. Det är svårt att uppskatta hur många teman som under de här månaderna togs upp till diskussion. Och ännu svårare att tänka sig att man varenda gång alltid hade en garanterat riktig officiell lösning till hands. Man fick nöja sig med att diskutera allt inom ramen för vad som ansågs tjäna det allmännas bästa. Ledningen måste inskränka sig till att följa allt med så vaksamma blickar som möjligt; uppenbarligen varken kunde eller ville den leda och bestämma allt.

Det märkliga är att detta sällsamma virrvarr konsekvent betraktades som ett friskhetstecken, därför att man litade på att det inför dessa väldiga problem snart skulle visa sig vilka som verkligen ägde en äkta politisk begåvning. Djupast sett är kulturrevolutionen en otrolig lyx, som man hade råd med bara därför att man faktiskt var övertygad om att proletariats diktatur inte skulle kunna gå under och att den överväldigande majoriteten redan hade accepterat själva de grundläggande premisserna. Det torde vara ett obestriddigt faktum att om majoriteten hade ställt sig avvisande till proletariats diktatur, så skulle detta också ha visat sig klart och tydligt. Men så skedde inte. Och då spelar det ingen större roll om kulturrevolutionen i utlandet betraktas som "en kamp mellan olika svarta katter, som slåss med varandra i en kolmörk källare", som en amerikansk kommentator en gång uttryckte det. Det finns gott om dokument som bevisar att de där kamperna var av mycket konkret natur, att engagemanget var alltigenom allvarligt menat och att argumenteringen understundom kunde vara rent häpnadsväckande saklig.²³

Enligt en väggtidning lär Mao Tse-tung vid en konferens den 27 januari ha yttrat följande inför CK:s militärkommission:

"När kulturrevolutionen började, deltog armén inte i rörelsen, även om den var moraliskt engagerad i den. Nu är emellertid kampen mellan de båda riktningarna mycket livlig och armén måste delta i den. Och eftersom den nu deltar i den, bör den beslutsamt stödja vänsterelementen. Många av de äldre ansvariga personerna förstår inte kulturrevolutionen. De lever oftast på sina gamla lagrar. Nu bör de emellertid störta sig ut i rörelsen och reformera sig själva. De måste förvärva nya lagrar, aldrig vackla och ställa sig på vänsterns sida. Under dess beskydd kan de prestera ett gott arbete.

Vad gripandet av makten angår, så utbreder sig våra tidningar om nödvändigheten av att slita makten från dem som går den borgerliga vägen eller stöder denna. Men nu gäller det i stället att först gripa makten och först efteråt diskutera vad för slags personer som innehade den dessförinnan. Först i

²³ C. Q., nr 30 1967, sid. 207, väggtidning.

rörelsens allra sista fas kommer man att kunna fälla en slutgiltig dom över dessa. Vid gripandet av makten måste rapportern föreläggas statsrådet, så att dess godkännande kan erhållas.” (AFP, Tokyo den 4 februari 1967, *Le Monde* 5/6 februari 1967)

I detta tal gick han rätt på rebellernas ömmaste punkt. De ville gärna beröva partisekretariaten makten också formellt, men måste först genomföra ett omfattande rundskall mot dem. Detta kunde emellertid, vilket tydligt framgick av exemplet Shanghai, lätt nog bli ett både tidsödande och farligt företag. Risken var stor att man hamnade i oändliga diskussioner, därtill med mycket oviss utgång, att enskilda grupper rök i luven på varandra och annat i den stilen. Just därför önskade Mao Tsetung några mönstergilla maktövertaganden i en del centra, i förhoppning om att man på andra håll lugnt skulle följa efter i denna utveckling.

I Shanghai inleddes utvecklingen i realiteten den 5 februari. Då hade rebellerna i provinsen Shansi redan hunnit några dagar före shanghairebellerna och upprättat ett liknande maktorgan redan den 15 januari.²⁴ Detta nya maktorgans tillkomst var dock inte föremål för någon propaganda från de officiella organens sida. Detta gällde däremot för Shanghai, där kommunens upprättande den 5 februari förkunnades vida omkring. Dagen därpå hade tidningarna långa reportage från invigningssessionen. Av dessa reportage framgick att följande organisationer hade deltagit vid Shanghaikommunens tillkomst: de revolutionära rebelliska arbetarnas generalhögkvarter, den vid det här laget mäktigaste av stadens rebellorganisationer, det än så länge under uppbyggnad stående högkvarteret för de förberedande kommittéerna för de rebelliska revolutionära bönderna, diverse mindre studentgrupper och ett antal representanter för de organisationer som undertecknat den ”angelägna appellen”. Tal hölls av förutvarande tredjesekreteraren i Shanghais partikommitté och medlemmen av gruppen för kulturrevolutionen Chang Chung-chiao (som troligen övertagit förstesekreterarens funktioner, om också inte hans titel). Också den inflytelserike skriftställaren Yao Wen-yuan tillhörde de grundande medlemmarna.

Chang förklarade att han ämnade delta i det nya maktorganet med tillstånd av såväl gruppen för kulturrevolutionen, alltså indirekt CK själv, som rebellerna, och slog därutöver fast att detta nya maktorgan, som än så länge inte ens fått något officiellt namn, var av transitorisk karaktär, så att säga ett provisorium. Han förklarade också att man i framtiden skulle använda denna modell vid reorganiseringen av förvaltningen på lägre nivåer. Förmodligen därför att man vid denna tid ännu inte var klar över hur allt skulle genomföras och hur modaliteterna skulle utarbetas, föredrog man att tills vidare slå fast att det rörde sig om en visserligen normgivande men dock transitorisk historia. Man förbehöll sig alltså rätt till ändring av programmet. Vid öppningssammanträdet talade också garnisonens kommandant, Liao Chen-kuo, som förkunnade arméns hängivna kärlek till kulturrevolutionen. Ett telegram avsändes till Mao Tse-tung personligen; det hade följande lydelse:

”Ni har personligen understött Shanghais revolutionära rebellgruppers skapande anda och sanktionerat inrättandet av denna nya typ av regionalt statligt organ för proletariatets diktatur, Shanghai-kommunen.” (*Wen Hui Bao*, den 6 februari 1967)

²⁴ Om detta maktorgan i provinsen Shansi har man följande informationer: de revolutionära rebellerna ”övertog makten”, som man uttryckte saken, i mitten av januari. Hur och varför det skedde meddelades inte. Maktövertagandet genomfördes av allt att döma i samarbete med kadrer ur partiet och armén. I mitten av mars sammankallades ett slags lagstiftande församling med 4 000 representanter för de olika basorganisationerna. Denna valde en revolutionär kommitté på 245 medlemmar. 118 av dessa representerade rebellerna och andra organisationer, medan resten var representanter för partiet och armén. Man valde ett ständigt utskott med 27 medlemmar och en prominent partimedlem utsågs till förste ansvarige (Lu Ke-ping). Denne tycks ha spelat en betydelsefull roll under kulturrevolutionen. (Uppgifterna ur *Renmin Ribao* den 23 mars 1967)

Det nya maktorganets första ämbetshandling som ledare för Shanghaikommunen blev ett dekret som avsatte den gamla partikommittén och ogiltigförklarade alla de befallningar och dekret som alltsedan den 16 maj 1966 undertecknats av denna kommitté. Den saken förtegs emellertid av de andra kinesiska tidningarna och av nyhetsbyråerna; förmodligen av omtanke om vissa medlemmar av politbyrån, som kanske inte skulle gilla ett sådant handlande. Men å andra sidan åberopade man sig i Shanghai på Mao Tse-tung personligen. Några dagar senare började man emellertid slå på stora trumman för det nya maktorganets vikt och betydelse och tog därvid Pariskommunen av 1871 som förebild:²⁵

”De grundläggande principerna för Pariskommunen var: revolution, bruket av våld för att nå den politiska makten, krossandet av bourgeoisins politiska maskineri och upprättandet av proletarietets diktatur. Marx såg rätt, när han förklarade att kommunens princip var evig och oförstörbar. Oktoberrevolutionen var en fortsättning på Pariskommunen, och det kinesiska folkets revolutionära seger lät än en gång Pariskommunens revolutionära principer flamma upp.” (*Wen Hui Bao*, Shanghai, den 11 februari 1967)

Men redan den 22 februari upphörde man att tala om kommunen, ett tecken på att beteckningen måste ha väckt anstöt. Först den 28 februari bekvämade sig Pekingupplagan av *Renmin Ribao* att ge några egna kommentarer till händelserna, och härvid korrigerade man just själva benämningen. Kommunen kallades nu ”Tre i en allians” eller ”Staden Shanghais revolutionära kommitté”. (R. R., den 28 februari 1967)

I själva verket hade man här skapat ett nytt maktorgan, som man den 4 februari inte visste mycket om. Inte heller att det skulle få stå som modell för den nyorganisation av den verkställande makten som föresvävade Mao Tse-tung. Vad som här skapades var i realiteten en allians mellan rebellrepresentanter, som egentligen borde utses genom interna val, och representanter för den gamla partikommittén och för armén. Rebellerna bildade härvid en majoritet på något över femtio procent. Resten av platserna fördelades ungefär lika på kadrerna från partiet och armén. Den sistnämnda gruppens uppgift var i huvudsak rådgivande och den skulle ta ledningen endast där detta var obetingat nödvändigt. Detta på ett så överraskande sätt tillkomna nya organ behövde naturligtvis en viss tid på sig för att verkligen kunna effektivt överta kontrollen, bli samspelt och hävda sig. Men däremot ifrågasattes det aldrig rent principiellt i fortsättningen, trots att dess upprättande måste ha varit ett hårt slag för Liu Shao-chi, Teng Hsiao-ping och deras gelikar.

Denna nya maktform verkade mycket lovande, och dess stora värde erkändes också på många håll. Man märkte snart att den gav en god grund för ett långt mer omfattande deltagande nerifrån i den beslutande makten på alla nivåer och att den innebar ett frö till en helt ny demokratisk apparat, som skulle ha varit otänkbar under den gamla partikommittén. Här kunde problemen föras fram direkt. Man var naturligtvis också medveten om att många skulle hålla ögonen på ”nykomlingen” och att varje tvekan och fel kunde utnyttjas emot den. För den underlägsna parten var förvisso inte redo att sträcka vapen redan, och detta desto mer som man var medveten om att Shanghaikommunen tills vidare inte hade många direkt allierade att stödja sig på, liksom att partikommittéerna på övriga håll i landet fortfarande satt säkert kvar vid makten. Till en början var man dock beredd att visa ett visst overseende med detta nya maktorgan, stödde rent allmänt dess försiktiga politik och bemödade sig om att jämna ut de motsättningar som fanns kvar mellan

²⁵ Beträffande Pariskommunen se: Karl Marx: *Inbördeskriget i Frankrike*. G. Del Bo: *La Commune di Parigi* (bibliografi), Milano, Istituto Feltrinelli. Listagaray: *Geschichte der Kommune von 1871*, Stuttgart 1894. H. Köchlin: *Die Pariser Kommune im Bewusstsein ihrer Anhänger*, Basel 1950. K. Meschkat: *Die Pariser Kommune von 1871 im Spiegel der sowjetischen Geschichtsschreibung*, Verlag Harrassowitz Wiesbaden. V. I. Lenin: *Über die Pariser Kommune* (sammanställning), Berlin 1931, 80 sidor.

de olika rödgardistgrupperna, på grund av vissa ännu inte uppklarade historier. Detta för att helt kunna ägna sig åt nyordningen inom förvaltningen och det samhälleliga livet på grundvalen av den nya ”tre i en”-formeln. Denna formel ”tre i en” betydde att förvaltningen övertogs av en instans där arbetarna var direkt representerade, där partiet å sin sida hade rätt att vara med och besluta och där en officer vakade över att de båda andra inte råkade i luven på varandra. Hans närvaro var i allmänhet nog för att garantera att lag och ordning verkligen upprätthölls. Det hela bör fattas sålunda att det för en stor fabrik med flera tusen arbetare räckte med ett halvdussin officerare för att garantera att allting gick störningsfritt. Dessa officerare representerade samtidigt statsmakten och ersatte på sätt och vis partiets representanter, men spelade samtidigt rollen av föreningslänkar, eftersom tonvikten mycket klart låg på enandet av alla olika krafter. Redan i Shanghai tog det emellertid nästan ett helt år innan dessa former kunde förverkligas på alla nivåer och i alla företag och institutioner, eftersom processen var både tidskrävande och komplicerad och krävde stora politiska insikter.²⁶

²⁶ Kulturrevolutionen vid ett universitet (fram till oktober 1967) skildras ingående i Collier: Cultural Revolution in Canton, *New Lett Review*, nr 48 1968, sid. 63-71.

11. Kulturrevolutionen i övriga områden

Man vet mycket litet om kulturrevolutionens utveckling i de områden där rebellerna inte var särskilt starka. I regel fick man vetskap om vad som hände i provinserna först när motståndet från de maktavande som ”gick den kapitalistiska vägen”¹ kunde brytas. Utöver detta hade man bara de många men oftast osammanhängande rödgardistrapporter som fanns till förfogande i Peking. Oftast nöjde man sig ute i provinserna med att bara överta det som publicerades i huvudstaden, och hade sällan något ur egen fatatur att tillfoga. Den egna politiken genomfördes via instruktioner till de underlydande. Denna taktik blev så småningom allt mera utnött, eftersom rebellgruppernas verksamhet i de olika provinserna inte blev utan en viss verkan på tidningarna. Dessa undvek emellertid omsorgsfullt — och så länge de inte tvingades därtill av egna rebeller — att anspela på den konkreta situationen, för att undvika att på något sätt främja de nya strömningarna. Däremot var det omöjligt att driva någon presskampanj mot dessa, eftersom det skulle ha varit liktydigt med att framträda som motståndare till Mao Tse-tung. Publicistiken kring det nya organet i Shanghai var mycket försiktig, och man finner under februari en tydlig tvekan i de kinesiska tidningarna. Men allra mest svårutredbart var läget nog på det hela taget i januari. Å ena sidan utvecklade sig kulturrevolutionen då rent häpnadsväckande fint i Shanghai och trefyra andra provinser. Men i provinsen Szechwan² var det däremot direkt förbjudet att sätta upp några som helst väggtidningar, oavsett innehållet, och då kan man lätt förstå hur det stod till med den ”stora demokratin” där. Provinsens ledande partipamp, den mäktige Li Tsin-chian, hade gått in för att sabotera massrörelsen inom sitt område. I flera andra provinser hade utvecklingen nått ungefär lika långt som i Shanghai i december. Ett märkligt faktum är att man praktiskt taget inte vet ett dugg om kulturrevolutionens utveckling i provinsen Anhui. Men just den omständigheten tyder på att läget bör ha varit kaotiskt och föga behagligt. Om det hade funnits rebeller där, skulle man säkert ha fått rapporter från Anhui i Peking.³ Å andra sidan kom det i två års tid inga som helst underrättelser från officiellt håll.

Den 21 januari hade Mao Tse-tung utfärdat en viktig order, som var synnerligen relevant just för provinsen Anhui. Själva ordalydelsen är inte känd, men man vet att han anvisade armén att upphöra med sin neutrala hållning mot de kämpande grupperna och ”beslutsamt ställa sig på vänsterns sida”, som formuleringen i fortsättningen kom att lyda. I fortsättningen drev armén över hela landet en helt ny politik. Det framträdde som ett ytterst aktivt stöd för vänsterelementen, men utan att därför hota ”de konservativa”. I stället framträdde den konsekvent som förmedlare och garant, så snart vänstern erövat makten och det gällde att ena alla på nytt. Med andra ord samma politik som spelat en så stor roll också vid bildandet av Shanghaikommunen, en politik som betydde en för oss föga påfallande, men dock viktig vändpunkt i kulturrevolutionen.

Ordern i fråga var också avsedd att ge en viss kontroll över sådana provinser, t. ex. Anhui i januari, där de lokala myndigheterna inte längre var i stånd att handla och deras kritiker var så splittrade inbördes att det var otänkbart att låta dem ta något som helst ansvar. Denna situation återkom gång på gång under 1967, och genom de armérepresentanter, som fungerade som provinspartisekreterare ad interim, kunde man i sådana fall trots allt sörja för en normal

¹ Också ordet linjetrogen hade förlorat sin striktare mening. Det fanns dock folk som fortfarande envisades med att bedöma enligt de gamla kategorierna, därför att de antingen inte kunde läsa tecknen i tiden eller också vägrade att göra det.

² Provinsen Szechwan har cirka 70 miljoner invånare. Geografiskt utgör den ett jättelikt bäcken, tillgängligt bara på några få punkter.

³ Situationen i provinsen Anhui var så oklar, att inte ens rebellerna i Shanghai, som annars var synnerligen välinformerade, kunde bli kloka på det verkliga läget där.

utvecklingsgång. Flera provinser kom på så sätt att under en övergångstid ledas av militära chefer, och detta ledde till en del meningsskiljaktigheter också inom den högre arméledningen, eftersom revisionism-debatten hade sina avläggare, och delvis rentav sina rötter, också inom armén. I början av året framstod detta emellertid som på sin höjd ett andra eller tredje rangens problem för Mao Tse-tung och Lin Piao. För de anvisningar som givits var klara. Överallt där förhållandena så tillät skulle makten övertas enligt formeln ”tre i en”, så som redan skett i Shanghai. Och härvid hade armén att spela den roll vi redan har varit inne på. Av förklarliga skäl var det i praktiken förbjudet för rebellerna att kritisera arméledningen, men samtidigt gjorde officerarna å sin sida allt för att nå bästa möjliga förhållande till massorna och rebellerna. De uppträdde därför minst av allt auktoritärt.

På detta sätt övertogs makten i en rad provinshuvudstäder: I Tayuan i provinsen Shansi skedde detta av allt att döma redan före Shanghai, enligt en källa den 12 januari, enligt en annan den 25 januari; i Harbin i Heilungkiang (Manchuriet) skedde maktövertagandet den 31 januari. Detta sistnämnda maktövertagande meddelades officiellt, men strax efteråt hörde man ingenting alls om saken, så tydligen måste något ha gått i baklås där strax efteråt. Däremot vet vi inte vad det var som kärvade. I Tsinan i Shantung skedde maktövertagandet den 3 februari, men meddelades först senare, i Shanghai skedde det den 5 februari, i Peking den 12 februari, i Kweijang i provinsen Kweichow den 13 februari. I en del andra provinser var tiden ännu inte helt mogen för ett maktövertagande, varför armén där övertog den direkta kontrollen.⁴ Detta skedde i Kiangsi efter den 24 januari, i Anhui med effektiv start den 26 januari, i Fukien, den utsatta kustprovinsen mittemot Taiwan, från och med den 16 februari. (Uppgifterna är inte helt säkra, eftersom de data som finns om dessa provinser är bristfälliga.)

I Chekiangs huvudstad Hankow, bara några hundra kilometer från Shanghai, kunde man under förberedelsetiden för Shanghaikommunen tydligt höra KR-motståndarnas röst i de maningar som riktades till rebellerna:

”Ni har ingen erfarenhet i ledandets konst. Ni skulle inte kunna klara av de här angelägenheterna...

Det finns personer som frågar sig om de revolutionära rebellgrupperna verkligen skulle vara i stånd att behålla makten och klara ansvaret om de tillkämpade sig makten. Men vad betyder denna erfarenhet och detta ledarskap, om man därmed menar 'erfarenhet av kapitalism'? Menar man detta, så erkänner vi villigt att vi saknar all sådan. Men däremot har vi ordförande Maos utvalda ord och tankar också gå vidare.” (Lokalsändare den 7 februari 1967; BBC)

I provinserna Szechwan, Hopei, Kiangsu och skenbart också Kwantung stoppades för längre eller kortare tid alla nyheter om utvecklingen i Shanghai; man inskränkte sig till att som vanligt överta artiklar och sändningar från Peking, men ofta kunde man notera avsevärda förseningar också i denna nyhetsförmedling. Och det skulle kunna skrivas en hel bok om de många fragmentariska uppgifterna i Peking- och rödgardistidningarna och rapporterna från utländska korrespondenter enbart om dessa provinser. Men den skulle vara rätt svårskriven. De utländska korrespondenternas kontakter med de många rödgardistidningarna var ofta högst slumpartade. Deras kriterier är ju väl kända: ju fler dödsoffer som angavs, dess bättre gick nyheten att sälja. Så den som har tid och pengar till övers för att systematiskt bearbeta detta material må gärna göra det; själv har jag ingen lust att ens gå in på någon allmän polemik mot denna vildvuxna ”nyhetsförmedling”.

⁴ Armén utövade en tillfällig kontroll i sådana provinser där provinssekretariatet redan förlamats av massrörelsen, men förutsättningarna för skapandet av det nya maktorganet ännu inte var vid handen, därför att massrörelsen var alltför oenhetlig.

Vill man försöka sammanfatta läget i februari kan man så här efteråt konstatera att en mindre grupp provinser redan hade fått ett maktorgan av helt ny typ, som tillsatts med nya metoder och stöddes av den högsta ledningen. I ytterligare en serie provinser var förhållandena mera oklara, vilket lett till att krigsmakten momentant måst överta makten, dels för att förhindra oroligheter och en icke önskvärd utveckling, och dels för att skapa förutsättningar för ett maktövertagande enligt formeln ”tre i en”. En annan kategori provinser var influerad av Liu Shao-chis och Teng Hsiao-pings anhängare, som emellertid inte lämnat någon möda ospard att camouflera sig på bästa sätt. Utvecklingen avslöjade dock allt tydligare deras taktik. Deras motstånd var uppenbart också när de inte rörde ett finger.

De personer som orsakat denna utveckling, som framför allt påträffades i söder och sydväst, satt i CK:s regionalbyråer, som ju hade sina goda skäl att sabotera maktövertagandet. Man tar nog inte fel om man antar att många politbyråmedlemmar fortfarande hoppades kunna dra maktövertagandets laglighet i tvivelsmål. Den osäkra officiella informationspolitiken under dessa månader gör denna problematik litet svår att klargöra. En hel del frågor var och förblev olösta, och till och med på sådana platser där rebellrepresentanterna satt vid makten tillsammans med kadermedlemmar och militära rådgivare var man inte alltid helt ense om hur det nya förvaltningsorganet borde fungera. Ett vittnesbörd härom är t. ex. att man i början av februari utropade en folkkommun i Peking, men att man snart helt enkelt inte hörde något om den saken längre, och först den 20 april fick besked om att det nya maktorganet nu hade inaugurerats officiellt. Sanningen var att den stora alliansen, själva förutsättningen för maktövertagandet, just i Peking hade slutits alldeles för snabbt, vilket fick till följd att den snart bröt samman igen, så att maktorganet blev funktionsodugligt. Det krävdes en ny allians på ny grund för att kunna åstadkomma den revolutionskommitté som då också definitivt tog hand om förvaltningen.

Genom *Röda fanan* publicerades så småningom en artikel om dessa frågor, sedan *Renmin Ribao* den 17 februari hade haft följande utläggning kring ”Tre i en”-kombinationen, kommunens officiella pseudonym:⁵

”Framhävas måste att det dåliga inflytandet från anarkistiska idéer i någras hjärnor har lett till att dessa personer inte lägger tonvikten på det allmännas intressen utan på sina egna. De håller inte Mao Tse-tungs tankars stora röda baner högt, utan hänger sig i stället åt koteriandan. Om de rycker segerrikt fram är de varken försiktiga eller hovsamma, utan låter sig bländas av framgången och blir stolta och inbiliska. De försöker då störta alla auktoriteter och utesluta alla ledande kadermedlemmar och vänder sig utan åtskillnad mot varje form av diktatur. Därmed hamnar de i just den fälla som gillrats upp av proletariatets fiender, ansluter sig till dessa i sin opposition mot 'tre i en'-kombinationen och utlöser en maktkamp mot de proletära revolutionärerna. Om dessa personer inte korrigerar sina misstag i tid, kan en icke antagonistisk motsägelse utvecklas till en antagonistisk motsättning; fanan härför är reell och uppenbar. De sanna proletära revolutionärerna landet över bör lära av de erfarenheter som gjorts under kampen i provinsen Fukien. De bör försvara den korrekta metod för maktövertagandet som representeras av 'tre i en'-kombinationen och fullt ut förverkliga denna, alldenstund denna politik avspeglar Mao Tse-tungs tänkande.” (P. R. 9 1967, sid. 7)

Vilka var detta riktat till? Kanske Maos motståndare i partisekretariaten? Ingalunda. Raderna var i första rummet riktade till de medlemmar av rebellgrupperna, som genom sin verksamhet förhindrade en konsolidering av det nya maktorganet. Raderna var emellertid också riktade till en annan kategori, nämligen till de ”kungatrogna” som lagt sig till med rebellernas egen taktik och nu vände sig mot det nya maktorganet. Rebellerna kallade dem nu inte längre ”kungatrogna” utan ”ultrarebeller”. Bland de många grupperingar som försökte få in sina representanter i ”Tre i en”-

⁵ *Renmin Ribao* den 17 februari 1967.

kombinationerna, fanns det en del som kritiserade att dessa genomförts så snabbt, andra som drev ett illasinnat spel bakom kulisserna, och ytterligare andra som ifrågasatte det nya maktorganets auktoritet med hjälp av den ovan nämnda ultrarebelliska taktiken, inriktade på det aldrig erkända målet att på så sätt rehabilitera partisekretariatet. ”Gruppen för kulturrevolutionen”, rebellerna och armérepresentanterna hade all möda i världen att verkligen genomskåda sina allierades synpunkter.

För att maktövertagandet skulle bli möjligt måste man alltså först och främst genom en stor allians utjämna de mångahanda motsättningar som utbildats de senaste månaderna. Ty utan en gemensam och ömsesidigt accepterad nämnare fanns det inga garantier för att inte en eller annan grupp missbrukade den stora garantin till att driva en egen kottepolitik, som skulle ha försvårat det nya maktorganets konsolidering genom att gripa första bästa tillfälle till strid eller genomföra individuella aktioner. Denna integreringsprocess innebar emellertid ingalunda att det som redan uppnåtts nu gavs upp igen, bara en nyformulering av disciplinen på en annan nivå. Det fanns individer som i denna nya situation pläderade för ting som innebar farliga upplösande tendenser, och dessa måste bringas att inse vad de tydligen alldeles hade glömt, nämligen att man inte kan klara sig helt utan någon ledning. Man måste med andra ord först och främst driva igenom den nya maktformens auktoritetsstruktur.

Därför lades också tonvikten hos rebellerna framför allt på den politiska fostran, självkritiken och skapandet av den stora alliansen, alltså på förutsättningarna för ”tre i en”-formeln. Den stora alliansen byggde på övertygelsen om att de motsägelser som fortfarande fanns inte var av antagonistisk natur, eftersom man utgick från att proletariatets intressen dock var principiellt desamma även om man hade olika åsikter i vissa frågor. Men om det ändå kom till antagonistiska motsättningar, borde man stödja kulturrevolutionen och lösa tvistefrågorna genom diskussion och genom att acceptera själva huvudmålet, genom att söka ena krafterna. Däremot borde man inte, så som redan skett på åtskilliga håll, söka nå fram till lösningen genom öppen strid mellan grupperna. Man stred alltså så att säga med ett dialektiskt argument mot själva kampen. Skapandet av den stora alliansen ledde emellertid gång på gång, till intriger, eftersom Liu och Teng ingalunda underlät att utnyttja denna möjlighet. Det var ingalunda så att de utfärdade några direkta order om den saken — de hade helt enkelt bara fullt tillräckligt med anhängare som arbetade på detta sätt. Men å andra sidan hade de nu hamnat i en cirkulus vitiosus. Å ena sidan måste de hela tiden se till att det verkade som om de helt och fullt stödde Mao Tse-tungs version av kulturrevolutionen, medan de å andra sidan absolut inte gillade denna politik. Det fanns till och med konservativa grupper som vägrade att gå samman med rebellerna, under förebärande av att dessa inte var tillräckligt revolutionära och inte höll sig till ”Mao Tse-tungs tänkande”. Det är lätt att föreställa sig hur tilltrasslad debatten måste ha blivit på sina håll. Säkert räckte det inte alltid med enbart citat från ordföranden Mao för att nå en sammanjämkning. Och de olösta motsättningarna gav gång på gång upphov till nya konflikter.

Till en början strävade de mera klarsynta Maoanhängarna först och främst efter att under alla omständigheter få igenom den stora alliansen. Vad som sedan skulle ske föredrog man att diskutera så litet som möjligt. Här om skrev *Röda fanan*:

”Erfarenheten lär oss att det under kampen om makten är nödvändigt för de proletära revolutionärerna att genom tankeutbyte och konsultationer upprätta provisoriska maktorgan, sammansatta av ledande medlemmar av de revolutionära organisationerna, ledande medlemmar av befrielsearméns lokala enheter och revolutionära kadrer tillhörande partiet och regeringen. Dessa maktorgan måste beslutsamt arbeta för ordförande Maos proletärt revolutionära linje. De måste ha makt och auktoritet.” (P. R. 7 1967, sid. 19)

Problemet med kadermedlemmarnas auktoritetsbundenhet ägnades följande passus:

”Alla revolutionära kadermedlemmar måste rycka fram, ansluta sig till de revolutionära massorna och föra en beslutsam kamp mot den handfulla personen inom partiet, som trots att de fortfarande sitter kvar på sina poster dock går den kapitalistiska vägen. De måste ignorera dessa personers krav på 'disciplin'. Dessa personer är inte längre revolutionära överordnade, utan tvärtom kontrarevolutionära revisionister. Om en befälhavare i ett krig blir förrädare och överlämnar sig till motståndaren, måste en revolutionär kämpe strunta i hans befallningar och vända sina vapen mot honom själv. Så bör ske också i den politiska kampen.” (P. R. 7 1967, sid. 18)

Att det inte föreligger någon motsägelse mellan den stora demokratin och de dittills gällande principerna för demokratisk centralism framgick av en annan passus:

”De provisoriska maktorgan som leder kampen om maktövertagandet, måste använda sig av den demokratiska centralismen bland folket, dvs. centralismen på demokratisk bas och demokratin under central ledning. I denna stora revolution utnyttjas den allra extensivaste demokratin och därmed bör också en högre centralisering nås. Alla revolutionära kamrater och alla revolutionära organisationer måste samvetsgrant följa den revolutionära disciplinens bud och handla efter den demokratiska centralismens principer och får inte göra som dem själva lyster.” (P. R. 7 1967, sid. 19)

Den värsta av de svårigheter som både det nya maktorganet och massorganisationen själv hade att kämpa med, skapades av det faktum att de organisationer som deltagit i gripandet av makten hade bildats oavhängigt av varje central organisation. Detta berodde delvis på deras spontana medlemsvärning; följderna hade blivit att det i varenda fabrik och varenda enhet fanns representanter för flera olika organisationer, alla med sinsemellan mer eller mindre avvikande åsikter. På en del håll lyckades den eller den typen av rebellargumentation aldrig få fäste, därför att de lokala betingelserna var sådana att alltför få personer anslöt sig till den. De största och inflytelserikaste organisationerna hade bildats först relativt sent, och deras medlemmar kom från alla delar av befolkningen. Sålunda kunde t. ex. en arbetare vid en viss fabrik mycket väl vara medlem av en organisation som inte alls hade med hans enhet att göra och saknade sektion där. Han kunde rentav vara medlem av en rebellgrupp vid en helt annan enhet.

Därtill kom att organisationernas styrka växlade från plats till plats. En organisation kunde vara helt utan inflytande på en plats och majoritet på en annan. Ett viktigt steg mot att skapa ordning i dessa förhållanden och åstadkomma en större översiktlighet togs av ledningen för kulturrevolutionen när CK i slutet av februari sände ut en betydelsefull skrivelse, som siktade till att å ena sidan sanktionera gruppbildningen såsom sådan, men å den andra också skapa förutsättningar för en centraliserad ledning av de olika organisationerna. Det var nämligen inte bara centralismen som råkat i gungning, utan också själva förutsättningarna för den. Men den levde fortfarande i stor utsträckning kvar i den officiella publicistiken och säkerligen också inom ”gruppen för kulturrevolutionen” och flera olika sektioner inom näringslivet, för att inte tala om armén.

Gång på gång lyckades ledningen genom överraskande aktioner oftast, om ock inte alltid, behålla initiativet och driva igenom de egna kriterierna, varje gång det rådde osäkerhet om någon fråga som dittills alltid betraktats som obestridd av partiorganisationen. Den viktiga skrivelse som CK den 18 mars utsände till arbetare och kadermedlemmar inom industriföretagen, syftade å ena sidan till att bekämpa arbetarnas tendens att se med stor misstro på alla kadermedlemmar, men klargjorde också att vissa nyheter som delvis krävts av arbetarna, t. ex. en nedskärning av den byråkratiska apparaten, hade CK:s stöd:

”Det är CK:s uppfattning av den överväldigande majoriteten kadermedlemmar i alla industriföretag kan uppdelas i 'goda' och 'relativt goda'. Sådana kamrater som begått fel bör få avlägga en allvarlig självkritik. De bör under kulturrevolutionen ägna sig åt ett grundligt studium av Mao Tse-tungs verk och sträva efter att vara goda lärjungar till massan, för att under arbetets gång reformera sig själva och

genom goda handlingar gottgöra sina fel. Så länge kadermedlemmar som begått allvarliga fel handlar på detta sätt, bör arbetarna visa förståelse för dem och stödja dem i deras arbete. Den hållning som bör intas när man kritiserar dem är den vi fått lära av ordförande Mao: 'Att lära av de fel som gjorts, för att undvika fel i framtiden och bota sjukdomen för att rädda patienten'.

Samtliga arbetare inom industriföretagen bör under kulturrevolutionens gång studera de erfarenheter som gjorts, för att få fram en bättre utrustning och en enklare administration. Antalet icke i produktionen sysselsatt personal måste drastiskt skäras ner och produktionen måste höjas. Uppmärksamheten måste inriktas på sparsamhet vid revolutionens genomförande. Generellt sett bör de ledande aktivisterna inom arbetarorganisationerna inte frånträda det produktiva arbetet.” (P. R. 13 1967, sid. 6)

Här anvisades alltså de ledande fackförenings- och partisekreterarna inom arbetarorganisationerna att se sig om efter sysselsättning i fabriksfabrikerna, för att på så sätt återknyta kontakten med folket. Men brevet vände sig också till dem som ledde de arbetarorganisationer som uppstått under kulturrevolutionen alltså i allmänhet arbetare som varit politiskt verksamma på fritiden och ofta också under arbetstid och var på väg att övergå till något slags inofficiella funktionärer. Alla dessa anvisades nu att inte lämna sina arbetsplatser, eftersom de då kunde förlora kontakten med massan.

Med sådana råd sanktionerade CK nu organisationernas existens i fabriksfabrikerna och en passus i artikeln som meddelade att man måste kunna visa upp ett giltigt skäl för att få stanna borta från arbetet, bör knappast tolkas bara som en hänsyftning på sjukdomsfall; sjukdom var ju i vilket fall som helst ett fullt legitimt skäl, som näppeligen behövde tas upp i ett brev från själva centralkommittén. I stället ville man antyda att de arbetare som var förtroendemän i de nya organisationerna eller deltog i arbetarförvaltningen, hade rätt att åtminstone tidvis vara borta från sin arbetsplats, om bara deras frånvaro sanktionerades av kamraterna.

Överallt där rebellerna erövrade makten eller hoppades kunna göra detta inom en nära framtid, ägnade man sig också åt annat än att attackera felande kadermedlemmar. Därtill och framför allt strävade man efter att återställa enigheten inom de egna leden; man slöt och undertecknade regelrätta nonaggressionspakter mellan de fortfarande oeniga organisationerna. Den värsta svårigheten låg i att dessa organisationer, som skjutit upp som svampar ur jorden, bildats av så olika befolkningsskikt att de var helt ur stånd att meddela sina representanter i de enskilda företagen och byråerna exakta riktlinjer som verkligen byggde på de lokala förhållandena. Ofta märktes det tydligt att enigheten på rebellsidan endast var symbolisk och att man på centralerna omöjligen kunde hålla sig å jour med allt som hände. Just dessa svårigheter — för att inte säga denna rena omöjlighet — att tills vidare få ordentlig klarhet i läget ens på den egna sidan, för att inte tala om motståndarsidan, och få rejäl kontroll över det, ledde till att kulturrevolutionens ledning sökte korrigera situationen en smula. Man manade de enskilda medlemmarna att i första hand sträva efter att gå in i de organisationer i de egna enheterna, som skulle bildas parallellt med de redan existerande administrativa och politiska strukturerna, eftersom dessa på så sätt skulle kunna centraliseras bättre. Man ville med andra ord förhindra att aktivisterna gav sig iväg för att arbeta på annat håll eller skaffa sig medlemskap där. Just denna möjlighet hade nämligen i hög grad komplicerat förhållandena, även om den naturligtvis måste betraktas som en oundviklig följd av den oavhängiga gruppbildningen. Denna skulle ju aldrig ha kunnat ske så fritt om man inte först hade avlägsnat alla skrankor. Nu var situationen emellertid helt förändrad, och därför måste de gamla skrankorna återinföras i en ny form. En artikel i *Renmin Ribao*, som publicerades den 1 mars och rekommenderades som förebildlig för hela landet, gav en konkret skildring av det läge som uppstått i en textilfabrik i provinsen Kweichow och hur man hade löst problemen där. (Citerad i P. R. 11 1967, sid. 8-9)

BOMULLSSPINNERIET KWEIYANG

Renmin Ribao den 1 mars 1967

”De över tusen rebellerna vid denna textilfabrik tillhörde ursprungligen 17 olika revolutionära organisationer. Efter det gemensamma maktövertagandet började motsatserna mellan dessa skärpas ytterligare, eftersom varje organisation ville spela den främsta rollen. Man höll sammanträden för att åstadkomma 'ideologisk enighet', men ännu efter två veckor av hetsiga debatter hade man fortfarande inte nått något resultat, därför att organisationerna inte ville rätt sig efter Mao Tse-tungs tänkande utan höll var på sin egen grupp. Kraven från massorna ledde då till att organisationerna inledde en rörelse för att förbättra sin ideologi och sitt arbetssätt genom 'öppna dörrar', varvid deras medlemmar studerade 'de tre artiklar som ständigt bör läsas' och den ledande artikeln ur *Hongqi* [Röda Fanan] .

De tog Mao Tse-tungs tänkande som sin ledstjärna för att sluta ett förbund, befriade sig radikalt från sin 'egoism' och övervann sin sekterism, sin 'klick'-mentalitet och sina övriga falska åskådningar. Många av medlemmarna av de större revolutionära rebellorganisationerna i högkvarteteret sade: 'Våra organisationer är äldre och har bidragit mera till revolutionen; om man skall sluta förbund, skulle det vara bättre att de mindre grupperna upplöste sig och förenade sig med oss.' Men till detta replikerade andra: 'Nej, vi bör i stället förena oss i den form som är bäst för revolutionen, utan hänsyn till vem som var först med att göra revolution eller vilken organisation som är störst! Att hårdnackat klamra sig fast vid den egna organisationens högkvarter är i själva verket bara lokalpatriotism!' En del arbetare misstrodde de förbund som bildats på verkstads- och förvaltningsenhetsnivå, därför att de fruktade att dessa kunde leda till kaos. De övertygades emellertid genom diskussioner om att just det faktum att de anställda vid en verkstad eller förvaltningsenhet känner varandra så väl tvärtom måste förhindra ett kaos.

Så snart detta stod klart gick fabriken beredningsverkstäder i spetsen genom att bilda en enad kampgrupp, som övertog hela makten i beredningsverkstäderna. De medlemmar av verkstadens olika revolutionära organisationer, som tidigare hade tillhört olika högkvarter, lämnade dessa. De förklarade att de i fortsättningen bara skulle lyda de anvisningar som kom från det gemensamma högkvarteret på fabriksnivå och inte anvisningar från de andra högkvarteren. I dag har fem verkstäder och ett antal grupper och hela avdelningar vid textilfabriken Kwaiyang bildat denna nya allians. Därmed har en helt ny bild uppstått inom såväl revolutionen som produktionen. I de flesta grupper och avdelningar inrättades ett system för regelbundna studier av ordförande Maos verk. Arbetare som dittills inte hade tillhört någon kampgrupp förenade sig nu i de gemensamma kampgrupperna och deltog under halvannan timme var dag i studierna och andra fritidsaktiviteter inom kulturrevolutionen. Arbetsdisciplinen har i hög grad förbättrats och produktionsläget likaså. Många arbetare, som tidigare betjänade 24 vävstolar, sköter nu 36 och många klarar rentav 48.

Denna nya form av storförbund på verkstads- och förvaltnings-enhetsnivå, hälsades med begejstring vid fabriks-sammanträdet den 20 februari. De närvarande arbetarna och tjänstemännen lovade att åstadkomma ännu fler storförbund av detta slag.”

Som synes rörde det sig ingalunda om något försök att bryta ner vad som redan uppnåtts. I stället strävade man bara efter att ena andarna, för att de inte skulle manövreras in i en underlägsen position. Ty fortfarande lurade motståndaren i vassen, helt inriktad på att kväva denna obekväma institution, som påminde om de förhatliga ”arbetarråden”, i sin linda. *Renmin Ribao* kommenterade situationen med ett Maocitat, ett tecken på att det härskade oenighet om huruvida de organisatoriska frågorna borde underordnas de politiska eller tvärtom: ”Allt måste tjäna segern vid fronten och de organisatoriska uppgifterna måste underordnas de politiska.” ”Organisatorisk” betydde i detta sammanhang kravet på intimare samarbete de olika rebellorganisationerna emellan, ”politisk” betydde deras huvudmål just då, skapandet av enheten. De politiska frågor det gällde var fortfarande kampen mot revisionismen och arbetet för enighet, men därvid saknades just det element som var det allra viktigaste, enigheten mellan de stridande själva. Ett exempel, taget ur *Renmin Ribao* för den 8 mars, visar hur man arbetade med detta problem:

”Fortfarande var enigheten de proletära revolutionärerna emellan inte tillräcklig för att skapa en förenad organisationsform som verkligen kunde tjäna rörelsens mål. Vi har därför lyssnat till massans åsikter, och hörde en del säga: 'Vi lever och arbetar ju tillsammans. Varför kan vi inte då också genomföra revolutionen tillsammans? Varför har vi nu plötsligt delat upp oss i olika organisationer, som handlar oberoende av varandra?' Andra sade, med all rätt: 'Revolutionärerna i hela företaget borde ingå en allians uppdelad efter avdelningar och arbetsgrupper och sedan skapa en förenad revolutionär organisation för hela företaget.' Men massans revolutionära förslag förkastades av ledarna för en del organisationer, framför allt därför att dessa ännu inte hade befriat sig från 'egot' i sina egna skallar. En av dessa personer sade: 'Vi var de första som gjorde revolt. Det är vi som har planterat persikoträdet, och då är det också vi som har rätten att plocka dess frukter.' En annan sade: 'Vi har genom övermänskliga ansträngningar skapat en organisation på några hundra medlemmar och har kämpat intill segern. En sammanslagning skulle betyda slutet för allt detta.'

Arbetskamraterna blev djupt nedslagna inför dessa ord och replikerade: 'Vi gör inte revolution bara för vår egen skull. En revolutionär bör inte vara egoistisk.' Därpå studerade vi de lärorika 'Tre små gamla artiklar' och 'Om korrigering av felaktiga åsikter i partiet' av ordförande Mao. Med Mao Tse-tungs tänkande som vapen kritiserade vi de falska åsikter som gjorde sig breda inom våra egna led. Några arbetare vände sina organisationer ryggen och bildade enhetsorganisationer på sina egna verkstäder och avdelningar. På så sätt skapades 'Stridsmänna-regementet av den 1 mars'. I överensstämmelse med de betingelser som genom ordförande Mao uppställts för värdiga efterföljare av revolutionen valde revolutionära arbetare på de olika avdelningarna genom hemliga val 'tjänare till folket', som verkligen representerade revolutionärernas och massornas vilja. Dessa delade så upp sig på de båda olika ledargrupperna, den ena för revolutionen och den andra för produktionen. Men samtidigt som dessa valda 'tjänare' fungerade som avdelningschefer, fortsatte de att också delta i det produktiva arbetet. De lyssnade till massornas kritik, avlade självkritik och accepterade godvilligt massornas uppsikt över dem. Var gång det kom till meningsskiljaktigheter inom ledargruppen överlämnades den omstridda frågan till massorna, för diskussion och lösning.

Det inrättades också olika mindre grupper för att övervaka produktionen. Äldre arbetare och teknisk personal uppmanades att inträda i dessa övervakningsgrupper. De kadermedlemmar som bevisat att de var revolutionära kamrater uppmanades också att delta. De kadermedlemmar som varit villiga att korrigera sina fel och ställa sig på samma linje som de av ordförande Mao representerade proletära revolutionärerna, har också tilldelats lämpliga arbeten. Sedan de stora allianserna bildats, på grundval av de administrativa enheterna, har arbetarna efter diskussioner avskaffat gamla och oförnuftiga regler och reglementen, uppställt ett nytt, förnuftigare arbetssystem och träffat nya ömsesidiga avtal, så att ordningen snabbt kunde återställas i produktionen.”⁶

Härtill återstår bara att tillägga att det problem som löstes på denna fabrik på många håll förblev olöst, och att syftet med publiciteten kring detta exempel just var att söka främja en liknande utveckling på andra håll. Samma syfte låg bakom den så kallade konferens med fattiga och medelstora bönder, som hölls den 19 mars i Peking. Chen Po-ta, Chou En-lai och andra inflytelserika medlemmar av politbyrån var närvarande och höll tal. Konferensen hade samlat representanter för de folkkommuner runt Peking som administrativt räknades till denna region. Chou En-lai sade bland annat:

”Ni har framgångsrikt valt era representanter till det maktorgan som utövar den kommunala förvaltningen i Peking. Som svar på kallelsen från ordförande Mao och centralkommittén har ni mobiliserat alla krafter för att väl genomföra vårt arbete.” (P. R. 13 1967, sid. 7)

Chen Po-ta talade om relationerna mellan industrin och jordbruket och påminde bönderna om att det var industrin som såg till att jordbrukarna fick bättre maskiner, konstgödning och biocider. Hans argumentering var sannolikt avsedd att trappa ner spänningarna mellan bönder och arbetare.

⁶ *Renmin Ribao* den 8 mars 1967, P. R. nr 12 1967, sid. 20.

Vi har ju redan nämnt något som också omvittnas av en del väggtidningar,⁷ nämligen att förhållandet mellan bönder och arbetare fortfarande lämnade en hel del övrigt att önska.

Böndernas mobilisering gick i lugnare banor. De övertog de erfarenheter som vunnits inom industrin beträffande bildandet av allianser och ”tre i en”-förbindelser vid en senare tidpunkt än industriföretagen gjorde det. Kritiken mot funktionärerna drevs ute på landet inte med lika radikala medel som där den hade börjat. Detta eftersom också partiapparaten rättade sig efter utvecklingen, och framför allt just på landet. Sedan bildandet av den stora enheten och ”tre i en”-kombinationen väl stämplats som mönstergilla, var det inte längre de lägre partiinstanserna som försökte rida spärr mot utvecklingen, där så fortfarande skedde, utan i huvudsak de högre provinsmyndigheterna.

Under tiden började man också kunna skönja en utveckling som innebar att den gamla relativa maktfördelningen i fabriker och organisationer mellan direktionen och partiledningen ersattes av en enhetlig ledning på grundval av formeln ”tre i en”. Uppenbarligen planerade man att det viktigaste nya elementet i denna kulturrevolution, som helt saknade historiska förebilder, skulle bli sammansmältandet av direktion och politisk ledning till ett enda organ, som skulle överta ledarfunktionen på alla nivåer. Kravet på att kommunistiska partiet skulle spela den samhälleligt ledande rollen upphävdes inte vare sig i teorin eller i praktiken. Men däremot förändrades ledningens organisatoriska struktur genom inrättandet av direkta arbetarrepresentationer, som anvisades uppgiften att både fungera som språkrör för basnivån och omvänt meddela basnivån för genomförande den politik som utarbetats tillsammans med kadermedlemmarna och representanterna för armén. Representanterna valdes och partikadrerna fick inte öva något som helst inflytande på kandidatnomineringen. Men i gengäld måste arbetarrepresentanterna bära ansvaret för den politik som bestämdes solidariskt med partikadrerna och arméns representanter, varvid alla tre parterna också hade att se till att politiken också applicerades direkt, utan att några enskilda grupper fick möjlighet att driva igenom sina egna intressen.

Nu kom alltså äntligen, i *Renmin Ribao* för den 8 mars, denna artikel, som åtminstone skapade en viss klarhet i alla dessa frågor. Trots att den egentligen var mycket sent ute, bildade den dock själva ryggraden i de officiella riktlinjerna. Dessa rymde dock talrika varianter, eftersom alla var medvetna om att experimentet visserligen hade inletts, men att det var helt otänkbart att alla frågor skulle kunna lösas enbart med detta så kallade gripande av makten. Det lönar sig att studera denna artikel tämligen noggrant.⁸

Nu föreföll det alltså som om den uppbyggande fasen av kulturrevolutionen hade börjat, och faktiskt kunde telegrambyråerna också meddela att undervisningen på låg- och mellanstadiet snart skulle inledas igen, redan i mars. Det var åtminstone vad ledningen för kulturrevolutionen önskade. Det visade sig emellertid snart nog att man i många mellanskolor visserligen kom så långt att eleverna infann sig igen, men att förutsättningarna för en normal undervisning på många håll ännu inte existerade. Skolväsendet förblev alltså ännu en tid framåt ett relativt olöst problem, även om man ändå arbetade nere på de lägsta stadierna.

De som redan levde under en revolutionär kommitté och redan infört de olika nyheterna på sin arbetsplats, kunde inte gärna undgå att märka att tidningarna teg påfallande länge om vad som hände i en del provinser; ett osvikligt vittnesbörd om att kulturrevolutionen måste ha stött på svårigheter i dessa områden. En stor vändpunkt kom emellertid när alla landets tidningar i början av april samtidigt inledde ett plötsligt storangrepp mot Liu Shao-chi och Teng Hsiao-ping. Denna

⁷ Se C. Q. nr 30, sid. 207, väggtidning.

⁸ P. R. nr 12 1967, sid. 14.

presskampanj fortsatte i månader och innebar att man inte bara var ute efter att misskreditera dessa båda inflytelserika personer i massans ögon; dessutom ville man också diskvalificera själva deras arbetskriterier, för att beröva deras anhängare det inflytande de fortfarande hade kvar.

Denna kampanj aktualiserade på nytt åtskilliga fortfarande olösta problem av politisk, men inte organisatorisk natur. De gamla organisationsformerna och de obrukbara kriterier, som legat till grund för dessa, avslöjades nu tillsammans med de personer som in i det sista hade strävat efter att rädda det gamla. Det uppenbarades att ”tre i en”-formeln av ytterst lättbegripliga orsaker bara hade genomförts rent fiktivt i en del provinser.⁹ Fortfarande återstod en del kraftmätningar. Den store generalen Liu Shao-chi hade ännu inte givit slaget förlorat, trots att hetsjakten mot honom nu övertagits av de officiella tidningarna, sedan den fram till slutet av mars bedrivits endast i en del av rödgardistidningarna.

De båda anklagade Liu Shao-chi och Teng Hsiao-ping var medvetna om att de vid det här laget bara hade en enda försvarslinje kvar, nämligen att fortsätta oppositionen i ortodoxins namn, i förhoppning om att en vacker dag återigen kunna rida spärr för utvecklingen. Deras mål torde väl ha varit att åter kunna ersätta ”tre i en”-alliansen med rena partikommittéer och överallt där så ske kunde försvåra skapandet av ”tre i en”-kombinationen eller se till att den genomfördes endast skenbart, sålunda att partiet ”tre i en”-kombinationen till trots ändå kunde leda arbetarrepresentanterna på det konservativa sättet.

De stora allianserna blev genom kampanjen mot statschefen åter mer svårbemästrade, eftersom denna kampanj ofta stegrade motsättningarna inom de enskilda grupperingarna. Men de som vid denna tidpunkt satt borta i utlandet och drog slutsatsen ”att tärningen ännu inte kastats”, misstog sig helt. Ty situationen kunde inte längre uppfattas bara som en maktkamp, utan måste också ses mot bakgrunden av de nyheter som införts, och som bedömdes entydigt positivt så snart man förstod den.

⁹ Efter vad det vill synas på så sätt att de som skulle ha varit enade fortfarande inte funnit någon gemensam grund att stå på.

12. Kampanjen mot Liu Shao-chi

Den viktigaste av de möjligheter partiapparaten under Teng Hsiao-peng fortfarande hade kvar för att om man så önskade påverka kulturrevolutionen, var ett indirekt men gott vapen. Vid det här laget hade partiorganet och kulturrevolutionens propagandacentral redan meddelat att det nya maktorganet installerats i några nyckelprovinser, och sänt ut riktlinjerna för bildandet av ”tre i en”-kombinationer på alla nivåer. Dessa riktlinjer bestämde — och de exempel som redan skapats vittnade om att de följdes — att en del av den gamla partikommittén skulle representeras i den nya instansen av personer som var positivt inställda till kulturrevolutionen. Ofta nog var rebellerna emellertid inte redo att samarbeta med personer som de inte kände tillräckligt väl. Armérepresentanternas uppgift var bland annat också att ge rebellerna de anvisningar som kunde behövas rörande sådana kadermedlemmars pålitlighet. För övrigt hade ett icke föraktligt antal av dessa sedan en tid tillbaka öppet kämpat på rebellernas sida, vilket i förbigående sagt inneburit en utmaning mot de ortodoxa kadermedlemmarna.

På många håll saknade man emellertid personer som var beredda att endast i begränsad utsträckning lyda sekretariatets anvisningar. Följden blev att ”tre i en”-kombinationen i en del provinser misslyckades inte bara på grund av de oklara maktförhållandena, utan också därför att de fortfarande inflytelserika individerna inom CK satsade allt på att sabotera det nya maktorganet genom ett mycket verksamt motmedel. De gav kadermedlemmarna anvisning om att dessa under inga omständigheter fick delta i det nya maktorganet. Därmed uppnådde de att en av de bestämmelser som framlagts av kulturrevolutionens ledare inte kunde uppfyllas, nämligen den om att partiet skulle vara representerat i det nya maktorganet. Om kadermedlemmarna vägrade att delta kunde ”tre i en”-kombinationerna inte heller upprättas, och deras behörighet blev ytterst svävande. Följden blev att ”gruppen för kulturrevolutionen”, då sådana situationer uppstod, momentant måste överlämna ansvaret åt armén liksom att man, då tillräckliga reserver saknades, aktade sig för att driva på inrättandet av ”tre i en”-kombinationer alltför mycket.

Fortfarande återstod också ett grundläggande problem som förhindrade en stabilisering av läget. Det fanns nämligen fortfarande funktionärer som trots att de utsatts för de grövsta anklagelser ändå inte var beredda att avgå. Alltså gick man in för att hjälpa dem på traven en smula och inledde en stor kampanj mot dem. Propagandaavdelningen under Wang Li levererade ett omfattande material till detta ändamål, och sedan fick de ledande artiklarna se till att detta material gjordes ”talande” nog.¹ För övrigt gjorde de som ute på landsbygden måste känna sig som de angripnas ställföreträdare inte ett dugg för att ens ändra så mycket som ett komma i det material som levererades från Peking, utan tryckte troget av alltsammans. Och vad skulle de för övrigt ha kunnat göra annat? Propagandaavdelningen var emellertid pinsamt noga med att respektera den passus i ”de 16 punkterna”, som förklarade att ingen utan centralkommitténs tillstånd fick nämnas vid namn under en presskampanj. I stället för namnet använde man därför en formel; det

¹ Liu Shao-chis mest kända skrifter är: *On the Party*, Peking 1951 (kommentar till partistadgarna av 1945). *On Inner Party Struggle*, Peking 1950. *Internationalism and Nationalism*, Peking 1951. *Hur bli en bra kommunist*, Peking 1965. *Bericht über den Verfassungsentwurf*, Peking 1956.

De viktigaste av artiklarna mot Liu Shao-chi är: Chi Pen-yü: Patriotism or National Betrayal, H. Q., nr 5, den 2 april 1967, P. R., 20 1967, sid. 15. Betrayal of Proletarian Dictatorship Is An Essential Element in the Book on ”selfcultivation”, *Renmin Ribao* och H. Q., den 8 maj 1967. Lin Chieh: Down with Slavishness, *Renmin Ribao*, den 16 juni 1967. Chen Li-chia: Down with the Capitulationism of China's Krushov, *Renmin Ribao* den 6 juli 1967.

Det finns en intressant artikel av en amerikan, som bött i Kina sedan åtskilliga år tillbaka och i sin artikel samlar hela argumenteringen mot Liu Shao-chi, nämligen S. Rittenberg: *Tal hållet i april 1967 i Peking*, duplicerad text, 25 sidor, översättning i *Vento dell'est*, Milano, nr 7 1967, sid. 10-26.

var bara det att alla visste vem den syftade på. Liu Shao-chi var ”den främsta ledande person inom partiet som går den kapitalistiska vägen”, och Teng Hsiao-ping var ”den andra ledande person inom partiet som går den kapitalistiska vägen”.

I fortsättningen användes dessa långa omskrivningar av alla som deltog i kritiken mot de två och kritiserade de verkningar deras direktiv fått på basnivå. Till och med rebellerna fogade sig och undvek att nämna deras namn, trots att de och deras tidningar i månader ingalunda varit lika hänsynsfulla. Alltsedan den plenarsession med CK som utfärdade ”de 16 punkterna”, hade det förekommit attacker mot Liu från rebellerna. Och den 1 april kom man alltså så långt att dessa angrepp fick en officiell prägel. Dessförinnan hade det för övrigt ingalunda varit riskfritt att brännmärka Liu och Teng som revisionister, eftersom detta kunde få tämligen oangenäma följder.

Anti-Liu-vågen hade nått en höjdpunkt i januari, men därefter mattats av något. Den var alltså ingalunda någon nyhet nu i april. Man hade redan vant sig vid att se karikatyrer av de två och av Lius hustru Wang Kuang-mei i Peking, Shanghai och andra städer. Men något helt nytt var att den officiella pressen nu började driva kampanjen med nya argument och på ett mycket mera djupgående sätt. Saken gavs absolut prioritet och gjordes rentav till en kärnpunkt i hela kulturrevolutionen, sålunda att stöd åt kulturrevolutionen i fortsättningen skulle kräva att man avvisade Lius och Tengs ståndpunkt. Att denna utveckling inleddes vid en tidpunkt då förhållandena ute på landsbygden fortfarande var oklara, kan eventuellt bekräfta en inofficiell uppgift om att Mao Tse-tung hade lyckats få politbyrån att anta en resolution i denna riktning.

Den politiska presskampanjen mot Liu och Teng var förvånande inte bara genom att den alls genomfördes, utan också därigenom att den genomfördes i själva den officiella pressen. Att Liu stod i opposition mot kulturrevolutionen var väl känt, även om hans motstånd var svårt att nagla fast rent formellt. Men den officiella pressen skyggade dock inför att använda den allra senaste tidens händelser och de problem som förknippades med dem som grundval för en presskampanj. Den saken överlät man åt rebellerna, som idkade ett energiskt nyhetsutbyte sinsemellan och genom de interna informationer de lyckades skaffa fram kunde sätta strålkastaren på de enskilda fasernas inre sammanhang. Den officiella pressen koncentrerade i stället sitt angrepp på Lius hållning till viktiga politiska frågor i det förflutna, till exempel de som det kinesiska kommunistpartiets ledning hade ställts inför efter andra världskrigets slut, då två olika vägar stod öppna för partiet.

Den ena riktningen, som företräddes av Mao Tse-tung, satsade på att föra partiet till makten genom en stort upplagd guerillaaktion. Den andra, som leddes av Liu Shao-chi, ansåg en sådan aktion helt utsiktslös. I stället borde man med den parlamentariska demokratis metoder söka åstadkomma en delning av makten med motståndaren Kuomintang, detta för att bespara landet inbördeskrigets fasor och genomföra en industrialisering med stöd av det på den tiden tämligen hjälptresserade Amerika.

Detta sätt att framställa saken var helt nytt och innebar ett brott mot den traditionella kinesiska revolutionshistorieskrivningen. Men däremot var det inget brott mot den historiska sanningen, ty det man nu plötsligt fick veta om detta hittills förnekade alternativ, kunde bekräftas till och med av välinformerade historiker i väst. Hitintills hade ingen redogörelse för den kinesiska revolutionen eller partiet² registrerat det faktum att man efter 1942 års partireformer fortfarande hade haft denna andra linje, som ville satsa på en helt annan politik än den som faktiskt genomfördes under Mao Tse-tungs ledning, och delvis också satsade på en sådan. De historiska framställ-

² Den officiella partihistorien, som var i bruk fram till kulturrevolutionen, men avslutades redan med år 1951, är 1968 mogen för revidering — Hu Chiao-mu: *30 Years of the Communist Party of China*, Peking 1959, 114 sid.

ningarna hade aldrig någonsin uppenbarat att det existerade två olika strömningar inom partiet, men att bådas företrädare hela tiden noga strävat efter att utåt ge ett intryck av fullständig enighet. Hur som helst hade alltså revolutionen segrat under Mao Tse-tungs ledning och den andra flygeln hade inte haft något att invända mot den saken, så länge Maos väg ledde till framgång. Men så snart det började dyka upp svårigheter vid horisonten började oppositionen röra på sig och försökte genom olika interna manövrer vinna inflytande, utan att därför bryta mot de yttre formerna. Dess taktik kan törhända definieras sålunda: stöd åt Mao Tse-tungs linje, men justeringar och korrigeringar som delvis försvagade eller rentav helt neutraliserade den. Denna taktik lär framför allt ha utnyttjats vid tiden för skapandet av de så kallade högre agrikulturella korporationerna och när folkkommunerna grundades. Den gången tog den ena flygeln initiativet för att driva fram kollektiviseringen, medan den andra började röra på sig så snart det kom till svårigheter.

Angreppen mot Liu Shao-chi kommer att bevara sin betydelse för lång tid framåt. Detta eftersom man från 1967 gick in för att just beträffande de olika politiska och historiska problemen genomföra en noggrannare analys av de båda linjerna och de konsekvenser dessa förde med sig.³ Den närmare begreppsbestämning man arbetar med i denna två-linje-teori, och som redan hade använts för alla frågor om så kallade vänster- och högeravvikelser fram till 1942,⁴ bröt mot ytterligare ett tabu som man hållit strängt på ända sedan folkrepubliken grundades. Åren efter folkrepublikens grundande skildrades, om de alls togs upp i historieskrivningen, genomgående bara som en tid av framgångsrikt genomförande av olika program, varvid man aldrig uppehöll sig länge vid några detaljer. Inom partiet själv såg man säkert annorlunda på problemen, men utåt gav man en mycket snäv insyn i reformernas problematik.

Emellertid hade ju alla själva upplevt de här reformerna och kände åtminstone till de problem som berört individens eget vardagsliv dessa sista arton år. Alla mindes ju helt enkelt att det hade framförts sinsemellan avvikande åsikter i olika bestämda frågor, och detta också från dem som ville befästa revolutionen ytterligare — för att inte tala om de andra röster som varit antingen likgiltiga eller direkt kontrarevolutionärt inställda. Just därför kunde den teori som partiet ditintills konsekvent hållit fast vid aldrig kännas riktigt tillfredsställande. Detta öppna erkännande av att det faktiskt hade funnits två olika strömningar fyllde sålunda ett länge känt behov, och gav samtidigt också den teoretiska stommen, när det nu gällde att skildra de båda linjerna på nytt och fylla dem med politiskt innehåll. Nämligen Mao Tse-tungs linje, den som representerade revolutionens mål och dess anspråk, och mot denna den ”kapitalistiska vägen”, som visserligen påstod sig ha revolutionen som sitt mål, men dock på grund av sin felaktiga bedömning av det objektiva läget eller felaktiga åtgärder för att bemästra detta, hade inlett en restauration av kapitalismen, eller rättare sagt sökt skapa förutsättningar för en sådan. Mao Tse-tungs linje tenderar däremot, mycket enkelt uttryckt, till att rent tendensiellt minska skillnaderna mellan klasserna, men förnekar alltså inte klasskillnaden såsom sådan, inte heller skillnaden mellan arbetar- och bondeklassen. Proletariatets olika klasser emellan finner man ingen antagonism, men däremot existerar en sådan motsättning mellan proletariatet och den kapitalistiska klassen. Mao Tse-tungs linje syftar inte till en nivellering mellan de kapitalistiska och de proletära klasserna genom en utjämning eller sammansmältning, utan strävar efter antagonismens övervinnande genom klasskampen.

Alla samhällsliga fenomen måste underordnas detta kriterium, också de man finner på det kulturella området. För övrigt används detta ”kulturell” i en mycket vid mening, något som till full

³ Sommaren och vintern 1967 publicerades en mängd artiklar som belyste problem inom näringslivet, undervisningsväsendet etc. utifrån denna två-linje-teori.

⁴ Se den officiella partihistorien och Boyd Compton: *Mao's China, Party Reform Documents, 1942-44*, University of Washington Press, Seattle, 1966 (ny upplaga).

evidens framgår av själva termen ”kulturrevolution”. Detta brett fattade begrepp kultur garanteras institutionellt sitt företräde genom studiet av Maos verk och ”politiken i främsta rummet”, detta med utgångspunkt från nödvändigheten av att samhällsmedlemmarna aktivt och medvetet deltar i det samhälleliga livet, för att utveckla den sensibilitet som sätter dem i stånd att moget och väl-övertvägt framgångsrikt försvara klasskampskriteriet. Ett sådant försvar kan bli nödvändigt också på skenbart opolitiska plan, t. ex. när det framläggs ett förslag till lösning av ett konkret problem som rent tendensiellt inte gör bruk av klasskampens dialektik och därmed lämnar dörren öppen för en utveckling som så småningom likaså tendentiellt kan avslöja sig som direkta motströmningar.

Detta gäller framför allt på det ekonomiska området. Den så kallade ”kapitalistiska vägen” är alltså inte bara den man medvetet följer för att främja en motströmning, utan också den tankeriktning som anser sig kunna avstå från att tvinga folket till en direkt konfrontation med de konkreta problemen, eftersom man betraktar folkets samhällsmedvetande som bristfälligt, och i stället manar massorna att helt enkelt bara hysa förtroende till ledningen. Att följa den revolutionära vägen betyder alltså i kulturrevolutionens mening att man hyser förtroende till massans möjligheter; att gå den kapitalistiska vägen innebär att underskatta medvetenheten hos den massa som delegerat makten och rygga tillbaka för tanken på att fråga massorna och rådgöra sig med dem. Det är också inom ramen för dessa definitioner man finner det antiauktoritära draget hos kulturrevolutionen, vars teoretiska stomme och dess avveckling förråder att en sådan tolkning ingalunda är gripen ur luften, även om man i Kina var förtänksam nog att aldrig ifrågasätta principen om kommunistiska partiets ledarställning. Det var bara partiets uppdrag som korrigerades en smula genom kulturrevolutionen. Därtill åsyftade man också en viss lyhördhet gentemot partiet. Men än kommer det nog att dröja en tid, innan man helt kan bedöma konsekvenserna.

En betydelsefull antydning om en eventuell förändring inom KKP kan spåras i de artiklar som sysslar med den skrift av Liu Shao-chi som bär titeln *Hur man blir en bra kommunist*. Denna skrevs 1939 och spreds 1962, lätt reviderad, i väldiga upplagor på nytt bland folket.⁵ Ännu i februari 1967 åtnjöt denna skrift stor aktning i Kina. Nu betecknades den i stället med den nedvärderande formuleringen ”självodlingsskrift”. Den var den enda skrift av Liu som var känd för en större allmänhet. Hans övriga skrifter var i allmänhet partiinterna ting och hamnade därför inte heller i den offentliga kritikens spärreld. Men vad var det nu man plötsligt hade att invända mot en skrift, som ditintills hade betraktats som mönstergill och därtill energiskt hade använts vid utbildningen av kadreerna? En mera grundlig och samvetsgrann undersökning av den frågan skulle helt spränga ramen för denna framställning, redan på grund av rikedomerna på material och de därmed sammanhängande, tämligen komplicerade historiska frågorna. Vi får därför nöja oss med de klart uttalade förebråelser som nu fördes fram. Sammanfattningsvis skulle man kunna säga att Liu förebrås för att i denna skrift plädera för en modern och på KP-medlemmar inriktad avart av ”självfullkommandets” traditionella litteraturideal. Man underströk att detta ”självfullkommande” som ideal lämpade sig synnerligen väl för att åstadkomma villiga redskap:

”Boken om självfullkommandet nämner inget om nödvändigheten av att gå ut bland massorna av arbetare, bönder och soldater och integrera sig med dem och säger ingenting om hur man bör lära av massorna. I stället rekommenderar den att människor skall sätta sig inom lås och bom, arbeta hårt och 'fullkomna' sig själva. Den företräder åsikten att felaktiga idéer kan skaffas ur världen allenast genom studier, eftertanke och självkritik. Den anbefaller att man skall 'riskera' icke-proletära idéer, för att avskaffa dem med hjälp av den så kallade teoretiska insikt som erövrats genom böcker och genom de egna

⁵ Liu Shao-chi: *Wie man ein guter Kommunist wird*, reviderad upplaga i H. Q. nr 15, 16, 1962, i bokform Peking 1963. [Finns i svensk översättning, [Hur bli en bra kommunist](#), utgiven av Arbetarkultur 1952 – Red]

'revolutionära egenskaperna'. Med många ord manar den partimedlemmarna att lära av idealistiska tänkare från feodaltiden, som Konfucius, Mencius och Chuangtzi, lovordar dessa tänkares idealistiska och feodalistiska sentenser som 'klassiska' och anbefaller studiet av dem...

Den 7 april publicerade *Pekings Dagblad* en ledande artikel som bar rubriken: 'Ned med den reaktionära teorin om det villiga redskapet!' Här läser man bland annat: 'För att bättre kunna hjälpa den kontrarevolutionära revisionistiska politiska linjen till seger, propagerade den ledande person inom partiet som går den kapitalistiska vägen i sin bok den blinda lydandens revisionistiska organisationsprincip.' År 1958 förskönade han denna organisatoriska princip och sammanfattade den konkret som 'det villiga redskapets teori'; i denna form överlämnades den till allmänheten."⁶

Som synes började man bli tämligen öppenhjärtig i sin kritik av den praxis som dittills rått inom partiapparaten.⁷

Men det som allt mer började avteckna sig i och med detta storangrepp mot Liu och generalsekretäre Teng Hsiao-ping var, utöver erkännandet av att det i två decennier hade rått oenighet om partiets politiska linje, också en bekräftelse på att statsapparaten haft en långt större andel i genomförandet av reformer och program än man i allmänhet erkänt, och att detta inflytande hade sina understödjare också inom CK. Man skulle kunna säga att partiet och statsapparaten konkurrerade i många år. Genomförandet av de program som uppställdes eller krävdes av partiledningen låg inom presidentens inflytelsesfär. Den intima förbindelsen mellan de statliga organen och partiapparaten, varvid CK:s sekretariat spelade den inflytelserikaste rollen, hade förblivit funktionsduglig i många år och trätt klart i dagen också under kulturrevolutionens första period. Det var bara premiärminister Chou En-lai, samme man som i väst gång på gång prisades som medlare, som redan tidigt under kulturrevolutionen klart och entydigt ställde sig på Mao Tse-tungs sida, när denne beredde sig att med hjälp av den indirekta metod som representerades av kritiken mot Wu Han för första gången rikta sina pilar mot det sekretariatet närstående propagandaministeriet. Kampanjen mot Liu innebar helt enkelt att man äntligen gav sig i kast med just de personer, som betraktades som ansvariga för uppspaltningen och dubbelspårigheten. Avsikten var emellertid inte så mycket att kritisera presidentens person som att reducera hans prestige. Hans formella ställning som landets president hölls utanför och nämndes inte. Man koncentrerade sig helt på den roll han hade spelat inom partiet. Operationens hela syfte var att ifrågasätta de kriterier han representerade, för att få garantier för att dessa inte längre skulle kunna användas vare sig i nuläget eller i framtiden för att direkt eller indirekt påverka kulturrevolutionen; allt för att underlätta maktövertagandet på alla fronter.

Partiledningen hade under den vid det här laget redan maktlöse Tao Chu skickligt hindrat skapandet av betingelser för ett allmänt maktövertagande av samma typ som i Shanghai och på vissa andra håll. Kampanjen mot den namnlöse Liu var avsedd att åstadkomma de betingelser som krävdes för att kunna detronisera de lokala makthavande som alltfört satt vid makten ute på landsbygden, framför allt i högborgarna Kwantung och Szechwan. Man visste ju med säkerhet att dessa män inte bara bedrev obstruktion inom sina respektive områden, utan också underhöll vittgående förbindelser med kretsen kring Teng Hsiao-ping och Peng Chen och med några av arméns inflytelserikaste ledare. Speciellt Ho Lung sympatiserade med denna grupp. Enligt obekräftade uppgifter höll han också själv till i deras maktområde och undandrog sig därigenom kulturrevolutionen. Det är emellertid symptomatiskt att inte ens dessa provinssekreterare kunde tillåta sig att ignorera kampanjen mot Liu. De övertog den som rena stilövningar. En vägran skulle ha inneburit ett erkännande av den egna svagheten, och det måste förhindras om man skulle kunna bevara

⁶ P. R., nr 17 1967, sid. 14.

⁷ Lin Chie, *Renmin Ribao* den 16 juni 1967.

sitt inflytande i framtiden. Läget var alltså tämligen märkligt. Fram till april hade vissa rebellavdelningar sört för avslöjandet av både verkliga och imaginära trådryckare, men överallt hade de inte kunnat bedriva denna verksamhet obehindrat. Nu grep emellertid gruppen för kulturrevolutionen till andra medel och tvingade de motståndare som fortfarande hade makt och inflytande att hjälpa till med en propagandakampanj mot just de personer som de egentligen ville försvara.

De tider var nu definitivt förbi, då partikommittéerna hade full kontroll över alla förbindelser med huvudstaden. De revolutionära kontaktresorna och andra arrangemang av liknande typ hade inte bara brutit igenom de gamla informationskanalerna utan också öppnat helt nya. Och inom armén fanns det fullt ut med folk som stod beredda att anmäla varje avvikelse i propagandalinjerna ute på landsbygden. Följden blev att Liu grundligen fördömdes över hela landet, trots att han fortfarande bodde kvar i de ledandes stadsdel.⁸ Hans hustru blev emellertid en svår belastning för honom. Hon var dotter till en bottenrik industriidkare och hade ända in i nuet behållit sitt överklassborgerliga sätt att leva. Detta hade gjort henne till kulturrevolutionens oftast karikerade person, och därtill kom också att hon var så nära lierad med historien med arbetsgruppen på Tsin-hua-universitetet. Man visste landet över att det var hon som genom sitt alltför bryska uppträdande indirekt hade drivit fram den rebelliska formen av kulturrevolutionen, och just denna historia hade av Mao Tse-tung tillerkänts exemplarisk karaktär. Därtill mumlade onda tungor rykten om att Mao Tse-tung i början av 60-talet skulle ha skrivit en aldrig publicerad dikt, där han gav uttryck för sin upprördhet över Wang Kuang-meis hållning.⁹

Därtill måste Liu Shao-chi nu också tåla att rödgardisterna gjorde sig lustiga över hans små infall och idéer och priskav detaljer ur hans privatliv, som helt undergrävde hans redan illa tilltygade prestige hos den stora allmänheten. Det är ju inte svårt att föreställa sig vad en kinesisk arbetare i all stillhet tänkte, när han fick höra att självaste nummer ett, ”den ledande person inom partiet som går den kapitalistiska vägen”, var förtjust i halmhattar — något mycket exotiskt i Kina — och hade ett skohorn av guld.

Ett mera allvarligt stoff för kritik rymdes emellertid i en liten bok som Wang Kuang-mei skrivit under en tid som hon påstås ha tillbringat inkognito på landet. Boken ifråga fick bara cirkulera internt inom partiet och ingen utlänning har någonsin fått läsa den. Men redan före kulturrevolutionen var det en del rykten i omlopp både om dess existens och dess innehåll. Broschyren, som bär titeln Erfarenheterna i persikoträd gården, påstås sammanfatta de iakttagelser Wang Kuang-mei gjort år 1962 och det sägs att hon här ger en mycket gräll skildring av svårigheterna vid folkkommunernas upprättande. Själv har jag aldrig sett boken, men den kritik som riktats mot den tyder på att vad Wang ville åstadkomma inte var någon inventering av folkkommunernas brister utan en korrigering av programmet. Det framgår av en artikel att Wang, tvärtemot Mao Tse-tungs anvisningar, hade ordnat med statligt ekonomiskt understöd åt den kommun hon undersökte, för att på så sätt göra den till ett mönsterexempel på ett korrekt program. I dag kritiseras detta korrigerade program som ”ekonomistiskt”. Det förefaller som om man i hennes mönsterexempel infört en begränsad fri marknad, företagit investeringar och gjort familjen till den minsta ekonomiska enheten; detta sistnämnda är dock inte säkert eller kan i varje fall inte bevisas. Åren 1966/67 hade man framför allt två invändningar mot Wang Kuang-meis ”Erfarenheter”:

⁸ Under hela kampanjen utsattes Liu inte för något som helst kroppsligt våld. Från denna tid stammar också hans så kallade andra självkritik, som avlades inför studenterna.

⁹ Dikten i fråga lär ha skrivits i samband med begravningen av Wang Kuang-Meis far, som ägde rum i början av sextiotalet. Mao sägs ha betraktat denna begravning som litet för pompös för hans smak. Han sägs ha förundrat sig över att så föråldrade seder som brännandet av papperspengar och liknande ting fortfarande efterföljdes. Det finns emellertid inga bevis för att dessa rykten skulle vara sanna.

1. Att man där släppt principen om folkkommunernas självfinansiering till förmån för stöd utifrån. Därmed hade man vid denna mönsterkommun använt en princip som omöjlig kunde utvidgas till att gälla för samtliga folkkommuner, eftersom de ekonomiska medlen inte skulle ha räckt till för detta och finansieringen av industrin skulle ha blivit lidande på kuppen. (Maos politik för folkkommunerna räknar med att tio procent av den årliga nettovinsten skall användas för självfinansieringsändamål.)

2. Att man där lade tonvikten på finansieringen utifrån, för att sedan kunna utnyttja de uppnådda resultaten i propagandasyfte och framhäva betydelsen av den fria marknaden och de privata parcellerna. Den saken betraktades som en direkt attack mot hela den allmänna politiken för folkkommunernas upprättande och böndernas ideologiska fostran, eftersom tendensen mot små parceller och privat ekonomi försvårade en rationell drift.

Mao Tse-tungs politik i dessa stycken bygger inte bara på en ideologisk fostran av bönderna, utan också på en så intensiv kollektivering som möjligt, eftersom detta är enda möjligheten att lösa de komplicerade problemen i samband med arbetsuppdelningen, bevakningen och finansieringen helt i samklang med den statliga planen.¹⁰ Syftet med denna politik är ingalunda, som så ofta hävdas, att undanhålla individerna diverse vinster som de skulle kunna göra som privata företagare. Meningen är i stället att genom långfristig planering och mekanisering av jordbruket uppnå en långsam men säker förbättring av allas levnadsstandard och arbetsförhållanden. Denna politik kan emellertid bli meningsfull endast om man lyckas uppnå att människorna blir medvetna om de nya ekonomiska och politiska problemen och strävar efter att inte se de på deras egen ort rådande förhållandena enligt en gång för alla formulerade, abstrakta ideologiska formler, som i stor utsträckning är och förblir döda bokstäver. Människorna måste kunna bedöma de materiella problemens räckvidd och eftersträva lösningar som garanterar fortsatta strävanden att övervinna svårigheterna och därutöver också skapar den atmosfär av initiativlust som skulle kunna betecknas med "medverkan" och som inte känner några större fiender än apatin och oansvarigheten. Att "Persikoträdgårdserfarenheterna" bedömdes så negativt, berodde alltså i första hand på deras nedrivande karaktär och på att Wang inte hyste något förtroende för massorna.

Man får dock inte föreställa sig att man i Kina i april 1967 ryggade tillbaka för att genomlysna dessa problem med den öppenhet som krävdes. Även om det ligger i öppen dag att debatten genomfördes inom gränserna för den strategiska planen mot revisionismen, undvek man på intet sätt att nämna även högst obehagliga omständigheter eller anspela på olösta problem. Man teg inte ens ihjäl motsidans förslag till lösningar, trots att denna inte hade någon möjlighet att tala i egen sak. I stället omnämndes eller citerades de så grundligt att man inte alls behövde vara speciellt uppmärksam för att kunna sätta sig in i dem också. Tvärtom bevisar debatten om dessa problem just hur omöjligt det var att offentligt försvara just de paroller som ännu 1962 stått som självklara för många av partiets spetsar, men 1967 i stället räknades till den osunda vägen.

Som vi redan sett fanns det ett relativt brett utrymme för nytolkningar inom kulturrevolutionen, så att det huvudkriterium som representerades av kampen mot revisionismen på alla fronter accepterades på ett mer vittgående sätt än vad de som nu befann sig på defensiven var villiga att godta. "Politiken i främsta rummet" låter visserligen litet alienerande i europeiska öron, men man bör inte falla för frestelsen att i denna paroll se en dualism till den ekonomiska lagbundenheten. Att betrakta "politiken i främsta rummet" allenast som en "voluntaristisk aspekt", för att använda ett främmande ord som gärna används av en viss marxistisk kritik,¹¹ innebär framför allt att man i

¹⁰ Beträffande härmed sammanhängande frågor se C. Bettelheim: *La construction du socialisme en Chine*, Paris 1966.

¹¹ R. Garaudy strävar i *Le Problème Chinois*, Paris 1964, energiskt med att söka "vederlägga" Maos politik, men

hög grad underskattar de kinesiska arbetarna och bönderna. För dessa är väl medvetna om att man inte ostraffat våldför sig på de ekonomiska lagarna. Men det är inte alls något sådant det rör sig om. Snarare strävar man efter att bringa de ekonomiska lagarna i en medveten relation till den samhällsliga situation, som i hög grad påverkas härav. Enligt modern kinesisk uppfattning är det ett mycket svårt fel att betrakta den ekonomiska utvecklingen som oavhängig av graden av medvetenhet hos dem som är både ansvariga för och underkastade denna utveckling.

Därmed blir det också klart att man under kulturrevolutionen strävade efter att inte bara införa det politiska handlandet i praktiken uppifrån, utan också och på bredast möjliga bas ifrågasatte själva tvånget till social konformism. Meningen var att genom en massrörelse så långt det gick åtminstone relativisera det förvaltningsmässigt etablerade, och samtidigt också testa hur det låg till med massornas förtroende och sunda förnuft. De erfarenheter som vanns på detta sätt skulle få hjälpa till att utforma det framtida arbetet. Just därför var det nödvändigt att mäta erfarenheterna med det konkreta skeendet som måttstock, vilket innebar att man i stor utsträckning måste koppla bort de högljudda rösterna från de förvaltningstekniska instanserna.

Under sådana omständigheter var det ju knappast ägnat att förvåna om kulturrevolutionen följde en utpräglad sicksackkurs eller att man ställdes inför diverse komplicerade problem, som inte rymde några enkla svar. Syftet med kampanjen mot Liu Shao-chi var inte bara att beröva statschefen hans inflytande. Därtill var den också avsedd att fungera som en ersättning för, och i viss mån också en sammanfattning av, alla de teman som de sista åren hade diskuterats på olika nivåer och i diverse fackavdelningar. Naturligtvis kan man hysa betänkligheter eller välgrundade tvivel gentemot den eller den aspekten av kampanjen mot Liu Shao-chi; men fördenskull får man inte förbise sammanhanget i stort. (I förbigående må t. ex. påpekas att man lät Liu stanna kvar på posten som statschef.) Man får inte glömma att våra egna praktiska och samhällsliga erfarenheter bygger på helt andra förutsättningar än de som kan betecknas som specifikt kinesiska. Redan detta adjektiv väcker ju inom oss en benägenhet att tänka på något rent fundamentalt annorlunda, utopiskt, exotiskt eller vad ni vill, för att på så sätt ge den tolkande fantasin fritt lopp och smyga oss fria från kravet på en rationell förståelse.

”Politiken i främsta rummet” betyder i detta kinesiska sammanhang att man ställer de samhällsliga problemen i främsta rummet; däremot rymmer parollen på intet sätt någon utmaning mot ekonomin. Redan Engels måste 1890 försvara sig mot att man tolkade marxismen som en rent nationalekonomisk teori:

”Om Barth alltså menar att vi skulle förneka alla återverkningar från de politiska osv. avspeglingarna av den ekonomiska rörelsen på denna rörelse själv, så slåss han helt enkelt mot väderkvarnar. Han behöver ju bara ta en titt på Marx' *18 brumaire*, som nästan enbart sysslar med den speciella roll som spelas av de politiska striderna och händelserna, naturligtvis dock inom ramen för deras allmänna beroende av de ekonomiska villkoren. Eller *Kapitalet*, t. ex. avsnittet om arbetsdagen, där lagstiftningen, som ju dock är en politisk handling, har en så avgörande betydelse. Eller avsnittet om bourgeoisins historia (24 kapitlet). Varför skulle vi för övrigt alls kämpa för proletariats politiska diktatur, om den politiska makten vore ekonomiskt vanmäktig? Våldet, dvs. statsmakten, är också det en ekonomisk potens.”¹²

Den kinesiska nytolkningen av den rigida ekonomismen har speciellt i Sovjetunionen inga förebilder alls och kan verka störande bara på dem som fortfarande sitter fastlåsta i dogmatiska föreställningar.

hans kritik vittnar om dålig sakkäthed.

¹² F. Engels: Brev till Konrad Schmidt den 27 oktober 1890 i K. Marx, F. Engels: *Werke*, Berlin 1967 (band 37, sid. 488-495, citatet sid. 493)

13. De motspänstiga och de revolutionära provinserna från våren till hösten 1967

Samtidigt som kritiken mot ”den främste person etc.” gick vidare landet över, genomförde personer som redan förfogade över goda förbindelser med ”gruppen för kulturrevolutionen” eller nyligen förskaffat sig sådana en intensiv kampanj mot förstesekreteraren för regionen Sydväst-kina, som omfattar flera provinser. Li Tsing-chian, medlem av politbyrå och förstesekreterare i Szechwans provinspartikommitté, beskylldes inte bara för att ha spelat under täcke med Peng Chen och Liu Shao-chi, utan också för att inom sitt maktområde ha saboterat kulturrevolutionen, dels genom att hindra massrörelserna och dels genom att spela ut olika grupper mot varandra. Han hade eggat organisationerna av arbetare och rödgardister att gå handgripligt tillväga mot rebellerna, under förebärande av att dessa sistnämnda var kontrarevolutionärer, som angripit det kommunistiska partiet. Ända fram till slutet av mars hade han lyckats förhindra bildandet av rebellgrupper bland arbetarna, så att rörelsen därigenom inte kunnat få den styrka den behövde för att åstadkomma de allianser enligt ”tre i en”-principen som redan fungerade som maktorgan i en del städer.

Den stora kampanjen mot Li Tsing-chian inleddes 2:a veckan i april och drevs mycket energiskt av rebellerna. Just i provinsen Szechwan hade det nämligen utspelats en högst märklig episod, som blev den direkta anledningen till Lis störtande. I ett län¹ i provinsen Szechwan, alltså inom Lis maktsfär, hade man nämligen lyckats förverkliga formeln ”tre i en”, och i början av april godkände ”gruppen för kulturrevolutionen” installerandet av det nya maktorganet. Däremot hade en lägre instans vänt sig direkt till den högsta utan att gå vägen över den mellanliggande. De svårigheter som drabbade detta län ger ett exempel på hur Mao Tse-tungtrogna lägre kadermedlemmar kunde utsättas för påtryckningar i årtal, därför att de i all välmening hade avslöjat de inre mot-sättningarna inom en provinspartikommitté. Sådant kunde både före och under kulturrevolutionen rendera dem partiinstansernas oblidkeliga hat. Det som hände i detta län i södra Szechwan, I-Ping,² uppenbarade de redan prekära maktförhållandena inom partikommittén, och visade också vilka problem som drabbade de lägre kadermedlemmar som redan tidigare upptäckt att det faktiskt förekom två olika linjer inom den kinesiska inrikespolitiken och därmed också hamnat i ett mycket knivigt läge. Fallet I-Ping bevisar att det också inom partiet, och då framför allt på basnivån, fanns medlemmar, rentav ansvariga sådana, som insett att det var något som inte stämde.

I utlandet är detta intressanta fall nästan alldeles okänt. Men det lönar sig att gå litet närmare in på den situation som rådde i I-Ping. Enligt vad som påstås skall Li Tsing-chian år 1962 ha inaurererat en politik i Szechwan, som stred mot de principer Mao Tse-tung hävdade. Denna politik kritiserades internt av förstesekreteraren i staden I-Ping, en dam vid namn Chang Chi-ling, hennes make, som var förstesekreterare för länet I-Ping, och två andra medlemmar av partikommittén. Alla fyra avsattes genast, utsattes för synnerligen hårda påtryckningar, utslöts 1965 ur partiet och togs under kulturrevolutionen i fängsligt förvar. Deras sympatisörer från länet I-Ping ställde emellertid gång på gång Li till svars för detta och sökte åstadkomma att kadreorna ställdes under säkerhetspolisens uppsikt.

Centralkommittén sände redan 1964 ut en delegat som skulle studera hur den socialistiska revolutionen genomfördes i Szechwan. Han tycks ha avspisats med diverse lögnar, men märkte

¹ Län eller landskap är beteckningen på förvaltningsenheterna närmast under provinsnivå.

² Händelserna i länet I-Ping i provinsen Szechwan var föremål för ett föredrag som i april 1967 hölls i Peking av de inblandade själva och med utlänningar bland åhörarna.

ändå att det var någonting som inte stämde riktigt. När han därtill fick höra talas om historien med de båda I-Ping-sekreterarna, krävde han ett personligt sammanträffande med dessa. Sedan han undersökt fallet lär han ha meddelat provinsmyndigheterna att det inte fanns några giltiga skäl att hålla de båda förstesekreterarna i fängsligt förvar och krävt att de skulle frigges. Li lär då ha sänt en rapport direkt till Liu Shao-chi och Teng Tsiao-peng, för att få delegaten kritiserad av centralkommittén. Sekreterarna stannade kvar i arrest och utsattes för hårda påtryckningar, eftersom man krävde att de skulle bekänna sina fel. De tycks emellertid blankt ha vägrat att göra detta.

I juni 1964 krävde Li att de skulle uteslutas ur partiet. Dossiererna hopade sig allt mera. Li lyckades få CK-sekretariatet att bekräfta hans begäran om deras uteslutning ur partiet, och i slutet av mars 1965 frigavs de, på villkor att de aldrig mera skulle rikta några angrepp mot honom. Kadermedlemmarna fick åter arbete, men på den allra lägsta nivån.

I slutet av 1966 sökte rebellerna igenom partisekretariatets arkiv i Szechwan, upptäckte dossiererna, skrev av dem och började sprida historien. Då repade de förfördelade mod igen och bestämde sig för att resa till Peking och lägga fram sitt fall för ”gruppen för kulturrevolutionen”. Redan i september försökte de få kontakt med CK:s sekretariat, men avvisades därifrån med hänvisning till att de borde vända sig till myndigheterna i Szechwan i stället. Under tiden hade Li fått nys om att den gamla historien hade blossat upp igen och sände några emissarier till Peking, med order att anhålla de obotfärdiga under förevändning att det rörde sig om kontrarevolutionärer. Men också hans motståndare hade sina kontakter, och lyckades med hjälp av en väggtidning animera en medlem av ”gruppen för kulturrevolutionen”. Och bland sina bekanta hade de också en person som lyckades vidarebefordra deras dokument till högre ort. Mao Tse-tung tycks ha intresserat sig för fallet personligen. I varje fall sände han genast Kang Cheng till I-Ping för att genomföra en undersökning där. I slutet av mars var hela saken uppklarad, genom ingripande från Kang Cheng och rebellerna i I-Ping. De som förblivit sina gamla partisekreterare trogna hyllades nu som rebeller och en delegation från dem togs emot av Mao Tse-tung, Chou En-lai och ”gruppen för kulturrevolutionen”.

Nu upprättade man i I-Ping en ”tre i en”-allians och partikommittén, som hela tiden strikt hör-sammat förste provins sekreterarens politiska linje, måste vika. ”De obotfärdiga” hyllades och deras uthållighet fick sin belöning.

Som man märker var det mycket som kom i dagen under kulturrevolutionen, också det faktum att de lägre kadreerna ingalunda alltid uppträdde byråkratiskt och blint godtog sina överordnades handlande. Men episoden bevisar också att folket har en tämligen säker förmåga att skilja mellan rätt och orätt.

Ovanstående är givetvis bara ett exempel bland många. Variationerna var emellertid många och ibland kunde det rentav komma till öppen strid, när debatterna envist vägrade att bära frukt. Varje äkta revolutionär rörelse har ju sina skuggsidor, och en av dessa skuggsidor inger otvivelaktigt en viss motvilja. Det fanns nämligen rödgardistorganisationer, vilkas slagskämpar rentav vann en mycket negativ berömmelse. En rödgardistgrupp som kallade sig ”gemensamma aktionsgruppen” och var mycket kungatrogen, grep när den allt mer tvingades på defensiven till handfasta och ytterst brutala metoder, i hopp om att på så sätt kunna göra rebellerna schack matt. Gruppen satte alltid in sina stötar när rebellerna vunnit en framgång någonstans. Till slut hade dess principlöshet emellertid blivit så uppenbar att Chou En-lai i maj 1967 förbjöd denna organisation.

I och med att I-Ping fick sin revolutionära kommitté blev Li Tsing-chians ställning i provinsen

Szechwan och dess huvudstad Cheng-tau ohållbar.³ Den sjunde maj övertogs därför provinsen Szechwan av general Chang Kuo-hua.⁴ Denne hade varit guvernör över Tibet sedan 1950/51 och åtnjöt Mao Tse-tungs förtroende. Han ställdes nu inför den ingalunda lätta uppgiften att skapa förutsättningar för ett nytt maktorgans övertagande av makten. Den stora kampanj mot Li Tsing-chian som detta krävde, nämndes inte av den officiella pressen, men genomfördes desto intensivare av rebellerna, och utspelades mot bakgrunden av kritiken mot Liu och Teng.

Just vid denna tid publicerade de officiella tidningarna också några interna partidokument, som spred ljus över kulturrevolutionens förhistoria och begynnelse. Särskilt viktig var härvid den av Mao Tse-tung inspirerade så kallade "16 majresolutionen" från CK, det redan omnämnda dokument (sid. 87), som internt inom partiet hade krävt Peng Chens avsättning. Att dokumentet ifråga offentliggjordes exakt ett år efteråt, torde väl ha berott på att man ville understryka räckvidden hos den stora kampanjen mot Liu Shao-chi i så många sammanhang som möjligt. Därtill hade förutsättningarna för dess publicering skapats först nu, eftersom dess innehåll lät en hel del framskynta om förhållandena inom CK:s sekretariat. Där talas nämligen om ett slags frondering, och ditintills hade många skyggat för att alls tro att något sådant kunde vara möjligt. Man får inte glömma att de så ofta citerade avsättningarna av Peng Chen och andra aldrig kungjordes officiellt. Detta dokument gjorde rent hus med en hel del tvivel, eftersom det klarlade att Liu Shaochi och den gamla femmannagruppen för februarirevolutionen i början av februari 1966 hade försökt lotsa in kritiken mot Wu Han på andra banor.

Anspelningen på den rådande politiska situationen låg i att kritiken mot Liu och Teng också tjänstgjorde som kritik mot dem av deras underordnade som fortfarande sökte förhindra bildande av revolutionära kommittéer enligt "tre i en"-formeln. Man visste dessutom att de revolutionära kommittéerna rent numerärt var i minoritet, och att det på många håll, t. ex. i Szechwan, inte ens fanns några förutsättningar för deras bildande. Men skälen härtill måste förbli förborgade för dem som vägrade att betrakta rödgardisternas informationer som åtminstone delvis riktiga. Var och en måste ju inse att det fanns möjligheter till en splittring, som emellertid kunde betingas bara genom den divergerande utvecklingen; men man visste också att armén i stort sett stödde kulturrevolutionen och skulle komma att ingripa om utvecklingen tog sig alltför irreguljära former.

Men trots att man visste detta, och trots förtroendet för kulturrevolutionens ledning, fanns det fortfarande de som tvivlade om utgången, eftersom det allt tydligare började visa sig att det måste råda en viss ordning inom CK själv. Den saken omvittnades ju redan av det faktum att flera av dess medlemmar kritiserats de senaste månaderna. Ryktena om personer och sammanhang blev ständigt fler och fler. Så t. ex. påstods det att Li Tsing-chian skulle vara Teng Hsiao-pings skyddsling och rentav släkt med denne. Vidare påstods det att det skulle finnas nära familjeband mellan en hel rad personer inom CK som spelat en negativ roll under kulturrevolutionen, framför allt mellan marskalk Ho Lung och Li Tsing-chian, och att den sistnämnde gjort så hårdnackat motstånd mot kulturrevolutionen, därför att han ville stödja sin ännu för bara några månader sedan så mäktige mentor Tao Chu. De anklagelser som implicerades i dessa rykten gällde alltså nepotism, med andra ord "klickväsen", en beskyllning som tidigare aldrig riktats mot de kinesiska ledarna.⁵ Det är emellertid tvivel underkastat i vad mån dessa beskyllningar stämde med

³ Åren 1965/66 var Li Tsing-chien också politisk kommissarie för Szechwans militärregion.

⁴ Chang deltog i den långa marschen och lär ha varit den förste som tog sig över kedjebron över Yalu. Denna episod under den långa marschen skildras i E. Snow: *Red Star over China*, New York 1962, sid. 210. [sv. översättning, *Röd stjärna över Kina*, Stockholm 1971 – Red]

⁵ Hunaneserna var i majoritet i den allra högsta ledningen; tidvis utgjordes en tredjedel av CK:s medlemmar av folk från provinsen Hunan. Mao och Liu är födda i var sin by i Hunan och deras födelsebyar ligger bara några kilometer ifrån varandra. Peng Teh-huai kommer från samma by som Mao.

den objektiva verkligheten. Åtskillig tidigare väl dold skåpmat värmdes upp på nytt under kulturrevolutionen och följdes ut i sina allra avlägsnaste förgreningar. Och vi har knappast några möjligheter att forska fram sanningen här. Det må räcka med ett konstaterande av att allehanda ting som på något sätt hade med det politiska livet att göra och förorsakat diverse icke bemästrade efterverkningar, nu ofta nog kunde tas upp på nytt under helt andra förutsättningar.

Så mycket kan man dock påstå utan minsta risk för att bli motsagd som att Liu-Teng-fraktionen i juni och juli inte längre hade några möjligheter att genomföra en samordnad politisk aktion. Deras apparat var helt förlamad. Detta var en följd av den stort upplagda aktionen landet över mot den ”främste person inom partiet, som går den kapitalistiska vägen”. Och de kunde knappast hoppas på någon eventuell hjälp från välcamouflerade anhängare inom armén, för dessa hade inte heller ens skuggan av en chans att röra på sig. För att kunna förbättra sina positioner skulle kulturrevolutionens motståndare ha behövt kunna utnyttja tre faktorer som de inte kunde utnyttja, nämligen:

1. Oenigheten enskilda organisationer emellan vid skapandet av ”tre i en”-allianserna.
2. Sympatierna hos de delar av befolkningen som ännu inte blivit tillräckligt informerade av rebellerna om omfånget och betydelsen av de reformer man siktade till.
3. De fel som begicks av rebellerna och de medlemmar av ”gruppen för kulturrevolutionen”, som dag och natt vaksamt följde utvecklingen och ständigt ställdes inför problem som krävde snabba beslut, som ofta kunde bli orsaker till nya problem. Det direkta ingripandet i en kritisk situation utvidgades ofta genom svårkontrollerbara organisationer till precedensfall. Mycket berodde på den politiska begåvningen hos dem som plötsligt fått ansvaret. Naturligtvis lyckades man inte alltid hindra alla medlemmar från felsteg och diskutabla aktioner. Och givetvis var också de ansvariga inom rebellorganisationerna folk som kunde kritiseras och ofta också bytas ut, människor som var väl medvetna om att de måste blottställa sig för kritik.

En utomstående har ingen möjlighet att finna sig tillrätta i dessa labyrinter, men så mycket är klart som att denna situation var en naturlig följd av masslinjen under våren 1967. Det låg i öppen dag att en stabilisering av läget också måste kräva en omvärdering av masslinjen.

Man får inte glömma att det dock faktiskt fanns en måttstock som användes på dessa oöverskådliga, komplicerade sammanhang. Det var också den man hade att tacka för att varken produktionen eller jordbruket blev lidande under kulturrevolutionen — detta också enligt västliga ekonomiska experters åsikt. Parollen att genomföra kulturrevolutionen och stegra produktionen togs nämligen på djupaste allvar; den som bröt mot det budet blev genast påmind om det av någon uppmärksam medbroder.

Föga underligt då att Mao Tse-tungs verk åren 1966/67 kom att behärska landets kulturella liv på ett sätt som saknar varje motstycke i historien. Och man skulle nästan kunna säga att det var tur att dessa verk fanns, för annars skulle kulturrevolutionen förmodligen ha hamnat i ett hopplöst kaos. Det skulle vara helt felaktigt att betrakta detta fenomen enbart som en aspekt av ”personkulten” eller som en irrationell förkärlek för den röda färgen eller enbart lust att citera. Långt viktigare är det faktum att kulturrevolutionen krävde en ojämförligt större självständighet i om-dömet än tidigare, något som visserligen kan ha verkat skrämmande på de många som fortfarande var tveksamma, men som man dock inte ville ge upp i första taget. Må så vara att urvalet av kriterier inskränkte sig till vad som fanns i Maos lilla röda, men denna tycktes dock ännu för några år framåt uppväga de föregående årens alla hjälpmedel för tanken. Mao Tse-tungs tankar framstod under kulturrevolutionen som högst levande och i varje fall långt vitalare än det inflytande som det sovjetiska andliga livet hade utövat på 50-talet, utan att lyckas åstadkomma en så

väldig omvälvning som kulturrevolutionen.

Det anstår inte oss att komma med något förhastat omdöme om det tämligen komplicerade område som representeras av studiet av Maos verk — därtill ingår alltför många komponenter av historisk, sociologisk och politisk natur i detta fenomen. Och hittills har ingen mera grundlig undersökning gjorts i ämnet. Vi måste därför nöja oss med några få konstateranden och ta upp problemet bara i vissa bestämda sammanhang. Men det är och förblir ett faktum att det kinesiska samhällets utveckling efter kulturrevolutionen kommer att vara nära förknippad med Mao Tse-tungs tänkande, liksom att dettas betydelse för landets uppbyggande kommer att märkas i långliga tider framåt och framstå som själva nyckeln för den som vill förstå utvecklingen i denna världsdelen.

Vem skulle t. ex. i dag våga påstå att en framtida partikongress med rent administrativa metoder skulle kunna göra slut på Mao Tse-tungs inflytande med en snabb och hypotetisk dom, så som skedde med Stalin, som också trodde att hans verk skulle leva i evighet? En sådan politisk handling skulle knappast vara att tillråda ens för dem som kanske gärna skulle vilja hålla i skaffet; alltför många skulle genast resa sig till försvar för Maos tankar. Man måste ha klart för sig att det för närvarande inte finns något alternativ till Mao Tse-tungs tankar i Kina. Och det kommer inte heller att finnas något förrän den historiska situationen har förändrats så grundligt, att Mao Tse-tungs tänkande blir oväsentligt för förståelsen av de samhällsliga processerna.

De revolutionära kommittéerna och kaderproblemet

Lika svårt som det är att reda ut hur långt kulturrevolutionen hade hunnit på de orter där man ännu inte nått fram till de revolutionära ”tre i en”-kombinationerna, är det att få en enkel och klar bild av hur dessa fungerade. Men det man vet om saken stämmer med det intryck man fick redan vid ”tre i en”-kombinationernas upprättande. Det går emellertid inte alltid att slå fast hur förvaltningen utövades i praktiken. Detta innehållande av informationer blir förståeligt om man betänker att den nya inrättningen fortfarande befinner sig på experimentstadiet. Man vill helt enkelt inte i förtid slå fast något övergående som något definitivt. Senare undersökningar kommer säkert att sprida mer ljus över denna fråga. Så mycket står dock klart som att man under tiden fram till mitten av 1968 höll fast vid ”tre i en”-formeln och sökte förverkliga den på alla nivåer. Också på sådana håll där partikadern inte motsatte sig utvecklingen ersattes systemet med partikommittéer av ”tre i en”-formeln.

Men man får inte låta sig vilseledas av beteckningarna. I början talade man om kommuner, senare om ”tre i en”-formeln och därefter om revolutionära partikommittéer, men grunddragen förblev hela tiden desamma. Direkt valda arbetarrepresentanter, utsedda partimedlemmar och designerade militärer övertog ansvaret och ersatte alltså både förvaltningsorganen och partikommittéerna. Så t. ex. hade en stad efter maktövertagandet inte längre någon borgmästare med ett dussin ställföreträdare och ingen förste partisekreterare (en funktion som i allmänhet förenades med borgmästarämbetet); i stället hade man en revolutionär kommitté som övertog samtliga funktioner. Denna kommitté hade också en förstesekreterare, en post som nästan alltid bekläddes av någon mycket hög partimedlem, men både dennes sätt att utöva sitt ämbete och själva beslutprocessen var helt nya. ”Tre i en”-formeln var avsedd att skapa en öppnare kollegial ledning och samtidigt förhindra att en enda person med anhang i praktiken lyckades lägga sig till med hela makten.

Kulturrevolutionen medförde sålunda en väsentlig reducering av partikommittéernas funktioner. Den första viktiga etappen i nedrustningen av denna dittills så heliga inrättning genomfördes redan den 1 september 1966, då partiledningen och rebellerna berövade förste provinspartisekreterarna deras gamla poster som politiska kommissarier för regionens garnison. Från den 1

september 1966 var dessa mäktiga förste och andre partisekreterare med andra ord inte längre ledare för garnisonernas politiska avdelningar. Därtill utövade förstesekreterarna i de nyupp-rättade revolutionära kommittéerna i vissa provinser och riksomedelbara städer inte längre samma funktioner som sina företrädare, även om de bar samma titel som dessa. Det måste också betonas att det inte rörde sig om något utbyte av funktionärer inom ett organ som förblev sig ungefär likt, utan att tvärtom själva maktorganet förändrades i grunden.

Denna förändring måste givetvis ha ställt kadernna inför helt nya problem. Det skulle vara mycket intressant att få studera en kadermedlems dagbok under kulturrevolutionen och studera rörelsen utifrån hans personliga reflexioner. Kadermedlemmarna råkade ofta i kläm mellan trohet mot kulturrevolutionen och partidisciplinen, men måste finna en lösning på dessa problem. Det var inte heller alltid så lätt att få fram de uppriktigaste och för just denna organisationsform bäst lämpade kadermedlemmarna till ”tre i en”-kombinationerna; följaktligen blev ”kaderfrågan, dvs. problemet om hur de enskilda kadermedlemmarna skulle bedömas, av stor vikt också för rebellerna.

Ända fram till det så kallade maktövertagande var det ju kadermedlemmarna på olika nivå som bar ansvaret för de löpande ärendena, och i allmänhet skötte de också denna uppgift på ett fullt tillfredsställande sätt. Problemet var emellertid att de flesta kadermedlemmar bara var ordermot-tagare; följaktligen blev de bara relativt och tillfälligt komprometterade av de motaktioner som beordrades från högre ort. Ofta måste de i partiets tjänst fungera som åskledare för olika överord-nade. Den som hamnat i kritikens spärreld överlämnade sin plats åt yngre kadermedlemmar och bytte ut sitt skrivbord mot kvasten och skyffeln; ofta nog tvingades han också städa kontor eller latriner. Men han lyfte fortfarande sin lön och stannade kvar i den organisation han tillhörde, öva-de självkritik och hoppades att snart vara integrerad i den nya ordningen igen. Det fanns noggran-na anvisningar för hur kadermedlemmarna skulle graderas, nämligen i följande fyra kategorier:

1. Kadermedlemmar som begått grova fel och själva bar hela ansvaret för dessa.
2. Kadermedlemmar som begått fel men bara var begränsat ansvariga, eftersom de handlat på order uppifrån.
3. Relativt goda kadermedlemmar, som bara gjort sig skyldiga till smärre fel, begångna under kulturrevolutionens utveckling på grund av psykologiska eller individuella faktorer.
4. Goda kadermedlemmar, nämligen de som villigt stött kulturrevolutionen.

”Gruppen för kulturrevolutionen” klagade att den överväldigande majoriteten av alla kader-medlemmar tillhörde de båda senare kategorierna. De som befunnits ”goda” eller ”relativt goda”, dvs. bara begått smärre fel eller sådana fel som berott på att de lytt order från partiet, skulle om möjligt fogas in i de nya förhållandena. Man gav också anvisning om att omgivningen skulle underlätta dessa kadermedlemmars anpassning, så att det skapades förutsättningar för ett gott samförstånd och samarbete mellan alla parter.

Men det fanns fler viktiga frågor än kaderfrågan. Man måste också se till att grupperna i den stora alliansen samarbetade effektivt även i fortsättningen. Detta ledde konkret till ett samordningsför-farande, som räknade med en regelrätt ”nonaggressionspakt”, underskriven av de deltagande par-terna, med en försäkran om att man också i framtid skulle lösa alla politiska frågor gemensamt. För att ge denna politik den stomme som krävdes hölls talrika kongresser och konsultations-konferenser med basnivån, varvid valda representanter för de enskilda organisationerna utsåg de delegater som skulle representera dem i de revolutionära kommittéerna. I mindre enheter kunde dessa representanter också väljas direkt. Tydligt har man ännu inte fått fram bestämda regler för detta förfarande, men metoden såsom sådan var enkel och klar och accepterades. Det fanns många varianter, men den genomgående tendensen var att man bröt med det gamla systemet att

bara låta väljarna bekräfta valet av kandidater som redan föreslagits av partiet.

Deltagarna fann det viktigare att lösa de politiska problemen på demokratiskt sätt, även om detta innebar en nyformulering av principen om proletariats diktatur, än att bara beskärma sig över att den redan existerande lagboken inte hade några bestämmelser som kunde användas för kulturrevolutionen. Mycket viktigt var att man utnyttjade möjligheterna att införa nyheter som gav ett bredare engagemang från massornas sida i såväl den lagstiftande som den exekutiva makten, nyheter som samtidigt tillmötesgick det demokratiska medvetandet på ett långt starkare sätt än vad som varit möjligt under partikommittéernas tid. Det byråkratiska medvetandet var klart underlägset, och också här går ju tanken gärna till, den demokratiska centralism som vi varit inne på redan tidigare (sid. 278).

Gruppen för kulturrevolutionen meddelade de direktiv som redan omnämnts och manade alla, både kadermedlemmar och rebeller, att noga studera den artikel av Mao Tse-tung från 1927,⁶ som behandlar kaderfrågan, och följa dess riktlinjer. Tonvikten lades nu inte längre på revolten utan på övertagandet av ansvaret. Slaget var avslutat och trupperna måste omgrupperas. Detta förklarar också varför man nu sökte dämpa ner spänningarna och rekommenderade mildhet mot kadermedlemmarna: många av dessa kunde nu dra sig tillbaka till privatlivet, ägna sig åt kalligrafiska konster, vila upp sig litet och i lugn och ro avvakta nya uppdrag. Men de ränksmidare som arbetat med diverse ljusskygga metoder behandlades inte lika mildt. De tvingades att ägna sig åt kroppsarbete under de nya myndigheter som utgjordes av deras forna underordnade. Sommaren 1967 innebar för många gamla funktionärer en omskolningens tid, till gatsopare eller kökshandräkning, och de flesta hade svårt att bära sitt öde med humor. Allmänheten väntade sig också att de skulle verka förkrossade. Om man besökte en fabrik och såg några män som med tjuriga, hatfulla blickar vankade omkring och sopade, så kunde man vara tämligen säker på att det rörde sig om kadermedlemmar. Men det finns ingen orsak att beklaga dem och deras öde. Man kan lugnt förlita sig på att de kinesiska arbetarnas sinne för rättvisa inte är mindre utvecklat än hos vissa kadermedlemmar själva, snarare tvärtom.

Vintern 1966/67 började de första förordningarna och dokumenten från de nya maktorganen cirkulera över hela landet, också där man ännu inte nått så långt som till gripandet av makten. Shanghaiborna manade sig själva till försiktighet i följande passus ur en resolution som den revolutionära kommittén utfärdade den 2 juni:

”Bland de proletära revolutionärer, som nu sitter vid makten, finns det många kamrater som saknar erfarenhet i att utöva denna makt. Vi står inför den viktiga uppgiften att lära. Att lära oss att konsolidera och utöva den proletära politiska makten, förvandla samhället, reformera individens tänkande, korrekt genomföra revolutionen och stegra produktionen och det övriga arbetet — detta är de allra mest trängande av de problem som de proletära revolutionärerna ställs inför. De bör städse lösas i överensstämmelse med Mao Tse-tungs tänkande.” (P. R. 25 1967, sid. 26)

Renmin Ribao innehöll en del artiklar med varningsord till dem som nu hade ansvaret och diskuterade samma problem sett ur ”gruppens för kulturrevolutionens” upphöjda synvinkel:

”De proletära revolutionära kamraternas status har förändrats — från undertryckta har de förvandlats till makthavande. Om de efter denna förändring inte ägnar den nödiga uppmärksamheten åt att reformera den borgerliga världsåskådning som fortfarande finns i deras hjärnor, om de inte ägnar större uppmärksamhet åt uppgiften att befria sina hjärnor från begreppet egennyttan, då kommer de inte att bli i stånd att korrekt genomföra ordförande Maos proletära revolutionära linje och bevara den grund-

⁶ Mao Tse-tung: On Correcting Mistaken Ideas in the Party, *Selected Works*, vol. 1, sid. 105-116. [sv. översättning *Om korrigerande av felaktiga idéer i partiet*]

läggande orienteringen i denna kamp. Då löper de risken att upprepa felen i linjen och orienteringen och att utnyttjas av klassfienden, av högern eller den så kallade ultravänstern, till att försvaga eller rentav undergräva proletariats diktatur.” (P. R., 25 1967, sid 29) ⁷

Partiorganet Röda fanan publicerade ett dokument från provinsen Shantungs revolutionära kommitté, som framställdes som förebildligt för hela landet. Eftersom man vid denna tidpunkt i massor av tidningar drev en kampanj för en ”allvarlig förbättring av arbetsstilen” väckte dessa nya dokument stor uppmärksamhet också därför att de var de första viktigare yttrandena från ett nytt maktorgan, som framställdes som förebildliga, inte i samband med en händelse utan för själva innehållets skull. Också kommittén i Shanghai utfärdade ett liknande dokument.⁸

SHANTUNGBESLUTET

Bestämmelser om arbetsstilens förbättring⁹ Shantung den 7 maj 1967

- ”1. Det är förbjudet att hylla den revolutionära kommitténs medlemmar. Väggtidningar och paroller som prisar medlemmar av den revolutionära kommittén är förbjudna. Om sådana väggtidningar och paroller ändå sätts upp, måste man göra allt som göras kan för att övertyga massorna om att de genast bör övertäckas.
2. Ingen medlem av den revolutionära kommittén bör yttra sig offentligt i kommitténs namn utan att hans anförande dessförinnan diskuterats kollektivt inom kommittén. Ett anförande av någon medlem får inte tryckas eller utmärkas utan kommitténs tillstånd.
3. När medlemmar av den revolutionära kommittén beger sig någonstans eller deltar i ett massmöte, bör det inte få förekomma någon officiell hälsnings- eller avskedsceremoni, och också applåder bör undvikas. Medlemmar av kommittén får inte fotograferas eller filmas utan att kommitténs tillstånd har inhämtats.
4. Den revolutionära kommitténs medlemmar måste ägna en viss tid åt manuellt arbete.
5. Den revolutionära kommitténs medlemmar har icke rätt att i eget namn ge eller ta emot gåvor.
6. Den revolutionära kommitténs medlemmar bör i allmänhet inte nämnas vid namn i tidningarna. Blir det nödvändigt att nämna deras namn i tidningarna bör man följa CK:s direktiv.
7. Den revolutionära kommitténs medlemmar bör föra ett enkelt liv. Alla extravaganser är förbjudna. De har inte rätt att använda organisationen tillhöriga motorfordon för privat bruk. Om de utnyttjar fordonen i offentligt uppdrag, bör de visa sparsamhet och ekonomiskt sinnelag.
8. Den revolutionära kommitténs medlemmar bör reservera ett visst antal timmar för samtal och diskussioner med massorna och måste personligen besvara de brev från folket som riktas till dem.
9. Den revolutionära kommitténs medlemmar måste regelbundet gå ut bland massorna och bör, uppfylla av önskan att lära av massorna, organisera möten och sammankomster, där fakta kan föras fram och där folket inbjuds att framlägga sina åsikter och sin kritik.
10. Den revolutionära kommittén bör regelbundet och med bestämda mellanrum (t. ex. varannan månad) organisera korrigeringskampanjer. Om så är nödvändigt bör representanter för massorganisationerna inbjudas att delta i dessa korrigeringskampanjer.”

Röda fanan försåg Shantungdokumentet med följande redaktionella anmärkning:

⁷ *Renmin Ribao* den 8 juli 1967.

⁸ *June 2 Resolution*, P. R., 25 1967, sid. 26-28.

⁹ *Shantung Regulation*, P. R., 27 1967, sid. 32.

”Shantungbestämmelserna behandlar ingalunda frågor av underordnad natur, utan viktiga, principiella, politiska frågor; frågor som nära berör skapandet av en proletär revolutionär ledning, frågor som rör garantierna för att Mao Tse-tungs proletära revolutionära linje verkligen förverkligas, frågor som verkar befrämjande på proletariatets egenskaper.”¹⁰

Det meddelades snart att dessa bestämmelser antagits också av de andra revolutionära kommittéerna. Härvid framställde Shanghaikommitténs tidning sambandet mellan massan och kommittén sålunda:

”Massorna måste mobiliseras för att öva uppsikt över de revolutionära kommittéernas medlemmar på alla nivåer och över de ledande medlemmarna i alla revolutionära massorganisationer.”¹¹

Listan över revolutionära kommittéer omfattade vid denna tid Shantung, Shanghai, Peking, Kweitchow och Heilungkiang.

Det skulle dröja flera månader innan det bildades ytterligare revolutionära kommittéer. Ändå gick det inte att ta fel på Mao Tse-tungs huvudriktning, även om man under andra hälften av 1967 förvisso fick sin beskärda del av komplicerade och förvirrade händelseförlopp. Det som på sina håll redan definierats som tiden ”efter” kulturrevolutionen, var på andra håll fortfarande ”mitt i” denna, kanske rentav tiden ”före” kulturrevolutionen. Och där kulturrevolutionen redan genomlöpt sin mer dramatiska fas, började den nu verka på djupet.

Intermezzot i Wuhan

De lokala förhållandena i sådana provinser där det nya maktorganet redan installerats påverkades emellertid också genom den negativa utvecklingen i andra provinser, i så måtto att dåliga nyheter om kulturrevolutionens fortsatta förlopp för de enskilda grupperna alltid måste diskuteras. De påverkade härvid inte bara utvecklingen utan också de nya riktlinjer som utfärdades av de revolutionära kommittéerna. Detta därför att varje för rebellerna alarmerande nyhet förde ut alle man på arenan igen, eftersom ingen ville ställa sig vid sidan av och avstå från att ta ställning. En uppgift om att någon som anlant från en annan provins skulle komma med avslöjanden om tillståndet på sin ort i någon offentlig park, lockade genast en uppmärksam åhörarskara, som sedan spred nyheterna vidare med vindens hastighet med hjälp av väggtidningar; också rödgardisttidningarna var alltid redo att vidarebefordra sådana nyheter.

I mitten av juli började ett tydligt obehag över tillståndet i Wuhan utbreda sig bland rebellerna i Peking. Wuhan är en av landets storstäder, belägen just vid skärningspunkten mellan de viktigaste förbindelselederna i nord-sydlig och öst-västlig riktning. Den utbreder sig på Yangtze-kiangs båda stränder, är en viktig hamnstad och ett av Kinas stora centra för den tunga industrin. Wuhan är huvudstad i provinsen Hupei, som sorterar under CK:s sydvästkinabyrå. Just därför påverkades Wuhan under kulturrevolutionen av läget i Szechuan, eftersom det sålunda lydde under Li Tsing-chian. Just i Wuhan finns också den enda stora bron över Yangtze, den väldiga flod som delar Kina i en nordlig och en sydlig del. Dessutom hör Wuhan också till de nyckelpositioner varifrån man kan ta sig in i Szechwanbäckenet. Därför kunde ingen stå likgiltig inför de politiska förhållanden som härskade på denna strategiskt synnerligen betydelsefulla ort, eftersom ett bakslag på en så känslig punkt skulle kunna få ödesdigra återverkningar för dem som redan trodde sig leva i säkerhet under de revolutionära kommittéerna.

Vad som verkligen hände i Wuhan denna sommar skulle egentligen tarva en särskild undersökning. En sådan skulle bland annat visa att just denna episod ger en tämligen exakt bild av vad

¹⁰ H. Q., nr 10 1967, P. R., nr 27 1967, sid. 33.

¹¹ P. R., 28 1967, sid. 27.

det var som skilde vänstern från de konservativa. Episoden blev det sista större intermezzot inom kulturrevolutionen, och precis som man kunde vänta sig flammade den upp därför att flera olika grupperingar kämpade om makten här och därför att den ansvarige på platsen, en representant för armén, gynnade de konservativa grupperna och inte rebellerna med sina politiska och organisatoriska åtgärder. Detta ledde naturligt nog till hårda konfrontationer, som kunde hejdas först sedan en del höga regeringstjänstemän som anlant för att undersöka förhållandena dragits in i kraftfältet. De högsta politiska myndigheterna såg grodden till en negativ utveckling i de episoder som inträffade i Wuhan och följde utvecklingen med allra största uppmärksamhet. Avgörandet kom när rebellerna lyckades bevisa motståndargruppernas och de militära myndigheternas intriger och felhandlingar för den högsta instansens representanter. Saken blir desto mer häpnadsväckande av att också en hög militär var inblandad i den, ett vittnesbörd om att man inte ens i armén helt hade lyckats övervinna alla motsägelser.

Följden blev också att man, sedan Wuhanepisoden väl förts till sitt lyckliga slut, utarbetade och genomförde en normaliseringspolitik för hela landet. Denna var avsedd att dels se till att det upprättades revolutionära kommittéer i samtliga provinser, och dels åstadkomma att kulturrevolutionen nu förverkligades på reformnivån, sålunda att man gav den nyvunna makten hjälp att konsolidera sig och skapa förutsättningar för en utveckling som innebar att man i fortsättningen drev de politiska konfrontationerna på ett plan som vädjade till förnuftet snarare än till känslorna.

Kulturrevolutionens mål var ju inte att söka förverkliga planer som inte kunde uppfyllas, utan att på sin höjd sporra produktionen genom politisk aktivitet och arbetarnas direkta deltagande i ledningen. Detta var inte riktigt samma sak som de strävanden under den stalinistiska tiden i Sovjet, där det gällde att imitera idealarbetaren Stachanov, där uppfyllandet av den plan som uppställdes av apparaten tjänade både som norm och politisk drivkraft. Kulturrevolutionens krav var långt mera vittgående och mera demokratiska. Här gällde det inte bara att sträva efter att uppfylla planen, utan också att medverka vid det förberedande arbetet på den och förverkligandet av själva planeringen. Man räknade rentav med ett brett och konkret deltagande i avgörandena på förvaltningsnivå. Den enskilde skulle inte längre bara kommenderas hit och dit, och därför gav man också ett allt större spelrum åt ansvarsmedvetandet och förväntade sig ett ökat engagemang på alla områden.

Att det alternativ som kulturrevolutionen sålunda erbjöd arbetarna måste verka lockande till samhällelig verksamhet bör väl stå klart också för oss i väst. Men eftersom man ännu inte hade nått fram till en verklig konkretisering på alla punkter, uppstod det vissa svårigheter för den enskilde att verkligen varsebli vilka alternativ man stod inför. Och det krävdes ett visst minimum av samhällelig fantasi för att ana hur det alternativ som erbjöds verkligen såg ut. Men premisserna var redan klara: dialogen mellan partiet och massorna, som under åren före kulturrevolutionen varit ensidig och trögflytande, hade nu ställts på helt andra grundvalar. Makten var praktiskt taget inte längre en inkomstkälla, distansen mellan funktionärer och allmänhet var inte lika stor längre, massornas medbestämmanderätt hade blivit ojämförligt större och garanterades därtill genom direktiven från Mao Tse-tung. Under sådana omständigheter blir det ju föga underligt om dialogen understundom kunde bli så livlig att partiets stämma överröstades helt och bara höjdes tyst och stilla, åtminstone på de lägre nivåerna.

Rollen som räddaren i nöden spelades gång på gång av Mao Tse-tungs tankar, och när dessa inte kunde avgöra ett problem, eller citat ställdes mot citat, ryckte de ytterst rörliga medlemmarna av ”gruppen för kulturrevolutionen”, vars majoritet redan för länge sedan hade slutat att vara rädd för elden, in som dugande brandsoldater. Det fanns emellertid sommaren 1967 också personer som försökte göra två olika saker på samma gång.

Augusti och september: beriktiganden och klarlägganden i de egna leden

Det mest trängande problemet, sedan Wuhanaffären bilagts, gällde skapandet av ”stora allianser” på alla nivåer. Dessa ”stora allianser” hade många ”fiender”, som var svåra att identifiera, men ändå gjorde sig tydligt avhörda: meningslös stridslystenhet, anarkistiska åsikter och svårigheten att fatta och bemästra det nya. Därtill kom att den enighet som dittills härskat i kulturrevolutionens högsta ledning gick i kras just vid en tidpunkt då det skulle ha varit mycket viktigt att den bevarats. Den komplicerade problematiken på alla nivåer från CK och ända ner till de sinsemellan stridande grupperna krävde allra största uppmärksamhet av KR-gruppens medlemmar. De snabba beslut som ofta måste fattas kunde bli högst ödesdigra, därför att de ofta fattades av någon medlem av ”gruppen för kulturrevolutionen” i en viss situation, men sedan tillämpades av massrörelsen på helt andra situationer. Kampanjen mot Liu Shao-chi och de som följt hans anvisningar intensifierades och befästes med ständigt nytt material. Men eftersom den lett till nya stridigheter genom sina relationer just till kaderfrågan, rådde det landet över stor oenighet om huruvida kampanjen mot Liu alls kunde användas för den politiska kampen på basnivå, och hur detta i så fall skulle ske.

De båda uppfattningarna om den saken kom till uttryck i två paroller, som applicerades inte bara på Liufrågan utan också på problemet med kadermedlemmarna på lägre nivå. Paroll nummer ett, ”Hunden måste få stryk så länge den är kvar i vattnet”, innebar att man inte fick försumma det tillfälle som bjöds att gå radikalt tillväga och avböja alla kompromisser. Den andra parollen lød: ”Slå inte hunden förrän den har kommit upp ur vattnet.” Den är till synes mindre radikal, men rymmer en subtilare taktik. Denna passade emellertid inte radikalerna, som förklarade att om man inte slår hunden medan den är i vattnet, om man alls låter den komma i land igen, så uppstår därmed risken att man också låter den torka sig, även om man föreger att man tänker slå den senare. Men en sak var båda parter dock eniga om, nämligen att hunden var i vattnet just nu.

Dessa båda paroller var allmänt spridda, om ock inofficiella, men de pläderade för var sin helt skilda taktik för det fortsatta arbetet med kulturrevolutionen. Men avgörandet i denna fråga om ”hur och när hunden bör slås” kom i ett helt annat ljus när ett alldeles nytt element började göra sig märkbart, ett slags efterverkningar av Wuhanaffären som beredde den militära ledningen svåra bekymmer, eftersom det var den som drabbades av det. Hela denna utveckling försiggick i skymundan och observerades knappt av utomstående iakttagare; dess klart explosiva karaktär kom aldrig att utvecklas ordentligt, och trots att allt var klart och förberett för aktionen i fråga, smällde aldrig startskottet för den.

För att förstå hela räckvidden av detta nya och betydelsefulla element i kulturrevolutionen måste man ha klart för sig att Wuhanaffären uppenbarat för alla att det också inom armén fanns vacklande och osäkra element, som medvetet eller omedvetet saboterade bildandet av de stora allianserna. Överallt där provinspartikommittéerna inte längre var funktionsdugliga och brist på enhet hindrat upprättandet av revolutionära kommittéer, hade armén temporärt övertagit makten. Detta innebar att arméledningen på gott och ont kom att bli nära förknippad med de politiska händelserna, och att dess inställning inte längre kunde betraktas som något isolerat, något rent militärt. Den 9 augusti höll Lin Piao ett tal,¹² som blev tämligen vida spritt och gav klart besked om problematiken. Armékommendanterna anvisades att dra lärdom av Wuhanaffären och vidta sina åtgärder med yttersta försiktighet och först efter ingående undersökningar. Framför allt skulle de akta sig för att alltför snabbt ge sitt stöd åt olika grupperingar och detta stöd fick därtill

¹² Talets exakta ordalydelse offentliggjordes dock aldrig från någon kinesisk källa. Det finns tryckt i C. Q., nr 32 1967, sid. 199-201, men utan källangivelse.

aldrig vara villkorlös. Rent allmänt skulle man stödja vänstern, men begreppet vänster måste tolkas med all nödig subtilitet.

Det vill synas som om CK strax dessförinnan hade beslutat sig för att genomföra en stor och tämligen brett upplagd kampanj mot den förutvarande försvarsministern Peng Teh-huai. Dennes ställning i politbyrån hade åren 1959-66 varit föremål för allt häftigare, men hela tiden strängt hemlighållna konflikter.¹³ Som vi såg tidigare var det rentav denna konflikt som kom att utlösa kulturrevolutionen; det gick ju inte att ta miste på att pjäsen *Hai Juis avsättning* direkt anspelade på just problematiken kring Peng Teh-huais ställning. Hur betydelsefull den saken var framgår av att det dröjde mycket länge innan kritiken mot pjäsen fick utvidgas till att omfatta också Hai Jui-Peng Teh-huai-problematiken. Och när så äntligen skedde gjordes det utan namns nämnande, även om anspelningarna var tydliga nog för den invigde. I augusti 1967 beslöt man att offentliggöra en åtta år gammal, men hela tiden hemligstämplad CK-resolution om affären Peng Teh-huai. Samtidigt skulle man också ge de besked som behövdes för att allmänheten skulle kunna förstå vad saken gällde. Den 15 augusti offentliggjordes alltså hela den så kallade Lushan-resolutionen¹⁴ om Peng Teh-huai, ett dokument vars nyckelkaraktär förvisso inte kan förnekas, men vars betydelse vid det här laget inte var så uppenbar längre, eftersom problemet Peng Teh-huai inte längre stod på föredragningslistan.

Men ur tidningsläsarnas och partimedlemmarnas synpunkt sett var detta ändå ingalunda gammal skåpmat. För dem var detta material som belyste kulturrevolutionens första fas och dessutom en antydning om att man nu också i armén kunde finna individer som sympatiserat med först Peng Teh-huai, senare Lo Jui-chin och för närvarande med okända element eller utfört deras order, som inte var förenliga med den moderna politiken. Denna signal till kritik mot Peng Teh-huai innebar med andra ord att det förestod en kampanj mot de personer inom arméns ledning som följde den ”kapitalistiska vägen”, alltså en parallell till kritiken mot Liu. Sambandet mellan dessa båda avvikelser, den civila, som personifierades av Liu Shao-chi och Teng Hsiao-ping, och den militära, som representerades av Peng Teh-huai och andra, låg självklart i att de under den gångna maktkampen ömsesidigt stött och skyddat varandra. Liu Shao-chi och Teng Hsiao-ping hade i årtal förfäktat att Peng Teh-huais avvikelse inte hade någon principiell ideologisk betydelse. Och de militära ledarna hade under kulturrevolutionens gång utnyttjat sin ställning för att behandla kampanjen mot Liu och allt som stod i samband med denna på samma sätt och därför också vidtagit sina mått och steg för att neutralisera kritiken mot Liu. Vi har självklart inga möjligheter att direkt utpeka vilka marskalkar som under kulturrevolutionens gång hade uppträtt mot Lin Piao. Allt man kan säga är att namnet Ho Lung ofta har nämnts i detta sammanhang, men att detta aldrig har skett från officiellt håll.

Den ingalunda minst inflytelserika delen av ”gruppen för kulturrevolutionen” ansåg att offentliggörandet av Lushandokumentet borde ha åtföljts av en ledande artikel som inaugurerade en ny, viktig fas inom kulturrevolutionen. Mao Tse-tung hindrade emellertid personligen publiceringen av denna ledare. Följden blev att kulturrevolutionens nya fas inte alls blev sådan som dess upphovsmän hade föreställt sig, utan i stället åstadkom ett slut på deras eget inflytande. Peng Teh-huai och Lo Jui-chin hade beskyllts för att företräda den så kallade borgerliga militära linjen, dvs. den linje som hade en annan uppfattning om hur armén borde byggas upp än vad Lin

¹³ Se kap. 2

¹⁴ Se kap. 1, fotnot 13 och artiklar i H. Q., nr 13 1967, *Renmin Ribao* den 16 augusti 1967 och Li Hsing-kung: *Settle Account with Peng Teh-huai for his Crimes of Usurping Army Leadership and Opposing the Party*, P. R., 36 1967, sid. 12-15. I samband härmed nämndes också förre generalstabschefen Lo Jui-chings namn för första gången, sammankopplat med vad man kallade ”Kinas Chrusjtjov” (Liu Shao-chi).

Piao hade.

Den borgerliga militära linjen — denna något märkliga term hör givetvis hemma i kinaexperternas fackspråk. För vanliga dödliga, som inte har någon inblick i den kinesiska arméns komplicerade problematik, låter den allt annat än åskådlig. Själv kan jag bara i mycket grova drag formulera vad som skiljer den revolutionära militära linjen från den borgerliga, och kan ändå inte garantera att min tolkning är absolut riktig. Men man skulle kanske kunna uttrycka det så att den borgerliga militära linjen mer eller mindre överensstämmer med den traditionella och moderna strategi och taktik som representeras av namn som Clausewitz och raketerans Kahn, medan den revolutionära militära linjen bygger på Mao Tse-tungs militärteoretiska skrifter, på den strategi som användes av Folkets befrielsearmé, på FNL:s uppträdande i Vietnam och på Che Guevaras guerillastrategi.

Man hade alltså planerat en stor kampanj mot vissa ledande personer inom armén, som under kulturrevolutionen genomfört den så kallade borgerliga militära linjen. Exakt vad dessa personer gjort sig skyldiga till vet vi emellertid inte, framför allt därför att det aldrig genomfördes någon kampanj som kunde ge besked om den saken. Men däremot vet man att en kampanj inleddes, speciellt mot dem som med hjälp av en massrörelse utifrån ville föra in kulturrevolutionen i armén. Hur brännbar den saken var framgår av att man inte drev kritiken mot dem som inledde detta farliga företag i form av en massrörelse, utan inskränkte sig till att ta upp saken internt inom partiet. Det är inte min skuld att jag i det här sammanhanget måste komma med direkt paradoxala fakta, men faktiskt existerade det redan en massorganisation som var avsedd att genomföra denna kampanj åt några ledande personer inom ”gruppen för kulturrevolutionen”. Först i sista ögonblicket lyckades Mao Tse-tung, Lin Piao, Chou En-lai och de andra medlemmarna av ”gruppen för kulturrevolutionen” stoppa detta företag, som påminde om en sammansvärjning.

Troligen hoppades väl de sammansvurna kunna få över Mao Tse-tung och Lin Piao på sin sida. Däremot tänkte man tydligen ta mindre hänsyn till Chou En-lai, eftersom också han i förbifarten skulle ha placerats bland de borgerliga elementen. Detta framför allt därför att han, även om han som premiärminister alltid konsekvent och med verksamma interventioner stött kulturrevolutionen i Maos tappning och efter förmåga främjat massrörelsen, så hade han dock också använt sitt explosiva inflytande till att förhindra att det uppstod alltför stor förvirring i ministerierna genom omdömeslösa avsättningar av dugande och kvalificerade toppkrafter. Han hade inte försökt axla något slags medlarroll; i stället hade han åtagit sig uppgiften att, när han så fann erforderligt, se till att folk inte hoppade över skaklarna alltför mycket, även om han på intet sätt var ute efter att inskränka massrörelsen. Han representerade därmed både den ideologiska integriteten i kulturrevolutionens anda och den kontinuitet som statsnyttan kräver. Ändå ville man gärna stämpla honom som revisionist. Det är svårt att förstå varför man ville undergräva Chou En-lais ställning, vem som ville göra det och vem som skulle ha tjänat på det. Men så mycket är klart som att försöket faktiskt gjordes. Men Chou En-lai var stark och mäktig nog att våga exponera sin kraftfulla personlighet; han hade till och med råd med att i förnuftets namn framgångsrikt försvara sig mot dem som han själv tidigare hjälpt och som visat sig i stånd till att beröva Liu Shao-chi och Teng Hsiao-ping allt inflytande. Man kan rentav fråga sig om det inte var meningen att genom en komplicerad sidomanöver ta Mao Tse-tung, Lin Piao och Chou En-lai på kornet en och en; men trion lät sig inte splittras. Kampanjen mot de ledande militärerna stoppades inte därför att t. ex. Chou En-lai satte in hela sitt inflytande till de så kallade borgerliga militärernas stöd, utan förmodligen helt enkelt därför att företaget betraktades som synnerligen farligt inte bara för armén utan också för hela kulturrevolutionen. En del av de kritiserade ministrarna stöddes öppet av Chou En-lai och polischefen Hsie Fu-chi.

I maj 1967 hade det bildats en organisation av ny typ, som i huvudsak rekryterade sina medlemmar bland de politiskt mest erfarna rebellerna. Typiskt för denna organisation var att den hade underavdelningar över hela landet och gjorde synnerligen litet väsen av sig. En annan egenomlighet för den var att dess medlemmar på orsplanen inte handlade i organisationens eget namn, utan stannade kvar som medlemmar i de rebellorganisationer de hade tillhört tidigare. Organisationen i fråga hade sitt högkvarter i Peking. Medlemsvärningen och propagandan sköttes mycket diskret, så att man inte väckte någon uppmärksamhet i onödan. Organisationen kallade sig ”15 maj-organisationen” eller ”516” efter datum för det av Mao Tse-tung år 1966 utfärdade dokument som inledde Peng Chens avsättning och uppställde som sitt mål att i alla sammanhang försvara Mao Tse-tungs tankar. Det allra mest karakteristiska för denna ”16 maj-organisation” var emellertid dess ytterst effektiva organisatoriska struktur och dess starkt centraliserade ledning. Utåt skilde den sig dock föga från andra liknande organisationer. Men den hade på sitt program att störta de maktavande inom armén som följde den så kallade borgerliga linjen.

Organisationen ville med andra ord genom en massrörelse föra in kulturrevolutionen i armén, ett direkt fantastiskt företagande som gick stick i stäv mot själva principen för en armés uppbyggnad. Det är inte svårt att räkna ut vad som skulle ha hänt om en sådan aktion genomförts över hela landet, vilka skador som då skulle ha tillfogats armén. I stället för att låta soldater och officerare genomföra kulturrevolutionen i de egna leden, under ledning av krigsmaktens politiska kommissarier, ville man kommendera in rödgardister i enheterna och i masskala mobilisera dessa mot deras egna befälhavare. Detta måste ju emellertid undergräva det viktiga kriterium som ingen armé kan avstå från, nämligen lydningen gentemot överordnade. Alltså förstår man mycket väl varför hela aktionen stoppades i sista stund, sedan man på högre ort kommit underfund med vilka planer som smiddes. Slagordet ”plocka ut en handfull ur armén” hade redan börjat cirkulera som ett uttryck för önskemålet att statuera några exempel, som sedan kunde användas för att bygga upp kampanjen mot de borgerliga elementen.

Företaget hade mäktiga gynnare bland personer som beklädde ansvarsfulla poster under kulturrevolutionen och till och med bland medlemmarna av själva ”gruppen för kulturrevolutionen”. Dessa hade inte bara stött ”16 majrörelsen” utan rentav direkt inspirerat denna, dock utan att framträda med sina namn. Enligt en obekräftad uppgift hade propagandachefen och medlemmen av ”gruppen för kulturrevolutionen” Wang Li redan träffat alla anstalter som behövdes för att propagandistiskt genomföra dessa mål via den officiella pressen. Det påstås att den ledande artikel som skulle inleda företaget redan var satt. Emellertid kontrollerade Mao Tse-tung personligen alla viktigare artiklar innan tryckningstillstånd gavs. Och här nekade han detta tillstånd. Han insåg väl förmodligen faran och föreställde sig vad som kunde bli följden om civila ”kulturrevolutionärer” började blanda sig i arméns angelägenheter. För parallellt med uppbyggandet av denna ”16 majrörelse” hade man också kunnat iaktta ett annat oroande tecken. Nyordningen i fabriken hade nästan automatiskt givit rebellerna förfoganderätten också över de vapen som tilldelats fabriksmiliserna. Därmed fanns det en uppenbar risk för att rebellerna kunde komma på idén att plocka fram vapnen från depåerna, för att på så sätt kunna bekämpa de borgerliga maktavarna inom armén mera aktivt. Det fanns en fullt reell risk för väpnade konfrontationer mellan militära enheter och beväpnade kritiker. Följaktligen innebar stoppandet av detta företag att man förhindrade en högst farlig utveckling med oviss utgång.

Man kan verkligen fråga sig vad de som var ansvariga för detta försök egentligen tänkte. Troligen hade väl det faktum att de i stor utsträckning faktiskt lyckats bemästra de komplicerade problemen kring kulturrevolutionen och massrörelsen i någon mån stigit dem åt huvudet, så att de faktiskt trodde att de skulle kunna föra också detta företag till ett framgångsrikt slut. Troligen måste de väl ha funnit ett slags berättigande för sitt företag inom armén själv, där det synbarligen

måste ha funnits folk som kände till vad som planerades och var hemfallna åt samma sjuka.

Wang Li, CK:s ansvarige för propagandan, misstänktes på intet sätt för att liksom sin företrädare Tao Chu ha låtit sig utnyttjas för Liu Shao-chis och Teng Hsiao-pings räkning. Fotografierna av honom visar en äldre intellektuell med fina drag. De av hans medarbetare som var invecklade i denna sak är allesammans intellektuella som tillhör toppgruppen inom kulturrevolutionen. Filosofen Guan Feng och skriftställaren Lin Thi-e tillhörde denna krets, och det gjorde också redaktör Mu Hsin vid *Guangming Ribao*. Denna tidning hade vägrat att kritisera ”16 maj-organisationens” vänsteravvikelse. Denna hållning hade emellertid knappt kommit till högsta ledningens kännedom, förrän Chou En-lai gav order om att organisationen genast skulle upplösas. Förbudet följdes av undersökningar gentemot dess organisatörer och en hovsamt hållen kampanj mot dess typ av avvikelse.

I början av september tog Yao Wen-yuan, också han medlem av ”gruppen för kulturrevolutionen”, till orda i denna sak, men med en ganska kryptisk replik, som skulle kunna skapa den felaktiga uppfattningen att ”16 maj-organisationen” hängde samman med Tao Chu.¹⁵ Så tolkades han i varje fall i utlandet, men därvid bortsåg man helt från att Yao Wen-yuan i sin artikel, där han granskade två skrifter av Tao Chu, uttryckligen påpekade att hela bakgrunden till denna affär ännu inte var upplärd. Kritiken genomfördes sålunda att man brännmärkte avvikelsen som ultravänster, men aldrig gav exakt besked i tidningarna om vilka mål ”16 maj-organisationen” strävat mot. Tao Chu, kulturrevolutionens förste propagandachef, hade också utnyttjat en ultravänstertaktik, men med helt annan målsättning. Hans mål var att rädda Liu och Teng, Wang Lis var att starta en aktion vars innehåll är svept i ovisshet.

Så mycket står i varje fall klart som att Tao Chus syften mycket bestämt korsades genom Wang Li. Om Wang Li en dag beskylls för att ha använt sitt inflytande i samma anda som Tao Chu, så beror detta allenast på den omständigheten att hans taktik skulle ha gynnat de konservativa elementen genom sina resultat — men hans syfte var förvisso ett helt annat! Ett misslyckande för hans planerade aktion skulle ha satt ett trumfkort i Lius och Tengs händer och skulle under vissa omständigheter ha kunnat sätta hela kulturrevolutionen på spel.

De närmast följande månaderna behandlades denna sak mycket diskret. Man nämnde inga namn, opererade med omskrivningar, inskränkte utlänningarnas möjligheter till informationer och såg noga till att ingen icke-officiell tidning lämnade Kina. De följdverkningar denna ännu inte helt bemästrade fråga fått, kommer under de närmaste årens utveckling att stå som en faktor som inte får underskattas. ”16 maj-organisationen” hade redan från början mycket som påminde om dessa i Kinas historia så viktiga hemliga sällskap, som förvisso inte är så lätta att upplösa. Det är mycket möjligt att organisationen lever kvar fortfarande och kommer att höra av sig igen en vacker dag.

Kulturrevolutionen inträdde nu i en fas som innebar korrigerande i de egna leden, fördjupande av kritiken och samling under enhetens fana och under en auktoritet som långsamt började upprättas på nytt, men inte hade råd att radera det redan uppnådda, såvida den inte ville sätta enigheten i fara. Det viktigaste av de tal som inledde denna sena fas hölls av Chang Ching.¹⁶ Hon gav en mycket direkt karakteristik av läget och gav som Mao Tse-tungs representant de anvisningar som skulle leda till en normalisering och också i stor utsträckning fyllde denna uppgift. Talet trycktes inte i någon tidning, men sändes ut i högtalare i alla fabriker, kommuner och högre skolor. Ef-

¹⁵ Yao Wen-yuan, Comment on Tao Chu's Two Books, *Renmin Ribao* den 8 september 1967, P. R., 38 1967, sid. 7-17.

¹⁶ Talet finns avtryckt i C. Q., nr 32 1967, men utan källhänvisningar.

tersom posten som CK:s ansvarige för propaganda på grund av att frågan om Wang Li fortfarande var olöst stod obesatt, ville man inte publicera talet officiellt. Ty från september 1967 och fram till åtminstone april 1968 hade Folkrepubliken Kina ingen högste propagandachef.

Men när det gäller Ching Changs person är det svårt att låta bli att citera ett bon mot från en parti-sekreterare, som inte ens var rädd för att framföra det i samtal med en utlänning: ”Mao Tse-tung har ett stort fel — han väljer sina fruar dåligt.” Detta sagt helt i förbigående, eftersom detta omdöme inte spelar någon roll i vårt sammanhang; men den lilla nypa elakhet som ryms i denna anmärkning visar ju att man inom kulturrevolutionen till och med kunde angripa Maos hustrus auktoritet. Hennes aktivitet under kulturrevolutionen var både intensiv och verkningsfull; framför allt fr. o. m. vintern 1966/67 betraktades hon som en viktig rådgivare till ”gruppen för kulturrevolutionen”. Sommaren 1967 började man emellertid skilja mellan hennes roll som överbringerska av Mao Tse-tungs anvisningar och hennes egna uttalanden. I fortsättningen kunde hon räkna med större uppmärksamhet när hon fungerade som Maos språkrör än när hon gav råd åt rödgardistgrupper från landet. Det hade nämligen visat sig att hon inte alltid vägde sina råd på guldvåg utan begick en del fel. Dessa fel kunde emellertid inte påverka hennes roll som språkrör. Det var väl känt att Chang Ching ofta handlade självständigt. Vintern 1967/68 trädde hon också allt mera i bakgrunden. Detta har emellertid ingen större betydelse, eftersom man inte får över-skatta personlighetens roll i kulturrevolutionen.

I provinsen Chekiang med dess huvudstad Hankow hade rebellerna all möda i världen att klara av de ”konservativa”. Man hade råkat in i en återvändsgränd, någon ”stor allians” var det inte ens tal om och rebellerna var hårt ansatta. I början av augusti reste därför en delegation rebeller härifrån till Peking för att överlägga med Chang Ching. Eftersom de konservativa grupperna var i överläge kom det till handgemäng med rebellerna, som inte lyckades åstadkomma något masstöd. Rebellerna var på defensiven, men höll sig så strikt de kunde till det ständigt propagerade slagordet: ”Man måste kämpa med ord och inte med vapen.” Den som inte följde detta slagord löpte risk att bli diskvalificerad, och ”KR-gruppens” strävanden var alltid inriktade på att bekämpa allt användande av våld i någon form. Dock inte alltid med framgång. Det hände ganska ofta att man tog sig friheten att tillgripa det tungt vägande argument som representerades av knytnävarna, om man räknade med att på så sätt kunna manövrera in de obotfärdiga i svaga positioner. Vid sådana tillfällen hamnade de trogna rebeller, som inte ville bryta mot direktiven, i ett svårt läge. Å ena sidan önskade de ärligen följa parollen som citerades ovan, men å den andra var det svårt att behärska sig när de var underlägsna och ”de konservativa” kanske inte hindrades av liknande skrupler. Chang Ching föreslog nu en ny paroll för sådana situationer: ”Angrip med ord, försvara med vapen”, varvid vapnen naturligtvis inte automatiskt var tänkta som gevär; snarare menades påkar och knytnävar. Parollen innebar fritt fram för försvar och var förmodligen väl anpassad efter situationen. Rebellerna från Chekiang for hem igen, lyckliga och nöjda. För nu hade de ju äntligen fått vad de ville ha, ett sätt att försvara sig bättre, som de rentav fått legitimerat av en hög personlighet.

Men nu inträffade något som förmodligen inte alls var vad Chang Ching hade tänkt sig. Parollen ”Angrip med ord, försvara med vapen”, togs ivrigt upp över hela landet av alla som trodde att det rörde sig om ett normgivande nytt direktiv. Redan efter några dagar var det nämligen utbasunerat överallt att parollen kom från Chang Ching. Man hurrade i leden och följderna lät inte vänta på sig; och nu gällde det inte längre bara provinsen Chekiang och dess huvudstad Hankow. Dörren hade slagits upp på vid gavel för nya oroligheter och manövrer och bildandet av ”stora allianser” hotades allvarligt, eftersom parollen kunde tolkas så brett att den också inneslöt möjligheten att genom mindre provokationer åstadkomma större konfrontationer och allmän förvirring.

Några dagar senare måste Chen Po-ta, på Mao Tse-tungs personliga uppmaning, ofördröjligen ta itu med att få parollen ur världen; dess risker hade blivit uppenbara redan på några dagar. Det kostade Chen Po-ta en viss möda att få rättelse på problemen, och innan den rättelsen hade slagit igenom över hela landet hann det gå flera veckor med åtskilligt med slagsmål. Exemplet vittnar om hur en skenbart obetydlig småsak, som t. ex. en ny paroll, kunde påverka situationen i stort och hur starkt direktiven kunde påverka det känsliga instrumentet masskritiken.

I september satte man in verkliga kraftansträngningar för att länka in rörelsen i lugnare banor och trygga dess framgång. Stridsfrågan om ”16 maj-organisationen” tilläts aldrig att leda till nya mot-sättningar, säkerhetsföreskrifterna skärptes och arméns ledande och rådgivande roll var redan så väl inövad att dess inflytande blev allt tydligare. Den ”stora alliansen” stod i förgrunden, kritiken mot revisionismen fortsatte och nya anvisningar från Mao Tse-tung utfärdades.

Det kom till en omsvängning i människornas medvetande. Frågade man hur länge det skulle dröja innan de nya institutionerna klarat av experimentstadiet, fick man till svar att fördjupningsfasen skulle ta minst två år. Revolutionära kommittéer bildades i relativt snabb följd i olika provinser, men massrörelsen lämnade de spektakulära formerna och inskränkte sig till de problem som fanns i de enskilda administrativa enheterna. På universiteten och instituten började man förbereda undervisningen igen; men de nya undervisningsplanerna diskuterades fortfarande och måste godkännas av vederbörande KR-instanser. Sakfrågorna blev aktuella på nytt, och de politiska problemen tolkades framför allt utifrån de lokalt bestämda förhållandena och uppgifterna, enligt riktlinjerna för ”politiken i främsta rummet”. De stridande undergrupperna spelade en allt mindre roll, man predikade tolerans och de ”stora allianserna” firades som bröllopfester. När bildandet av en ”stor allians” celebrerades såg man ofta ett tecken i monumentalformat, som alltsedan urminnes tider brukat användas som lyckönskan vid bröllop och kallas ”dubbel lyck-salighet”. ”Gruppen för kulturrevolutionen” krympte samman, partiorganet Röda fanan förlorade praktiskt taget hela sin redaktion och tycks en tid helt ha inställt utgivningen. ”Ultravänstern” trädde i bakgrunden; men detta gällde bara en mycket liten grupp, som varit tongivande under 1967.

Man hade också annullerat de så kallade ”falska maktövertagandena i ministerierna”, som varit typiska för ett mindre antal statliga instanser, t. ex. utrikesdepartementet. Där hade den före detta kinesiska ambassadören i Indonesien i spetsen för en samling rebeller inom departementet temporärt tagit hela makten och trängt undan Chen Y. Premiärminister Chou En-lai hade emellertid intervenerat och krävt en undersökning. Chen Y fick behålla sin post, och rebellerna måste foga sig efter ”tre i en”-principen om de inte ville diskvalificera sig själva.

På samma sätt som Chou En-lai intervenerat för Chen Ys räkning ingrep han också för en annan grupp; men han gjorde det inte för alla de ministrar som i huvudsak stött kulturrevolutionen, även om de tidigare hade följt Lius och Tengs anvisningar. I fortsättningen varken kunde eller ville man rubba på Chou En-lais auktoritet. Hans popularitet i landet, som i hög grad har ökat just under kulturrevolutionen, vilar på hans säkert avvägda åtgärder för statens bevarande. Liksom Mao Tsetung omges han av auran hos den revolutionär som också vet att uppskatta ”sammanhangens harmoni”. Allt grällt och högljutt är honom främmande och han äger i hög grad det mod som krävs för att bemästra situationer som kan bli farliga. Man skulle nästan kunna säga att hans temperament och politiska erfarenhet inte bara bestämt kulturrevolutionens utveckling efter september 1967, utan också har karakteriserat dess uttrycksformer. Kulturrevolutionen upphörde nu att åstadkomma stora rubriker, men den saken innebar inte att den var avslutad. Men än så länge är det svårt att analysera denna fortsatta utveckling.

Det rådde en allmän önskan om inkallande av en partikongress, som kunde åstadkomma en

tillfredsställande lösning av alla de frågor som fortfarande stod öppna. Här återstår bara att anmärka att de revolutionära partikommittéerna på grundval av den ”stora alliansen” från och med september kunde bildas i en provins endast om den överväldigande majoriteten av dess företag redan hade förverkligat ”tre i en”-formeln nere på basnivå. Införandet av det nya maktorganet bestämdes alltså mot slutet av rörelsen nerifrån basnivån; så var inte fallet i början, då ”tre i en”-formeln först genomfördes uppe i toppen — så t. ex. i Shanghai i januari — varefter den så småningom förverkligades också på basnivå. Till en början var detta ju enda möjligheten att bryta de gamla partikommittéernas motstånd. De senare maktövertagandena skedde också utan nämnvärda intermezzon, och man kunde rentav tillåta sig lyxen att vänta med dem. De ”konservativas” sista motståndsnästen rensades ut sommaren 1967, i augusti, och i fortsättningen var det inte längre tal om motstånd och ännu mindre om kompromisser. Ty nu gällde det inte längre för rebellerna att länka in utvecklingen på rätt spår; nu var det i stället de konservativa som måste acceptera de nya institutionerna och deras sätt att arbeta, om de alls ville fortsätta att delta i det samhälleliga livet.

Konsolideringen av läget och Mao Tse-tungs ”sista anvisningar”

Från september 1967 och fram till den 1 maj 1968 bestämdes den politiska situationen av de direktiv som Mao Tse-tung utfärdade under första eller andra veckan i september och som genast vann stor utbredning. Dessa direktiv, som cirkulerade under beteckningarna ”den stora strategiska planen” eller ”de sista anvisningarna” gick direkt in på de problem som varit så hett omstridda under sommaren. De förutsåg att de nya maktorganen skulle införas i samtliga provinser och att speciella förberedande kommittéer skulle bereda vägen för de revolutionära kommittéerna. Deras text offentliggjordes aldrig helt. Det förefaller som om innehållet meddelades steg för steg, och man lär väl kunna förmoda att detta förfarande bestämdes i själva direktiven. Hur som helst började man åberopa sig på dessa dokument från och med september, och den 14 september citerade *Renmin Ribao* ett stycke som handlade om hur den ”stora alliansen” av de krafter som stödde kulturrevolutionen hade all möda i världen att genomdriva en förblivande fred, därför att många punkter fortfarande var oklara eller omstridda.

Det relevanta citatet från Mao Tse-tung löd: ”Inom arbetarklassen som sådan finns det ingen grundläggande intressekonflikt. Under proletariats diktatur finns det inga skäl för en splittring av arbetarklassen i två stora oförsonliga organisationer.”¹⁷ För att förstå denna sats måste man emellertid känna till sammanhanget. Med de ”två organisationerna” menades ingalunda revisionisterna och de trogna, utan i stället de båda huvudtendenser som under våren och sommaren utkristalliserats bland kulturrevolutionens anhängare, nämligen ”att slå hunden medan den är i vattnet” och ”att slå den genomvåta hunden först när den har kommit upp på land”. De båda riktningarna användes med andra ord som typexempel på alla sådana situationer där det fortfarande förekom skilda meningar och där förutsättningarna för den ”stora alliansen” fortfarande saknades eller var alltför labila. Detta var dock bara ett inslag i den strategiska planen.

Men man hade ändå en hel del bekymmer att dras med: den pinsamma Wuhanaffären, den farliga avvikelse som representerades av ”16 maj-organisationen”, svårigheter inom arméns allmänpolitiska byrå, den ännu inte uppklarade bakgrunden till ”16 maj-organisationen” och trådarna mellan denna och propagandainstanserna, läget i de provinser där man ännu inte lyckats bilda några revolutionära kommittéer. Samtidigt kom regeringens första konkreta åtgärd, ett meddelande om att det nu var tid för de fortfarande kringflackande studenterna att tänka på att återgå till sina enheter. Uppmaningen gavs sting och styrka genom att den förenades med ett hot om att

¹⁷ P. R., 39 1967, sid. 5.

de som fortsatte att strunta i den inte kunde räkna med att få fortsätta och slutföra sina studier.¹⁸ Studenterna fattade galoppen och lydde, för de insåg ju dock att de förr eller senare ändå måste återgå till studierna igen. Därmed hade man också skapat förutsättningar för en lugnare utveckling av massrörelsen, som nu kunde koncentrera sig på reformer inom de individuella enheterna.

I mitten av september företog Mao Tse-tung en rundresa till olika delar av landet. Resan förde honom till provinserna Honan, Hupeh, Hunan, Kiangsi, Chekiang och deras huvudstäder, och han besökte också Shanghai. Det var påfallande hur denna resa konsekvent — besöket i Shanghai undantaget — gick till sådana provinser där man ännu inte hade fått till stånd någon ”stor allians” och därför inte heller hade några revolutionära kommittéer. Områden alltså som enligt de flesta västjournalisters sätt att skriva om de här sakerna var ”fiendeland”, ”antimaoisomens högborgar” osv.

Och givetvis var förhållandena ingalunda helt uppklarade i dessa provinser, men Mao Tse-tungs personliga närvaro där var just avsedd att påverka utvecklingen i gynnsam riktning. Under sådana omständigheter är det litet väl magstarkt att prata om Maomotståndarnas makt där. Däremot vet vi ingenting om vad han såg och sade i dessa provinser. Efter resans avslutning genomfördes emellertid en omfattande propagandakampanj, som organiserades i nära samband med kungörandet av de allra nyaste riktlinjerna.

Den stora strategiska planen, som var helt avpassad efter situationen, inrymde punkter som direkt berörde massrörelsens allmänna problem, men också sådana som gällde kulturrevolutionens ledning. Beträffande de sistnämnda har man ännu inte lyckats lyfta på slöjan över dem. Från och med september är vi därför, när det gäller händelserna på toppnivå, hänvisade enbart till spekulationer. Men det viktigaste var dock utvecklingen nere på basnivån, för det var ju där man hade de avgörande ännu olösta problemen och också de viktigaste landvinningarna. Vid tiden för inspektionsresan fanns det revolutionära kommittéer i två riksstäder och fem av de 22 provinserna, nämligen de riksomedelbara städerna Shanghai och Peking och Shantung, Kweichow, Heilungkiang (Manchuriet), Shansi och Tsinghai. Ytterligare en grupp provinser hade stökat undan den grundläggande maktkampen, men var ännu inte mogna för revolutionära kommittéer. Här måste man därför nöja sig med förberedande kommittéer. Provinserna i fråga var Kansu, Szechwan, Honan, Inre Mongoliet, Hupeh, Hunan, Kiangsi och Chekiang. I övriga provinser hade man fortfarande allehanda olika olösta problem. Kulturrevolutionens svarta får var provinserna Anhui, Kirin och Liaoning. I minoritetsområdena Sinkiang, Yunnan och Tibet föredrog man av allt att döma att inte driva kulturrevolutionen till sin spets. Det skulle också bli i dessa områden som de revolutionära kommittéerna bildades allra sist. Över huvud taget vet man mycket litet om kulturrevolutionerna i dessa områden.

Mao Tse-tungs strategiska plan innebar att det så kallade gripandet av makten, dvs. upprättandet av revolutionära kommittéer, först skulle genomföras nere på basnivå, i fabriker och organisationerna, och att man måste hålla fast vid formeln ”Tre i en”. Revolutionära kommittéer på provinsnivå skulle upprättas först sedan man skapat enhet på basnivån och redan hade förverkligat planerna på lokala revolutionära kommittéer. Ett av de Maocitat som offentliggjordes löd: ”De revolutionära kommittéerna 'Tre i en' är skapade av arbetarna och massorna under den nu pågående stora kulturrevolutionen. Den allra fundamentalaste principen för reformerna av de statliga organen är den att de hela tiden måste bevara kontakten med massorna.”¹⁹ Detta konstaterande innebar dock ingalunda någon ”restauration”. Den strategiska planen rymde också

¹⁸ Chou En-lai den 20 september 1967. C. Q., nr 32 1967, sid. 219-220.

¹⁹ P. R., 15 1968, sid. 1.

anvisningar till kaderfrågan och sådana som lade tonvikten på denna integrering i de nya organen. Just i detta sammanhang blev ett annat Maocitat en mycket viktig paroll, som också ger klart besked om kulturrevolutionens antibyråkratiska karaktär: ”En bättre arbetsstyrka och en enklare förvaltning!” Kaderfrågan, som ännu under sommaren gång på gång hotade att splittra de så kallade rebellerna, tycks i detta stadium ha berövats sin teoretiska skärpa, vilket framgår av de allra nyaste anvisningarna:

”Vilka är de karakteristiska dragen för rörelsen i nuet? Vilka är de lagar som styr den? Hur måste den genomföras? Allt detta är praktiska frågor.”

”Rörelsen utvecklar sig, nya ting måste fortfarande träda fram och framträder också i en aldrig sinande ström. Att studera denna rörelse i dess helhet och utvecklingar är en stor uppgift, som kräver hela vår uppmärksamhet.”²⁰

”Kaderfrågans korrekta behandling är själva nyckelfrågan för bildandet av den revolutionära 'tre i en'-kombination, som konsoliderar den 'stora alliansen' och garanterar kamp-kritik-omvandlingen inom enheterna. Detta måste beaktas nog.”²¹

Ytterligare ett citat nämndes i detta sammanhang, nämligen:

”Både för politiska partier och för människor är det svårt att undvika alla fel. Vi bör emellertid begå så få fel som möjligt. Och om vi någon gång begått ett fel, bör vi korrigera detta. Ju snabbare och grundligare detta sker, dess bättre är det.”²²

Den 1 oktober lanserades i samband med firandet av nationaldagen en ny paroll, som var avsedd att sammanfatta alla viktiga frågor. Den användes första gången av Lin Piao och blev en av de viktigaste parollerna under de följande månaderna: ”Bekämpa egoismen, kritisera revisionismen.” Tonvikten lades inte längre på kampen mot revisionismen, utan på egoismen och dess följder. På ett märkligt sätt sammanfördes här den privata egoismen med den politiska revisionismen; troligen ville man väl åstadkomma att folk skulle börja betrakta egoismen som roten till revisionismen. Därmed förvandlas begreppet revisionism från en rent politisk kategori till en politisk och moralisk sådan. Alla som var engagerade i kulturrevolutionen uppmanades nu att oavsett sin egen ställning rannsaka sig själva, avstå från strider, koncentrera sig på förnyelsen och på att befästa det vunna. Tendensen var: moraliskt väl underbyggd, trygg saklighet.

I fortsättningen åstadkom kulturrevolutionen inga stora rubriker i utlandspressen. Innebar detta att rörelsen var avslutad, att man avstått från ”att genomföra revolutionen till slutet”, en ”kompromiss med revisionisterna”? Det är svårt att ge ett klart svar på dessa frågor. Men om man inte bara ser rent abstrakt på rörelsen utan besinnar vad det innebar att skapa dessa nya institutioner på alla nivåer och i alla enheter i ett så enormt land, lösa kaderfrågan och sedan åter jämna ut motsättningarna, utan att avstå från det man uppnått, då förstår man också att denna besinnings tid måste ses med positiva blickar också av den stora majoriteten. Koncentrationen på de egna ideologiska problemen, på dem som gällde den enhet man själv tillhörde och på själva genomförandets problem, var också avsedda att förhindra att man på nytt ifrågasatte själva det principiella i sammanhanget. Följande citat ur anvisningarna vittnar om att det stod klart att förbindelserna mellan ledningen och basnivån inte fick eftersättas:

”Frågan om förbindelserna mellan ledare och ledda måste lösas på ett positivt sätt och förbindelserna mellan massorna och kadreerna måste byggas upp på bästa sätt. I fortsättningen måste kadermedlemmarna gå ut till 'gräsrotslivet' och genomföra undersökningar. De måste framhärda i masslinjen,

²⁰ P. R., 47 1967, sid. 7.

²¹ P. R., 44 1967, sid. 9.

²² Ibid.

fråga massorna till råds i alla frågor som dyker upp och lära av dem. Ur vissa synpunkter är de kämpar som har den största praktiska erfarenheten också de klokaste och mest begåvade.”²³

Detta gällde både för de partifunktionärer som hade suttit i de gamla partikommittéerna och upptagits i trippellianserna och för dem som använt kulturrevolutionen till att samla politiska erfarenheter och tagit emot ansvarsfulla poster som delegerade för basorganisationerna. Den sunda tendensen karakteriserades under hösten av allianser, konferenser och konsultationer på basnivå och ett vittgående utbyte av erfarenheter. Det är mycket svårt att uppskatta hur framgångsrik denna hösten 1967—våren 1968 förda politik egentligen var. Så mycket är emellertid klart som att läget normaliserades, att den nya institutionen enligt formeln ”tre i en” stabiliserades och att fraktionsstriderna upphörde att dra elände över hela provinser.

Rödgardistfrågan, dvs. frågan om vad man skulle göra av rödgardistorganisationerna i fortsättningen, stod den 1 maj 1968 fortfarande olöst. Tills vidare gällde följande anvisning av Mao: ”De revolutionära röda gardena och de revolutionära studentorganisationerna måste förverkliga 'den stora alliansen'. Så länge båda parter är revolutionära massorganisationer, måste de i överensstämmelse med de revolutionära principerna sträva efter 'den stora alliansen'.”²⁴

Vad de organisatoriska frågorna kring ungdomsförbundet och de röda gardena angår, så strävade man till en början inte efter några principiella lösningar. Ungdomsförbundet kvarstod formellt fortfarande som organisation, men det återupplivades inte, och inte heller upplöstes några rödgardistgrupper och rebellorganisationer, om man bortser från de grupper som förbjöds under sommaren.

Näringslivet arbetade för högtryck och 1967 års skörd var till allas fulla belåtenhet. Man talade rentav om en rekordskörd, och också utländska ekonomiska bedömare tycks vara överens om att näringslivet inte led någon principiell skada under kulturrevolutionen, detta till deras egen stora förvåning. Före 1 maj 1968 kunde man rapportera om upprättande av revolutionära kommittéer i nästan samtliga provinser.²⁵ Då hade Mao Tse-tung redan i slutet av oktober gjort upp ett bokslut över läget och funnit det mycket gott, en optimism som också vidarebefordrades till folket.²⁶

Över hela landet var studenterna i de olika högskolorna bland annat intensivt sysselsatta med att utarbeta och diskutera de nya undervisningsformerna. Vilka strukturella förändringar detta kan leda till kommer att visa sig först så småningom. Men redan vintern 1966/67 hade centralkommittén godtagit en katalog över studenternas krav och förslag och låtit dela ut denna.

Massrörelsen koncentrerade sig på problemen på basnivå och det fanns inte längre utrymme för stora aktioner med vittgripande konsekvenser. Rödgardistgruppernas aktivitet insnävades dock ingalunda genom maktord, och det hände då och då att det skrevs väggtidningar mot en eller annan funktionär i Peking. Väggtidningarna, gruppverksamheten, kritiken och de övriga nyheter som kulturrevolutionen inaugurerat stod alltfört i den politiska verksamhetens tjänst. Däremot satte man stopp för resorna och utfärdade också skärpta säkerhetsbestämmelser, eftersom den höggradigt uppluckrade auktoritetsstrukturen hade lett till en mindre ökning av kriminaliteten, särskilt i en del storstäder. De lokala radiostationerna kunde också rapportera om några ”prejudicerande” avrättningar av individer som gjort sig skyldiga till svårare brott mot rättvisan. De som

²³ P. R., 48 1967, sid. 6.

²⁴ P. R., 41 1967, sid. 17-18.

²⁵ Följande provinser saknade revolutionära kommittéer ännu i slutet av april: Fukien, Yünnan, Kwangsi, Liaoning, Shensi, Szechwan och de båda autonoma regionerna Sinkiang och Tibet. De flesta av de revolutionära kommittéerna på provinsnivå hade upprättats under tiden november 1967—april 1968.

²⁶ Se t. ex. artikel i *Neue Zürcher Zeitung* den 16 februari 1968 (104, sid. 5).

under de första månaderna eller senare under den politiska aktivitetens täckmantel hade gjort sig skyldiga till svårare våldsbrott måste räkna med lagens hela hårdhet. Detta gällde speciellt för dem som lett reaktionära organisationer, även om de låtsats arbeta för att ”skydda kulturrevolutionen”. Om de tagit människor till fånga eller rentav vållat deras död, straffades de också för den saken, likgiltigt om offret råkade vara revisionist, borgare eller arbetare. Dessa organisationers medlemmar eller medlöpare åtalades inte, utan blev i stället kritiserade och sändes i smågrupper till fabriker och organisationer, där ”tre i en”-kombinationen redan var i full verksamhet och de fick en chans att bättra sig under rebellernas uppsikt.

Dessa sistnämnda var inte precis glada över sådana uppdrag, men för att visa sin goda vilja och sitt sinne för den tolerans, som nu åter kommit till heders, gjorde man vad man kunde för dessa människor och glömde de gamla motsättningarna. Under samma period kom också en häpnadsväckande nyhet, som emellertid aldrig utövade någon inflytande på utvecklingen i stort och bara kom att påverka problemen kring ledningen. Detta eftersom Chou En-lai och säkerhetschefen Hsie Fu-chi hade låtit förstå att detta problem inte fick föras ut till massrörelsen.

Historien kring ”16 maj-organisationen” hade i september fått till följd en utrensning inom de egna leden, som delvis också drabbade ”gruppen för kulturrevolutionen”, speciellt den grupp som 1967 skött propagandaapparaten. Från och med september publicerade partiorganet *Röda fanan* bara sådana artiklar som skrivits i samråd med redaktionerna för *Befrielsearméns Dagblad* och *Renmin Ribao*, och från och med november 1967 till 1 maj 1968 utkom tidningen över huvud taget inte alls. Inga skäl angavs för detta. Och den betydelsefulla Pekingtidningen *Guangming Ribao*, som under hela kulturrevolutionen alltid varit den som publicerat de intressantaste artiklarna och kritikerna, och över huvud taget varit mycket mera givande än *Renmin Ribao*, drabbades under samma tid av en stor ommöblering inom redaktionen, därför att den vägrat att godta de dunkla antydningarna om ”16 maj-organisationen” och kritisera denna. Högst förklarligt, med tanke på att flera personer som stod bakom denna organisation satt just på *Guangming Ribaos* redaktion. Varken de eller propagandachefen Wang Li nämndes emellertid vid namn, och man gjorde allt för att förhindra att denna relativt ouppklarade angelägenhet fick någon möjlighet att störa konsolideringsprocessen. Det förefaller dock som om ”16 maj-organisationens” krav på att man skulle kritisera också en del revisionister inom krigsmakten faktiskt tillgodosågs av kulturrevolutionens ledning i mars 1968. I april 1968 publicerade nämligen *Renmin Ribao* en ledare, som i anslutning till en tolkning av kulturrevolutionens fasindelning innehöll en ganska intressant upplysning.

Enligt denna ledare hade kulturrevolutionen fram till april 1968 genomgått fem faser. Den första slutade med Peng Chens, Lu Ting-ys och Yang San-kungs avsättning och avslutades strax före CK:s 11 plenarsession i augusti 1966. Den andra fasen koncentrerade sig på ”de ledande personer som går den kapitalistiska vägen”, dvs. Liu Shao-chi, Teng Hsiao-ping och senare också Tao Chu. Tredje fasen präglades av de försök som gjordes att efter upprättandet av kommunen i Shanghai åter söka skära ner dennas makt. Som ledare för denna aktion utpekades den förutvarande förste partisekreteraren i staden, som nu stämplades som högerelement.

Man har inga som helst konkreta upplysningar om detta företag, som tydligen utspelades helt bakom kulisserna, bortsett från att försöket misslyckades och att det siktade på att radera ”tre i en”-kombination. Försöket skall ha genomförts våren 1967, alltså samtidigt som ”tre i en”-kombinationen stötte på svårigheter i provinserna, inte bara därigenom att man inte lyckades skapa några ”stora allianser”, utan också därför att partirepresentanterna vägrade att delta i arbetet.

Fas nummer fyra var aktionen mot den yttersta vänstern, representerad av ”16 maj-

organisationen” och vissa medlemmar av ”gruppen för kulturrevolutionen”. Denna inleddes i september 1967 och avslutades, om den nu alls har avslutats, i januari 1968. Och femte fasen slutligen hade enligt *Renmin Ribao* inletts i början av mars och bland annat bestått i en internt inom armén genomförd kampanj mot revisionisterna inom krigsmakten. Tidningarna skrev emellertid mycket litet om den saken, och inga namn nämndes. Samtidigt klistrade man emellertid åter upp väggtidningar i Peking. Dessa beskyllde generalstabschefen Yang Chen-wu och två andra högre militärer för att han angripit säkerhetsministern Hsie Fu-chi.

Och i februari och mars råkade en prominent medlem av ”gruppen för kulturrevolutionen” gång på gång ut för väggtidningsangrepp, nämligen historikern Chi Pen-yü, som genom hela kulturrevolutionen hade stått för en rad betydelsefulla signerade artiklar, bland annat de allra fränaste angreppen på Liu Shao-chi. Denna kritik mot Chi Pen-yü är mycket gåtfull. Den kan emellertid absolut inte tolkas som ett symptom på någon restauration. Man vet inte exakt vem denne man är. Det är tänkbart att en efterklang av de interna diskussionerna kan ha råkat nå ut till gatunivå, men tidningarnas sparsamma uppgifter räcker inte till för att man ens skall våga komma med några hypoteser om bakgrunden till kritiken mot Chi Pen-yü. Hetsjakten mot honom bedrevs emellertid på uniformt sätt och helt i enlighet med de gängse formerna. Emellertid drogs de artiklar som Chi Pen-yü skrivit inte ur cirkulationen, något som för övrigt inte heller gjordes med de så kallade vänsteravvikarnas artiklar. Detta trots att när en funktionär i hög ställning kritiserades som högeravvikare, brukade hans skrifter normalt genast försvinna ur bokhandeln.

Det är tänkbart att man så småningom får tillgång till mera material om kulturrevolutionens senare faser. Men som redan påpekats utspelades de allra viktigaste tingen på basnivå och i folkets medvetande, i och med att man långsamt började bekanta sig med de nya möjligheter som bjöds i det politiska livet. Om en journalist 1966 frågat en arbetare: ”Vilka förändringar i ert vardagsliv har kulturrevolutionen åstadkommit?” skulle frågan den gången kanske ha besvarats med ”ingenting” eller ”inte mycket”, men det skulle aldrig ha fallit någon in att svara ”ingenting än så länge”. År 1968 skulle emellertid samma fråga kanske ha besvarats med att arbetaren själv nu var verksam som representant inom förvaltningen, utan att därför ha lämnat sin gamla arbetsplats, eller att han varit med om att välja en arbetskamrat,²⁷ som när som helst kunde tala om för honom vad som tilldrog sig på fabriken.

När detta skrivs har partiets och statens ledning presenterat sig med en kraftigt reducerad numerär. Därmed menas att bara ett fåtal personer nämnts och att de andra säkert fortsätter sitt förvisso outhärliga arbete, men utan att politiskt träda i förgrunden. En representativ ställning förbehölls försommaren 1968 följande personer: Mao Tse-tung, Lin Piao och Chou En-lai, Chen Po-ta, Hsie Fu-chi, Kang Cheng, Chiang Ching — och märkligt nog hörde den ännu inte fyrtioårige Yao Wen-yuan också till denna grupp.²⁸ Utöver dessa nämndes också en rad ministrar,

²⁷ Modalitetsproblemet för valen till de revolutionära kommittéerna har inget entydigt svar. På en del håll avhöll man direkta val, på andra lade propagandan ingen större vikt vid just denna punkt, trots att de fortfarande gällande ”16 punkterna” uttryckligen talade om val efter Pariskommunens mönster. Framtida undersökningar kan kanske ge närmare besked i denna fråga. För övrigt kan man inom de närmaste åren vänta sig en revision av partistadgarna och kanske också en författningsrevision.

²⁸ Deutsche Presseagentur (dpa) sände den 24 april 1968 ut en fickbiografi över Yao Wen-yuan. Dennas uppgift om att Yao före kulturrevolutionen skulle ha varit chef för propagandaavdelningen inom partiledningen i Shanghai och samtidigt också chefredaktör för stadens partitidning, är felaktig. Han hade ingen officiell post i Shanghais partikommitté och inte heller var han någonsin chefredaktör för *Jie-fang Ribao*. År 1965 hade han bara en ytterst underordnad ställning, och det var först det uppdrag han fick i februari 1966, att tillsammans med Chiang Ching arbeta inom arméns kulturavdelning, som ytterligare stegrade den prestige som börjat komma honom till del efter hans berömda artikel från november 1965. Yao Weng-yuan föddes år 1931 i Shanghai och besökte våren 1967 Albanien.

som under kulturrevolutionen tillfälligt utsatts för hårda angrepp, men under kulturrevolutionens senare stadium beskyddades av Chou En-lai och Hsie Fu-chi, eftersom de av allt att döma inte bara accepterade kulturrevolutionens principer utan också stödde dessa, sedan de väl frigjort sig från den kinesiske Chrusjtjovs inflytande. Vartill bara återstår att säga att Chou En-lai och Hsie Fu-chi hela tiden samarbetade mycket intimt. Just därför hade det förekommit en viss tendens att ta dessa båda under beskyjning, därför att de inte ville avstå från de kritiserade ministrarna.

Till de nya ministrarna som fick sin utnämning bekräftad genom att deras namn nämndes hörde finansminister Li Hsien-nien, statliga planeringskommissionens ordförande Li Fu-chun och andra. Det är nästan omöjligt att avsluta denna bok med en sammanställning av den personella sammansättningen inom partiet, staten och armén. Den formella avsättningen av de funktionärer som kulturrevolutionen bland annat var riktad mot, måste sanktioneras av folkkongressen för att vinna laga kraft. De frågor som gällde partiets stadgar, de statliga organens sammansättning och andra formella ting var ännu den 1 maj 1968 inte helt uttömmande besvarade. I detta sammanhang må nämnas att CK i oktober 1967 publicerade en lista över de personer som med namns nämnande skulle kritiserats i tidningarna. Överst på listan tronade Tao Chu, och den omfattade ytterligare 53 personer som varit verksamma på höga poster, men däremot nämndes varken Liu Shao-chi eller Teng Hsiao-ping. Däremot fanns Peng Chen, Peng Teh-huai, Lo Jui-ching och Li Chichuan, förste partisekreterare i regionbyrån för Sydvästkina, för-utfarande kulturministern Lu Ting-y och andra ministrarna och CK-medlemmar med på listan. Inga medlemmar av den så kallade yttersta vänstern nämndes på denna lista. Dagens paroll, som framför allt gällde för basnivån: ”Hjälp de politiskt pålitliga kadermedlemmarna att komma i sadeln igen”, hade alltså tillämpats, i den ”helt stora alliansens” tecken och med tanke på behovet av att stabilisera ”tre i en”-kombinationen.

Det kommer att ta flera år innan vi utomstående verkligen kan bedöma räckvidden i de nyheter som genomförts, för 1968 befann sig relativt många av dessa fortfarande på experimentstadiet, vilket man också villigt erkände. Det fanns våren 1968 ingen i Kina som ville påstå att man funnit några definitiva lösningar. Det kan kanske verka underligt att ett så stort land har råd att låta så många frågor stå öppna. Men under rådande omständigheter skulle det vara meningslöst att komma stickande med förhastade tolkningar, som bara kan ha relevans för oss själva. En konkret bedömning av nyheterna blir svår redan därigenom att de informationer som står till vårt förfogande är alltför otillräckliga för att ge en fullständig bild. Det skulle krävas forskningar på ort och ställe, av den typ som representeras av Jan Myrdals bok om en folkkommun,²⁹ för att man alls skulle kunna våga sig på en bedömning av kulturrevolutionens följder på lång sikt, undersökningar som fångar samhällets levande väsende och bland annat låter deltagarna själva komma till tals. Ett värtaligt vittnesbörd om hur en del av den kinesiska ungdomen och arbetarklassen upplevde kulturrevolutionen ges redan av de politiska aktionerna och deras innebörd. Det är också i själva samhället såsom sådant man har att söka kulturrevolutionens verkliga framgångar; och härtill kan fogas att själva grundprincipen, socialismen, aldrig sattes i fråga.³⁰ Kulturrevolutionen kommer länge ännu att leva kvar som en komponent inom den kinesiska inrikespolitiken

²⁹ Jan Myrdal: *Rapport från en kinesisk by* och R. Dumont: *La Chine surpeuplée, tiers monde affamée*, Paris 1965.

³⁰ Den grundläggande skillnad som under kulturrevolutionen hela tiden gjordes mellan den ”socialistiska vägen” och den så kallade ”kapitalistiska vägen”, måste naturligtvis ses mot bakgrunden av att revolutionen såsom sådan redan var befäst i landet. Se härom en artikel som mycket sakligt sammanfattar situationen vid den tidpunkt då detta arbete avslutas: Alain Bouc: Les maoïstes posent les fondations du nouveau régime communiste, *Le Monde*, den 7 maj 1968, där Bouc bland annat skriver: ”Mao Tse-tung är (mutatis mutandis) ett slags Robespierre, som i stället för att inrikta sig på den underbara 1793 års författning, som ändå aldrig praktiserades, föredrar att satsa på uppgiften att förhindra att direktoriet kommer tillbaka.”

och det medvetande som bar upp den kommer förmodligen att framstå som en konstant i den kommande historien. Deltagarna inbillade sig aldrig att allt var klappat och klart bara för att den mest spännande delen nu är över, och den kinesiska nyhetsförmedlingen om kulturrevolutionen har präglats av den största återhållsamhet. Denna återhållsamhet blir förståelig om man tänker på att alltsammans utspelas mot en samhällelig bakgrund som är helt enastående.

Förhastade tolkningsförsök, överskattande eller underskattande av vissa händers betydelse, alltför lättfärdig bedömning av det man tror sig ha fattat, kommer också i fortsättningen att präglade vår bild av Kina. Men ingen som uppriktigt strävar efter ett svar på de sociala och politiska frågorna kommer i fortsättningen att ha råd att ignorera den samhällsbild som Mao Tse-tung har skapat. Denna samhällsbild vidgades väsentligt genom kulturrevolutionen, och den socialistiska modell som därvid skapades och kommer att skapas, kommer att skilja sig en hel del från den som varit gängse och normgivande tidigare. Exakt vilka institutioner som skall åstadkomma denna process återstår fortfarande att se.³¹ Folkkommunerna och de så kallade ”tre i en”-kombinationerna framstår som konkreta förebud.

Kulturrevolutionen är och förblir ett viktigt och genomgripande försök att styra in på en väg där man utan ängslan frigör sig från auktoritetstron och stöder sig på institutioner, vilkas utformning och arbetssätt visserligen ännu inte är definitivt fastslagna, men vilkas demokratiska och vittomfattande karaktär dock inte kan förnekas, även om de är annorlunda utformade än vad man är van vid i de parlamentariska demokratierna — där det råder helt andra förutsättningar än i Kina.

Författarens efterord till den svenska upplagan

Arbetet på föreliggande bok avslutades i maj 1968, och i oktober samma år kom den tyska upplagan ut. Varje ny upplaga ger alltid författaren en möjlighet att korrigera tidigare upplagor och komma med tillägg. Men när man skriver om händelser som har inträffat alldeles nyligen, går det helt enkelt inte att nå det avstånd till händelseutvecklingen som krävs för att verkligen få en överblick över den.

Som jag ser det kan det därför inte vara meningen med detta efterord att försöka att på bara några sidor sammanfatta allt som hänt under tiden mellan originalutgåvans publicering och föreliggande svenska utgåva. Ett sådant försök skulle bara lägga ytterligare hyende under illusionen om att det alls är möjligt att på bara några sidor sammanfatta stora samhälleliga sammanhang. Jag ser därför ingen orsak att försöka revidera själva de grundläggande teserna i denna bok, utan hänvisar i stället den intresserade läsaren till dokumenten från KKP:s nionde partikongress, som hölls den 1-27 april 1969.

Denna partikongress, den andra i ordningen efter folkrepublikens införande, föregicks av åttonde centralkommitténs tolfte plenarsession i oktober 1968, som åstadkom ett gott förarbete för ett preliminärt — men dock inte definitivt — bokslut över kulturrevolutionen. Vid denna session beslöts bland annat att utesluta Liu Shao-chi ur partiet, och ett förslag till nya stadgar för partiet lades fram för diskussion bland partimedlemmarna i de enskilda sektionerna. Detta stadgeförslag diskuterades vintern 1968/69 i hela landet, och partikongressen godkände sedan en nyformulering av stadgarna, som innebar att de tidigare gällande stadgarna från 1956 avskaffades. Det nya stadgeförslag som ratificerades av partikongressen är inte helt identiskt med de förslag som lades fram i oktober 1968, eftersom flera ändringsförslag inkommit och diskuterades vid kongressen.

³¹ Vid sina egna tolkningar har författaren vinnlagt sig om största återhållsamhet, eftersom det krävs ett större tidsmässigt avstånd för att verkligen förstå vare sig de hittills formulerade nyheterna eller de nyheter som ännu inte formulerats i hela deras räckvidd.

Av utrymmesskäl kan tyvärr inte dessa dokument underkastas någon grundligare analys här.

De 1512 delegaterna vid partikongressen, som sammanträdde i Peking, hade utsetts ”genom konsultationer på olika nivåer inom partiet och efter inhämtande av massornas åsikter”, för att citera kommunikén från partikongressens högtidliga öppnande; detta förfarande gick tillbaka på ett beslut från CK-sessionen i oktober 1968.

På kongressens dagordning stod:

1. En politisk rapport, framlagd av Lin Piao i CK:s namn. Denna långa rapport, ett mycket välavvägt preliminärt bokslut för KR, publicerades efter sessionens slut och är ett av de allra viktigaste KR-dokumenterna.
2. Den revidering av partistadgarna som också genomfördes; de innebar bland annat att bestämmelserna för inträde i partiet förenklades, partiets struktur stramades åt och den inre disciplinen kunde handläggas på ett väsentligt enklare och klarare sätt.
3. Därtill blev det också kongressens uppgift att välja en ny centralkommitté. Detta organ, kallat KKP:s nionde centralkommitté, omfattar nu 170 ständiga medlemmar (tidigare 97) och 109 (tidigare 96) kandidater. Denna nya CK hade sedan att vid sin första session utse partiets ledande organ, dess politbyrå och politbyråns verkställande utskott, partiets egentliga kommandocentral.

Det skulle vara ganska meningslöst att alls försöka att på bara några rader mera ingående diskutera Lin Piaos mycket betydelsefulla tal, stadgeproblematiken och den nionde centralkommitténs sammansättning; risken att man gör sig skyldig till generaliserande felslut är alltför stor. Det krävs ett mycket omsorgsfullt studium av dokumenten och en brett anlagd analys, om man verkligen skall kunna få någon verklig klarhet i det arbete som presenterades under kongressen.

De ledande temata från 1967/68 (”att genomföra KR och stegra produktionen”) stod fortfarande i centrum, strävandena att samordna och förnya den inrikespolitiska linjen fortsatte, men själva arbetet med reformer på alla områden och institutionalisering av dessa reformer pågår fortfarande och har ännu inte avslutats.

Och även om partikongressen kunde ge en vägledande och formaliserande lösning på många viktiga frågor, får man därför ingalunda föreställa sig att alla de många frågorna kring problemen parti, stat och samhälle därmed skulle vara lösta och ur världen.

Med all sannolikhet kommer man så småningom att ta upp frågan om en ny författning; bland annat måste man ju formellt välja och installera ett nytt statsöverhuvud, något som måste ske genom folkkongressen (absurt nog står Liu Shao-chi fortfarande formellt kvar som landets president). Detta dock bara nämnt i förbigående, för att ge ett begrepp om den fortfarande olösta problematik som kvarstår inom KR.

Även om de politiska premisser som fördes fram genom denna rörelse inte längre kan ifrågasättas i stort, står dock problematiken kring deras institutionalisering, kring de nya reglerna och reformerna, fortfarande kvar på ett i hög grad experimentellt stadium. Detta gäller alldeles speciellt för skolväsendet, programmet för den allmänna sjuk- och hälsovården och förbindelserna mellan partiapparaten och de organ som har att genomföra det administrativa och politiska arbetet, revolutionskommittéerna på alla nivåer. Detta gäller dock mindre för produktionen — inte ens på de punkter där denna påverkas av beslutfattandets former — gäller alltså mindre för arbetet i fabriker och folkkommuner och mera för institutionaliseringen och regleringen av produktionens organisation genom de ansvariga samhällsorganen.

Fortfarande ersätter den så kallade ”Tre i en”-formeln, alltså de revolutionära kommittéerna, den tidigare förvaltningen. Dessa kommittéer består av arbetare och bönder, kadrer och militärer på alla nivåer. Förbindelserna med partiet garanteras på alla nivåer, eftersom kravet på partiets ledande roll på samtliga nivåer finns inskrivet i författningen. Men det är omöjligt att klarlägga förbindelserna mellan partisektionerna och de revolutionära kommittéerna mera i detalj, ty så mycket är ju klart som att det inte automatiskt bara är partimedlemmar som sitter i dessa revolutionskommittéer. Därtill kan man inte heller säga något säkert om militärens förbindelser och funktioner i revolutionskommittéerna eller om dess förbindelser med de lokala partiorganisationerna. Man bör emellertid hålla i minnet att militären är direkt underordnad arméns politiska avdelning, och därtill kommer också det faktum att partimedlemmarna här sammanlagt är cirka tio gånger så många som militärerna. Vartill också kommer att armén såsom sådan är underordnad partiinstanserna. För närvarande kan man dock inte uttala sig om på vilka nivåer arméns politiska avdelning är förbunden med den civila sektorn. Man får nöja sig med en hänvisning till att arméns politiska avdelning å ena sidan är underställd CK, samtidigt som krigsmakten å andra sidan är bunden vid slagordet om att den måste vara ”intimt förenad med folket”.

Frågan är nu hur det kinesiska samhället i lagar och förordningar skall kunna slå fast ett bredare deltagande från de arbetande massornas sida i förvaltningen och beslutfattandet; ty så vitt vi kan bedöma kan dessa frågor ännu inte ges något slutgiltigt svar för alla områden av det offentliga livet. I varje fall inte av oss utlänningar, även om man nog bör understryka att det faktum att förhållandena ännu inte har formaliserats dock inte innebär att en restaurativ tendens fortfarande skulle ha några möjligheter att slå igenom. De fragmentariska informationer vi har från alla områden vittnar om att kulturrevolutionens ideologiska tendenser har konsoliderats, att de nya temata alltfört förs vidare; men däremot kan man inte entydigt hänvisa till några för hela landet gällande lagar. Men den nionde partikongressens verksamhet har åtminstone löst en stor del av de problem som direkt angår partiet i denna nya mening och anda.

I detta sammanhang måste man också ta hänsyn till ett alldeles speciellt särdrag för den samhälleliga praxisen i Kina, nämligen att man där har en helt annan inställning till lagar och reglementen än vi, som är starkt benägna att låta kategorier inom det formella juridiska tänkandet, som först helt nyligen verkligen har blivit allmängods hos oss, framstå som den enda godtagbara måttstocken i alla samhälleliga sammanhang. Det är emellertid ett föga känt och föga beaktat faktum att den kinesiska tradition som i hög grad har påverkat själva samhällsociologin i detta land, rymmer en rättstradition som i flera väsentliga avseenden starkt avviker från den romerska och den anglosaxiska rätten; och ett av de särdrag detta för med sig har gjort sig starkt märkbart just under kulturrevolutionens konsolideringsperiod.

Hos oss är det den i varje enskilt fall klart definierade lagstiftande makten, som formulerar och utfärdar lagarna och genom de statliga organen omsätter dem i praktiken. Den kinesiska traditionen tenderar däremot till ett mera experimentellt genomförande under en längre period, som ger möjlighet till allehanda korrigeringar; och det är först sedan den relevanta problematiken blivit till allmängods i samhället, som den slutliga formaliseringen genom den lagstiftande makten sätter in. Denna säregenhet i det samhälleliga beteendet har sin egen dynamik, också en historisk sådan, och ger ledningen större spelrum för massrörelser, förutsatt att problemen inses och förstås inte bara av ledningen utan också av massorna. Därmed blir den slutliga formaliseringen bara ett slags beseglade av vad som redan nåtts och inte en abstrakt planritning, ett logiskt system, avsett att a priori rationalisera de samhälleliga processerna. Snarare sker detta här a posteriori. Följaktligen påverkas de kinesiska massornas liv snarare av de i varje särskilt fall relevanta politiska och ekonomiska parollerna än av den så kallade civilrätten, och samhället

handhar detta instrument, dit också och alldeles speciellt kulturen hör, med en praxis som inlärts redan från barnsben och har sina speciella samhällliga och politiska regler, som är ytterst komplicerade men dock ingalunda får förväxlas med ”den kinesiska etiketten”. Också efter kulturrevolutionen kommer detta frågekomplex, som kineserna själva nästan aldrig behandlar som någon reflekterad tematik, att vara av stor betydelse om man alls skall kunna förstå Kina. Ett exempel på vad detta kan betyda rent socialt ger Lin Piao själv i sitt tal inför kongressen:

”Vad de borgerliga reaktionära akademiska auktoriteterna angår, bör vi antingen kritisera dem och se vad som händer, kritisera dem och ge dem arbete att uträtta eller kritisera dem och ge dem ett anständigt levebröd. Vi bör kort sagt kritisera deras ideologi men samtidigt visa dem på en utväg. Om vi handlägger denna del av motsättningarna mellan oss och fienden på samma sätt som man bör handlägga motsättningar bland folket, blir detta av godo för en konsolidering av proletariats diktatur och tjänar samtidigt sönderfallet i de fiendliga lederna.”

Citatet bevisar att man är redo att behandla dem som betraktas som fiender på ett sätt som visserligen är kompromisslöst men dock fullt värdigt ett civiliserat land.

Och vad själva grundtesen för min bok beträffar, nämligen att KR genomfördes inte bara för att bekämpa revisionismen, utan också för att genomföra ett bredare deltagande i politiken från den stora massans sida, förefaller det mig som om den nog skulle bekräftas av följande citat ur ett hittills icke publicerat tal av Mao från år 1967, ett citat som anfördes av Lin Piao i hans tal inför kongressen:

”Tidigare kämpade vi på landsbygden, i fabriker, på det kulturella fältet och genomförde rörelsen för en socialistisk fostran. Men allt vad vi då gjorde kunde ändå inte lösa problemet, därför att vi inte fann någon form eller metod för att väcka de breda massorna till att avslöja vår mörka sida öppet, på ett allomfattande sätt och nerifrån.”

September 1969
Giovanni Blumer

Bibliografiska anvisningar

Det är ont om böcker som ger en något så när opartisk bild av Folkrepubliken Kina. Rekommenderas kan Edgar Snows *Gäst am andren Ufer*, München 1964, och Hans Suyins *Das China Mao Tse-tungs*, München 1968. Den sistnämnda rymmer också en förträfflig bibliografi. Jan Myrdals *Rapport från kinesisk by*, Stockholm 1963, ger inblickar i folkkommunernas program och sociala problematik. Det ekonomiska system som praktiseras i Kina skildras i två moderna arbeten, nämligen C. Bettelheim, J. Charrière och H. Marchisio: *La construction du socialisme en Chine*, Paris 1965, och A. Donnithorne: *China's Economic System*, London 1967 (med en mycket omfattande bibliografi).

Strax innan originalupplagan till detta arbete gick i tryck utkom i Förenta staterna en dokument-samling som rymmer alla de viktigare här citerade texterna i ett band: *The Chinese Cultural Revolution, Selected Documents* edited by K. H. Fan, New York 1968, Evergreen E-459 (320 sidor). Den hittills omfångsrikaste och grundligaste studien av Kinas kommunistiska parti utkom också först när detta arbete stod färdigt, nämligen J. Guillermez: *Histoire du Parti communiste chinois, 1921-1949*, Paris 1968. En fortsättning på detta verk är under arbete.

De flesta av de dokument som citeras i detta arbete kan erhållas genom Foreign Languages Publishing House i Peking. De har framför allt samlats i broschyrserien ”Den stora proletära kulturrevolutionen i Kina”, nr 1-10 och i andra broschyrer. Samtliga texter har också publicerats i den engelskspråkiga *Peking Review*. Foreign Languages Publishing House publicerar också den

officiella översättningen av Mao Tse-tungs verk (Mao Tse-tung: *Selected Works*, 1-4, Peking 1961-65). En översättning till tyska är under utgivning, med band 1 utgivet 1968. Några viktiga nyare texter som inte finns med i *Selected Works* finns i Mao Tse-tung: *Vier philosophische Monographien*, Peking 1965.

Använda förkortningar i texten:

CK = Kinas kommunistiska partis centralkommitté

KKP = Kinas kommunistiska parti

KR = kulturrevolutionen

i fotnoterna:

P. R. = *Peking Review*, engelskspråkig veckotidning, utg. i Peking

C. Q. = *China Quarterly*, kvartalstidskrift, utg. i London.